



Riksdagens protokoll 1997/98:117

Onsdagen den 3 juni

Kl. 09.00 – 17.49
19.00 – 23.09

1 § Justering av protokoll

Justerades protokollet för den 28 maj.

2 § Meddelande om sammanträdet den 10 juni

Andre vice talmannen meddelade att sammanträdet *onsdagen den 10 juni* skulle inledas kl. 9.00 med partiledardebatt som beräknades pågå omkring tre och en halv timme. Därefter hade talmannen inbjudit statsråden och riksdagens ledamöter till byffé i sammanbindningsbanan. Avslutningen skulle inledas i plenisalen kl. 14.00.

3 § Anmälan om inkommen faktapromemoria om förslag från Europeiska kommissionen

Andre vice talmannen meddelade att följande faktapromemoria om förslag från Europeiska kommissionen inkommit och delats ut till kammarernas ledamöter:

Förslag till rådets direktiv om att utvidga rådets direktiv av den 15 december 1997 om bevisbörd vid mål om könsdiskriminering till att omfatta Förenade kungariket Storbritannien och Nordirland
KOM (98) 84

4 § Hänvisning av ärenden till utskott

Föredrogs och hänvisades
Motioner
1997/98:Jo61–Jo75 till jordbruksutskottet

5 § Förnyad bordläggning

Föredrogs men bordlades åter
Socialutskottets betänkanden 1997/98:SoU25, SoU22 och SoU23
Konstitutionsutskottets betänkanden 1997/98:KU23, KU31, KU34 och
KU35
Kulturutskottets betänkande 1997/98:KrU13
Trafikutskottets betänkanden 1997/98:TU13 och TU14

6 § Beslut rörande utskottsbetänkanden som slutdebatterats den 2 juni

JuU21 Påföljdssystemet

Mom. 1 (villkorligt fängelse)

1. utskottet

2. res. 1 (m)

Votering:

227 för utskottet

74 för res. 1

48 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 147 s, 20 c, 22 fp, 18 v, 10 mp, 10 kd

För res. 1: 74 m

Frånvarande: 14 s, 6 m, 7 c, 4 fp, 4 v, 8 mp, 5 kd

Mom. 4 (intensivövervakning med elektronisk kontroll)

1. utskottet

2. res. 4 (mp)

Votering:

216 för utskottet

13 för res. 4

74 avstod

46 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 146 s, 1 m, 20 c, 21 fp, 18 v, 10 kd

För res. 4: 13 mp

Avstod: 73 m, 1 v

Frånvarande: 15 s, 6 m, 7 c, 5 fp, 3 v, 5 mp, 5 kd

*Fel! Okänt
växelargument.*

Mom. 7 (påföljder för unga lagöverträdare)

1. utskottet

2. res. 9 (v)

Votering:

211 för utskottet

19 för res. 9

75 avstod

44 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 147 s, 20 c, 22 fp, 12 mp, 10 kd

För res. 9: 19 v

Avstod: 74 m, 1 mp

Frånvarande: 14 s, 6 m, 7 c, 4 fp, 3 v, 5 mp, 5 kd

Mom. 11 (familjgruppskonferenser och medling)

1. utskottet

2. res. 10 (m, c, fp, v, kd)

Votering:

158 för utskottet

146 för res. 10

45 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 147 s, 11 mp

För res. 10: 74 m, 21 c, 22 fp, 17 v, 2 mp, 10 kd

Frånvarande: 14 s, 6 m, 6 c, 4 fp, 5 v, 5 mp, 5 kd

Mom. 12 (normbildning m.m.)

1. utskottet

2. res. 11 (m, c, fp, kd)

Votering:

179 för utskottet

127 för res. 11

43 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 147 s, 19 v, 13 mp

För res. 11: 74 m, 21 c, 22 fp, 10 kd

Frånvarande: 14 s, 6 m, 6 c, 4 fp, 3 v, 5 mp, 5 kd

Mom. 13 (drogtest av barn)

1. utskottet

2. res. 12 (m, mp)

Votering:

220 för utskottet

83 för res. 12

3 avstod

43 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Prot. 1997/98:117
3 juni

*Fel! Okänt
växelargument.*

Partivis fördelning av rösterna:
För utskottet: 147 s, 21 c, 22 fp, 19 v, 1 mp, 10 kd
För res. 12: 74 m, 9 mp
Avstod: 3 mp
Frånvarande: 14 s, 6 m, 6 c, 4 fp, 3 v, 5 mp, 5 kd

Övriga moment

Kammaren biföll utskottets hemställan.

JuU20 Polisens register

Mom. 1 (avslag på propositionen m.m.)

1. utskottet

2. res. 1 (v)

Votering:

284 för utskottet

19 för res. 1

1 avstod

45 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 147 s, 73 m, 21 c, 20 fp, 13 mp, 10 kd

För res. 1: 19 v

Avstod: 1 fp

Frånvarande: 14 s, 7 m, 6 c, 5 fp, 3 v, 5 mp, 5 kd

Mom. 2 (avslag på förslaget till polisdatalag)

1. utskottet

2. res. 2 (mp)

Votering:

276 för utskottet

15 för res. 2

17 avstod

41 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 147 s, 74 m, 22 c, 22 fp, 1 v, 10 kd

För res. 2: 15 mp

Avstod: 17 v

Frånvarande: 14 s, 6 m, 5 c, 4 fp, 4 v, 3 mp, 5 kd

Mom. 3 (samlad lagstiftning om polisens register)

1. utskottet

2. res. 3 (m, fp)

Votering:

179 för utskottet

111 för res. 3

16 avstod

43 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:
För utskottet: 145 s, 22 c, 2 v, 10 kd
För res. 3: 74 m, 22 fp, 15 mp
Avstod: 16 v
Frånvarande: 16 s, 6 m, 5 c, 4 fp, 4 v, 3 mp, 5 kd

Prot. 1997/98:117
3 juni

*Fel! Okänt
växelargument.*

Mom. 5 (insyn och kontroll)

1. utskottet
2. res. 6 (v, mp)

Votering:

274 för utskottet

34 för res. 6

1 avstod

40 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 147 s, 74 m, 22 c, 21 fp, 10 kd

För res. 6: 19 v, 15 mp

Avstod: 1 fp

Frånvarande: 14 s, 6 m, 5 c, 4 fp, 3 v, 3 mp, 5 kd

Mom. 8 (registrering av minderåriga i misstankeregistret)

1. utskottet
2. res. 9 (m)

Votering:

235 för utskottet

74 för res. 9

40 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 147 s, 22 c, 22 fp, 19 v, 15 mp, 10 kd

För res. 9: 74 m

Frånvarande: 14 s, 6 m, 5 c, 4 fp, 3 v, 3 mp, 5 kd

Mom. 10 (polisens rätt att behandla känsliga personuppgifter i princip)

1. utskottet
2. res. 11 (v, mp)

Votering:

275 för utskottet

34 för res. 11

40 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 147 s, 74 m, 22 c, 22 fp, 10 kd

För res. 11: 19 v, 15 mp

Frånvarande: 14 s, 6 m, 5 c, 4 fp, 3 v, 3 mp, 5 kd

Prot. 1997/98:117
3 juni

*Fel! Okänt
växelargument.*

Mom. 16 (personuppgifter i kriminalunderrättelseverksamhet)

1. utskottet
2. res. 15 (m, c, fp, v, mp)

Votering:

159 för utskottet

150 för res. 15

40 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 147 s, 1 c, 1 fp, 10 kd

För res. 15: 74 m, 21 c, 21 fp, 19 v, 15 mp

Frånvarande: 14 s, 6 m, 5 c, 4 fp, 3 v, 3 mp, 5 kd

Kjell Ericsson (c) anmälde att han avsett att rösta nej men markerats ha röstat ja.

Mom. 23 (förutsättningarna för registrering i SÄPO-registret)

1. utskottet

2. res. 20 (v, mp)

Votering:

271 för utskottet

36 för res. 20

42 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 147 s, 72 m, 21 c, 22 fp, 9 kd

För res. 20: 1 m, 19 v, 15 mp, 1 kd

Frånvarande: 14 s, 7 m, 6 c, 4 fp, 3 v, 3 mp, 5 kd

Övriga moment

Kammaren biföll utskottets hemställan.

LU27 Det allmännas skadeståndsansvar, m.m.

Mom. 1 (24-timmarsregeln)

1. utskottet

2. res. 1 (s)

Votering:

152 för utskottet

156 för res. 1

41 frånvarande

Kammaren biföll res. 1.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 1 s, 74 m, 22 c, 22 fp, 18 v, 15 mp

För res. 1: 146 s, 10 kd

Frånvarande: 14 s, 6 m, 5 c, 4 fp, 4 v, 3 mp, 5 kd

Lena Klevenås (s) anmälde att hon avsett att rösta nej men markerats ha röstat ja.

***Fel! Okänt
växelargument.***

Mom. 2 (gripande)

1. utskottet

2. res. 2 (fp)

Votering:

263 för utskottet

36 för res. 2

50 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 144 s, 72 m, 20 c, 17 v, 10 kd

För res. 2: 22 fp, 14 mp

Frånvarande: 17 s, 8 m, 7 c, 4 fp, 5 v, 4 mp, 5 kd

Mom. 3 (oriktiga beslut)

1. utskottet

2. res. 3 (fp, v, mp)

Votering:

253 för utskottet

56 för res. 3

40 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 147 s, 74 m, 22 c, 10 kd

För res. 3: 22 fp, 19 v, 15 mp

Frånvarande: 14 s, 6 m, 5 c, 4 fp, 3 v, 3 mp, 5 kd

Mom. 4 (jämningsmöjligheten)

1. utskottet

2. res. 4 (fp, mp)

Votering:

272 för utskottet

36 för res. 4

41 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 147 s, 74 m, 22 c, 19 v, 10 kd

För res. 4: 21 fp, 15 mp

Frånvarande: 14 s, 6 m, 5 c, 5 fp, 3 v, 3 mp, 5 kd

Mom. 5 (ersättningsgill skada)

1. utskottet

2. res. 5 (fp, mp)

Votering:

272 för utskottet

37 för res. 5

40 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 147 s, 74 m, 22 c, 19 v, 10 kd

För res. 5: 22 fp, 15 mp

Frånvarande: 14 s, 6 m, 5 c, 4 fp, 3 v, 3 mp, 5 kd

Mom. 9 (felaktig myndighetsinformation)

1. utskottet
2. res. 8 (m, c, fp, mp)

Votering:

159 för utskottet

133 för res. 8

15 avstod

42 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 147 s, 2 v, 10 kd

För res. 8: 74 m, 22 c, 22 fp, 15 mp

Avstod: 15 v

Frånvarande: 14 s, 6 m, 5 c, 4 fp, 5 v, 3 mp, 5 kd

Mom. 10 (ideell skada vid myndighetsutövning)

1. utskottet
2. res. 10 (c, fp, mp)

Votering:

249 för utskottet

59 för res. 10

41 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 147 s, 74 m, 18 v, 10 kd

För res. 10: 22 c, 22 fp, 15 mp

Frånvarande: 14 s, 6 m, 5 c, 4 fp, 4 v, 3 mp, 5 kd

Mom. 14 (regressrätt för utgiven sjuklön)

1. utskottet
2. res. 12 (m)

Votering:

233 för utskottet

74 för res. 12

42 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 146 s, 22 c, 22 fp, 19 v, 14 mp, 10 kd

För res. 12: 74 m

Frånvarande: 15 s, 6 m, 5 c, 4 fp, 3 v, 4 mp, 5 kd

Övriga moment

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Meddelande om samlad votering

Andre vice talmannen meddelade att jordbruksutskottets betänkanden JoU20 och JoU25 samt konstitutionsutskottets betänkande KU30 skulle avgöras i ett sammanhang efter avslutad debatt.

Föredrogs

Jordbruksutskottets betänkande 1997/98:JoU20

Miljöbalk (prop. 1997/98:45 och 1997/98:90 delvis)

Jordbruksutskottets betänkande 1997/98:JoU25

Följdlagstiftning till miljöbalken m.m. (prop. 1997/98:90 delvis)

Anf. 1 LENNART DALÉUS (c):

Fru talman! Vi skall i dag debattera och diskutera ett av de största lagstiftningsärendena på mycket länge i Sveriges riksdag, och det kommer så att vara under lång tid framöver. Det är ett ärende som omfattar ramar och regelverk som hänger samman med omsorgen om miljön.

Fru talman! Allt är ju inte lagar och regler på miljöområdet, utan det finns också en daglig politisk verksamhet, och det kan kanske finnas skäl att påminna om det också stunder som denna. Vi påminns om det genom ett av de beslut som vi är på väg att fatta nästa vecka i kammaren om budgeten och resurserna till miljöarbetet. Fru talman, i fråga om detta har ett enigt jordbruksutskott, vilket jag vill säga med viss tydlighet, ansett att man bör höja ramarna till miljöarbetet under de kommande tre åren med 100 miljoner kronor per år. Med detta förslag med denna inriktning från jordbruksutskottet till finansutskottet har man markerat vikten av ökade resurser som kan gå framför allt, eller bl.a., till inköp av skyddsvärda områden men också möjligen användas för andra angelägna områden på miljöområdet.

Tyvärr, fru talman, har finansutskottet, såvitt jag förstår, valt en litet annan väg i kraft av att Socialdemokraterna inte fortsätter att ha den attityd som de klokt redovisat i jordbruksutskottet utan avstår från den höjning av dessa resurser som jordbruksutskottet har föreslagit.

Fru talman! Eftersom vi numera har – det vet fru talman bättre än jag – en något knepig budgethantering som innebär att budgeten i realiteten klubbas med ett klubbslag i hela paket, är det faktiskt så att nyckeln till ökade resurser på miljöområdet ligger hos Socialdemokraterna. Vill Socialdemokraterna fullfölja den attityd som de har redovisat i jordbruksutskottet på miljöområdet har de möjlighet att nu här i kammaren i samband med budgetbehandlingen nästa vecka lägga fram ett förslag om en korrigering av sitt eget budgetpaket med just 100 miljoner kronor per år under en treårsperiod.

Fru talman! Jag kan tipsa Socialdemokraterna om att de kan ta resurser t.ex. från de pengar som vi ibland kallar de 5,4 miljarderna eller de resurser som är tänkta att gå till lokala investeringsprogram av olika slag. Den nyckeln ligger hos Socialdemokraterna. Jag kan ju på en gång uppmana miljöministern, som kanske har litet närmare kontakt med socialdemokraterna i det arbetet, att medverka till att vi får denna förändring. Det är praktisk och klok miljöpolitik som vi behöver också vid sidan av hanteringen av det regelverk som vi skall diskutera.

När det gäller regelverket och miljöbalken kan man säga att det är en gammal historia. Detta har utretts länge i många olika sammanhang och presenterats i riksdagen av en tidigare regering med ett förslag, bearbetats igen efter en tillbakadragen proposition från den nuvarande regeringen och bearbetats och knådats i kanslihuset med hjälp inte bara av jurister

utan även av Vänsterpartiet och Miljöpartiet. Det är klart att det inte har gjort resultatet bättre, kan man säga. Det har inte heller lett till ett snabbare resultat. Vi står nu här under de sista skälvande minuterna och skall fatta beslut om detta stora lagstiftningsärende.

Det är litet intressant att se att den kritik mot ett tidigare förslag som legat här i riksdagen, inte minst från Miljöpartiets och Vänsterpartiets sida, ofta refererar till vad miljöjurister ansett om tidigare förslag. Det är också intressant att se att samma miljöjurister fördömer det förslag som i dag ligger på riksdagens bord. Hur Miljöpartiets företrädare och andra kan förklara detta är naturligtvis svårbegripligt.

Fru talman! Det är inte tack vare regeringen som vi har lyckats få fram det här betänkandet och få det på riksdagens bord i dag, utan det har kunnat ske till att börja med tack vare ett fantastiskt arbetande kansli i jordbruksutskottet, som gjort vad som kan kallas för ett hästarbete när det gäller att sortera i det material som regeringen och sedan vi riksdagsledamöter har avlämnat. Det är detta som tillsammans med ett idogt arbete bland ledamöterna i jordbruksutskottet har gjort det möjligt att i dag behandla det här betänkandet. Det är alltså *inte* regeringens fasthet, snabbhet, tydlighet och ambitioner på miljöområdet som har gjort detta möjligt.

Det finns således brister i regeringens förslag och i det betänkande som vi nu skall diskutera. Men, fru talman, den största bristen är det som inte finns. Det saknas nämligen en förståelse för dagens miljöarbete – någon sådan lyser inte igenom i det här materialet. Den förståelsen kan man säga borde numera ha två starka grunder. Den ena är det folkliga engagemanget på miljöområdet. Regeringens, Vänsterpartiets och Miljöpartiets förslag förmår inte fånga underifrånkraften i enskilda människors miljöengagemang, i miljöorganisationers och i ideella rörelsers engagemang på miljöområdet. Det är en mycket stor brist. Man öppnar inte ett regelverk för det engagemanget.

Vidare förstår man inte, och har därför inte gjort någonting åt, den starka drivkraft som finns i företagens möjligheter att agera på miljöområdet i kraft av en produktion och en inriktning mot miljöriktig teknik. Ja, man kan gå så långt att man kan tala om tillvaratagandet av stora exportframgångar på miljöområdet. Marknadens drivkraft på miljöområdet hanteras inte på ett offensivt sätt i regeringens, Vänsterpartiets och Miljöpartiets förslag till riksdagen. Däri ligger, tycker jag, den stora bristen. Det handlar alltså om en avsaknad av förståelse för dagens miljöarbete och dess villkor.

Sedan finns det naturligtvis också, fru talman, brister på en mängd andra områden. Jag skall ta upp några men innan jag gör det vill jag säga att jag – helst skulle jag förstås vilja yrka bifall till alla reservationer som berör de frågor som jag kommer att ta upp – yrkar bifall till reservationerna 20 och 52, som berör några centrala frågor.

Först till en sak som hänger samman med reservation 52 och hanteringen av grundlagsfrågan. Det är uppenbart att regeringen, Vänsterpartiet och Miljöpartiet har misslyckats med att förena skyddet för det ägda med starka miljöambitioner. Det är alltså uppenbart att här finns en konflikt mellan miljölagstiftningen och grundlagen som den kommer till uttryck i 2 kap. 18 § regeringsformen. Detta är uppenbart för alla de jurister som har hanterat frågan.

Nu kommer regeringen, Vänsterpartiet och Miljöpartiet att skicka ut den här lagstiftningen i det rättsliga maskineriet med det uppenbara kravet att de enskilda domstolarna skall hantera, lösa och slita de tvister som kan uppstå mellan miljöambitioner och skyddet för det ägda. Detta är orimligt, fru talman! Det är ju vår uppgift som lagstiftare att se till att det som åker ut i systemet är klart och entydigt. Man har alltså misslyckats. Vi påtalar detta i vår reservation och säger att man återigen måste gå igenom detta. Det är nödvändigt att gå igenom hur de här två ambitionerna skall förenas.

En annan fråga av liknande karaktär gäller allemansrätten. Det är uppenbart att allemansrätten innebär ett intrång i föfogandet över det ägda. Så vill vi ju ha det. Men det kan inte vara så att ett storskaligt, kommersiellt utnyttjande av allemansrätten skall ha sin grund i kontakten med en länsstyrelse och mindre ha sin grund i ambitionen att ersätta den som äger den mark där allemansrätten utövas. Också på denna punkt har regeringen, Vänsterpartiet och Miljöpartiet misslyckats. Här har man skapat konflikter som är sådana att det som vi menar med en genuin allemansrätt och skyddet för det ägda inte tillgodoses.

Det finns några frågor som mera hänger samman med den rättsliga hanteringen och som också är centrala och viktiga. Här ser man, fru talman, en oförståelse för vad som är dagligt miljöengagemang och dagligt miljöarbete. Det är uppenbart att det finns många svagheter i dagens miljöhantering som bör uppmärksammas och som ibland bör leda till rättsliga åtgärder. För att det skulle ha varit möjligt hade det behövt inrättas en miljöombudsman som skulle ha kunnat kanalisera många frågor och synpunkter samt mycket kritik som enskilda människor och enskilda organisationer, berättigat, i många miljösammanhang har. Denna miljöombudsman skulle kunna vara en styrka, en juridisk kraft, för att hjälpa dem som anser att någonting så att säga har gått snett gentemot miljön från myndigheters eller företags sida.

Regeringen, Vänsterpartiet och Miljöpartiet vill dock inte att det skall finnas tillgång till en sådan juridisk kraftkälla i miljöarbetet. Detta beklagar jag. Det finns en oförståelse för behoven i dag när det gäller hanteringen av många viktiga miljöfrågor. Man kan säga att en liknande svaghet ligger i detta med att man ytterligare vill köra över kommunerna i miljöarbetet. I realiteten raderas ytterligare delar av det kommunala vetot ut genom den här miljöbalken.

Vi i Centern menar att det i stället är viktigt att återupprätta det kommunala vetot och att i själva verket gå åt andra hållet. Att undanröja det som i dag är en styrka i kommunernas arbete är inte den väg man skall gå. I stället gäller det att behålla och utvidga kommunernas styrka genom ett förstärkt kommunalt veto. Det hade man kunnat medverka till i den här miljöbalken men det gör man inte.

Sedan finns det framåtfrågor i miljöarbetet som jag tror att det finns skäl för riksdagen att peka på. Inledningsvis nämnde jag några frågor som hänger samman med tillvaratagandet av människors kraft och engagemang och med tillvaratagandet av den kraft som ligger i en marknads ekonomi som fungerar på rätt sätt och där det finns en drivkraft för näringslivet att gå vidare i fråga om miljön.

Ett sätt skulle vara att utvidga det som vi har lärt känna från den förra regeringens arbete som ett producentansvar, som navet, motorn, i ett

*Fel! Okänt
växelargument.*

kretsloppsarbete. Det är naturligtvis rimligt att det som i dag är ett producentansvar för några enskilda, ofta viktiga, varugrupper utvidgas till att bli ett generellt producentansvar där det finns många nycklar och instrument att arbeta med. Bl.a. avses då ett försäkringssystem som skulle kunna garantera att uttjänta produkter med en mycket lång livslängd ändå i dag ekonomiskt bedöms och värderas på ett sådant sätt att de får bära de kostnader som de rätteligen skall bära. Det gäller också att ett system skapas som gör att man kan vara säker på att det sker ett omhändertagande av produkter som har tjänat ut.

Det finns många andra nycklar man kan ha i ett generellt producentansvar. Vi har velat att riksdagen i dag genom behandlingen av miljöbalken skulle tala om för regeringen att detta är den väg man bör gå. Nu vill inte regeringen, Vänsterpartiet och Miljöpartiet göra det i dag. Det beklagar jag.

Sammantaget, fru talman, kan man väl säga att som instrument för det fortsatta miljöarbetet är det som regeringen och därmed utskottsmajoriteten har åstadkommit inte vidare funktionsdugligt. Mycket behöver göras om, mycket behöver bearbetas.

Framför allt står vi kvar i den litet märkliga situationen att den här kammaren inte kommer att få ta ställning till de miljömål och miljöambitioner som rätteligen borde ha legat till grund för konstruktionen av en miljöbalk förrän någon gång in på nästa år, som ett resultat av regeringens miljöpolitiska proposition. Den propositionen har uppenbarligen varken Vänsterpartiet eller Miljöpartiet fått vara en del av.

Jag skall sluta nu, fru talman, med att uppmana miljöministern och hennes socialdemokratiska kamrater i jordbruksutskottet att medverka till att vi nästa vecka får en korrigerad av regeringens budgetpaket så att vi kan få en förstärkning av skyddet för miljön på det sätt som jordbruksutskottet enhälligt har föreslagit finansutskottet.

Till sist, fru talman, vill jag tacka kamraterna i jordbruksutskottet för den gångna arbetsperioden och önska dem och miljöministern en trevlig sommar.

I detta anförande instämde Margareta Andersson, Kerstin Warnerbring, Birgitta Carlsson, Marie Wilén och Andreas Carlgren (alla c).

Anf. 2 GÖTE JONSSON (m):

Fru talman! Jag vill börja med att yrka bifall till reservationerna 1 och 51 i betänkande 20. Vi kommer givetvis också att stödja reservation 20, som Lennart Daléus har yrkat bifall till. Jag vill också yrka bifall till reservation 1 i betänkande 25 som berör följdlagstiftningen i det här sammanhanget.

Fru talman! Det finns en rad bärande principer i miljöarbetet. Vi är i stort sett överens om de bärande principerna. Vi moderater har i vår partimotion pekat på brister när det gäller en sådan bärande princip. Det är värnandet om äganderätten, det är frågan om företagandets villkor och det är synen på samspelet mellan producenter och konsumenter.

Om vi tittar på Riodeklarationen och läser de handlingar som finns där när det gäller miljöfrågorna framgår det mycket klart att en viktig faktor för ett positivt miljöarbete är att det måste ske inom ramen för en marknadsekonomi, inom ramen för en demokrati. Vi tycker att det hade

varit väldigt värdefullt om vi också i den viktigaste svenska miljölagstiftningen, miljöbalken, hade markerat just detta som en bärande princip.

Det är ju så, fru talman, att man kan utgå från olika former av miljöpåverkan. Vi kan titta på naturens egen miljöpåverkan i olika skeden, sådan påverkan som vi kanske kallar naturkatastrofer. Vi har i dagarna hört och läst om just sådana katastrofer. Om vi människor skulle ha iscensatt den formen av katastrofer skulle vi ha uppfattat dem som utomordentligt negativa i olika sammanhang. Vi uppfattar det som negativt även när naturen själv agerar.

Vi har också olika former av miljöpåverkan när det gäller det sätt på vilket vi människor använder natur och miljö. Även i det här sammanhanget kan man peka på såväl goda som dåliga förutsättningar för att påverka miljön.

God miljöpåverkan – om vi ser det i ett perspektiv – har varit och är det öppna kulturlandskapet, odlingslandskapet. Det påverkas av skiftningar i sättet att bedriva verksamheten inte minst inom areella näringar. I dag arbetar vi för att slå vakt om de biotoper och det kulturlandskap som tidigare generationer har format därför att vi upplever natur- och miljövärden i detta kulturlandskap.

Om inte tidigare generationer hade format detta kulturlandskap kan man fråga sig om vi hade varit beredda att själva forma ett sådant kulturlandskap. Då kanske det snarare hade uppfattats som negativ påverkan på miljön.

Vad jag vill ha sagt med detta, fru talman, är att vi måste se människans möjligheter och förutsättningar att påverka miljön utifrån olika aspekter. Människan har ett utomordentligt stort ansvar. Människan är unik i de här sammanhangen.

Därför gäller det att vara öppen för mänsklig påverkan när det gäller den goda påverkan på miljön. Men det gäller också att vara vaken och bromsa en negativ påverkan på miljön i olika sammanhang. Vi har ett stort ansvar.

Det är utifrån detta ansvar som vi diskuterar miljöbalken och också har en del olika uppfattningar om hur miljöarbetet skall bedrivas. När det gäller miljömålen, människans hälsa, skydd av natur och kultur, bevarande av biologisk mångfald och hushållning av naturresurser, är vi överens. Detta är viktiga miljömål som vi skall arbeta utifrån i olika sammanhang. Vi skall göra det utifrån målsättningen att människan skall, om man behöver, påverka miljön utifrån den goda påverkan och motverka den dåliga miljöpåverkan.

Det kan, fru talman, i sådana här sammanhang vara frestande att utvidga antalet mål. Jag har förståelse för att miljöministern vill göra detta. Här har man nu skrivit till ytterligare ett mål, kretsloppsmålet.

Vi moderater är mycket positiva till kretsloppsarbetet. Det var en moderat statsminister som tillsammans med miljöministern lade fram kretsloppspropositionen.

Men vi ser inte kretslopp som ett mål. Vi ser det som ett medel för att uppnå övriga viktiga miljömål, bl.a. resursmålet när det gäller naturresurser.

Vi ser det som väldigt angeläget att man skiljer på mål och metoder, på mål och redskap när det gäller frågan om på vilket sätt vi skall kunna lösa de olika problemen i det här sammanhanget.

Låt oss ta återvinningsituationen som ett exempel. Man måste alltid väga positiv och negativ miljöpåverkan i olika sammanhang när det gäller återvinning. Vi kan t.ex. inte återvinna allt som är återvinningsbart, om avstånden är så långa att transportererna faktiskt är mer negativa för miljön än vad själva återvinningsresultatet är. Vi måste hantera kretsloppsfrågan som en metodfråga.

Det är angeläget, fru talman, att all lagstiftning är klar, entydig och lättolkad. Man skall veta vad som gäller. På den här punkten är det faktiskt stora brister i förslaget. Jag är förvånad över att miljöministern och inte minst majoriteten i den här kammaren är beredd att ställa sig bakom och fatta beslut i fråga om ett lagförslag som har dessa påtagliga brister.

Det gäller relationen mellan miljöbalken och annan lagstiftning. Det sker faktiskt en sammanblandning som gör att det kommer att uppstå utomordentligt svårtolkade problem. Här skall domstolarna avgöra, inte Sveriges riksdag som av svenska folket är satt till att stifta lag, en av de viktigaste uppgifterna för denna församling.

Vi har sagt att lagen måste ändras så att det hela blir klart. Det gäller relationen mellan å ena sidan den övergripande miljöbalken och å andra sida speciallagarna. Speciallagarna skall då gälla före balken. *Lex specialis* är en princip som bör tillämpas också i det här sammanhanget.

Jag vill peka på några punkter. Den allmänna hänsynsregelns relation till skogsvårdslagen uppvisar brister. När vi hade en omfattande hearing om miljöbalksförslaget fick vi från många som deltog och redovisade sina synpunkter klart för oss att det här föreligger klara brister när det gäller på vilket sätt som man skall tolka den ena lagen i förhållande till den andra. Det är ganska orimligt – för att inte säga fullständigt orimligt – att vi i Sveriges riksdag fattar beslut om den formen av lagstiftning.

Det gäller också lokaliseringsregeln, stoppregeln och frågan om pågående markanvändning – ett begrepp som vi länge har arbetat efter och som reglerar framför allt de areella näringarna. Här har vi moderater klart påpekat bristerna och ställt krav på förändringar som skulle innebära att lagen blir klar, entydig och lättolkad.

En annan viktig fråga när det gäller miljöarbete är frågan om respekt för äganderätten. Här råder det i vissa fall en knepig missuppfattning. Man ser en konflikt mellan äganderätt och miljöarbete. I själva verket är det tvärtom. Frågan om äganderätt och frågan om miljöarbete kan och skall gå hand i hand. Den övergripande principen för ägande är: Det som man äger, det vårdar man inom ramen för det gamla fina ansvarstagandet och den gamla förvaltarskapstanken. Sedan finns det alltid undantag, det vet vi, men den bärande principen är och har varit att det som man äger det vårdar man.

Detta har visat sig också när det gäller miljöarbete. Det ökande miljömedvetandet har också präglat ägandet. Därför är det fullständigt oacceptabelt att man vid sidan av regeringsformen 2:18 stiftar en lag, en miljöbalk, som skapar en utomordentlig oklarhet när det gäller äganderätten och skyddet för den.

Även på denna punkt måste man konstatera att riksdagsmajoriteten och ministern nonchalerar äganderätten när man kringgår ersättningsreglerna. Man sätter faktiskt den principiella rättsstaten ur spel. Det gäller pågående markanvändning, ersättningsreglerna och den allmänna hän-

synsregeln. Nuvarande ersättningsregler i gällande lagstiftning kan därmed kringgås.

Jag tycker att det är fegt av majoriteten att hantera frågan på det här sättet. Antingen vill man urholka äganderätten eller också vill man det inte. Nu är lagstiftningen skriven på ett oklart sätt som innebär att man kan tolka den både så och så, men i grunden urholkas ersättningsreglerna. Det hade varit bättre, Anna Lindh, om ni klart hade gått ut och sagt ifrån att ni vill ändra grundlagens äganderättsskydd. Då hade vi fått ta en ärlig fight om detta i stället för att – som ni gör – försöka att mygla in försämrade ersättningsregler och inskränkningar i äganderätten i det här lagstiftningsförslaget.

Vi från moderaterna har alltid värnat äganderätten, och vi kommer att göra det även i fortsättningen. Vi ser kombinationen mellan äganderätten och värnandet om miljön som viktig. Det är två principer som kan och skall gå hand i hand i ett rättssamhälle.

Det är precis samma sak när det gäller allemansrätten. Här är läget oklart, det vet vi utifrån de rättsfall som har förevarit. Kommersiell verksamhet på annans mark har glidit in under allemansrättsbegreppet och allemansrättstaket på ett sätt som jag tror vi alla måste vara överens om inte har varit avsett i fråga om den traditionella allemansrätten att beträda mark, att få plocka blommor, plocka bär osv. Nu sanktionerar man den nya principen i lag. Det blir då tillåtet för vem som helst att bedriva kommersiell verksamhet på annans mark. Vederbörande behöver bara gå till länsstyrelsen och fråga hur stark påverkan på miljön det blir av den aktuella verksamheten. Men vederbörande behöver inte gå till markägaren. Då säger man: Ja, men länsstyrelsen skall ju inom ramen för förvaltningslagen tillfråga markägaren. Jo tack så mycket, det må vara på det sättet, men det viktiga är att man här konfiskerar en verksamhetsmöjlighet för markägaren.

Finns det förutsättningar att bedriva kommersiell verksamhet på ägarens mark, då måste det givetvis i första hand vara ägaren som har rätt att bedriva den formen av kommersiell verksamhet, inte någon annan som kommer från en annan ort i Sverige eller från ett annat EU-land. Det är fullständigt orimligt att jag skall kunna tjäna pengar på annans mark utan att ens tala med markägaren. Så får vi inte hantera äganderätt och rättssäkerhet i Sveriges riksdag.

En annan fråga som vi har tagit upp gäller husbehovstäkter, och där har vi en klar reservation. Vi anser att man skall ha rätt till husbehovstäkter även i framtiden.

Fru talman! Miljölagstiftningen måste vara effektiv. Det är därför en fråga om avvägning när det gäller hur omfattande kontra hur effektiv lagen skall vara. Här tycker vi att det finns en del brister i förslaget. Jag kan bara peka på miljökonsekvensbeskrivningarna som är väldigt viktiga och bra. Man skulle ha varit färdig med miljökonsekvensbeskrivningar tidigare i svenska lag. Men nu går man så långt att man skall ha miljöbeskrivningar i anslutning till all tillståndspliktig verksamhet. Det är i och för sig vällovligt, men det innebär att det kommer in en mängd sådana beskrivningar i samband med ansökningar, vilket belastar administration och medför stora kostnader, inte minst för små och medelstora företag som bedriver marginella verksamheter.

Därför har vi sagt att man skall ha riktiga miljökonsekvensbeskrivningar när det gäller verksamhet med betydande miljöpåverkan – det är ju då som riskerna uppkommer – i stället för att sprida ut aktiviteten över hela linjen. Då riskerar vi att inte få den effektiva miljökonsekvensbeskrivning som vi vill ha när det gäller miljöpåverkan av betydande omfattning.

Vi tycker att det är bra att utskottet utifrån flera av motionerna har enats om att miljöstraffavgiften räknas upp från 500 000 kr till 1 miljon kronor. Detta kan vara ett effektivt verktyg i arbetet för att bekämpa dem som bryter mot miljöprinciper och miljölagar. Vi har i vår motion sagt att 500 000 kr är för litet. 1 miljon kronor är ett lämpligare belopp. Det är bra att utskottet har ställt sig bakom detta.

Till sist, fru talman, vill jag också ta upp tiden för ikraftträdandet. Detta är ju en utomordentligt omfattande lagstiftning som också innebär en förändring när det gäller domstolarna. Koncessionsnämnden försvinner och vi får miljödomstolar. Det ställer krav på utbildning och anpassning till en ny verksamhet. Här har det väckts stark oro hos såväl Domstolsverket, andra domstolar, Industriförbundet som länsstyrelserna. Man har sagt att vi borde skjuta på ikraftträdandet.

Vi anser också att vi skall göra det till halvårsskiftet 1999 för att vi på ett riktigt sätt skall kunna bereda introduktionen av miljöbalken. Jag beklagar att vi inte har fått stöd från majoriteten. Detta är en stor omställning, fru talman. Det är utomordentligt olyckligt om vi får en dålig introduktion av miljöbalken beroende på att vi skall hasta fram ett beslut som skall gälla från årsskiftet.

Vi vet hur det är med utbildningen ute på länsstyrelserna, hur det är med tillsättningen av domartjänster och hur det blir när man skall applicera lagarna på gängse verksamhet. Sådant tar tid. Här befarar vi att det kommer att bli stora problem därför att man hastar fram beslutet om ikraftträdandet. Regeringen har arbetat under hela mandatperioden. Då behöver man inte hafsa fram ikraftträdandet i sista skedet. Det är viktigt att vi får en riktig beredning också av introduktionen i det här sammanhanget.

Fru talman! Det är en viktig lagstiftning. Det är angeläget att en viktig lagstiftning är klar. Det är angeläget att vi vet vilka beslut vi fattar. Det är viktigt att medborgarna klart kan läsa ut vad det är som gäller i lagen. Här finns det klara brister. Vi moderater beklagar att vi inte har fått gehör för de ändringsförslag som vi har lagt fram. Jag ber än en gång att få yrka bifall till de reservationer som jag tidigare nämnde.

I detta anförande instämde Marietta de Pourbaix-Lundin, Catharina Elmsäter-Svärd, Carl G Nilsson, Jan-Olof Franzén, Anders G Högmark, Peter Weibull Bernström och Ola Sundell (alla m).

Anf. 3 LENNART DALÉUS (c) replik:

Fru talman! Det finns väl en del i det Göte Jonsson säger som är sympatiskt. Men jag tycker att Moderaternas brist på visioner och ambitioner på miljöområdet lyser igenom i Göte Jonssons anförande. Hela tiden återkommer värnandet om olika saker i Göte Jonssons resonemang. Jag kan hålla med om att vi skall värna äganderätten och miljön. Men det som borde vara med i dagens miljöarbete finns inte med, nämligen det

offensiva arbetet. Det handlar om att vilja ha en lagstiftning som leder till en dynamisk utveckling. Det går inte längre att statistiskt värna saker. Man måste vilja bygga in drivkrafter för en förändring i lagstiftningen. Det är det viktiga.

Man skulle kunna säga så, att om Miljöpartiet och Vänsterpartiet nu har slukat masken på regeringens krok i det här fiskafånget så är Göte Jonsson och Moderaterna på något sätt sänkta. De drar ned miljöambitionerna. Jag tycker att det lyser igenom.

Det syns när Göte Jonsson talar om kretsloppsarbetet och kretsloppspropositionen. Man får det intrycket – fru talman vet ju det bättre än jag – att det skulle ha varit den förra statsministern som lade fram detta med hjälp av någon miljöminister. Det var inte riktigt på det sättet. Försiktigt uttryckt kan man väl säga att kretsloppspropositionen drevs fram i den förra regeringen av Centerpartiet. Det fanns t.o.m. de i regeringen som inte var riktigt lyckliga med den utvecklingen, för att nu uttrycka sig väldigt milt.

Fru talman! Jag skulle vilja höra Göte Jonsson säga någonting om hur det borde se ut för att driva sakerna framåt i den lagstiftning som Göte Jonsson och Moderaterna hyllar.

Anf. 4 GÖTE JONSSON (m) replik:

Fru talman! Jag vet inte om jag skall gradera vikten av flöte och sänka när det gäller fiskafånge. Jag tror att båda kan vara lika viktiga. Sänkta kan vara viktigt för att nå fisken som finns nere på botten.

Jag skall inte recensera vem som gjorde vad i det miljöarbete som bedrevs i den borgerliga regeringen. Jag konstaterade att kretsloppspropositionen lades fram tillsammans med miljöministern under Bildtregeringens tid. Jag tycker i och för sig att vi båda kan ta åt oss äran av detta.

Sedan gällde det frågan om en offensiv miljöpolitik. Det är ju så, Lennart Daléus, att vi står bakom det mesta i miljöbalken. Jag har ingen anledning att stå här och räkna upp allt det som vi står bakom när det gäller en offensiv miljölagstiftning. Vad jag däremot har anledning att peka på är de påtagliga bristerna när de gäller skydd av äganderätt, rätts-säkerhet och annat. Jag är förvånad över att Lennart Daléus hoppar på mig om detta. Jag hade väntat mig någonting helt annat, nämligen att vi inom ramen för samma fiskafånge vill värna äganderätt, rättssäkerhet och liknande. Men vi får väl leta på var sin sida om båten i det här sammanhanget.

Vi menar att detta är viktigt i miljöarbetet. Om vi skriver miljölagar som nonchalerar enskilda människor, kan vi sitta här och stifta lagar i konflikt med enskilda människors rättsmedvetande. Det vinner inte miljön på.

Sedan vet Lennart Daléus mycket väl att vi klart har poängterat vilka uppgifter som är statens och vilka som är andras. Vi kan ta våra krav på ökade insatser när det gäller miljöforskning, miljötillsyn och liknande som exempel. Det är utomordentligt viktiga gemensamma uppfattningar och uppgifter. Men Lennart Daléus har inte heller stöttat oss på den punkten.

Fru talman! Jag är än en gång litet förvånad över Lennart Daléus påhopp på mig i den här viktiga frågan.

Anf. 5 LENNART DALÉUS (c) replik:

Fru talman! Om mina mjuka och vänliga resonemang skall betraktas som påhopp är vi inne på en ny skala i värderingen av ord. Jag säger att det är helt okej. Jag delar uppfattningen att vi skall värna äganderätten och miljön. Men jag säger att vi inte får stanna där. Detta är ändå litet av ett statiskt betraktelsesätt. Vi måste gå vidare.

Det är inte så, Göte Jonsson – om fru talman tillåter – att det här lades fram tillsammans med miljöministern under Bildtregeringen. Den dåvarande miljöministern drev fram kretsloppspropositionen, inte alltid understödd av de politiska företrädare som Göte Jonsson hade i regeringen. Den drevs fram på det sättet. Däri ligger ju en motor – kretsloppsarbetet och producentansvaret. Det är en motor i en förändringsmekanism. Det är det viktiga. Sedan kommer man till slutsatsen, fru talman. Den är att när vi vill gå vidare i t.ex. kretsloppsarbetet och utöka producentansvaret är det faktiskt Göte Jonsson och Moderaterna som är de största kritikerna och bromsarna. Ni vill inte ha den här drivkraften.

Där är jag alltså inte riktigt överens med Göte Jonsson. Jag hade hoppats få höra någonting annat. Det är riktigt att vi har en lagstiftning, men vi måste ju peka ut de andra motorerna och ge dem utrymme i lagstiftningen. Det är ingen idé att resonera om huruvida vi inte vill värna miljön och äganderätten. Det vill vi båda två. Men vi vill ta några steg framåt. Vi vill inte stå stilla eller hänga där som sänket på reven. Det är skillnaden.

Anf. 6 GÖTE JONSSON (m) replik:

Fru talman! Det är väl en ministers uppgift att driva sina frågor vare sig man är miljöminister eller något annat. Jag tycker att det var bra att Olof Johansson drev frågan.

Jag har sagt att vi är överens om kretsloppsarbetet, men skillnaden är den att vi ser det som en viktig metod och inte som ett mål. Nu kan man i och för sig strida om detta. Då säger Lennart Daléus att vi går emot producentansvaret. Nej, Lennart Daléus, vi går inte emot arbetet med ett producentansvar. Skillnaden är den att vi, varje gång när det har gällt diskussioner om producentansvaret, har sagt att vi skall lägga fast mål för detta, men vi skall inte detaljreglera metoderna.

Det är ofta detta som har skiljt mig och Lennart Daléus åt när vi diskuterat producentansvar. I det sammanhanget är det viktigt med mål. Men vi skall inte säga hur det skall gå till att uppnå målen. Det är ofta så att de som producerar bilar eller någonting annat har bättre förutsättningar att hitta metoder för att uppnå de mål för producentansvar som vi i riksdagen skall lägga fast. Om Lennart Daléus vill kalla det för sänke, flöte eller krok må det stå honom fritt, men vi anser från moderata utgångspunkter att det mest effektiva sättet att uppnå resultat också när det gäller producentansvar är att vi lägger fast målen och de som har ansvaret ute i verksamheten, producenter och konsumenter, hittar metoder för att nå målen. Det är det mest effektiva miljöarbetet.

Anf. 7 EVA ERIKSSON (fp):

Fru talman! Jag vill instämna i det Lennart Daléus sade tidigare, att det här är en av de viktigaste lagstiftningar som vi har att anta i kammaren. Det handlar om en lagstiftning som skall skydda nästa generation,

våra barn och barnbarn, mot miljöförstörelse. Det borde ändå vara grunden för ett viktigt beslut.

Folkpartiet har ända sedan 70-talet drivit frågan om en samlad miljölagstiftning därför att vi har velat skapa enhetlighet och tydlighet i lagstiftningen. Därför lades det också, tillsammans i den borgerliga regeringen, fram ett förslag om en miljöbalk. Men när miljöministern tillträdde tog det inte lång stund förrän miljöministern drog tillbaka det förslaget, och alltsedan dess har det legat en död hand över lagstiftningsarbetet i Sveriges riksdag vad gäller miljöarbetet. Dock har det förekommit vardagligt arbete med andra miljöbeslut. Jag tycker inte, miljöministern, att det är särskilt kul att det har tagit så lång tid.

Det förra förslaget var visserligen inte perfekt, men tanken var då precis som nu att miljöbalksarbetet skulle vara en process med olika steg där man skulle se till att förbättra lagstiftningen och den följdlagstiftning som den skulle leda till. Nu kan vi se att det finns en del förbättringar i förslaget. Det tycker jag ändå man skall understryka. En sak som jag tycker är en förbättring, till skillnad mot Göte Jonsson, är skärpta krav på miljökonsekvensbeskrivningar. Jag skulle t.o.m. säga att jag tycker att man skulle ha kunnat gå ännu längre. Frågan är om fördröjningen sammantaget hade gett en bättre miljöbalk. För att vara litet försiktig kvarstår ändå många problem som måste lösas.

Jag skulle vilja peka på några svagheter i miljöbalken. Det finns en som jag tycker är allvarlig, det svaga skyddet för de orörda älvarna. Trots att Vattendragsutredningen under den tid Anna Lindh har plitit på sin miljöbalk påpekat att skyddet för älvarna är otillräckligt väljer miljöbalksförfattarna, Socialdemokraterna, Vänsterpartiet och Miljöpartiet, en helt passiv hållning i denna fråga, trots att miljöbalken skall vara ett instrument för att styra utvecklingen åt rätt håll och lagstiftningsvägen skydda naturvärden och den biologiska mångfalden. Med tanke på att Gudrun Lindvall från Miljöpartiet så många gånger stått i talarstolen och talat om vikten av att skydda den biologiska mångfalden förvånar det mig att hon har kunnat acceptera denna passiva hållning. Än så länge mumlar ständigt regeringsföreträdare att älvarna skall skyddas, men alltfler signaler lyser röda för den som vill låta älvarna brusa. Företrädare för kraftindustrin talar allt oftare om en s.k. miljöanpassad vattenkraftsutbyggnad. Statliga NUTEK samfinansierar nu ett projekt för en sådan utbyggnad. LO i Norrbotten driver aktivt en kampanj för att riva upp skyddet av våra nationalälvar. Med tanke på att LO har stort inflytande på regeringspolitiken, i alla fall enligt den erfarenhet jag har, är den öppna kampanjen mycket oroväckande.

I dag står endast ett fåtal av de stora älvarna och andra betydande vattendrag i outbyggt skick. Efter en utbyggnad kan en älv inte återställas. Älvmiljöerna utgör unika naturvärden och viktiga ekosystem för hotade djurarter. Hur Miljöpartiet har kunnat acceptera att det inte finns någonting om detta i miljöbalken är för mig förvånansvärt. Därför ställer jag frågan en gång till: Hur har detta gått till?

Vi kräver därför från Folkpartiet att miljöbalken skärps så att älvskyddet förstärks, att lagstiftningen förs in i grundlagen och att älvskyddet genom förändringar i miljöbalken stärks. Jag vill därmed yrka bifall till reservationerna 11 och 12.

Älvskyddet är inte den enda svagheten i miljöbalken. Det är bra att man inför miljö kvalitetsnormer. Självklart är det så att utgångspunkten för miljöarbetet skall vara vad naturen tål, vilka gränser som är ekologiskt hållbara. Men för att det skall bli styrande krävs också tydliga ansvarsförhållanden, sanktionsmöjligheter, effektiva styrmedel och någon som bevakar miljöns intressen. På alla dessa punkter upplever jag att det finns brister i det socialdemokratiska, vänsterpartistiska och miljöpartistiska förslaget.

Införandet av miljö kvalitetsnormer är, som jag sade tidigare, ett viktigt steg i rätt riktning. Men det finns två huvudangreppssätt när det gäller att lagstifta om belastning och förorening av miljön. Dels kan man använda sig av dämpningsregler med förbudsregler som avser påverkare, t.ex. miljöskyddslagen, dels gränsregler som avser påverkan, miljö kvalitetsnormer. Nu kombinerar miljöbalken dessa båda angreppssätt. Det ställer väldigt stora krav på att lagstiftningen är tydlig. Miljö kvalitetsnormerna är relaterade till miljö kvaliteten men måste på ett eller annat sätt också riktas mot människor som adressat. Det är inte bara så att det är normer för naturen, utan påverkaren måste också vara den som vi skall rikta åtgärderna till. Hur man i balken löst den här utmaningen kan jag inte förstå. Det är möjligt att miljöministern kan redovisa det. Antingen får man använda den metod som kan kallas döda handen-metoden – ingenting får göras ytterligare i området innan det blivit tillräckligt bra, inga verksamheter får utökas, inga jordbruk får öka sitt djurantal, inga vägar får byggas, ingen utveckling får ske – eller också kan man använda sig av mer sofistikerade mekanismer som möjliggör samverkan och t.o.m. en marknad för utsläppsrätter. Vilken väg kommer regeringen att välja?

Utvecklingen på miljö kvalitetsområdet, också inom EG-rätten, visar att det inte är tillräckligt med en författning som sätter en gräns för hur förorenad en miljö får vara. Det måste också vara tydligt vem som måste göra vad, vem som får göra vad, vem som får tillgodoräkna sig vad och hur man på ett effektivt samverkande sätt kan nå föreskriven miljö kvaliteten, alltså det miljöministern har uttalat flera gånger, att åtgärderna skall vara rätt insatta på rätt plats och också vara ekonomiskt effektiva.

Då, fru minister, krävs det ett noga utformat och genomfört regelsystem. Det vore intressant att få höra miljöministerns syn på hur miljö kvalitetsnormerna skall genomföras. Anledningen till att jag är så ingående och går igenom de här frågorna är att miljö kvalitetsnormerna kommer att vara basen i miljöbalken. Det är ju miljö kvalitetsnormerna och åtgärdsplanerna som framgent ger ramarbetet. Det gäller då också ramarbetet avseende fastställandet av de mål som vi framöver förhoppningsvis skall fastställa här i riksdagen.

I kombination med effektiva sanktioner är det här en bra metod att slå fast vad naturen tål. Inom särskilt belastade områden är t.ex. utsläppsrätter ett sätt att sätta ett pris på miljön. Ett viktigt medel inom miljöpolitiken är ekonomiska styrmedel. Överlåtbara utsläppsrätter kan innebära stora fördelar i ett väldefinierat område och kan starkt bidra till kostnads-effektiva utsläppsminskningar. Ett system för handel med utsläppsrätter för att öka effektiviteten i miljöskyddsarbetet är alltså ett sätt att se till att miljö kvalitetsnormerna inte bara blir vackra ord. Det finns goda skäl för regeringen att välja ett försöksområde för att få erfarenheter när det gäller detta med regelsystem. Miljöministern och jag hade för flera år sedan i

*Fel! Okänt
växelargument.*

denna kammare en debatt om Stockholmsregionen som *ett* utsläppsområde. Då gällde det luftkvaliteten. Det hade varit bra om man då hade antagit det försöksområdet, för då skulle man nu ha erfarenheter inför det nya miljöbalksarbetet.

Vidare anser vi i Folkpartiet att en förutsättning för att miljö kvalitetsnormerna skall bli effektiva är att även diffusa, icke tillståndspliktiga utsläppskällor bidrar till att en norm som överskrids kan kontrolleras. Vi vet ju vilka problem de diffusa utsläppskällorna för med sig. Om man inte på något sätt kan hitta en väg för att också ge sanktioner för utsläpp som påverkar normen och som gör att man överskrider den, blir det inte fråga om ett effektivt instrument. Därför tycker jag att det instrument som regeringen tillhandahåller i miljöbalken – det handlar då om åtgärdsprogram – måste vara bindande, inte bara gentemot kommunala och statliga myndigheter utan också gentemot enskilda.

Jag tror att miljö kvalitetsnormer utan rättsliga åtgärder bara blir en symbolpolitik. Det vore väldigt synd. Jag tror nämligen att de är ett effektivt medel och att de kommer att ge kraft åt det fortsatta miljöarbetet.

Fru talman! Jag yrkar bifall till reservation 16.

En stor brist i miljöarbetet har länge varit den begränsade möjligheten till talerätt inom miljöområdet. Nu vill regeringen ge miljöorganisationerna möjligheter på detta område. Det är bra. Det vore också bra om de kriterier som regeringen anger innebar en rätt till talan för andra viktiga organisationer. Framför allt bör miljöintressena inom rättsväsendet stärkas genom att en miljöåklagare inrättas som har befogenhet att väcka åtal mot dem som gör sig skyldiga till brott mot miljölagarna.

Hur vid talerätten än görs, så kommer den inte att kunna svara för att miljölagarna upprätthålls. För detta krävs det resurser men också en skyldighet att väcka åtal om ett miljöbrott uppdagas. Miljöåklagaren bör ha i uppgift att ta emot och utreda enskilda personers klagomål över olika förhållanden inom miljöområdet. Miljöåklagaren är en utveckling av den miljöombudsman som vi i många år har krävt. Lennart Daléus har också utvecklat vikten av att miljön får en, som vi tycker, åklagare som tillerkänns de befogenheter som krävs för att det skall vara möjligt att med kraft spela en så viktig roll. Detta är nödvändigt när det gäller skyddet av miljön.

Till slut, fru talman, vill jag säga att det, trots den kritik som jag inom några specifika områden har framfört, är bra att vi har en miljöbalk att ta ställning till. Men det är inte så kul att en vecka före riksmötets avslutning debattera en så viktig lagstiftning. Trots det hoppas jag att den process som skall fortgå för att vi skall få en bra miljölagstiftning också, fru minister, kommer att innebära att man aktivt utåt har ett utbildnings- och informationsarbete; detta för att miljöarbetet, den kraft som i dag finns ute bland människor och det djupa engagemanget skall leva kvar, för att miljöbalken skall bli varje mans ägodel och för att miljöbalken skall få en sådan inriktning att det här blir en lagstiftning som gör att Sverige blir en nation som med stolthet kan presentera ett aktivt miljöarbete och kan vara pådrivande i det europeiska och internationella samarbete som krävs för att vi för framtiden skall ha en god miljö, bra luft och rent vatten.

Anf. 8 DAN ERICSSON (kd):

Fru talman! Som alla känner till har vi kristdemokrater inte någon ordinarie ledamot i jordbruksutskottet. Det förorsakar oss vissa problem i den här debatten eftersom vi i den samlade motionen har 35 yrkanden om förändringar i miljöbalksförslaget. Därtill kommer ytterligare motioner. I vissa delar har våra förslag fångats upp av reservationer från andra partier men för att fånga helheten gäller vår motion och de avvikande meningar i yttranden som avgetts från utskott där vi är representerade.

Jag antar dock, fru talman, att det skulle fresta på kammarens tålamod om jag här yrkade bifall till motionen i dess helhet. I stället väljer jag att göra vissa nedslag och att redovisa hur vi ställer oss till de olika reservationer som föreligger. Jag hoppas att jag har lyckats botanisera rätt i det här betänkandet.

Efter mycken möda och stort besvär presenterade regeringen vid årsskiftet 1997/98 ett förslag till miljöbalk. Om det hade funnits en vilja från socialdemokraternas sida skulle flera förbättringar av det liggande förslaget från fyrtipartiregeringen ha kunnat ske vid den parlamentariska behandlingen redan 1994.

Med anspelning på det fiskafänge som vi hört om i debatten här vill jag säga att det är synd att Anna Lindh inte högg på den krok, det bete, som fanns – vi agnade ju så att säga om att lösa den här miljöbalken 1994, när vi hade ett bra förslag. Det är, som sagt, synd att Anna Lindh inte högg på detta, för då skulle vi sedan många år ha haft en miljöbalk i kraft. Det skulle ha varit ett verkningsfullt instrument. Så blev det nu inte. Med hjälp av Miljöpartiet drogs förslaget i stället tillbaka, och en ny utredning tillsattes.

Sedan dess har det gått mer än tre år – tre förlorade år för miljön. Totalt har miljön denna dag, när den nya miljölagstiftningen skall träda i kraft, förlorat i 1 252 dagar, alltså i tre och ett halvt år. Efter att ha fått det här förslaget kan vi konstatera att det inte är värt alla dessa förlorade dagar. Det har alltså, fru talman, gått en hel mandatperiod. Under denna mandatperiod har vi vid ett antal tillfällen frågat efter den här miljöbalken. Inte minst har vi försökt att ställa Miljöpartiet till svars för dess stora insats den här mandatperioden – att se till att inte få miljöbalken i kraft. I stället har man skjutit på den, förhindrat den och sett till att det dröjt nästan en hel mandatperiod innan vi får en ny, samlad miljöbalk.

Fru talman! Jag tycker mot bakgrund av detta att det är märkligt att Miljöpartiet kallar sig Miljöpartiet. Den stora frågan för partiet har det förringat. Den har försvunnit under hela mandatperioden, och den nya lagen träder i kraft efter det att denna mandatperiod har gått ut.

Fru talman! På två för oss kristdemokrater viktiga punkter har regeringen på det principiella planet gått oss till mötes i miljöbalksförslaget. Det handlar om inrättandet av regionala miljödomstolar och talerätt för miljöorganisationer. Principerna om detta kunde vi ha enats om för över tre år sedan, precis som jag sade förut. Jag förstår fortfarande inte varför man inte redan då försökte göra det. Nu tycker jag att man med balkförslaget, som är otillräckligt och dåligt genomtänkt också på dessa punkter, har förfuskat idén bakom dessa tankar.

Miljöbalksförslaget är också otydligt och svår genomträngligt när det gäller de praktiska konsekvenserna. Det handlar bl.a. om rättssäkerhet och egendomsrätt. Den frågan har också Göte Jonsson tagit upp på ett bra

sätt. Vår uppfattning är att regeringen i denna principiella del skall återkomma till riksdagen med förslag för att rättstryggheten och äganderätten med tillhörande ersättningsregler skall säkerställas. I denna del yrkar jag bifall till reservation 2, som handlar om balkens förhållande till annan lagstiftning. Också reservation 52, som behandlar ersättningsrätten, täcker upp våra förslag i detta hänseende. Den har Lennart Daléus redan yrkat bifall till.

Det har varit mycket diskussion om vilka lagar som skall ingå i miljöbalken. Oavsett vilket gränssnitt man väljer finns det fördelar och nackdelar. Rent principiellt borde också plan- och bygglagen, PBL, funnits med i balken, vilket inte har hunnits med av tidsskal. Vi kan dock konstatera att regeringen har valt att flytta in vattenlagen i miljöbalken, vilket är i linje med vad vi har föreslagit.

Förslaget om att föra in lagen om skötsel av jordbruksmark i balken anser vi dock leder fel. Därför stöder vi reservation 28 i denna del. Vi ser hellre en utveckling av skötsellagen, där skogsvårdslagen kan få vara en förebild. Det handlar om att betro skogsägare och lantbrukare förmåga att förvalta mark och skog enligt ekologiskt uthålliga principer.

Det krävs också en bättre resurshushållning med brukningsvärd åkermark. Åkermarken måste bättre än i dag skyddas mot exploatering för bebyggelse eller andra anläggningar. För att åstadkomma en striktare hushållning av brukningsvärd åkermark bör den klassas som riksintresse, och i denna del stöder vi reservation 8.

Enligt regeringens förslag skall kraven på miljökonsekvensbeskrivningar, MKB, utökas och skärpas i balken och ytterligare anpassas till EG-regler och andra internationella regler. Krav på MKB är ett bra instrument för att förebygga oönskade miljöproblem, och regeringens förslag är i huvudsak bra. Men risken finns att det kan missbrukas och bli ett orimligt krav för minsta lilla projekt, vilket också har lyfts fram tidigare i debatten. Förslaget om att utöka kraven på MKB bör därför begränsas till verksamheter som kan antas medföra betydande miljöpåverkan. Denna fråga behandlas under mom. 24, och vi har där egna förslag.

Miljöbalksförslaget tycks utgå från att kommersiellt organiserade former av friluftsliv på annans mark ingår i allemansrätten. En konsekvens av detta kan bli att markägare som i framtiden själv hade tänkt att på sin mark bedriva friluftsverksamhet blir förhindrade att göra detta därför att en utomstående hunnit före. Det är givetvis inte riktigt att personer i kommersiellt syfte får organisera aktiviteter på annans mark utan att fastighetsägaren får ta del av vinsten eller ens har tillåtit verksamheten, speciellt som det är ett permanent utnyttjande. I förlängningen kan detta innebära en risk för att allemansrätten i dess traditionella former kommer i vanrykte och ett oönskat slitage på naturen. Av denna anledning vill vi att en ändring i lagstiftningen görs varvid det klart framgår att kommersiellt organiserade verksamheter inte får ske utan berörd markägares eller dennes rättshavares medgivande. I denna del yrkar jag bifall till reservation 20.

Regeringen föreslår också att tillståndspflicht även fortsättningsvis skall gälla för kommersiella täkter av berg, sten, grus, sand m.m. Även husbehovstäkter skall kunna underställas tillståndspflicht enligt balken. Detta menar jag är att bortse från den verklighet som den enskilde jordbrukaren befinner sig i. Husbehovstäkter har stor betydelse för de areella näringar-

na. Öppnande av husbehovstakt på lantbruksfastighet är att beteckna som pågående markanvändning. Detta måste också fortsättningsvis vara möjligt. Annars kan helt absurda situationer uppstå. Vi har i denna del egna förslag redovisade i motionen.

Kristdemokraterna har länge varit förespråkare av miljödomstolar, men vi har svårt att se den miljörättsliga vinsten med regeringens uppläggning. Vad man i praktiken gör är att byta namn på Koncessionsnämnden till miljödomstol, vilka sedan läggs ut på några platser i landet. Dessvärre kommer inte miljödomstolarna i regeringens tappning att styras av rättegångsbalkens regler när de skall handlägga tillståndsärenden. Vi förordar i stället att miljödomstolarna skall ha samma utformning som vanliga domstolar där parterna för fram sina ståndpunkter som vid vanliga rättegångar och där domstolens sammansättning inte är partsbunden. Också i denna del har vi egna förslag.

Regeringen och utskottet föreslår också att miljöorganisationer ges rätt att överklaga domar och beslut om tillstånd, godkännande och dispens enligt miljöbalken. Detta är ett gammalt kristdemokratiskt krav. Vi ser gärna att den kunskap och det engagemang som återfinns inom den organiserade miljörörelsen bättre skall kunna tas tillvara och kanaliseras in i beslutsfattandet under ordnade former. Men när vi ser vilka krav regeringen ställer på en miljöorganisation för att den skall godkännas och få överklaganderätt är vi kritiska. De begränsningar regeringen gör när det gäller medlemsantal, historik och verksamhetsformer exkluderar i princip alla föreningar utom Naturskyddsföreningen.

Det är t.ex. noterbart att Stiftelsen Miljöcentrum, som är den miljöorganisation som på ett systematiskt sätt för miljöns talan vid koncessionsförhandlingar och i form av flera skadeståndsprocesser i vanliga domstolar å miljöoffrens vägnar, inte kommer att godkännas med regeringens definition. Det visar ändå att det är något som är galet med förslaget. Därför vill vi att det skall omarbetas så att föreningar som exempelvis Stiftelsen Miljöcentrum får talerätt. I denna del stöder vi reservation 37.

Sedan kommer vi till frågan om resurser för att klara av att genomföra denna miljöbalk. Det är oerhört centralt att miljötillsynen fungerar och att tillsynsmyndigheterna har de nödvändiga resurserna för att kunna sköta sitt ansvarsområde. Vi kan konstatera att regeringen har skurit ned resurser för tillsynsmyndigheterna till en oacceptabel nivå. Det är någonting som vi från Kristdemokraternas sida vid flera tillfällen har påtalat. Vi har också haft en tydlig prioritering av resurser till miljötillsyn i våra budgetalternativ. En förutsättning för att tillsynen skall fungera är resurstillskott. Riksdagen bör göra ett principuttalande om detta, och därför yrkar jag under mom. 77 bifall till motion Jo33 yrkande 23 och 34.

Samma sak gäller också de rättsvårdande myndigheterna. Vi har i budgetsammanhang anvisat mer medel än regeringen för att säkerställa de rättsvårdande myndigheternas styrka. Också på detta område bör riksdagen göra ett principuttalande om att resurstillskott är en förutsättning för en fungerande lagstiftning. På samma sätt är det för centrala miljömyndigheter, kommuner, länsstyrelser och alla de som har att handlägga miljöärenden. De måste givetvis ha resurser till förfogande för att klara av detta. Annars kommer inte en ny miljöbalk att fungera.

Vi kan skriva hur fina lagar som helst och ha hur höga ambitioner som helst. Om vi i realiteten inte har tillsyn och kontroll eller åklagare som

har resurser att driva mål faller mycket av det fina och det vackra. Därför är resursfrågan central för att möjliggöra ett effektivt upprätthållande av lagstiftningen på miljöområdet.

Vi har i dag låga straff för miljöbrott, och det är sällan någon fälls med hårdare straff än dagsböter. Regeringen och utskottet föreslår att straffen för överträdelse på miljöområdet skall skärpas. I de allra flesta fall skall de sträcka sig från böter till fängelse i högst två år. För grova miljöbrott skall skalan sträcka sig från sex månader till högst sex år. Från åklagarsidan har det kommit ett antal kritiska synpunkter som fokuserar just på de svårigheter som finns att utdöma kännbara straff. Statistiken talar sitt tydliga språk. Under 1996 polisanmäldes 327 personer för brott mot miljöskyddslagen. 17 fällande domar avkunnades. Samtliga fick böter, ingen fick fängelse.

Samma år fälldes en enda person för miljöbrott enligt brottsbalken. Han fick böter. Vi kristdemokrater anser att regeringens förslag inte är tillräckligt genomarbetat och att det finns anledning att fråga sig om straffskalan ligger på en rimlig nivå. Straffen för överträdelse på miljöområdet måste uppfattas som avskräckande och därigenom fylla sin viktigaste funktion i att verka förebyggande och återhållande på de mindre seriösa aktörer som dessvärre finns. Tyvärr kan vi tala om manschettbrottslighet – det är det som det handlar om här.

För att få tillräcklig allmänpreventiv effekt bör straffskalan skärpas. För miljöbrott bör man kunna dömas till böter eller till fängelse i högst fyra år. För grova miljöbrott bör straffskalan sträcka sig från fängelse i fyra år till högst tio år.

I denna del, mom. 77, yrkar jag bifall till motion Jo33, yrkande 27.

Här har jag några frågor till såväl miljöministern som utskottsmajoritetens företrädare. Vid den utfrågning som utskottet genomförde med åklagare, miljöorganisationer m.fl. ställde jag frågan om den nya miljölagstiftningen skulle leda till fler fällande domar. Svaret från åklagarna Solveig Riberdahl och Stefan Karlmark samt från Björn Gillberg var entydigt: Nej, så blir det inte.

Då måste man fråga sig om dessa personer som arbetar rent praktiskt med miljöbrott har fel eller rätt. Vad säger miljöministern? Vad säger utskottsmajoriteten? Har de rätt? Vilken slutsats drar regeringen och majoriteten av det? Är den föreslagna miljölagstiftningen otillräcklig eller är det något annat som inte fungerar? Och om de har fel – varför skulle de som arbetar med de här frågorna veta mindre än regeringen och utskottsmajoriteten?

Om vi kunde få ett klarläggande i dessa frågor vore mycket vunnet i debatten.

Regeringen och utskottet föreslår vidare att tillsynsmyndighet skall påföra näringsidkare en särskild miljöstraffavgift vid överträdelse av miljöregler och vid överträdelse av tillstånd och villkor som gäller för verksamheten. Vi kristdemokrater ställer oss bakom principen om miljöstraffavgifter, men vi anser att de är för lågt satta. Med den föreslagna avgiftsnivån blir det i praktiken möjligt för skrupelfria aktörer att redan i förväg kalkylera in det maximala beloppet på en miljon kronor, som utskottet nu fördubblat den av regeringen föreslagna taksumman till. Vi anser att beloppen måste vara direkt kopplade till dels hur mycket en förebyggande åtgärd skulle ha kostat – avgiften skall alltid ligga väsent-

*Fel! Okänt
växelargument.*

ligt högre än det beloppet – dels till hur stora skador som uppstått. Det finns därför inte någon anledning att ha något maximibelopp i denna del.

Fru talman! Vi kristdemokrater står givetvis i övrigt bakom våra motioner, men för att spara kammarens tid yrkar jag inte bifall till alla delar. Jag hinner för övrigt inte heller gå igenom den mängd ytterligare förslag vi har. Jag tyckte att Eva Eriksson utvecklade frågan om miljö kvalitetsnormer väldigt bra. Det kan räcka med vad hon sade. Jag stöder i den delen reservation 16.

Vi har inte hunnit gå igenom frågorna om GMO eller om preskriptionstider för miljöbrott. Det finns en rad områden som inte hinner gås igenom.

För klarläggande stöder vi kristdemokrater i övrigt reservationerna 5, 16 och 29. Vad gäller reservationerna 11, 12, 31, 53 och 55 avstår vi vid eventuell omröstning eftersom vi har egna förslag i dessa delar.

Avslutningsvis kommer vi också att avstå vad gäller reservation 1 och 4 i betänkandet om följdlagstiftningen eftersom vi också där har ett eget förslag. I övrigt står vi bakom vår motion som behandlas i det betänkandet, men för att spara kammarens tid avstår vi också i denna del från att yrka bifall.

Anf. 9 INGEMAR JOSEFSSON (s):

Fru talman! Med dagens beslut om antagande av ny miljöbalk tar miljöfrågorna klivet in i 2000-talet. Miljöfrågorna etablerar sig som en egen fråga som kan bedömas utan sidoblickar på eventuella kortsiktiga vinster för företag eller enskild. Slarv och okunskap skall minimeras.

Målet med miljöbalken är att främja en hållbar utveckling så att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö. En sådan utveckling bygger på insikten om att naturen har ett skyddsvärde och att människornas rätt att förändra och bruka naturen är förenad med ett ansvar att förvalta den väl.

Miljöbalken skall ses som en både samordnad, skärpt och breddad miljölagstiftning för en hållbar utveckling. Den kommer att ersätta 15 nu befintliga lagar.

Fru talman! Låt mig i punktform lyfta fram de viktigaste förslagen.

Balkens mål är att främja en hållbar utveckling. Nu införs grundläggande principer, t.ex. försiktighetsprincipen, som skall tillämpas. Genom allmänna hänsynsregler ställs samma krav på all verksamhet – försiktighetsmått, lämplig plats, hushållning, produktval m.m.

Regler och miljö kvalitetsnormer införs. Kraven på miljökonsekvensbeskrivningar utökas och skärps. Vattenlagen arbetas in. Miljön får större betydelse. Vid prövning av miljöfarlig verksamhet skall också den joniserande strålningen till omgivningen prövas.

Enligt förslaget skall miljöorganisationer med 2 000 medlemmar få talerätt, dvs. rätt att överklaga domar och beslut om tillstånd, godkännande och dispens enligt balken.

Verksamheter som har stor påverkan på miljö och naturresurser, där ibland stora trafikanläggningar, skall tillåtlighetsprövas av regeringen.

Strandskyddets ställning görs tydligare. Tillståndskrav på husbehovstäckter föreskrivs.

Ansaret för efterbehandling av mark görs tydligare. En saneringsförsäkring införs.

Nu skärps straffen, och brottsbalkens straffbestämmelser arbetas in i balken.

Dan Ericsson nämnde miljöstraffavgifternas införande. De skall beslutas om av tillsynsmyndigheten. Jag kan redan säga till Dan Ericsson att de förhöjda avgifter som utskottet föreslår kan utdömas flera gånger. Den som vill trotsa lagstiftningen får det alltså rätt hett om öronen.

Regionala miljödomstolar ersätter Koncessionsnämnden och vatten-domstolarna. Reglerna om genetiskt modifierade organismer arbetas in i balken.

Till slut vill jag nämna att tillsynsansvaret understryks i balken och att kommunens tillsynsansvar utökas.

Efter denna verkliga snabbredovisning vill jag sätta in balken i ett miljöhistoriskt sammanhang. Som en parentes vill jag för den speciellt intresserade på området hänvisa till sidorna 23 och 27, där utskottet med kansliets hjälp ger den mest kortfattade historik om miljöfrågorna under 1900-talet som går att få. Jag tycker själv att den är väldigt uttömmande.

När miljöproblemen under den första halvan av 1900-talet fördes på tal saknades i många fall kunskapen och förankringen för att åtgärda problemen. Ett sådant exempel som jag kan ta från Stockholm var när frågan om Henriksdals reningsverk behandlades i riksdagen för många herrans år sedan. Då var det en riksdagsman som sade: Detta är kommunalt slöseri med medel, när hela Östersjön står till vårt förfogande! Detta ger en bild av hur man uppfattade det hela för så länge sedan.

Men för oss som började jobba med de politiska miljöfrågorna för ett 20-tal år sedan var det kanske också lättare än vad det är i dag. Det fanns klipp att göra om man gav sig in i miljöpolitiken, skulle man kunna säga. Med ett beslut kunde vi förhållandevis kvickt se förändringar. Ett exempel är de kommunala besluten som sedan följdes upp centralt om svavelhalterna i våra oljor. Svavelhalterna är i dag nere på en tiondel av de utsläpp som man hade 1970.

Vattenfrågan fick också förhållandevis snabba resultat när reningsåtgärder sattes in. Vänerns siktdjup är nu lika gott som det var runt sekelskiftet. Riddarfjärdens vatten är badbart vid de bad som finns i huvudstaden – oavsett vad EU säger. Vi kan från våra fönster här i riksdagen se hur laxen fångas inför våra ögon. Det var faktiskt möjligt att snabbt få resultat.

Under 80- och 90-talen uppmärksammade man i politiken de miljöproblem som produkternas kemikalier och avfall orsakar. Men detta får inte förleda oss att tro att problemen är lösta. Många av dem finns kvar – mer komplicerade, svårare att upptäcka och mer internationaliserade.

Vi har fått nya miljöproblem där äldre lagstiftningar inte räcker till. Därför behövs nya metoder, nya tillvägagångssätt. Miljöbalken är anpassad till den nya tidens problem. I arbetet med att förverkliga ett hållbart samhälle skall miljöbalken vara miljöpolitikens centrala verktyg. Balken kommer att modernisera den svenska miljörätten.

Fru talman! Bakom införandet av en miljöbalk står i dag samtliga politiska partier, även om engagemanget nog får sägas vara väldigt varierat. Under arbetet med miljöbalken har Socialdemokraterna i slutfasen samarbetat med Vänsterpartiet och Miljöpartiet. Samarbetet har varit konstruktivt och målinriktat.

Till betänkandet har fogats 55 reservationer. Endast en av dessa är en gemensam reservation från Moderaterna, Centerpartiet och Folkpartiet. Jag utgår från att Kristdemokraterna ansluter sig till den gemensamma reservationen – vi har här också hört att så är fallet.

Av de 55 reservationerna svarar moderaterna ensamma för 31 stycken, eller runt 60 % av avlämnade reservationer. Moderaterna är också det parti som genom sina förslag konsekvent försöker urholka balkens möjligheter att bli en effektiv lag. Eftergifterna är många på miljöns bekostnad.

Både Eva Eriksson och Dan Ericsson har tagit upp den gamla balken. De här reservationerna, och det faktum att de partier som lade fram den gamla balken så pass dåligt har kunnat hitta varandra i sina reservationer, förklarar varför den lag som då lades fram var så urvattnad. Göte Jonsson och Daléus talar om vem som gjorde vad i regeringen – och det är väl då underförstått att Daléus dömer ut moderaternas agerande i miljöpolitiken under den tiden – och också det är väl en förklaring till att en del av arbetet nu måste göras om.

Låt mig ta ett exempel från reservation 3, där moderaterna har en bärande princip för miljöbalken. Där säger moderaterna: ”Som anförts i motionen har nutidshistorien med all önskvärd tydlighet visat att marknadssekonomiska principer och ett konkurrenskraftigt och fungerande näringsliv är av avgörande betydelse för en positiv utveckling på miljöområdet.” Detta är inte sant i den verklighet jag har levt i. Det har *inte* varit konkurrensen som har drivit fram miljöfrågorna. Orsaken till att företag har konkurrerat ut sina konkurrenter har *inte* varit att man velat ha bättre miljöprodukter. Orsaken var att samhället lade sig i, att samhället inte accepterade de avigheter man upptäckte att företagen kom med. Det är inte en sann bild som ni ger i er reservation, Göte Jonsson.

Texten i reservationen fortsätter: ”En stor del av initiativet på miljöområdet ligger i dag hos enskilda människor och framsynta företagare som agerar på den fria, konkurrensutsatta marknaden.” Ja, utan de krav som de politiska församlingarna ställde hade man inte anpassat sig på det sättet. Sveriges riksdag har faktiskt genom sin lagstiftning givit konkurrensfördelar för en rad svenska företag.

Under mina tolv år som miljöborgarråd i Stockholm var det så att varje gång vi ville göra en inskränkning, lägga ut ett föreläggande på ett företag, sade man att det var omöjligt, att det inte gick. Och varje gång lyckades det, varje gång var det möjligt att nå fram till det man sade var omöjligt. Den enda slutsats jag kan dra av det är faktiskt att jag inte tog i tillräckligt, att jag borde ha fört fram fler förslag.

Ni skriver också i reservationen: ”Inom näringslivet ses miljöarbetet alltmer som något av godo, som kan öka både marknadsandelarna och vinsterna.” Där sansar ni er litet och säger att det inte var så förut men att företagen nu börjar se det på det sättet. På den punkten har ni faktiskt litet rätt. Nu börjar fler företag förstå att man kan ha konkurrensfördelar av miljövinsten. Men så var det inte tidigare. Försök inte slå i någon det, för det är inte sant.

I två reservationer, som också här har berörts, nr 51 från Moderaterna och nr 52 från Centerpartiet, tas ersättningsrätten upp, dvs. regeringsformen 2 kap. 18 §. I båda reservationerna konstateras att en omfattande rättsvetenskaplig diskussion ägt rum i frågan. Det är sant. Sedan påstår

båda reservationerna att motivet till att ändringen av regeringsformen 2 kap. 18 § trädde i kraft den 1 januari 1995 var att ge ägarätten ett förstärkt skydd, men detta är inte sant. Hur det skall tolkas är en sak, och vad som var avsikten är en helt annan.

Först tolkningen: Regeringen anser att någon utvidgning av rätten till ersättning inte har skett. Konstitutionsutskottet gör i sitt yttrande samma bedömning. Konstitutionsutskottet tillägger att det ”skulle framstå som stötande om grundlagsbestämmelsen skulle medföra att det betalas ut ersättning till t.ex. den vars verksamhet stoppas för att den innebär ett allvarligt hot mot människors hälsa eller miljön”. Utskottet delar KU:s uppfattning. Man skriver vidare: Ett sådant system skulle dessutom stå i strid med den internationellt erkända principen om förorenarens ansvar, som vunnit allmänt erkännande i internationellt miljöarbete. Utskottet delar också på den punkten regeringens och konstitutionsutskottets bedömning.

Så till den andra frågan: Vilken var avsikten med ändringen 1995? Centerpartiet påstår i sin reservation att motivet var att ge äganderätten ett förstärkt skydd. Om detta säger Lagrådet att det inte har varit lagstiftarens mening och hänvisar till uttalanden i förarbetena. Konstitutionsutskottet understryker att motivuttalandena bakom ändringarna 1994 är klara och entydiga. ”Någon förändring av tidigare gällande rätt var inte avsedd.” Vid utskottets utfrågning för balkens behandling i utskottet fick Carl Axel Petri frågan om vad avsikten med förändringen var. Hans svar blev:

”Det gäller 2 kap. 18 § regeringsformen. Jag var faktiskt ordförande i Fri- och rättighetsutredningen som lade fram förslag till den. Hela den politiska kompromissom låg till grund för detta var att man skulle grundlagsfästa den äganderätt som redan fanns men inte utvidgades. Därom var alla ense. Då var det en fråga om hur ordalagen skulle avfattas.

Vi tyckte att vi gjorde detta på ett begripligt sätt. Det kom invändningar under remissbehandlingen, men de beaktades varken i propositionsskrivandet eller av konstitutionsutskottet. Det är alltså fullständigt klart att det inte var fråga om att utvidga äganderätten i sig, utan den äganderätt som fanns skulle grundlagsskyddas. Det har sedan dess förts en rättsvetenskaplig debatt — — —.”

Av vad jag nu har redovisat framgår att reservanterna inte har rätt när de gör gällande att syftet med tidigare genomförd ändring skulle ha varit någon annan än att behålla den tidigare tolkningen.

I en gemensam reservation tar Moderaterna, Centern och Folkpartiet upp allemansrätten. Det kan vara lätt att förledas att tro att man faktiskt är ute för att skydda ägandet när man på det här sättet tar upp frågan om allemansrätten och äganderätten. I själva verket handlar det om en inskränkning av allemansrätten. Balken gör inte i något avseende någon ny tolkning av allemansrätten mot vad vi har haft tidigare. Det finns ingenting i balken som innebär att vi får en ny tolkning av allemansrätten. Den som klagat på balken menar därför att man skall göra inskränkningar i allemansrätten, såsom vi har känt den under lång tid.

Många hänvisar också till Högsta domstolens beslut. Jag har hört tidigare talare säga att detta skulle bevisa att äganderätten var hotad. Högsta domstolen skriver i sitt beslut att om ett sådant kollektivt nyttjande skulle

**Fel! Okänt
växelargument.**

innebära påtaglig skada eller olägenhet kan man inte utnyttja allemansrätten. Man talar alltså inte bara om skada, utan man talar också om olägenhet. Vi tycker för vår del att detta är rimligt.

Flera talare har i debatten misstänkliggjort balken på den här punkten. Det är oroande att utskottets ledamöter, som vet bättre, som vet att det handlar om olika delar, mörkar för att plocka tillfälliga vinster på det här området. Jag tror inte att det tjänar den lagstiftande församlingen att inte redovisa korrekt, och jag menar att ni inte har gjort det i just den här frågan gentemot dem som vi har att redovisa för.

Balken har inneburit mycket arbete för kansliet. Det har varit ett mycket omfattande arbete för kansliet. Jag vill framföra ett tack till kansliet för det kollektiva jobb det har genomfört när vi har jobbat med balken. Jag vill också säga till alla, också till dem som nu råkar ha skrivit reservationer i opposition, att jag tycker att det har varit ett intressant och spännande arbete i utskottet där alla konstruktivt har deltagit. Jag för min del har lärt mig mycket under de diskussioner vi har haft i utskottet.

Fru talman! Med det jag nu har sagt yrkar jag bifall till utskottets hemställan i betänkandena JoU20 *Miljöbalk* och JoU25 *Följdragstiftning till miljöbalken m.m.* Jag yrkar också avslag på samtliga 55 reservationer till JoU20 och de 4 reservationerna till JoU25. De tilläggsförslag som jag uppfattade att Dan Ericsson här framförde yrkar jag också avslag på. Jag ber att få återkomma i den debatt som jag ser att herrarna har anmält sig till.

I detta anförande instämde Michael Hagberg, Berndt Sköldestig, Alf Eriksson, Ann-Kristine Johansson och Åsa Stenberg (alla s).

Anf. 10 LENNART DALÉUS (c) replik:

Fru talman! Först har jag bara en iakttagelse. Ingemar Josefsson säger att med den här balken tar miljöarbetet klivet in i 2000-talet. Det är nu inte alldeles rätt. Det här är ett sätt att samla ihop en befintlig situation och att hantera – det kan man väl hålla med om – en del av dagens problem. Men det är inte en miljöbalk som tar ett offensivt kliv in i framtiden.

En annan iakttagelse, fru talman, är att Ingemar Josefsson säger att olika partier inte har hittat varandra i det här arbetet. Det är inte heller riktigt sant, inte ens när det gäller kritiken av miljöbalken. Som Ingemar Josefsson vet har vi samlats i ett tidigare betänkande och konstaterat att regeringens miljöarbete är värt kritik därför att man inte i tid har levererat material som gjort det möjligt för oss att ta ställning till målen i miljöarbetet åtminstone parallellt med att vi tar ställning till lagstiftningen. De som kanske mest blir lidande, vid sidan av miljön, är förstås Miljöpartiet och Vänsterpartiet, som nu är med om en lagstiftning men inte har varit med och diskuterat målen.

Fru talman! Vi har hittat varandra också i en annan fråga. För en kort tid sedan hittade vi varandra i jordbruksutskottet i att tycka att det borde gå mer resurser till inköp av skyddsvärda skogsområden eller andra åtgärder. Miljöramen borde höjas med 100 miljoner under vartdera av de tre följande åren. Detta har vi i enighet gått till finansutskottet med. Möjligheten att få igenom denna förändring beror på huruvida socialdemo-

kraterna i den litet snåriga budgetprocessen vill ändra sitt paket med detta innehåll. Det är den enda möjligheten.

Den frågan vill jag ställa till Ingemar Josefsson, fru talman: Vill han och socialdemokraterna i jordbruksutskottet medverka till att socialdemokraterna i finansutskottet tar reson och här i kammaren ser till att det blir 100 miljoner kronor mer till inköp av skog?

Anf. 11 INGEMAR JOSEFSSON (s) replik:

Fru talman! Jag menar att balken på miljölagstiftningens område faktiskt innebär ett avstamp in i 2000-talet.

Jag noterar att Daléus varken i sitt inledningsanförande eller nu talar om balken utan försöker tala om allting annat. Det förvånar mig att intresset för balken så har svalnat att hälften av det första inlägget inte behandlade balken utan en rad andra frågor. Det visar väl ungefär vad Centerpartiet här har att komma med.

Det är väl ändå anmärkningsvärt, Daléus – det tycker i alla fall vi som ser det utifrån – att av 55 reservationer är endast en gemensam från dem som tidigare sade att de hade ett alternativ till den balk som nu är framlagd. Det är väl ändå anmärkningsvärt.

Anf. 12 LENNART DALÉUS (c) replik:

Fru talman! Här har vi en skillnad. Jag kan visst stå och prata om balken en lång stund. Men sedan Vänsterpartiet, Miljöpartiet och den socialdemokratiska regeringen kom överens om att lägga fram den här balken har vi ju varit förhållandevis klara över att de kommer att driva igenom den här i dag. Så är det ju. Det är alldeles uppenbart på det sättet. Vi kan tydligt redovisa vår ståndpunkt, såsom vi har gjort i motioner och på andra sätt. Men jag, fru talman, vill till skillnad från Ingemar Josefsson ge mig på de frågor som nu går att påverka. Och det går här i Sveriges riksdag, innan vi skiljs åt, att påverka hur mycket resurser som går till inköp av skyddsvärd mark.

Det är därför, fru talman, jag här vill driva den frågan. Det är angelägen, praktisk miljöpolitik, möjlig att påverka inom en vecka för Ingemar Josefsson. Vill han medverka till det tycker jag att han skall redovisa det här i dag. Sedan kan vi diskutera mycket av det vi har redovisat i det här dokumentet, det vi har debatterat och diskuterat under flera månader inte minst i utskottet. Jag är beredd till en fortsatt sådan diskussion och hoppas kunna föra den med miljöministern senare. Men här har vi en praktisk politisk fråga som går att åtgärda, som går att förändra genom ett politiskt beslut. Så hjälp mig, fru talman, att få Ingemar Josefsson att svara på den frågan!

Anf. 13 INGEMAR JOSEFSSON (s) replik:

Fru talman! Jag kanske skall hjälpa fru talmannen att försöka få Daléus att hålla sig till dagordningen. Den fråga Daléus talar om kommer upp på tisdag i nästa vecka. Då skall vi prata om det.

Det är ändå anmärkningsvärt att Daléus efter så här lång tid inte vill prata om balken. Det måste väl ändå framstå, både för åhörare och för oss som sitter i salen, som väldigt konstigt efter alla de uttalanden som Daléus har gjort i denna fråga.

När det gäller splittringen av reservationerna, Daléus, vore det väl en sak om de låg i närheten av varandra. Men de spretar ju som en hagelkärve åt alla håll. Det finns ingen samordning. Det har åtminstone förvånat mig hur ni över huvud taget kunde skriva ihop er i en balk.

Anf. 14 GÖTE JONSSON (m) replik:

Fru talman! Jag vill litet grand kommentera frågan om bärande principer. I Riodeklarationen, som Sverige har accepterat och skrivit under, framgår det mycket klart att marknadsekonomi och äganderätt är viktiga förutsättningar för ett bra miljöarbete. Detta bygger givetvis på de internationella erfarenheter vi har när det gäller andra ekonomiska och politiska system. Vad vi efterlyser är att man också i svensk viktig miljölagstiftning slår fast denna bärande princip.

Sedan säger Ingemar Josefsson att vi måste ha lagstiftning också. Ja, det är självklart. Det har vi haft, och det måste vi ha. Vi har varit överens om väldigt mycket lagstiftning. Men skillnaden är att vi i dag har en situation där miljöarbetet måste föras väldigt mycket utifrån producenters, konsumenters och enskilda människors villkor och önskemål. Då tycker vi att det vore viktigt att också slå fast detta i miljölagstiftningen.

Det är ingalunda så att vi har varit motståndare till nödvändig lagstiftning på miljöområdet. Vi är det inte nu heller, Ingemar Josefsson. Vi står ju bakom huvuddelen av miljöbalken. Men samtidigt måste man också markera bärande principer inom ramen för en demokratisk ordning, en marknadsekonomisk ordning och en ordning som värnar äganderätten. Det är det jag beklagar att Ingemar Josefsson och riksdagsmajoriteten inte ställer sig bakom, ty då haltar miljöarbetet. Om man inte är beredd att stå bakom detta haltar miljöarbetet.

Här är det inte heller fråga om att se tillbaka, utan här är det fråga om att se framåt. Precis som Ingemar Josefsson sade tidigare är ju det här en lagstiftning för 2000-talet. Då skall vi väl också i Sverige slå fast de bärande principer som vi i internationella sammanhang har varit överens om, inte minst i samband med Riobeslutet.

Anf. 15 INGEMAR JOSEFSSON (s) replik:

Fru talman! Göte Jonsson drar frågan om äganderätten väldigt hårt. Jag vill därför fråga rakt på sak: Menar Göte Jonsson att allemansrätten, såsom vi har använt den under flera århundraden, bör förändras? Är det för lätt för den enskilde att komma ut i naturen? Bör den rätten inskränkas? Om det är er avsikt så säg det, och skyll i så fall inte bara på äganderätten.

Om ni fick igenom ert förslag om äganderätt och rätt till ersättning skulle det innebära att en lantbrukare som förbjuds att använda gifter skulle ersättas för det. Det är ju konsekvensen av ert förslag. Det kan väl ändå inte vara rimligt. Det står inte i några proportioner till den miljöstrategi som vi har haft vare sig här i Sverige eller internationellt.

Anf. 16 GÖTE JONSSON (m) replik:

Fru talman! Jag tycker att Ingemar Josefssons senaste uttalande visar hur litet känsla han har för äganderätten och de bärande principerna.

Det är givetvis inte fråga om att en lantbrukare skall ha ersättning om han inte får använda gifter. Vi är ju överens om att begränsa gifthanvändningen generell. Där har vi en gemensam målsättning. Det är inte det som det handlar om. Vad det handlar om är begränsningar i pågående markanvändning totalt sett.

Utnyttjande av allemansrätten för kommersialiserad verksamhet är faktiskt ett relativt nytt påfund. Om vi utvecklar den verksamheten är risken att vi får inskränkningar i allemansrätten. Jag är medveten om, och det sade jag från talarstolen, att rättsläget i dag är oklart utifrån de domslut som finns. Därför vill vi slå fast att kommersiell verksamhet på annans mark inte skall få ske utan markägarens tillstånd.

Här är det inte fråga om att Ingemar Josefsson och jag, en scoutgrupp eller en idrottsförening vill ut i naturen inom allemansrättens ram. Givetvis skall man få det. Men om det t.ex. kommer ett tyskt turistföretag och vill etablera kommersiell verksamhet på Ingemar Josefssons eller min mark, tycker jag att det är rimligt att man först frågar markägaren innan man bedriver verksamheten.

Jag tycker att det är angeläget att också Ingemar Josefsson försöker att klarlägga hur situationen ser ut på det här området. Det är snarare majoritetens inställning i den här frågan som gör risken stor för att det inom några få år kommer starka krav på inskränkningar i allemansrätten. Vi vill värna den traditionella allemansrätten, men inte utvidga den på ett sådant sätt att någon kan tillåtas att tjäna pengar på annans mark utan att markägaren ens vet om det.

Anf. 17 INGEMAR JOSEFSSON (s) replik:

Fru talman! Det sätt som Göte Jonsson talar om balken innebär faktiskt att den skulle vara ett grundskott mot möjligheten att bedriva ett ordentligt miljöarbete. Man blandar ihop äganderätten och möjligheterna för ägare att göra precis vad som helst, annars skall de få ersättning.

När utskottet härförleden var på studieresa i Uppland med SLU, var vi då en organiserad resa som borde ha anmälts till markägaren, eller hade vi, som Göte Jonsson ser det, rätt att vara där enligt allemansrätten?

Anf. 18 DAN ERICSSON (kd) replik:

Fru talman! Jag tror ändå att jag talade om balken och dess konsekvenser, Ingemar Josefsson, i ett kanske alltför långt anförande. Men det är oerhört mycket som skall täckas upp.

Jag ställde en fråga i mitt anförande, och jag vill upprepa den. Den handlar om miljöbrott och fällande domar. Om vi nu antar en ny samlad miljöbalk skulle man kunna förvänta sig att det blir enklare att komma åt miljöbrottslingar. Det måste ändå vara syftet med den. Givetvis kan man säga att vi har ett mycket bra förebyggande arbete och att vi skall se till att miljöbrott aldrig kommer till stånd. Men verkligheten är att vi har ett antal miljöbrottslingar, och vi kommer att ha det också i fortsättningen.

Min fråga till åklagare m.fl. i den utfrågning som utskottet anordnade med anledning av miljöbalken var: Kommer vi att få fler fällda miljöbrottslingar med hjälp av den nya miljöbalken? Svaret var ju nej. Därför ställde jag frågan i mitt anförande: Vilken slutsats drar utskottsmajoriteten av detta? Var det ett riktigt svar, eller var det ett felaktigt svar? Om

*Fel! Okänt
växelargument.*

det var ett riktigt svar måste ni kunna säga att vi kanske inte har fått den fulländade miljöbalken. Eller är det något annat fel som gör att vi ändå inte kommer att komma åt miljöbrottslingarna?

Anf. 19 INGEMAR JOSEFSSON (s) replik:

Fru talman! Jag tycker att Dan Ericssons fråga är seriös. Det här är ett problem som man alltid har. Hur långt kan man gå i lagstiftningen och samtidigt behålla rättsskyddet?

Jag har faktiskt grunnat mycket på precis samma fråga. Jag tror inte att vi kommer att få så många domar till. Jag tror att det som kommer att inträffa är att de som har att följa lagstiftningen kommer att anpassa sig. Det måste också vara utgångspunkten för en lagstiftning, inte att man sätter folk i fängelse, utan att man sätter upp ramar som innebär att enskilda och företag vet vad som gäller.

Min erfarenhet från miljöarbetet, där vi har gjort anmälningar, är att företag och enskilda har anpassat sig mycket snabbt när man har fått veta var ramen ligger. Jag tror att när man får den ram som balken anger klar för sig kommer vi att få en anpassning, med färre domar som följd. Det är i varje fall min förhoppning.

Anf. 20 DAN ERICSSON (kd) replik:

Fru talman! Det var ett ärligt och redigt svar. Det är Ingemar Josefssons bedömning att det inte blir fler fällande domar. Följdfrågan blir då: Kommer vi att i nästa steg ändå ha nått målsättningen att få en bättre miljö? Kommer vi att ha fått en sorts allmänpreventiv verkan av hela regelverket så att det blir färre miljöbrottslingar?

Om vi inte når det kvarstår egentligen problemen. Då kommer vi att kunna fortsätta att räkna sådan statistik som jag gjorde här tidigare: År 1996 polisanmäldes 327 personer för brott mot miljöskyddslagen. Ingen fick fängelse, och det handlar om ett fåtal som fick fällande domar och böter.

Då kommer det fortfarande ute i samhället och bland folket att upplevas på det här sättet: Jaha, det här med miljöbrott verkar inte vara några bekymmer. Det verkar inte samhället ha prioriterat. Här har man inte tagit till en tillräcklig straffskala som gör att man kommer åt miljöbrottslingarna. Man tappar liksom tilltron till lagstiftning och rättsväsende.

I förlängningen gäller det, som jag också lyfte fram i mitt anförande, resursfrågan. Det har rättsväsendet, inte minst åklagarna, pekat på. Skall vi klara av att handlägga miljövärden måste vi också få ett rimligt resurstillskott. På den punkten har vi varit mycket tydliga och drivit på. Men i det nya läget kanske Ingemar Josefsson kan säga att när vi nu får den nya organisationen i sjön kommer man att få tillräckligt med resurser. Man kommer att ge ett ordentligt tillskott. Det är nödvändigt om det här över huvud taget skall fungera.

Anf. 21 INGEMAR JOSEFSSON (s) replik:

Fru talman! Jag tror att det initialt blir så, Dan Ericsson, att man kommer att få fler domslut tills man får klart för sig var ramen kommer att ligga. Därefter kommer det att ske en anpassning.

Vi har naturligtvis också i vår organisation på den statliga sidan en anpassning att göra. Vi skall se till att vi får folk som blir specialutbildade på rätt sätt i den här organisationen. I övrigt tror jag faktiskt att vi kommer att få bättre efterlevnad än vi har haft tidigare. Inte räknat i domar, men bättre efterlevnad tror jag det de facto kommer att vara.

Men som i all lagstiftning kommer vi naturligtvis att upptäcka luckor som vi kommer att bli tvungna att täppa till. Varför skulle det inte ske på det här området, det sker ju på alla områden. Det finns inga som är sådana experter som de som vill komma undan lagarna. Då ankommer det på den lagstiftande församlingen att korrigera det. Men vi har lagt en bra grund för att komma åt de miljöbrott som vi vill komma åt. Jag tror att enskilda och företag kommer att anpassa sig.

Anf. 22 MAGGI MIKAELSSON (v):

Fru talman! Miljöministern! Ledamöter och åhörare! Det är faktiskt ett historiskt beslut som vi skall fatta i riksdagen i dag. Det är första gången som vi skall samla de viktigaste miljölagarna till en miljöbalk. Det här är faktiskt någonting unikt. Vår kanslichef har räknat ut att det statistiskt sett kommer att dröja 250 år till nästa gång. Ingen av oss kommer garanterat att få vara med om det någon mer gång.

Jag vill också passa på att tacka för ett bra samarbete som vi har haft med regeringen, Miljödepartementet och Miljöpartiet i det arbete och den process som har lett fram till propositionen. Naturligtvis har vi inte fått gehör för alla våra krav. Konstigt vore det kanske om man träffar en uppgörelse om ett stort lagförslag. Men vi har ändå nått så långt att vi tycker att vi har ett bra resultat och en bra grund att stå på.

Det är också så att miljöbalken inte är en lösryckt lagstiftning. Man måste se miljön i ett större sammanhang. Det är nödvändigt med en miljöomställning om människan som art skall överleva på jorden. Naturen kommer alltid att klara sig. Men om vi inte förmår att göra den nödvändiga omställningen, om vi inte förmår att anpassa vårt eget liv på jorden till vad naturen tål, kommer vi, liksom dinosaurierna, att bli en parentes i utvecklingen på jorden. Därför krävs det en revolutionerande omställning av synen på hur vi lever. Det krävs ett helt nytt sätt att tänka. Detta är svårare än att vända en tanker i Öresund. Alla människor kommer att beröras – lokalt, nationellt och globalt. Vi kommer att beröras var och en.

Hittills har utvecklingen gått åt fel håll. Även om det händer positiva saker, går det fortfarande åt fel håll på många områden. Fortfarande råder stora hot mot de biologiska försörjningssystemen. Det är stora hot mot hur jordens resurser används. Vi ser framför oss en utveckling mot megastäder och jordbruksmark som förstörs. Vi ser framför oss det växande klimathotet. Det tycks som om varje tekniskt framsteg samtidigt har en baksida som leder till ökad miljöförstöring.

Det går också att se hur miljöproblemen har ändrat karaktär. När mina barn var små på 70-talet talade vi med dem om direktören för fabriken som lät göra så stora utsläpp till havet och luften. I dag har vi kommit till rätta med en stor del av den typen av utsläpp. Däremot finns det i dag en mängd diffusa utsläpp som är svårare att komma till rätta med.

Den privata konsumtionen har lett till ökade problem. Vi har som enskilda konsumenter ibland svårt att välja det som är miljövänligt. Stora

transnationella företag hindrar oss på grund av deras produktutveckling att välja det som är minst miljöstörande.

Detta betyder att det krävs ett arbete på alla nivåer för att bryta utvecklingen, från daghemmen till servicehusen, i kommunerna, landstingen och staten, och inte minst i näringslivet. Både de små och de stora företagen måste göra en miljöomställning. Det måste ske stegvis. Samhället måste ställas om till att bli ekologiskt hållbart.

Detta är svårt. Vi vet inte alltid vad vi skall göra i dag för att nå ett hållbart samhälle om 10–40 år. Vi har ibland svårt att hitta de bra lösningarna i det korta perspektivet när vi inte vet vilka de stora hoten är.

För att komma till rätta med miljöomställningen krävs beslut av olika karaktär. Det krävs internationella överenskommelser eftersom miljöproblemen är gränsöverskridande. Vi behöver nationella miljömål. Vi behöver ekonomiska styrmedel och samhällseliga investeringar. Vi behöver ökad kunskap, och vi behöver anslå tillräckligt med pengar i våra nationella budgetar. Vi behöver lagstiftning. Där kommer miljöbalken in. Miljöbalken är ett av de medel för att nå målet om ett hållbart samhälle som vi skall fatta beslut om i dag.

Det har varit en lång utredningsprocess. Det har funnits en borgerlig proposition, som diskuterades tidigare i dag. Det har också framkommit bra varför vi i Vänsterpartiet stödde att den propositionen skulle dras tillbaka.

Nu har vi fått ett nytt förslag på en samordnad och skärpt miljölagstiftning. Jag tänker ta upp några av de saker som vi i Vänsterpartiet har tyckt varit bra med den utvecklingen. Bl.a. gäller det hänsynsreglerna. I den nya miljöbalken finns ett kapitel med hänsynsregler som gäller alla åtgärder som inte är försumbara för människors hälsa, miljö, regler som gäller för alla människor och all verksamhet som påverkar miljön. Dessa bygger på två internationella och viktiga miljörettsliga principer. Den ena är den s.k. förorenaren-betalar-principen. Den som orsakar skada eller olägenhet skall ansvara för att förebygga eller avhjälpa skadan. Den andra bygger också på den s.k. BAT-tekniken, *best available technique*. Alla som yrkesmässigt bedriver eller tänker bedriva en verksamhet skall tillämpa bästa möjliga teknik.

Det finns fler delar i avsnittet om hänsynsregler, men jag tänker inte ytterligare gå in på dem.

Ett annat avsnitt som är viktigt är frågan om miljö kvalitetsnormer. Regler kan sättas upp för ett geografiskt område för hur mycket miljön tål. Sedan gäller det för dem som lever och verkar inom det området att gemensamt hitta lösningar. Det måste sättas gränser för vilka verksamheter som får bedrivas för att nå upp till normen.

Det är också ett viktigt framsteg att miljöorganisationer får rätt att överklaga beslut. På det sättet ges miljön inte bara en utan många ombudsmän. Det är positivt.

Det är bra att det nu finns en regel som säger att regeringen på ett tidigt stadium skall miljöpröva stora anläggningar som vägar, järnvägar, flygplatser och fabriker. Det är bra att det finns regionala miljödomstolar. Det är något som Vänsterpartiet har krävt i många år.

Miljösanktionsavgifter har berörts tidigare i dag. Det är ett nytt instrument som skall vara snabbt och effektivt. Det går att på ett enkelt sätt jämföra miljösanktionsavgiften med parkeringsböter. Ställer man bilen

fel får man en p-lapp. Flyttar man inte på bilen får man en ny p-lapp. Ställer man bilen på ett olagligt ställe kan man åtalas och fällas för vårdslöshet i trafik eller motsvarande. På det sättet ger miljöstraffavgiften ett ytterligare instrument för myndigheterna att komma till rätta med den typ av påverkan på miljön som inte alltid kan bevisas är uppsåtlig – vilket ligger i straffskalan.

Det är bra att det blir skärpta straff på flera områden.

Med miljöbalken har vi fått ett bra lagverk att utgå från. Självklart blir detta inte ett en gång för alla slutgiltigt beslut.

Ett så stort lagstiftningsarbete – det största som riksdagen skall fatta beslut om – kommer att behöva en kontinuerlig uppföljning och utvärdering. Det är också viktigt att genomförandet blir bra. Därför välkomnar vi den parlamentariska kommittén som skall följa tillämpningen av miljöbalken.

Det är också viktigt att kommuner och landsting ges tillräckliga möjligheter till utbildning i tillämpning av lagen. Där finns ett ambitiöst program.

Jag vill kommentera den tidigare debatten i dag. Det har varit intressant att lyssna på de borgerliga partierna. De säger att förslaget kommer för sent. Å andra sidan går det inte att fatta beslut om att lagen skall träda i kraft. De både vill och vill inte. Det är litet märkligt.

Sedan är det Centern och Lennart Daléus. Det är anmärkningsvärt att en så stor del av Lennart Daléus anförande ägnades åt kommande beslut. Han pratade om de budgetramar som vi skall fatta beslut om nästa vecka och inte om balken som sådan. Lennart Daléus sade i sin replik med Ingemar Josefsson att det beror på att man i princip redan har fattat beslut om balken. Det finns en uppgörelse.

Det skulle inte ha blivit mycket till debatt i kammaren om vi hade resonerat så under de gångna åren. Mycket av den ekonomiska politiken har varit uppgjord i förväg. Det är ett konstigt synsätt.

De två frågor som de borgerliga partierna har enats om gäller allemansrätten och i viss mån äganderätten.

Ingemar Josefsson hade en ganska klagande diskussion om allemansrätten. Centern har väckt en motion om att stifta en lag som skall häva HD:s dom – det är vad förslaget går ut på.

Låt mig ge ett konkret exempel. För några år sedan hade jag möjlighet att ägna mig åt forsränning längs Vindelälven. Det var trevligt. Vi stannade till på ett par ställen och drack kaffe, och vi gjorde strandhugg. Det var på privat mark. Är det Göte Jonssons, Lennart Daléus och övriga borgerliga representanters mening att markägaren hade kunnat hindra oss från detta? Forsränningen var ett kommersiellt arrangemang. Vi betalade för det. Det här ställer frågan på sin spets.

Jag måste ställa en ytterligare fråga till Lennart Daléus. Den gäller anslaget till miljöbudgeten. Vi var ense i jordbruksutskottet. Såvitt jag förstår är det inte många av partierna i finansutskottet som nu stöder det förslaget. Hur gör Centern på tisdag? Kommer Centern att stödja sin egen motion när det gäller anslagen till miljöbudgeten?

Göte Jonsson från Moderaterna tar upp de bärande principerna, och han för ett ganska hypotetiskt resonemang om att man skall se positivt på människans goda påverkan på miljön. Det är en fras som ingen kan säga

någoting negativt om. Det svåra är bara att definiera vad som är människans goda påverkan på miljön. Jag skall ta två exempel.

På 60-talet använde man mycket hormoslyr i skogen, och det fördes en väldig debatt om det. Det var definitivt någoting som var negativt, men det fanns de som trodde hårt på hormoslyret. Man talade i radio, i TV och på möten om att det inte var farligt, och man drack hormoslyr för att bevisa att det var ofarligt. De människorna lever inte i dag.

Vi har också haft mycket diskussion om betat utsäde inom jordbruket. Det är inte den fria konkurrensen som har lett till att det kvicksilverbetade utsädet har försvunnit, utan det är en lagstiftning och framför allt aktiva, miljömedvetna människor, som har drivit en opinion i de frågorna.

När det gäller frågan om äganderätten är det intressant att se att det i det betänkande från konstitutionsutskottet som skall debatteras efter detta bara är moderaterna som har krävt en stärkt äganderätt. Där finns återigen en splittring mellan de borgerliga partierna.

Dan Ericsson tog upp straffskalan och frågade om det kommer att bli fler fällande domar. Från Vänsterpartiets sida ser vi det inte som en målsättning att få fler fällande domar när vi skärper straffen. Det är snarare tvärtom, att skärpta straff eller ändrade straffskalor är till för att man skall få färre fällande domar, därför att man vill få en förändring av beteendet. Problemet i dag är inte i första hand straffskalan, utan att det är så få av miljöbrotten som leder till åtal, att de inte ens kommer upp den vägen. Jag är övertygad om att det förslag som vi nu har lagt, bl.a. om regionala miljödomstolar, kommer att innebära att ett ökat antal miljöbrott leder till åtal. Men återigen är det viktigaste att färre människor begår miljöbrott och att vi får ett bättre tillstånd i miljön.

Fru talman! Avslutningsvis vill jag säga att jag tycker att det har varit värdefullt att ha haft möjlighet att delta i arbetet med att skapa en miljöbalk och en helt ny, sammanhållen miljölagstiftning. Jag beklagar att inte fler partier som var inbjudna – det gällde i princip alla partier – tog chansen. När många människor tänker olika tankar leder det till ett bra resultat. Jag tycker att vi har nått ett bra resultat, men när vi fattar beslut om den viktigaste miljölagstiftningen och har det största lagstiftningsarbetet på miljöns område, är det synd att några partier skall tjura, minst sagt, och ställa sig vid sidan om och prata om ovidkommande saker.

Anf. 23 LENNART DALÉUS (c) replik:

Fru talman! Fru talmannen vet bättre än jag vad som tilldrar sig i Rackarbergen i Uppsala, med Måns och Bill och Bull. Litet så är det i miljöpolitiken, med Socialdemokraterna som Måns och Vänsterpartiet och Miljöpartiet som Bill och Bull. De säger ungefär samma saker. De säger det som Måns har bestämt, med litet olika ordval.

Nu har Vänsterpartiet genom det här samarbetet, eller under trycket av Socialdemokraterna, gett upp några viktiga principer, inte bara i miljöarbetet utan mera allmänt sett. Det illustrerar Maggi Mikaelsson i dag. Jag skall ta upp några centrala frågor som jag trodde var viktiga för Vänsterpartiet.

När det gäller det kommunala vetot: Hur kan det ha blivit så att Vänsterpartiet systematiskt medverkar till att urholka det kommunala vetot genom den här lagstiftningen? När man har möjlighet, t.ex. i fråga om sådant som relaterar till hanteringen av högaktivt avfall från kärnkraften,

att skärpa kommunernas möjlighet att påverka, ta ställning till och bestämna om det egna området, medverkar Vänsterpartiet till att urholka detta.

När det gäller överklagande: Hur kommer det sig att Vänsterpartiet medverkar till att i realiteten en organisation får överklaganderätt? Det folkliga arbete som bedrivs på miljöområdet kommer inte till tals på det här sättet. Var är stödet till en miljöombudsman, som såvitt jag förstår Vänsterpartiet tidigare tyckte var en bra inrättning? Det har försvunnit nu.

Fru talman! Avslutningsvis vill jag svara på den dunkla frågan: Ja, Centerpartiet kommer att stötta sina motioner och sina reservationer i den här debatten och i andra debatter som kan komma i kammaren.

Anf. 24 MAGGI MIKAELSSON (v) replik:

Fru talman! Lennart Daléus jämför Vänsterpartiet och Miljöpartiet med Bill och Bull. Då kan jag säga att genom sig själv känner man andra.

Jag går inte med på att Vänsterpartiet har gett upp viktiga principer. När det gäller det kommunala vetot anser vi att det är viktigt att få en tidig miljöprövning av stora projekt, så att man på ett tidigt stadium kan se om det finns en bättre placering av det hela, att man inte minst utifrån miljöbalkens hänsynsregler inte skall få en bra placering eller en bra organisation. Som Lennart Daléus vet är det kommunala vetot redan borttaget när det gäller kärnkraftsavfallet, så det berörs inte i den här miljöbalken. Det är nästan dumt att ta upp den frågan här.

När det gäller miljöorganisationernas överklagande tycker vi att vi har landat på en rimlig nivå. När det handlar om överklagande av miljöbeslut måste man ställa krav på en hög kompetens. När det gäller det folkliga engagemanget tror jag inte att det är rätt sätt att i första hand kunna överklaga till miljödomstolar, att varje liten enskild opinionsgrupp skall ha det som mål. Det skall man se till att lösa på ett annat sätt. Det folkliga engagemanget kommer till uttryck på många olika sätt, inte minst i ett engagemang i olika miljöorganisationer.

Det är intressant att Lennart Daléus säger att Centern kommer att stödja sina egna reservationer och motioner. Det gör de flesta partier. Men det som var möjligt i jordbruksutskottet var att vi i alla partier i oppositionen fick med oss Socialdemokraterna på ett gemensamt betänkande. Det är det som hade krävts i finansutskottet. Såvitt jag vet har Centern i finansutskottet backat från de krav och de förslag som vi hade i jordbruksutskottet. Det är anmärkningsvärt.

Anf. 25 LENNART DALÉUS (c) replik:

Fru talman! Vad jag än pratar om säger Maggi Mikaelsson att jag inte skall prata om det och att det inte hör hemma i den här debatten. Jag får väl chansen den här gången.

Budgetprocessen är sådan att de olika förslagen från de olika partierna tas i ett paket. Den enda möjligheten att få med de 100 miljoner som vi var överens om är att socialdemokraterna ändrar sitt budgetpaket.

När det gäller det kommunala vetot blev det mycket ord från Maggi Mikaelsson, men jag kanske kan få ett kortare svar: Är det en förstärkning av det kommunala vetot som sker, eller är det en urholkning? Visst är det väl möjligt, när vi behandlar miljölagstiftning, för oss som är mil-

jöengagerade i den här kammaren att lägga förslag och ta upp förslag som gäller ett återförande av det kommunala vetot när det gäller hanteringen av utbränt kärnbränsle, som hör hemma i den här lagstiftningen.

I överklagandefrågan kan man ju ha den representativa synen, som Maggi Mikaelsson redovisar. Det innebär att de som utför det folkliga arbetet, som lokala Agenda 21-kommitteer, opinionsgrupper som växt fram t.ex. i samband med Hallandsåsen och annat, inte skulle vara kompetenta nog. De skall inte hantera det här, inte ens om de får stöd av en kompetent miljöombudsman. De som skall hantera det här är representativa grupper. Det finns uppenbarligen bara en – en hedervärd sådan, skall jag säga – som klarar det arbetet, och det är Naturskyddsföreningen. Det är den enda som klarar kriterierna. Så kan man inte se det, om man vill att miljöengagemanget skall ha ett folkligt stöd. Det går inte.

Anf. 26 MAGGI MIKAELSSON (v) replik:

Fru talman! Jag tror faktiskt att vi är ganska överens om hur viktigt det är med ett folkligt engagemang när det gäller miljöfrågor, oavsett om det gäller kärnkraftens avveckling eller något annat.

Jag har litet svårt att förstå mig på Lennart Daléus sätt att argumentera i just miljöfrågorna. Man har varit överens med regeringen om de stora ekonomiska satsningarna under i princip hela denna period – även när det gäller nedskärningarna på miljöområdet. Om man läser Centerens motion inför miljöbalken ser man att det tråkigt nog inte finns mycket av offensiva kliv, som Lennart Daléus själv efterlyste i sitt anförande. Den förståelse för dagens miljöarbete som han saknar kan man inte heller hitta i Centerens motion, och det är bara att beklaga.

Det är också litet märkligt om det är så att ett samlat budgetanslag nästa vecka skall stå och falla med socialdemokraterna. Det betyder att en opposition i majoritet inte har något inflytande på budgetprocessen, och det är i sig väldigt anmärkningsvärt. Det är intressant om det är så, och det i sig skulle behöva leda till en väldigt stor debatt.

Jag vill använda de sista sekunderna till att tacka Lennart Daléus för den mandatperiod som han har varit ordförande i utskottet. Även om vi är oense om mycket tycker jag att han har skött sitt jobb på ett bra sätt. Jag vill i protokollet få infört att jag önskar honom lycka till som ordförande i Centerpartiet i framtiden.

Anf. 27 EVA ERIKSSON (fp) replik:

Fru talman! När Maggi Mikaelsson inledde sitt anförande – det var kanske i mitten – sade hon att de borgerliga partierna varken vill ha eller vill vara utan en miljöbalk. Jag vet inte om hon räknar mig till de borgerliga partierna, men jag var i alla fall väldigt tydlig i mitt anförande. Jag sade att jag tycker att det är bra att vi får en miljöbalk – en samlad miljölagstiftning. Jag har heller inte sagt någonting om ikraftträdandet, även om det naturligtvis finns skäl att fundera över hur den korta tid som står till förfogande skall kunna användas så effektivt som möjligt, så att denna viktiga lagstiftning får en bra genomförandefas.

Jag förmodar att Maggi Mikaelsson har diskuterat frågan i samtal med sina kamrater inför detta förslag. Det vore intressant att höra vad Maggi Mikaelsson har för synpunkter på det.

Det finns en annan sak som Maggi Mikaelsson tog upp i sitt anförande som jag fäste mig vid. Hon sade att frågan om de diffusa utsläppen kommer att vara stor i det framtida arbetet och att vi måste hitta en lösning på hur vi skall kunna gå till väga. Det är precis det jag understryker i min reservation, där jag pekar på det instrument balken ger. Åtgärdsprogrammen – det gäller miljösamverkansformer och annat – är det som möjliggör kontroll av diffusa utsläpp. Men jag menar att det inte kan bli effektivt om det inte blir bindande.

Jag vill fråga Maggi Mikaelsson varför hon inte yrkar bifall till den reservation som Folkpartiet har lagt fram. Går inte det hoppas jag ändå att Maggi Mikaelsson kan lova att detta skall bli en fråga som skall få hög prioritet i den fortsatta arbetsprocessen.

Anf. 28 MAGGI MIKAELSSON (v) replik:

Fru talman! Jag talade om de borgerliga partierna i mitt anförande. Jag skulle kanske ha sagt ”flera av de borgerliga partierna”. Det ökar ju snarare problemet.

Jag har förstått att Folkpartiet har en mer positiv inställning till miljöbalken än vad åtminstone moderaterna har. Det är ju bra att det är på det sättet. Det hade kanske kunnat leda till ytterligare konstruktiva diskussioner innan propositionen lades fram, men nu blev det inte så.

Svårigheten är att det finns en idé eller tanke om att de borgerliga partierna skall regera tillsammans efter valet om de får majoritet för det. Det är svårt om man har så olika uppfattningar i sakfrågorna på ett så viktigt område som miljöområdet. Det tycker jag är ett problem.

Frågan om de diffusa utsläppen och åtgärdsprogrammen är väldigt viktig. Miljökvalitetsnormer är ett nytt instrument. Vi tycker att vi har hittat en lämplig nivå att lägga oss på i detta skede, men det är verkligen en av de saker som måste utvärderas och följas upp. Man måste se hur det går att tillämpa i praktiken. Det är inte alltid så lätt att när det t.ex. gäller föroreningar i ett vattenområde klart säga hur stor andel var och en har bidragit med. Därför måste det vara någonting som man får jobba vidare med.

Från Vänsterpartiets sida är vi nöjda med det förslag som vi har lagt fram så här långt, men jag kan lova Eva Eriksson att vi kommer att jobba vidare med dessa frågor.

Anf. 29 EVA ERIKSSON (fp) replik:

Fru talman! Tack för det, Maggi Mikaelsson. Det skall jag se fram emot. Jag skall följa den debatten noga.

Maggi Mikaelsson pekar på ett problem när hon talar om de borgerliga partierna. Om vi skall få en kraftfull miljöpolitik är lösningen att Folkpartiet får ett starkt stöd efter valet. Det tror jag inte att Maggi Mikaelsson kan hjälpa mig med. Jag tror inte att hon kan säga att hon skall göra det i denna kammare, men det är ändå på det sättet man måste se problemet.

Jag tror att Maggi Mikaelsson dramatiserar litet grand också när det gäller otydligheten, t.ex. Den förra regeringen lade ändå fram ett miljöbalksförslag. Jag sade i min inledning att det fanns brister i det förslaget, men det finns också brister i detta miljöbalksförslag. Det finns skillnader

*Fel! Okänt
växelargument.*

i sak och när det gäller hanteringen av miljöbalken och lagstiftningen, men på samma sätt som den borgerliga regeringens förslag var en process är det här en process.

Anf. 30 MAGGI MIKAELSSON (v) replik:

Fru talman! Inför avslutningen på en mandatperiod vill alla partier få starkt stöd för just sina frågor. Där kan vi vara överens, Eva Eriksson. Jag kan däremot inte hjälpa Folkpartiet med det.

Miljöbalken är, som jag och flera andra har sagt tidigare, ett stort steg på vägen mot ett hållbarare samhälle. Sedan gäller det att tillämpa den på ett offensivt och progressivt sätt. Det gäller framför allt att bygga upp kunskap på alla nivåer i samhället. Det handlar som jag sade i mitt anförande om att ändra tänkesätt. Vi måste var och en lära oss att tänka på ett helt nytt sätt, så att vi inte belastar de biologiska systemen mer än vad naturen tål.

Vi behöver inte fundera så mycket på vad som händer. Det som händer är att det går åt pipsvängen, om man får uttrycka sig så i denna kammar. Klarar vi inte att forma ett hållbart samhälle är vår tid som art på jorden ute. Det tycker jag skulle vara synd. Vi har fortfarande möjlighet att göra den förändringen. Om det tror jag att många här är väldigt överens. Sedan har vi olika sätt att nå dit. Miljöbalken är för Vänsterpartiets del ett bra steg på vägen mot ett hållbart samhälle.

Anf. 31 GUDRUN LINDVALL (mp):

Fru talman! Vi står inför ett mycket viktigt beslut i dag. För Miljöpartiet är det ett mycket glädjande beslut.

Från Miljöpartiets sida aktualiserade vi redan 1982 behovet av en miljöbalk. När vi gjorde det var vi faktiskt ensamma på arenan. Det fanns ingen som tyckte att det var nödvändigt – inte heller Naturskyddsföreningen. När vi hade argumenterat ett tag insåg alltfler att miljölagarna behövde samordnas och skärpas.

År 1989 fick vi till en utredning som tog fram ett förslag som vi tyckte var acceptabelt. Vi hade naturligtvis synpunkter på hur vi ville förbättra det, men det utgick i det stora hela från de idéer vi hade.

Den borgerliga regering som då satt vid makten tog det till sig och knådade och diskuterade det väldigt mycket, som vi har förstått senare. Så småningom lade man fram sitt miljöbalksförslag – ett miljöbalksförslag som närmast fick den då sittande utredningen att hicka. Det avvek rejält från det förslag som utredningen hade lagt fram och också från det som Miljöpartiet ville.

Jag citerar Eva Eriksson. Det var inte för att det skulle vara ”kul” som vi ansåg att förslaget inte var acceptabelt. Det var därför att det helt enkelt var för dåligt.

Det som skedde när det borgerliga balkförslaget kom var att Miljöpartiet, Vänsterpartiet, Socialdemokraterna, Naturskyddsföreningen och LO lämnade utredningen därför att man ansåg att det inte gick att jobba vidare med följdlagstiftningen utifrån det borgerliga balkförslaget. Det var som en Hallandsås – fullt med hål och undantag. Det var inte en samlad skärpt miljölagstiftning. Det var en kompromissprodukt som vi i dag förstår att Moderaterna hade haft mycket att säga till om, för det enda

partiet som i dag går tillbaks till förslaget och försvarar det i sina reservationer är faktiskt Moderaterna.

Från Miljöpartiets sida var det alltså absolut nödvändigt att se till att vi började om så att vi skulle få en annan produkt, den som finns på bordet i dag och som kommer att beslutas. Vi anser att det som nu finns håller måtten för en miljöbalk. Det stärker miljölagstiftningen, och jag skulle vilja säga att det är det viktigaste miljöbeslutet som vi kommer att fatta under 90-talet, för det kommer att få effekter på verkligheten. Det kommer att göra att tillsynsmyndigheterna kommer att kunna skärpa möjligheten till tillsyn. Det är ett mycket viktigt förslag.

Jag tänker gå in på en del av de förändringar som har gjorts sedan det borgerliga förslaget. Jag har väldigt svårt att förstå hur man, om man har läst förslaget, kan hävda att förändringarna är små. Antingen tyder det på att man inte kan läsa lagstiftning, att man inte vet hur miljöarbetet bedrivs i praktiken i samhället i dag eller – vilket jag hoppas inte är fallet, fru talman – att man för ut en falsk politisk retorik och hoppas att man kan lura någon. Det har nämligen skett stora förändringar om man jämför det borgerliga förslaget och den miljöbalk som finns nu.

Det intressanta är, fru talman, att det här är första gången, som jag vet, som samtliga partier i Sveriges riksdag har haft möjlighet att i majoritetsställning lägga förslag. Varsågod att jämföra!

Den borgerliga regeringen hade naturligtvis tänkt driva igenom det miljöbalksförslag man lade fram utan några större förändringar. Vi skulle haft 14 dagars motionstid t.ex. Att göra alla de förändringar som vi nu har gjort under utskottsarbetet, fru talman, hade varit fullkomligt omöjligt. Så arbetar inte riksdagen, och så kan inte riksdagen jobba. Man hade varit tvungen att återremittera förslaget.

När det gäller de förändringar som har skett och det som nu har kommit, vilket saknades tidigare, är det 15 miljölagar som samordnas. Här finns vattenlagen med, som är en lag som i högsta grad påverkar miljön. Det är en av de äldsta lagarna och som behövde vara med. Här finns lagen om skötsel av jordbruksmark med, en mycket viktig lag som påverkar miljön. Här finns också gentekniklagen med, som är en av de lagar som är viktiga inför framtiden och som måste finnas med i miljöbalken. Vi inför nu talerätt. Vi inför hänsynsregler som gäller för all miljöpåverkan, både i de lagar som finns i balken och i de lagar som finns utanför. Vi ser till att vi får miljödomstolar. Vi ser till att vi äntligen får miljökvalitetsnormer, som kommer att kunna innebära att vi får ett miljöarbete som bedrivs på ett annat sätt, nämligen utifrån vad som är möjligt att göra i naturen, vad naturen tål, för att uttrycka det litet förenklat. Vi får miljö-sanktionsavgifter som gör att det blir lättare för tillsynsmyndigheten att komma åt dem som inte vill följa det som gäller. Vi får skärpta miljökonsekvensbeskrivningar. Vi får äntligen möjlighet till sanering av gamla miljösynder begångna efter 1969. Vi får generella föreskrifter, vilket är mycket viktigt. Jag kommer att återkomma till det. Vi ser också till att det blir bättre möjligheter för tillsynsmyndigheten, framför allt kommunen, att bedriva sin tillsyn. Vi knyter de lagar som ligger utanför balken till balken genom att se till att de allmänna hänsynsreglerna, miljökvalitetsnormerna och miljökonsekvensbeskrivningarna kopplas till alla dessa lagar. Detta är mycket viktigt. Det innebär att vi höjer ribban totalt för miljöarbetet i Sverige genom alla de lagar som påverkar miljön.

Om man skall se det litet mer i detalj kan man säga att de 15 lagarna som nu införs får gemensamma hänsynsregler. Kap. 2 i balken är helt omskrivet i förhållande till den borgerliga balken. Där gällde hänsynsreglerna, som var mycket få till antalet, vissa lagar. Här gäller hänsynsreglerna all verksamhet.

I hänsynsreglerna tas upp dels ett krav på kunskap, och försiktighetsprincipen finns med. Det är första gången som försiktighetsprincipen finns med i lagstiftningen, och den skall alltså gälla all miljöpåverkan. Här finns lokaliseringsregeln och ett krav på att man skall ha hushållning för ögonen. Här finns ett produktval som innebär att den som använder eller säljer kemiska produkter skall se till att använda det som är minst skadligt för miljön. Här finns också en avvägningsregel med som är mycket viktig. Den säger att man kan ställa krav på den som blir utsatt för kravet om inte vederbörande kan visa att kravet är orimligt. I den borgerliga balken var det precis tvärtom. Där skulle myndigheten visa att de krav man ställde på en verksamhet var rimliga.

Vi får en ansvarsregel som säger att om man har orsakats problem, skall de rättas till av dem som orsakat dem. Vi får en stoppregel som säger att om man inte kan bedriva en verksamhet som tar hänsyn till försiktighetsprincip, lokalisering, ansvar, kunskap osv. kan verksamheten stoppas. Det är oerhört viktigt. Det här kapitlet skulle jag vilja hävda är det viktigaste i miljöbalken. Det är alltså totalt omarbetat sedan den borgerliga balken. Det är detta kapitel som gör att tillsynsmyndigheterna kan göra oerhört mycket och som ger de möjligheter som har saknats i tillsyns- och tillståndsarbetet. Detta kommer att påverka de beslut som fattas i miljö- och hälsoskydds nämnder, i länsstyrelsen och i miljödomstolar. Det kommer att göra att det ställs högre krav på all verksamhet. Det är en stor förändring, fru talman, och det är ingen förändring som hade kunnat fixas till i utskottet om man hade fått behandla den borgerliga balken. Det är en stor förändring, och jag kan inte förstå hur man kan säga att den är liten. Då har man inte begripit vidden av hänsynsreglerna.

Det slås också fast att det räcker med att det finns en risk för olägenhet för miljön för att hänsynsreglerna skall användas. Så var det inte i det borgerliga förslaget. Där måste det bevisas att det var skadligt.

Vi vet att det är svårt att rätta till misstag i efterhand. Det gäller att se till att ha en lagstiftning som gör domar och den typen av åtgärder onödiga. Alla de gånger vi har försökt att rätta till något i efterhand har vi misslyckats.

Hänsynsreglerna skall alltså tillämpas av tillsynsmyndigheterna. De skall ligga till direkt grund för förelägganden och förbud. De är också rättsligt bindande. Detta är mycket viktigt.

Vi får miljö kvalitetsnormer som skall användas inom större eller mindre områden. Det är inte alls, som Eva Eriksson säger, så att det inte är några kraftfulla instrument. Det står i balkens 5 kap. 3 §: Myndigheter och kommuner skall säkerställa att de miljö kvalitetsnormer som meddelats enligt 1 § uppfylls när de prövar tillåtlighet, tillstånd, godkännanden, dispenser och anmälningsärenden och när de utövar tillsyn eller meddelar föreskrifter. Vid planering och planläggning skall kommuner och myndigheter iaktta miljö kvalitetsnormer.

Det innebär att om miljö kvalitetsnormer har satts på ett område skall de genomsyra verksamheten. Naturligtvis blir de då rättsligt bindande.

Miljöorganisationerna får talerätt. Det förvånar mig litet grand att somliga påstår att det är mycket få organisationer som skulle få denna talerätt. Jag vet inte om ni inte vet vilka miljöorganisationer som finns eller om det också är en del av den felaktiga retoriken som man sprider. Naturskyddsföreningen kan givetvis använda sig av talerätten. Miljöförbundet Jordens vänner har funnits i över tre år och har mer än 2 000 medlemmar, Fältbiologerna likaså. Även Sveriges ornitologiska förening och Sveriges botaniska förening kan använda sig av talerätten. Talerätten innebär alltså att dessa organisationer ges möjlighet att överklaga beslut på alla nivåer, om de är fattade med utgångspunkt från balken.

Från Miljöpartiets sida tycker vi att det här är ett mycket bra förslag. Det kommer att få många effekter. Dels ger det organisationerna en möjlighet att överklaga beslut om ett fel har begåtts och man inte har tagit de miljöhänsyn som man bör, dels ger det unga miljöjurister en möjlighet att hitta ett annat sätt att agera i miljöfrågor. Jag tror att det kommer att bli en rejäl utmaning för miljödomstolarna. Det kommer att finnas miljökompetens även på annat håll.

Det vore oerhört märkligt om man skulle ge stiftelser möjlighet till talerätt. Då blir det återigen så att makt heter pengar. Vilken organisation skulle inte kunna skaffa sig en liten miljöstiftelse som skulle kunna ha talerätt? Var skall man sätta gränsen? Det går inte att, som Dan Ericsson gör, kalla en stiftelse för förening i det ena andetaget och för stiftelse i det andra. Man måste välja vad det skall vara. Vi tycker att det är helt riktigt och rimligt att det skall finnas en möjlighet att överklaga för de ideella organisationer som finns på miljöområdet.

Fru talman! Det finns även andra förändringar som jag vill tala litet grand om. Vi får miljödomstolar, vilket är mycket viktigt. Vi får miljö-sanktionsavgifter som är mycket viktiga. Men det viktigaste är kanske: Hur kommer det här att fungera i praktiken?

I kommunerna kommer man att kunna använda hänsynsreglerna enligt kap. 2. Man kommer att kunna använda de generella föreskrifter som det öppnas för nu. Det innebär att Naturvårdsverket kan titta på en verksamhet. Vi kan t.ex. ta verksamheter som håller på med fotokemisk industri, som ofta har problem med utsläpp. Vilka regler bör gälla för *alla* industrier som håller på med det här?

Så kan man tala om för kommunerna: Varsågod, här är de generella föreskrifterna för vad de här industrierna skall klara. Det innebär betydligt större effektivitet i miljöarbetet än i dag. I dag måste kommunerna ta varje enskild industri för sig. Det tar enormt mycket tid och kräver enormt mycket resurser. De generella föreskrifterna kommer alltså att göra att vi skärper miljöarbetet rejält.

Vi utökar tillsynen och skärper den, så att kommunerna *kan* utöva den. Vi ger också kommunerna möjlighet att ta betalt för tillsynen. För det är precis som det har sagts här att det ibland saknas pengar. Naturligtvis är det de som bedriver verksamheten som skall betala det här. Kommunerna kommer också att vara en viktig länk när det handlar om att hantera miljö kvalitetsnormer enligt kap. 5. Det ger också kommunerna helt andra möjligheter att bedriva miljöarbete.

Det är några av de förändringar som finns. Det finns också betydligt fler skillnader mellan den borgerliga balken och det balkförslag som vi

nu lägger fram. Jag skulle önska att det fanns mer tid till att ta upp skillnaderna i den här debatten, men vi vet ju att vi är begränsade i tiden.

Jag vill kommentera något av det som har sagts. Ett av problemen under det år då vi har lagt fram balken har varit att försöka gå ut och korrigera felaktigheter. Senast i dag i DN kunde vi läsa att man i de miljödomstolar som skall komma till offrar experter och i stället sätter in lekmän. Här har vi hört motsatt uppfattning. Moderater och kd beklagar att man inte har vanliga domstolar med lekmän.

Sanningen är alltså att vad som föreslås är miljödomstolar som kommer att ha sakkompetens; miljökompetens, teknisk kompetens och kompetens i form av folk som kan industri eller kommunal verksamhet. Och det måste till om man skall klara att hantera stora koncessionsärenden, för de är ofta oerhört komplicerade.

Man får en känsla av att det är mycket ”surt sa räven” – framför allt från Centerpartiet. Centerpartiet har ju haft möjlighet att samarbeta med regeringen i många frågor. Man har valt att inte samarbeta i miljöfrågor. Jag är förvånad över att varken Centerpartiet, Folkpartiet eller kd har velat gå in i ett samarbete om balken. Ni har fått erbjudandet men tackat nej. Jag kan inte tolka det på annat sätt än att ni trots allt står bakom den borgerliga balken som var så oerhört mycket sämre och som faktiskt hade fört miljölagstiftningen bakåt jämfört med dagens lagstiftning.

Jag skulle vilja kommentera en del av det som har sagts i den här debatten. Det diskuteras mycket allemansrätt. Det som föreslås i reservationen är en utredning. Det är inte mycket. Man vill inte i reservationen säga på vilket sätt man vill reglera allemansrätten. Skall det vara i miljöbalken eller skall det vara i jordabalken? Var skall det vara någonstans?

Att reglera allemansrätten i miljöbalken verkar befängt. Vad miljöbalken gör när det gäller allemansrätten är att titta på hur den kommersiella allemansrätten påverkar naturen, dvs. det som vi reglerar i balken. Där kan man se att ett kommersiellt utnyttjande av allemansrätten naturligtvis inte får påverka naturen negativt. Där går vi också in med regleringar. Det här fanns inte nämnt i den borgerliga balken. Det fanns ingenting om detta.

När det gäller 2:18 i regeringsformen kan vi se att det kommer en diskussion efter den här i samband med KU:s betänkande. Där har jag förstått att alla partier utom Moderaterna är överens om, och det uttrycks också i Centerns reservation, att den skrivning som 2:18 fick är olycklig. Det är inte alls så att avsikten var att göra den förändring som sedan vissa jurister har påpekat att man har gjort.

Det är också konstigt att höra att Centerpartiet tycker att det är bra. Ett av problemen i dag när det gäller att avveckla Barsebäck är ju just den förändring som 2:18 fick. I det fallet skulle det förvåna mig om Lennart Daléus välkomnar denna förändring.

Man oroar sig mycket för tiden för ikraftträdande. Men utbildningsarbetet har naturligtvis redan startat. Jag har suttit på flera seminarier och hört företrädare för dem som arbetar med miljöpolitiken i praktiken vara lyriska över de förändringar som görs i balken. Här får man de instrument som man har saknat. Jag kan förstå att det är litet ”surt sa räven” från Centerpartiets sida, men det är faktisk så det är.

Vad vi har lyckats åstadkomma här, och som gläder mig mycket, är att det finns mycket få reservationer. Vi har höjt miljöambitionen rejält –

tydligen gäller detta för de flesta partierna, fast möjligtvis inte för Moderaterna.

Det är också glädjande att vi i balken skriver att vi skall se till att det här nu får ett rejält genomslag i verkligheten. Vi skall tillsätta en uppföljningsutredning som skall se hur det här kommer att fungera. Det är nödvändigt, för en balk är aldrig ett slutmål. Miljöproblematiken ändras hela tiden. Det gäller både att se till att balken får genomslag i verkligheten och att vara vaken för de nya miljöproblem som vi i dag inte riktigt vet hur de ser ut, så att de inte faller vid sidan av.

Från Miljöpartiets sida är vi glada över de här betänkandena. Jag yrkar bifall till hemställan i betänkandena 20 och 25. Jag yrkar avslag på reservationerna. Vi är övertygade om att det här beslutet kommer att visa sig vara oerhört viktigt för miljöarbetet i framtiden.

Anf. 32 LENNART DALÉUS (c) replik:

Fru talman! Först till Gudrun Lindvalls resonemang om den svenska miljörelsen. Jag kan försäkra Gudrun Lindvall att jag känner till Jordens vänner och Miljöförbundet. Jag har startat båda och varit ordförande i båda under 70-talet.

Vilka erbjudanden regeringen har givit eller inte givit till andra partier är väl knappast något som Gudrun Lindvall vet någonting om.

Annars vet Gudrun Lindvall det mesta, fru talman. Ibland lutar hon sig dock mot andra auktoriteter. Det gjorde hon t.ex. i en debatt den 27 april 1995 här i kammaren, då vi talade om miljölagstiftningen. Gudrun Lindvall och Miljöpartiet kunde inte gå med på det miljöbalksförslag som den då gamla regeringen hade lämnat. Det hade försämrat den svenska miljölagstiftningen sade hon, hänvisande till Staffan Westerlund.

Då frågar man sig: Vem är Staffan Westerlund? Jo, det berättade Gudrun Lindvall också i den debatten. Då sade hon: "Staffan Westerlund, som är Sveriges bästa på det här området." Hon sade: "Sveriges bästa på det här området."

Vi hade en utfrågning om miljöbalken i utskottet för en kort tid sedan. Då sade sagde Staffan Westerlund: Miljöbalken som den är kommer att göra ont värre i många hänseenden, och totalt sett kommer den att öka problemen.

På en direkt fråga från Maggi Mikaelsson, som frågade om Staffan Westerlund gjorde bedömningen att dagens lagstiftning är bättre än det förslag som föreligger, svarade Staffan Westerlund väldigt kort. Han sade: "Ja."

Nu har man två möjligheter om man är Gudrun Lindvall och miljöpartist. Antingen har man på några år fått Staffan Westerlund att plötsligt bli Sveriges sämsta på det här området, eller så har Miljöpartiet och Gudrun Lindvall släpat hit en lagstiftning som är sämre än den nuvarande, som i många hänseenden gör ont värre och som kommer att öka problemen. För Gudrun Lindvalls trovärdighet vore det kanske bra om hon kunde välja väg den här gången.

Anf. 33 GUDRUN LINDVALL (mp) replik:

Fru talman! Miljölagstiftning är svårt. Det har vi förstått av en hel del i den här debatten, eftersom det finns mycket okunnighet som man får

höra. Men för Miljöpartiet är det här en viktig fråga. Vi har därför anställt en miljöjurist just från Staffan Westerlund, nämligen Karolina Ardesjö, för att verkligen försöka få in det som är viktigt.

Staffan Westerlund hade gärna, som Lennart Daléus vet, skrivit en balk mer utifrån det europeiska sättet att skriva en miljölagstiftning, dvs. oerhört mycket i lagtext och oerhört litet i förarbetena – alltså långa, stora paragrafer.

Lennart Daléus vet precis lika väl som jag att Staffan Westerlund är ganska ensam om att förespråka det här sättet att skriva lag på. Det är inte möjligt att i dag köra över hela Juristsverige och skriva lag på det sättet.

Det Staffan Westerlund framförde under den tid då han satt i utredningen, Lennart Daléus, var att vi skulle ha allmänna hänsynsregler som gällde för all miljöpåverkan. Han satt nämligen som Naturskyddsföreningens expert under en tid i utredningen. Han ville ha allmänna hänsynsregler som gäller för all miljöpåverkan. Han ville ha möjligheter till generella föreskrifter. Han ville ha in så många lagar som möjligt, bl.a. vattenlagen, gentekniklagen osv. Många av de förändringar som Staffan Westerlund ville göra jämfört med den borgerliga balken finns här.

Naturligtvis är det så, Lennart Daléus, att man aldrig skall vara nöjd med en miljölagstiftning. Man skall alltid vilja gå vidare. Vi vet ju att miljöproblemen ändras. Vi vet att det kommer nya till. Vi vet att det finns en stor svårighet för miljölagstiftningen att ligga framför vad industrin hittar på för olika kemikalier.

Från Miljöpartiets sida är vi fullt nöjda med det förslag som nu föreligger. Vi skulle på en del punkter ha velat få det ännu bättre. Men detta är ett mycket bra avstamp, och framför allt kan vi med den uppföljningsutredning som vi får se var de brister som gör att detta inte får genomslag i verkligheten finns.

Anf. 34 LENNART DALÉUS (c) replik:

Fru talman! Man behöver inte föra ett så uppskruvat resonemang för att värdera trovärdigheten i det man säger och har sagt och i hur man betar sig. Det är svårt att på några minuter gå igenom den juridiska trovärdigheten i detta. Då tvingas man ibland luta sig mot experter.

Jag kan då bara se detta enkla. För några år sedan, då Gudrun Lindvall medverkade till att dra tillbaka ett då liggande balkförslag, var det därför att hon inte kunde gå med på det förslaget. Varför kunde hon inte gå med på det? Jo, därför att den som hon själv betecknade som Sveriges bästa när det gällde miljöjuridik, Staffan Westerlund, hade sagt att man inte skulle gå med på det.

På frågan om dagens lagstiftning är bättre än det förslag som föreligger säger samme sagde Westerlund ja.

Jag kan inte ge mig in i något juridiskt dribbleri. Att börja med att luta sig mot auktoriteter var så att säga inte vår grej, vare sig nu eller för några år sedan. Jag vill bara att de som lyssnar och de som läser detta skall känna den fasthet och den tyngd på vilken Miljöpartiet står i sitt agerande och sitt utdömande respektive tagande till sin barm av olika miljöförslag här i Sveriges riksdag. Var och en som läser detta och var och en som hör detta har naturligtvis dragit sina egna slutsatser. Frågan är om Gudrun Lindvall gör det.

Anf. 35 GUDRUN LINDVALL (mp) replik:

Fru talman! Jag får försöka igen. Jag har förstått att Lennart Daléus inte är så hemma på miljölagstiftning. När vi drog tillbaka detta sade vi att vi ville ha en samlad balk med en central betydelse för miljöarbetet, med många av de lagar som saknades men som nu finns. Vi ville ha övergripande hänsynsregler som skulle gälla all miljöpåverkan. Vi ville ha generella föreskrifter. Vi ville ha miljö kvalitetsnormer som höll måttet. Och vi ville ha talerätt för miljöorganisationerna. Det finns i balken, Lennart Daléus. Titta på de förändringar som har gjorts.

Vi vill inte skriva om lagen på det sätt som Staffan Westerlund vill, därför att vi anser att det nu inte är tid att köra över hela Juristsverige. Dessutom anser vi att en sådan lagstiftning riskerar att inte hitta morgondagens miljöproblem, eftersom lagarna då skulle bli så precisa att man klarar dagens problem.

Det är intressant att Lennart Daléus inte tar upp det kommunala vetot. Det hade jag väntat mig. I Lennart Daléus egen reservation står det:

Utskottet godtar dock att kommunalt veto inte skall gälla för större trafik anläggningar som nu blir obligatoriskt prövningspliktiga.

Samtidigt hävdar Lennart Daléus att vi försämrar det kommunala vetot. Verkligheten är att den förändring som vi gör godtar Lennart Daléus. Men det som står i dag, nämligen att det kommunala vetot inte finns för slutförvaring av kärnämne eller kärnavfall, gruppstationer för vindkraft och anläggningar för behandling av farligt avfall, finns kvar. Det är oförändrat jämfört med dagens lagstiftning. Det förvånar mig att ibland när man gör någonting som är exakt som i dag kallar Lennart Daléus det för en försämring. Men där vi gör förändringar godtar Lennart Daléus det. Det är uppenbarligen så att Lennart Daléus tycker att många av de förändringar som vi gör i den här balken är bra. Och jag kan säga att det i alla fall är litet hedrande för Centern, eftersom Centern brukar säga sig ha miljön som en hjärtefråga. Om man hade haft det hade man naturligtvis gått in i ett samarbete om balken, Lennart Daléus.

Anf. 36 EVA ERIKSSON (fp) replik:

Fru talman! Gudrun Lindvall talade om falsk politisk retorik. Med det menade hon att den debatt som nu pågår ute skulle betecknas på det sättet. Jag betecknar den mer som en demokratisk debatt, där vi i de olika partierna har en demokratisk rättighet att peka på fördelar och brister. Gudrun Lindvall får det att låta som om vi bara pekar på brister. Det vill jag ta avstånd ifrån.

Gudrun Lindvall ger sedan en bild av miljöbalken på ett sätt som visar att hon har en djup kunnsighet och har läst lagstiftningen länge, vilket är naturligt när man har jobbat med den.

Det finns emellertid några saker som jag vill reda ut i det som Gudrun Lindvall säger. När hon talar om hänsynsreglerna säger hon att verksamheten då kan stoppas. Och om det finns risk för en olägenhet kan kommunerna med de nya hänsynsreglerna stoppa verksamhet.

Jag skulle vilja att Gudrun Lindvall förtydligade detta litet grand, eftersom jag tycker att det är att gå långt i ett sådant inlägg utan att tydliggöra vad det kan vara för något i ett exempel.

Sedan vill jag ta upp det sista som Gudrun Lindvall var inne på när det gäller miljö kvalitetsnormerna och åtgärdsplanerna. Jag återkommer

till det, och jag är ledsn, fru talman, att jag tjarar om detta, men det är ändå en viktig del i balken. De är bindande för kommuner och myndigheter men inte för enskilda, Gudrun Lindvall, och det är det som jag har pekat på. Jag har pekat på att när man har gjort en miljökvalitetsnorm och enskilda individer gör utsläpp av en mängd diffusa ämnen i våra älvar och vattendrag måste man ha ett instrument som gör att det blir effektivt. Men de är inte bindande för enskilda. Det är det som jag har reserverat mig mot. Och jag vill ha redovisat om jag har fel på den punkten.

Fru talman! Till slut. Gudrun Lindvall sade inte ett ord om älvskyddet. Varför vill Gudrun Lindvall inte säga någonting om älvskyddet?

Anf. 37 GUDRUN LINDVALL (mp) replik:

Fru talman! Låt mig först säga att när det gäller falsk politisk retorik menar jag att om man går ut och säger att det inte är några skillnader mellan det borgerliga balkförslaget och det balkförslag som nu föreligger, har man antingen inte läst på eller också far man med osanning. Det är nämligen en enormt stor skillnad. Möjligen är det så att man inte har riktig kunskap om hur det praktiska miljöarbetet bedrivs och därför inte kan se vilket genomslag detta förslag till förändring kommer att få. Jag vet inte. Jag vill säga att det inte var riktat mot Eva Eriksson.

När det gäller hänsynsreglerna läser jag högt från s. 206:

Regeringen vill klargöra och understryka att hänsynsreglerna skall tillämpas på all verksamhet och vid alla åtgärder som riskerar att orsaka olägenhet eller skada för människors hälsa och miljö även om sådan verksamhet regleras i annan lag.

Det är alltså knytningen mellan miljöbalken och följdlagstiftningen.

Det står vidare:

Genom tillsynsmyndigheternas befogenheter att ingripa kommer hänsynsreglerna, både de allmänna och de särskilda, att kunna läggas direkt till grund för föreläggande och beslut.

Det innebär alltså verksamhet som man i dag inte kan komma åt, t.ex. färjorna som står och puttrar vid kajerna i Stockholm, och som man i dag egentligen inte kan komma åt. Dem kan man komma åt med hänsynsreglerna genom att verksamheten inte bedrivs på ett bra sätt. Det finns mängder av sådan typ av verksamhet som man har haft svårt att komma åt i kommunerna men som man kan komma åt med hänsynsreglerna.

Det står även:

Tillsynsmyndigheterna får enligt 6 kap. 9 § lägga principerna och hänsynsreglerna direkt till grund för föreläggande eller förbud, eftersom dessa är rättsligt bindande. Det innebär att hänsynskapitlet är oerhört viktigt och centralt i lagstiftningen.

Jag skall försöka hinna säga någonting om åtgärdsplanerna. Det som står i 4 kap. visar att så fort som man skall omsätta åtgärdsprogrammet i praktiken, och det är då det blir intressant, kommer man att reglera även enskilda, verksamheter, industrier och eventuellt jord och skog. Det är då som åtgärdsplanerna kommer att bli praktik. Därför anser jag att den reservation som Folkpartiet har skrivit är överflödigt.

Anf. 38 EVA ERIKSSON (fp) replik:

Fru talman! Jag tror inte att vår reservation är överflödig. Det är en reservation som med tiden kanske ger kraft och garanti för att detta på något sätt diskuteras vidare.

Exemplet med färjorna var bra. Om färjorna står och puttrar här utanför så måste man mäta olägenheten med det – buller, luftföroreningar, m.m. Om man skall stoppa denna verksamhet, måste någon fatta beslut om detta. Det måste då finnas ett underlag för att stoppa verksamheten. Då skall olägenheterna mätas. Gudrun Lindvall säger bara att om det är risk för en olägenhet skall hänsynsreglerna gälla. Vi kan redan i dag säga att det är en risk. Vi vet ju att dessa färjor förorsakar buller och släpper ut luftföroreningar när de står och väntar. Det kanske även finns andra olägenheter. Det skulle innebära att man kan säga att man i morgon tar bort denna turisttrafik. Är det så enkelt, Gudrun Lindvall, att redovisa det som står i hänsynsreglerna? Jag har inte uppfattat det på detta sätt.

Anf. 39 GUDRUN LINDVALL (mp) replik:

Fru talman! Jag tror att det är många som inte har förstått vilka möjligheter som tillsynsmyndigheterna får i och med hänsynsreglerna. En av bristerna i den diskussionen är just att det inte har kommit fram.

Här finns alltså försiktighetsprincipen, som säger att alla som bedriver eller avser att bedriva en verksamhet eller vidta en åtgärd skall utföra de skyddsåtgärder, iaktta de begränsningar och vidta de försiktighetsmått i övrigt som kan vidtas osv. Det finns alltså hänsynsregler som det direkt går att använda, t.ex. när det gäller färjor. Detta är helt klart.

Vidare finns det en avvägningsregel, kap. 7, som säger att kraven på hänsyn enligt 2–6 §§ gäller i den utsträckning det inte kan anses orimligt att uppfylla dem.

Hänsynsreglerna kan tillämpas direkt utifrån de skrivningar som finns i lagen. Det är den stora förändringen i miljöarbetet, och det är det här som ger tillsynsmyndigheterna möjligheter att komma åt mycket av den verksamhet som vi vet är miljöförstörande men som det i dag inte krävs tillstånd för. Den kunde bedrivas på ett betydligt bättre sätt.

Sedan vill jag helt kort säga några ord om älvskyddet. Vi i Miljöpartiet har gång efter annan framfört att vi vill ha ett grundlagsskydd för de återstående utbyggda älvarna. Vi vill också ha ett grundlagsskydd för de älvsträckor som inte är utbyggda. Tyvärr, Eva Eriksson, hanterar vi nu inte grundlagen, utan vi hanterar miljöbalken.

Vi i Miljöpartiet anser också att vattenkraften i Sverige är färdigutbyggd. Dels får vi ut fler terawattimmar än vi har satt som mål. Dels kan vi se att i den strategi för biologisk mångfald som Naturvårdsverket har lagt fram är just utbyggnaden av älvar det största enskilda hotet mot den biologiska mångfalden. Man säger beträffande den biologiska mångfald som finns kvar i strömmande vatten att det strömmande vattnet skall sparas för den biologiska mångfalden. Vi delar den uppfattningen.

Men att, som Folkpartiet skriver i reservation 11, skydda älvsträckor från en utbyggnad av tätorter och bostäder tycker vi är märkligt. Vi menar att just det faktum att människor bor i älvdalarna snarare skyddar älven mot en vattenkraftsutbyggnad. Det är ju just en vattenkraftsutbyggnad som påverkar en älvs biologiska förutsättningar totalt sett. Jag menar att här måste det vara litet feltänkt från Folkpartiets sida.

*Fel! Okänt
växelargument.*

Grundlagsskyddet är viktigt, och det kan vi samarbeta om och försöka få till stånd, Eva Eriksson – tyvärr inte i balksammanhang, för det är inte fråga om en grundlag!

Anf. 40 DAN ERICSSON (kd) replik:

Fru talman! Gudrun Lindvalls strategi är rätt så klar och tydlig. I fråga om dem som inte delar hennes uppfattning säger hon att man inte kan läsa lagstiftningen och att det finns mycken okunnighet. I ett replikskifte nyss sades det att man inte är så hemma på miljölagstiftning. Nej, fru talman, det är enbart Gudrun Lindvall som kan saker!

Nu kan jag faktiskt bättre förstå att regeringen har gjort upp med Miljöpartiet, för en mera lojal stödtrupp än den som Gudrun Lindvall utgör får man leta efter. Hon slår ju knut på sig själv för att kunna ändra på uppfattningar från tidigare bara för att kunna få stötta denna miljöbalk.

Vad säger då egentligen sakkunskapen om den här miljöbalken? Björn Gillberg får väl ändå räknas till sakkunskapen. Han säger: Miljöbalken är i mångt och mycket ingen förbättring för den som med lagen som vapen arbetar för en bättre miljö. Det är svårt att hitta från regeringen fristående jurister, praktiker eller teoretiker som hyser en annan ståndpunkt.

Vad säger Björn Gillberg beträffande de båda punkter som Gudrun Lindvall nyss har gjort en poäng på, dvs. hänsynsreglerna och miljökvalitetsnormerna? Jo, han säger: Det som kallas hänsynsregler är dock allmänt hållet och straffrättsligt till intet förpliktande.

Vad gäller miljökvalitetsnormerna sägs följande: Till bilden hör att sådana normer blir till intet förpliktande.

Hela Gudrun Lindvalls argumentation faller alltså ihop som ett korthus om vi skall gå till sakkunskapen. Frågan är varför hon har ställt upp på denna miljöbalk. Ja, det är väl för att kunna sola sig i glansen och kunna göra upp med regeringen, som givetvis tackar för det stödet. Men, Gudrun Lindvall, varför har det fått gå 1 252 dagar utan en miljöbalk? Det är er insats under den här mandatperioden, Gudrun Lindvall!

Anf. 41 GUDRUN LINDVALL (mp) replik:

Fru talman! Vi sade inte nej tack till en borgerlig balk därför att det var roligt, utan det gjorde vi därför att den var för usel. Om Dan Ericsson har frågat Björn Gillberg och alla de andra vad de tycker om den borgerliga balken kan jag bara säga att det inte är speciellt lustigt att höra svaret på den frågan.

Mycket av det som Björn Gillberg har sagt baseras på felaktigheter. Han har nämligen citerat ur den lagrådsremiss som gick ut i somras. Vi har haft Björn Gillberg inbjuden till oss i Miljöpartiet för att diskutera detta. Då framkom det att han citerat ur lagrådsremissen. Han hade inte förutsett att det hade blivit förändringar. Men se det har det blivit!

Det är *tillsynsmyndigheterna* som skall tillämpa hänsynsreglerna, inte domstolen. Man skall i och för sig sköta tillämpningen i samband med tillstånd, koncessioner osv. Men det är genom att se till att miljöarbetet lyfts upp på kommunal nivå som vi kan se till att man kan komma åt mycket av det som i dag kallas för diffusa utsläpp, eller mindre utsläpp. Det här med tillsynsregler är alltså viktigt.

När Björn Gillberg påstår att detta inte är rättsligt bindande har han uppenbarligen inte läst s. 207 i balken: Tillsynsmyndigheterna får enligt 26 kap. 9 § lägga principerna och hänsynsreglerna direkt till grund för föreläggande eller förbud eftersom dessa är rättsligt bindande.

Är det vad Björn Gillberg säger eller är det vad som sägs i propositionen som är det riktiga? Jag vill tala om för Dan Ericsson att det är det som sägs i propositionen som är det riktiga.

När miljödomstolen skall hantera alla tillstånd skall man, detta sägs klart och entydigt i balken, ta hänsyn till de lagar och regler som finns i balken, t.ex. hänsynsreglerna. Här har Björn Gillberg fel. Även en guru – om han nu är en guru för Dan Ericsson – kan ha fel.

Björn Gillberg har varit oerhört duktig på att överklaga mål till fastighetsdomstolen för att se till att det blir bättre, mera skärpta krav på befintlig industri. Där kan han fortsätta att jobba precis som tidigare.

Anf. 42 DAN ERICSSON (kd) replik:

Fru talman! Till skillnad från Gudrun Lindvall har jag nog inte nämnda typ av gurer. I stället försöker jag förhålla mig till politiken utifrån min ideologi och mitt partis program. Det är ett större problem för Gudrun Lindvall. I ett replikskifte tidigare hörde vi ju att hon tvingas ta avstånd från sina gurer. Staffan Westerlund är inte längre så mycket värd, för han har konstaterat att den nya miljölagstiftningen blir sämre än den nu gällande.

Nyss hörde vi att Björn Gillberg har fel. Men han har ju i flera decennier sysslat med dessa frågor och är den som verkligen kan det här med miljöbrottslighet och alla svårigheter som det innebär att dra miljöbrottslingar inför domstol. Nej, han har fel men Gudrun Lindvall, hon har rätt!

Fru talman! Egentligen är det fantastiskt att ha en sådan självsäkerhet, mildt uttryckt. Det är en stor tillgång i politiken. Men kanske kunde Gudrun Lindvall något fundera igenom om det verkligen inte kan finnas någon sanning hos några av dem som arbetar med dessa frågor professionellt inom juridiken och hos dem som politiskt gör andra bedömningar än Gudrun Lindvall.

Sedan en sak som jag tidigare glömde att kommentera. Gudrun Lindvall har påstått att vi blivit inbjudna av henne till ett samarbete. Men nu börjar hon kanske få kalla fötter här. Hon vill inte stå ensam med det här förslaget. Jag undrar vad det är för samarbete som hon har inbjudit till. Jag har inte uppfattat det.

Fru talman! Hans Karl bom, som är hovrättsassessor och avdelningsordförande i Koncessionsnämnden säger:

”Jag är inte imponerad av miljöbalken. Att man hastade fram en dålig organisation var droppen. Det måste vara så att regeringen tillsammans med miljöpartiet och vänstern har så stort behov av att visa muskler att den äkta känslan för miljön förvridits till stela yttre åtbörder.” Detta med att den äkta känslan för miljön förvrids till stela yttre åtbörder är ett kvitto på Miljöpartiets insats i denna kammare under den här mandatperioden.

Anf. 43 GUDRUN LINDVALL (mp) replik:

Fru talman! Med tanke på det som Dan Ericsson säger är det förvånande att inte Kristdemokraterna har yrkat avslag på det här förslaget. Om det är så fruktansvärt uselt, varför har ni då inte gått tillbaka till det borgerliga förslaget som uppenbarligen var så mycket bättre och yrkat i enlighet med det? Det har ni ju inte gjort. Ni accepterar det mesta och skriver t.o.m. i er motion av mycket av det som nu kommer är sådant som Kristdemokraterna har drivit i evigheter. Ni skriver t.ex. att miljödombstolarna är en fråga som Kristdemokraterna länge har drivit. Men samtidigt säger ni nu att miljödombstolarna är någonting dåligt.

Varför har ni då i alla år drivit frågan om miljödombstolar? Varför accepterar ni det här förslaget om ni tycker att det är dåligt? Varför accepterar ni talerätten för miljöorganisationer om ni inte tycker att det är bra? Varför accepterar ni allmänna hänsynsregler som gäller all miljöpåverkan om ni inte tycker att det är en bra sak? Varför yrkar ni inte avslag på propositionen? Detta är oerhört märkligt. Och varför går ni inte tillbaka till det borgerliga förslaget? Ni gör ju inte det.

Det blir så pinsamt, Dan Ericsson, om man visar att man inte har högre miljöambitioner än det borgerliga förslaget, som ju var riktigt dåligt.

Björn Gillberg har också sagt att miljöstraffavgifter inte får upp-repas. Det är fel. Han har sagt att miljöstraffavgifter inte får följas av åtal. Det är fel.

Även om en miljöstraffavgift utdöms av en tillsynsmyndighet kan samma förseelse leda till åtal, precis som man naturligtvis skall göra. Han har också kritiserat miljödombstolarna, och han vill ha lekmän i domstolarna. Det vill inte Miljöpartiet. Vi anser att miljödombstolar som skall hantera stora koncessioner måste ha miljöexpertis, måste ha teknisk expertis och måste ha expertis som kommer från industrin.

Jag kommer själv från en kommun som har både Astra och Scania inom hank och stör. Det är så komplicerade ärenden att det behövs sakkunskap. Jag anser att den konstruktion av miljödombstolar som vi lägger fast och som Dan Ericsson uppenbarligen inte har något emot eftersom han inte har yrkat avslag på det, är bra.

Anf. 44 Miljöminister ANNA LINDH (s):

Fru talman! Det är två saker som är ganska slående när man lyssnar på debatten.

Det första är att det trots ordväxlingarna i grunden finns ett starkt stöd för miljöbalken. Det visar också att det var rätt att dra tillbaka balken och göra ett nytt och genomarbetat förslag. Det finns ingen i dag i kammaren som yrkar avslag på miljöbalken.

Det andra är att det bara finns en sak som förenar Moderaterna, Centern, Kristdemokraterna och Folkpartiet här i kammaren, och det är att säga nej. Man förmår inte att lägga fram egna förslag. Man förmår framför allt inte att lägga fram gemensamma förslag. Av 55 reservationer är det en, den om allemansrätten, som är gemensam. Det är väl inte så konstigt att en del talare då väljer att tala om annat än om miljöbalken.

Det var mycket diskussion i början om fiskafänge och om vem som spelade vilken roll i fiskafänget. Jag kunde konstatera när jag satt vid sidan av och lyssnade att ni inte ens satt i samma båt under fisketuren.

Jag skall, fru talman, utveckla diskussionen litet grand. Genom miljöbalken får vi nu hårdare miljökrav för att skydda människors hälsa och miljö. Vi skärper straffen för att miljöbrotten skall få kännbara påföljder. Vi ger kommunerna bättre verktyg. Och vi ger också miljöorganisationerna en starkare roll.

Några här säger att riksdagen har fått vänta för länge. Vi kan samtidigt se att det är väldigt stor skillnad på det här förslaget och det som den tidigare borgerliga regeringen lade fram. Det är i själva verket ett nästan helt nytt förslag.

Nu gäller hänsynsregler för all verksamhet. Nu omfattas betydligt fler lagar, t.ex. vattenlagen och gentekniklagen. Nu skärper vi reglerna för företagens saneringsskyldighet. Nu ger vi miljöorganisationerna talerätt. Nu avskaffar vi vattendomstolarna och inrättar miljödomstolar. Nu skärper vi reglerna för miljökonsekvensbeskrivningar. Vi stärker miljökvalitetsnormerna. Vi får en betydligt bättre sammansmältning av de olika lagarna. Jag skulle kunna fortsätta med en väldigt lång uppräkningslista av skillnaderna.

Jag skall faktiskt också erkänna att det här är ett bättre och skarpare förslag än lagrådsremissen. Det skärptes och förbättrades genom samarbetet med Vänstern och Miljöpartiet. Jag vill gärna tacka för det gemensamma arbetet.

Jag skall också erkänna att på en punkt har faktiskt det här förslaget urvattnats jämfört med det borgerliga förslaget.

Då var det t.ex. straffbart att inte källsortera för det enskilda hushållet. Som lagtexten var skriven, eftersom det fanns två års fängelse i straffskalan, hade man även rätt att göra husrannsakan i det enskilda hushållet för att kontrollera om det enskilda hushållet källsorterade. Teoretiskt kunde den enskilda personen få fängelse för att man inte hade källsorterat på rätt sätt.

Jag vet inte om det var det Lennart Daléus menade när han sade att det här förslaget inte på samma sätt tar till vara den enskildes engagemang. Vi har tagit bort den typen av fullständigt orimlig lagstiftning. Det var lika allvarligt oavsett om det var slarv eller medvetet, och man kunde få fängelse som enskild medborgare om man inte källsorterade. Det visar att det var en helt undermålig lagstiftning som den borgerliga regeringen lade fram.

Om vi tittar på debatten och på reservationerna kan vi se att de borgerliga partierna, som lade fram den förra balken, helt verkar ha släppt sitt gamla förslag. I stort sett backar man upp miljöbalken även om man inbördes är djupt splittrad i de enskilda sakfrågorna.

Moderaterna säger nej till kretsloppsprincipen, som är Centerns viktigaste fråga. Centern, Kristdemokraterna och Moderaterna tar parti för ägarintresset mot miljöintresset. Moderaterna vill inte ge miljöorganisationerna talerätt, Folkpartiet vill utvidga deras talerätt. Moderaterna vill ta bort miljödomstolarna, Centern vill ha fler miljödomstolar. Så skulle man kunna fortsätta.

Låt mig kommentera några av diskussionerna i sak. Jag börjar med en fråga som framför allt Moderaterna och även Centern tog upp. Det gäller grundlagen och regeringsformen. Det är viktigt att komma ihåg att partierna var överens om, när man gjorde en ny grundlag, att det inte skulle förändra eller öka ersättningsarna när det gällde miljöfrågor. Att förörena-

ren betalar är en viktig princip i svensk och internationell rättstradition. Jag förstår inte riktigt diskussionen här. Jag förstår inte om Moderaterna och Centern verkligen avser att gå ifrån denna grundlagsöverenskommelse och menar att vi skall börja betala dem som förorenar för att de skall låta bli att förorena.

Regeringen håller fast vid den tolkning vi tidigare gemensamt har gjort av grundlagen. Vi håller fast vid att det inte innebär en ökad ersättningsrätt när man ställer miljökrav och att vi inte heller fortsättningsvis skall betala förorenare. Vi gör därmed samma tolkning som t.ex. Lagrådet har gjort. Det står också tydligt att om det finns problem så är det i regeringsformen, inte i miljöbalken, som de finns.

Så till en angränsande fråga, allemansrätten. Ingemar Josefsson sade mycket riktigt att här gäller det att man är ärlig och står för vad förändringarna faktiskt är. Den enda skillnaden jämfört med dagens lagstiftning när det gäller allemansrätten och miljöbalken är att man måste anmäla till länsstyrelsen när man har större kommersiella företag i känslig natur. Miljöbalken syftar till att skydda naturen.

När det sedan gäller förhållandet mellan markägaren och arrangören är det samma civilrättsliga förhållande som i dag. Det påverkas inte av miljöbalken.

Notabelt är också – och det är också en angränsande fråga – att vi har reservationer från Moderaterna och Centern – och Kristdemokraterna instämmer i en del av detta – där man i praktiken vill ställa lägre miljökrav på jord- och skogsbruk.

Väldigt många av de moderata reservationerna och tyvärr även några av Centerns reservationer handlar om att säga nej och att flytta tillbaka positionerna.

Tittar man däremot på Folkpartiets reservationer tycker jag att de har en annan och ambitiösare karaktär. Eva Eriksson har tagit upp älvarna flera gånger. Det är viktigt att ge älvarna ett starkt skydd. Vi bedömer det dock som att man i praktiken ger samma skydd med dagens lagstiftning som med det som Eva Eriksson och Folkpartiet föreslår.

Eva Eriksson talar också om kampanjen för vattenkraften. Jag skulle nog vilja säga att det enda som har hänt är att den kampanjen har försvagats. Forskningsprojektet på NUTEK kontrollerade jag direkt. Det hade stått i tidningen om dem. Det är samma forskningsprojekt som har pågått sedan väldigt många år.

Jag som känner LO i Norrbotten bättre än Eva Eriksson kan garantera att man alltid har drivit att man skall bygga ut vattenkraften. Men man har färre på den arenan i dag än vad man har haft tidigare. Det är naturligtvis väldigt viktigt att vi ger ett ordentligt skydd till vattendragen.

Jag tror att en viktig del är att vattenlagen ingår i miljöbalken. Därmed minskar vi den karaktär av exploateringslag som vattenlagen tidigare har haft.

Eva Eriksson tar också upp miljö kvalitetsnormerna. Det är ett viktigt och verksamt instrument för att få lokalt och regionalt effektiva åtgärder som minskar föroreningarna.

Luftkvalitetsnormer kommer regeringen snart med förslag om. Naturvårdsverket har i uppdrag att ta fram ytterligare miljö kvalitetsnormer. Det är viktigt att komma ihåg, Eva Eriksson, att de görs bindande genom åtgärdsplaner. Man kan även binda enskilda. Om det blir samma område

för miljö kvalitetsnormerna som ett område som man förklarar som miljöskyddsområde går det också att göra dem bindande även för enskilda.

Dan Ericsson tog upp frågan om miljöbrott, vad som kommer att ske med dem och vilka ärenden som kommer att gå till utredning, åtal och dom. Jag tror dock att han citerade Solveig Riberdahl felaktigt.

Enligt utskottet sade hon så här vid utskottets hearing: Jag tror att vi kan förvänta oss fler utredningar om man får till stånd en bättre organisation inom åklageri och polis och ett bättre samarbete med tillsynsmyndigheterna. Ett sådant är redan inlett.

Solveig Riberdahl är en korrekt åklagare. Hon skall bara uttala sig om ifall man får fler utredningar. Hon skall inte i förväg uttala sig om ifall det blir fler fällande domar. Hon säger alltså att åklagaren säkert kommer att låta fler ärenden gå till utredning med den nya miljöbalken.

Det är också viktigt att komma ihåg att samtidigt som vi nu inför en ny lagstiftning gör vi också en gigantisk utbildningssatsning inom bl.a. rättsväsendet. Över 3 000 personer kommer att få en grundlig utbildning i miljö rätt. Det är viktigt på vägen för att höja statusen för miljö rätten, höja medvetenheten om miljöfrågorna och öka insatserna rejält när det gäller rättsväsendet.

Dessutom skall man komma ihåg att det traditionella arbetet med utredning, åtal och domstolar kommer att kunna kombineras med sanktionsavgifter, vilket innebär att det i praktiken blir betydligt fler som kommer att få känna av i plånboken ifall de begår några som helst brott eller förseelser mot miljön.

Fru talman! Jag tror att vi lägger en bra grund inför 2000-talet med den nya miljöbalken. Det är aldrig någon lagstiftning som är helt färdig. Även denna kommer vi att fortsätta att diskutera, förändra och förbättra under hand. Här får vi en bra grund med en skärpt och samordnad lagstiftning med effektiva instrument och med en stor och rejäl utbildningsinsats. Därmed är detta en viktig pusselbit i regeringens arbete för ett ekologiskt hållbart Sverige. Vi inbjuder riksdagen att vara med och lägga fast nya mål där alla departement och sektorer skall delta, nya instrument med lagstiftning och ekonomiska styrmedel, med miljöanpassad offentlig upphandling, med miljöledningssystem för alla myndigheter och där vi stöttar det lokala arbetet.

Fru talman! I början av debatten tyckte Dan Ericsson att jag borde ha huggit på den krok som den tidigare regeringen agnade. Jag borde huggit på betet, sade han. Ja, Dan Ericsson, då hade jag varit en död fisk vid det här laget. Jag föredrar nog att fiska själv. Men jag välkomnar både Dan Ericsson och andra att vara med i jobbet för att dra upp de fula fiskarna – dvs. miljöbrottslingarna – med hjälp av en betydligt bättre miljölagstiftning än den som vi har i dag och den som tidigare var föreslagen.

Anf. 45 LENNART DALÉUS (c) replik:

Fru talman! Jag vill gratulera miljöministern och regeringen, inte när det gäller miljöambitioner och miljöarbete utan snarare till politisk fingerfärdighet. Man har lyckats få ihop en majoritet bakom ett förslag som är värt allvarlig kritik. Jag gratulerar till att ha lyckats med det.

Miljöministern inledde med att kritisera några av oss för att vi inte förmår att lägga fram egna förslag. Miljöministern har snart hållit på i fyra år med det här arbetet medan vi i riksdagen har haft några veckor på

*Fel! Okänt
växelargument.*

oss att läsa, begrunda, formulera och redovisa våra åsikter i den här frågan. Om det är denna obalans som miljöministern vill understryka har hon lyckats med det. Men den miljöminister som har fått jordbruksutskottets och kammarens samlade kritik för att hon inte har förmått att lägga fram egna förslag skall knappast försöka att läxa upp riksdagens ledamöter på det sättet.

Angående källsortering sade miljöministern att det tidigare fanns delar i lagstiftningen som var bristande. Bl.a. kunde det göras husrannsakan. Man kan raljera med detta om man vill. Men vi drog upp en tydlig riktlinje i miljöarbetet i och med kretsloppsarbetet och producentansvaret, och det är klart att det finns skavanker som måste rättas till under resans gång. Det kan vara något sådant som miljöministern pekar på. Men poängen var att vi visste vad vi ville åstadkomma. Vi visste var strömfåran låg. Vi drog upp riktlinjerna för det arbetet. Delar av detta arbete försöker miljöministern att fullfölja nu. Men att vi var tydliga i ambitionerna och tydliga med vad vi ville åstadkomma är ingenting att raljera med nu.

Fru talman! Miljöministern försöker att mörka i fråga om detta med grundlagen. Det är klart att hon och hennes medkombattanter har fått kalla fötter när det gäller den bristande överensstämmelsen mellan miljölag och grundlag.

Anf. 46 Miljöminister ANNA LINDH (s):

Fru talman! Lennart Daléus vill återigen ta upp andra områden. Och visst kan jag nappa på den kroken och säga att ifall det är så att Lennart Daléus efterlyser förslag har jag tyckt mig förstå att han kanske anser att han har fått för många förslag att behandla samtidigt i riksdagen i och med den nya miljöbalken och dess följdlagstiftning, med de nya miljömålen, med den nya strukturen för hur man skall uppvärdera och utvärdera miljömål samt med en ny kemikaliepolitik. Men allt detta är ju exempel på att regeringen har en mycket ambitiös miljöpolitik. Lennart Daléus är välkommen att delta i det ambitiösa arbetet i stället för att bara säga nej när vi lägger fram förslag.

Lennart Daléus sade att jag raljerade med det tidigare förslaget när jag som exempel nämnde det möjliga fängelsestraffet för utebliven källsortering. Men jag tog upp detta som ett exempel på att det fanns så allvarliga brister i det tidigare förslaget att det omöjligt hade kunnat ligga till grund för fortsatt riksdagsbehandling och för en reell lagstiftning.

Lennart Daléus skall inte gratulera *mig*. Lennart Daléus skall gratulera miljön till att vi nu har fått en bra, skärpt, sammanhållen och samordnad miljölagstiftning som utgör en grund inför 2000-talet. Och faktum kvarstår: Lennart Daléus har inte lyckats att samla de andra partierna kring gemensamma reservationer. I grunden har vi ett mycket starkt stöd för miljöbalken, och det tycker jag känns betryggande.

Anf. 47 LENNART DALÉUS (c) replik:

Fru talman! När det gäller källsortering är det inte mig som miljöministern raljerar med utan det är med de människor som är engagerade i det. Jag har sett att den organisation som kallar sig EAP klistrar upp affischer på containrar där det står: Sopsortering gör dig dummare.

Jag avskyr när man raljerar med människors konkreta miljöarbete och konkreta miljöengagemang.

Miljöministern antydde att jag skulle ha storknat över att ha fått så många miljöförslag att behandla. Nja, riktigt så är det väl inte. Det fanns en tidigare miljöminister som lovade att lägga fram ett samlat miljöförslag till riksdagen i tid för att kunna behandlas och beslutas innan riksdagen skildes åt efter en mandatperiod. Denna miljöminister lyckades i sitt uppsåt att leverera ett förslag som det fattades beslut om i kammaren. Det har ju dagens miljöminister inte lyckats med. Det är det som är problemet. Hon har stoppat ett antal förslag som inte kommer att bli behandlade. Jag kommer inte att kunna vara med och behandla dessa under den här mandatperioden. Det rör sig om miljöförslag som miljöministern har samlat på sig.

Fru talman! Sedan sade miljöministern att man nu åstadkommer det viktiga och att man skall fånga miljöbrottslingarna. Det är den syn som hon har, att det går ut på att fånga miljöbrottslingar. Vi har en annan syn. Vi anser att lagstiftningen skall ange ramen och skapa förutsättningar för ett offensivt miljöarbete hos enskilda människor, hos kommuner och hos företag. Det är detta som är det viktiga. Jag tycker att det finns brister i miljöministerns förslag.

Fru talman! Allra sist: Vi har reserverat oss på olika punkter när det gäller miljöbalken. Vi kommer inte att agera i fråga om följdlagstiftningen. Vi i Centerpartiet kommer att avstå från att delta i den omröstning som gäller följdlagstiftningen och det betänkandet.

Anf. 48 Miljöminister ANNA LINDH (s):

Fru talman! Jag förstår i och för sig att det innebär problem för Lennart Daléus när regeringen lägger fram miljöförslag och Lennart Daléus är tvungen att bekänna färg ifall han skall samarbeta med Moderaterna eller med Socialdemokraterna. Vi kan se bara av de reservationer som har fogats till det här betänkandet hur det skiljer sig åt mellan Moderaterna och Centern.

Moderaterna vill inte ge miljöorganisationerna talerätt, de vill inte använda bioindikatorer och de vill urholka strandskyddet. I ett trettiotal reservationer vill Moderaterna försvaga miljöintressena. Jag förstår att Lennart Daléus har problem när han skall bekänna färg inte bara när det gäller miljöbalken utan också så småningom när det gäller miljömålen och tala om vem han vill samarbeta med i miljöpolitiken.

Lennart Daléus talar sedan också om det enskilda engagemanget. Vi är överens om att det är oerhört viktigt. Däremot tror jag inte att en lagstiftning är det bästa sättet att uppmuntra det enskilda engagemanget. Det gör regeringen i stället genom handling och inte genom ord när vi i dag stöttar det lokala arbetet. Vi stöttar de enskilda människorna och kommunernas lokala arbete vare sig det sker i Mönsterås, i Skärholmen, i Malmö eller i Sundsvall. Det gör regeringen också när vi fortsätter att utveckla Agenda 21-arbetet. Vi stöttar företagen och de gröna företagens produktion genom att börja miljöanpassa all den offentliga upphandlingen. Det är genom handling och inte genom ord som vi kan stötta både de enskildas och företagens miljöarbete.

Anf. 49 GÖTE JONSSON (m) replik:

Fru talman! Vi kan konstatera att vi är överens om väldigt mycket när det gäller miljölagstiftningen. Det är ju bra.

Jag tycker i och för sig, precis som Lennart Daléus, att det är litet märkligt när miljöministern hänvisar till källsorteringslagen i den gamla miljöbalken samtidigt som miljöministern här lägger fram lagförslag som är mycket märkliga när man ser på konsekvenserna och om man ser det från logisk synpunkt.

För det första är det utan tvekan så att miljöministern lägger ett lagförslag till miljöbalk där Lagrådet på en viktig punkt har sagt att man inte kan göra så. Det gäller frågan om äganderätten och ersättningsreglerna. Det är ju oerhört allvarligt att regeringen och riksdagsmajoriteten är beredda att fatta beslut i frågor som berör enskilda människor och deras egendom och uppehälle som strider mot grundlagen. Man tar inte den hänsynen, och samtidigt säger man att domstolarna får avgöra detta.

Det är precis på samma sätt när det gäller vilken lag som skall gälla. Vi kan ta skogsvårdslagen som exempel. Skall skogsvårdslagen gälla eller skall miljöbalken gälla? Oklarheten är utomordentligt stor i lagstiftningar som är viktiga för miljöarbetet och även för näringarna och människors verksamheter och uppehälle. Så kan man inte hantera viktiga lagstiftningsfrågor, fru talman.

Jag blir ännu mer fundersam när det gäller den allmänna hänsynsregeln. Här har miljöministern, Gudrun Lindvall och Vänsterpartiet kommit överens om en allmän hänsynsregel. I och för sig ställer också vi upp på den utom när det gäller vissa frågor. Men nu säger Gudrun Lindvall att den här hänsynsregeln i princip kan tillämpas hur som helst. Om det är så att en tillsynsmyndighet finner att hänsynsregeln skall tillämpas är det bara att åka ut till hamnen och förbjuda båten att köra. Är det på samma sätt när det gäller de areella näringarna? Är det bara att åka ut i skogen eller på åkern och förbjuda? Miljöministern måste ge besked på den här punkten.

Anf. 50 Miljöminister ANNA LINDH (s):

Fru talman! Överenskommelsen när vi började diskutera den nya grundlagen var ju, som jag sade tidigare, att man inte skulle ge en ökad ersättningsrätt när man ställde miljökrav. Man skulle fortsätta att tillämpa samma principer som vi har gjort hittills. Jag tycker att det är oerhört viktigt att hålla fast vid detta och inte börja urholka principen om att förorenaren betalar. Lagrådet gör också samma tolkning som regeringen. Man konstaterar att om det finns problem så ligger dessa i regeringsformen och inte i miljöbalken. Även för Lagrådet är det väldigt tydligt och klart vad riksdagens partier menade när de fattade beslut om vår gemensamma grundlag.

När det sedan gäller förhållandet till andra lagar är det väldigt viktigt att inte, som Göte Jonsson snuddar vid, låta all annan lagstiftning ta över miljölagstiftningen. Miljölagstiftningen skulle i praktiken bli väldigt tandlös om de hänsynsregler för miljön som vi nu beslutar om inte blir gällande på andra områden. Därför finns det också väldigt tydligt och klart reglerat var miljöbalkens hänsynsregler gäller och var annan lagstiftning och följdlagstiftning gäller.

Nu ser jag att tiden tog slut. Jag får säkert möjlighet att återkomma till Göte Jonsson och utveckla detta.

Prot. 1997/98:117
3 juni

Anf. 51 GÖTE JONSSON (m) replik:

Fru talman! När det gäller ersättningsreglerna har vi ju i svensk lagstiftning och tillämpning haft principen om pågående markanvändning. Jag tar det som exempel. Om det har förekommit intrång i pågående markanvändning har man haft rätt till ersättning inom ramen för vissa regler. Nu kringgås dessa regler genom den allmänna hänsynsregeln. Det är ett exempel som visar hur nonchalant man är emot äganderätten, rättskyddet och ersättningsreglerna. Detta är inte en miljöfråga i första hand utan en fråga om rättssäkerhet. Om vi skall göra intrång utifrån pågående markanvändning och utifrån allmänna intressen skall vi också gemensamt stå för kostnaderna för detta. Det är det frågan gäller, inte miljöfrågan.

Sedan måste jag ställa en fråga till miljöministern om den allmänna hänsynsregeln. Vi har förutsatt att den ändå har varit förankrad på något sätt i gällande lagstiftning eller rättstillämpning. Nu säger en av de företrädare som har varit med om att göra upp om miljöbalken att den allmänna hänsynsregeln är en viktig del i denna uppgörelse och att man har gått längre än vad utredningen gjorde osv. Samtidigt säger Gudrun Lindvall att det bara är för tillsynsmyndigheten att åka ut och förbjuda verksamheter och hänvisa till den allmänna hänsynsregeln. Är det så det skall gå till, fru talman? Då har jag missuppfattat den allmänna hänsynsregeln. Nu måste faktiskt miljöministern klargöra om hänsynsregeln skall tillämpas så som en av ledamöterna i det här triumviratet har sagt. Eller kan miljöministern ge klarare besked på den här punkten så att vi kan ha litet förtroende för rättssäkerheten i miljöbalken?

Anf. 52 Miljöminister ANNA LINDH (s):

Fru talman! Jag tycker att det lyser igenom väldigt tydligt i Göte Jonssons inlägg att äganderätten går före miljöskyddet. Det är självklart att man skall erbjuda ett skydd för ägare, men det är också självklart att alla måste iakttä hänsynen till miljön. Ersättningsreglerna när det gäller t.ex. skogsfrågor och annat ligger självfallet kvar. Men det handlar om att de inte skall förändras i den riktningen att man skall betala mer när man ställer miljökrav än vad vi gör i dag.

Sedan är det annan fråga att man också skall kunna använda hänsynsreglerna när det gäller en stor del av annan lagstiftning. Det regleras också lag för lag var man skall använda miljöbalkens hänsynsregler och var de eventuellt inte skall tillämpas. Men tillsynsmyndigheterna kommer naturligtvis att ha stora möjligheter att använda miljöbalkens hänsynsregler på väldigt breda verksamhetsområden. Vi har föreslagit hänsynsregler för alla verksamhetsområden för att också hänsynen till miljön skall tränga igenom inom alla verksamheter i samhället. Det är en av de stora förstärkningarna med miljöbalken.

Men det innebär ju att det är tillsynsmyndigheter och andra som skall se till att detta tillämpas på ett förnuftigt och bra sätt. Jag tycker att detta totalt sett är ett bra exempel på hur man kommer att få ett bättre och aktivarer miljöarbete när man skall tillämpa hänsynsreglerna på alla verksamhetsområden.

*Fel! Okänt
växelargument.*

Anf. 53 DAN ERICSSON (kd) replik:

Fru talman! Miljöministern hävdar att jag hade citerat fel ur betänkandet. Det gör att jag måste läsa innantill ur dagens betänkande vad gäller utfrågningen om fällande domar.

Solveig Riberdahl säger så här enligt betänkandet: ”Jag tror inte att vi på grund av miljöbalken kommer att se fler fällande domar. Det tror jag inte.”

Jag kan fortsätta att läsa vad miljöåklagare Stefan Karlmark sade: ”Jag delar helt Solveig Riberdahls uppfattning när det gäller antalet domar om man bara ser till balken. Antalet kommer inte öka. Jag vill t.o.m. påpeka att det, som jag ser det, finns en risk att antalet minskar.”

På samma fråga svarar Björn Gillberg: ”Det finns ingenting som tyder på någon förändring. Det kommer inte att bli någon skillnad. Det kommer att vara som det har varit.”

Det är den bild som jag faktiskt beskrev i mitt anförande, och det var på den punkten som jag också ställde frågan tidigare till utskottsmajoriteten och till miljöministern om de delade den uppfattningen.

Vi kan gärna sitta i samma båt när det gäller fiskafänge och försöka dra upp fula fiskar. Men som det framgår av detta får vi fiska utan krok. Då blir det inte, fru talman, lätt att fånga upp de fula fiskarna. Jag kan fråga miljöministern om hon delar Ingemar Josefssons uppfattning att det faktiskt inte blir fler fällande domar, om det inte finns någon form av självkritik i detta, att det kanske inte var så lyckat eller om miljöministern kan peka på andra omständigheter som gör att vi inte kommer att kunna få det effektiva vapen som vi vill ha mot miljöbrottslingar.

Anf. 54 Miljöminister ANNA LINDH (s):

Fru talman! Utgångspunkten är dels att man skall ha ett förebyggande arbete, dels att den som begår förseelser eller brott mot miljön också skall inse att det blir påföljder. Det är inte alltid så att man behöver få en fällande dom för att man skall känna att det svider i skinnet. Även det att man blivit polisanmäld, utredd men så småningom inte får en fällande dom innebär ändå att det svider i skinnet på den som befinner sig i gränstrakterna. Det är en väldigt viktig del i det som har diskuterats under utskottsutfrågningen och i det som Solveig Riberdahl säger. Även om hon inte uttalar sig för fler fällande domar – där ber jag om ursäkt för mitt tidigare bristande citat – säger hon att det blir fler utredningar och att det är viktigt med ett stärkt samarbete mellan polis och åklagare och tillsynsmyndigheten. Det här är avgörande, och det är också därför regeringen ger högre anslag till tillsynsmyndigheterna i den budget som vi har lagt fram.

Sedan citerar Dan Ericsson med förkärlek dem som har varit negativa till miljöbalksarbetet. Jag skulle kunna citera dem som har varit positiva, men jag tror att det är ett ganska gagnlöst arbete. Jag tror att man i stället får försöka inse och förstå att gör man väldigt stora organisationsförändringar är det klart att det inte bara föder hurrarop. Det finns många människor som arbetar inom och med detta som blir oroliga av stora organisationsförändringar. Inte desto mindre vet vi att de är nödvändiga därför att vi vet att dagens lagstiftning inte fungerar tillfredsställande och att vi därför måste göra stora organisationsförändringar. När man har fått ar-

beta inom det nya systemet är jag övertygad om att kritikerna också kommer att se att detta blir ett betydligt bättre system.

Prot. 1997/98:117
3 juni

Anf. 55 DAN ERICSSON (kd) replik:

Fru talman! Det är klart att ministern nu till det bittra slutet måste svara sitt förslag här. Jag undrar, fru talman, om inte ministern faktiskt ångrar att hon inte nappade redan hösten 1994 på att göra de förändringar som vi skulle ha kunnat komma överens om i riksdagen och låtit dem träda i kraft den 1 juli 1995. Det hade gjort att hon hade kunnat ägna sin kraft åt andra saker, t.ex. att ta fram en samlad miljöproposition i tid. Jag tror inte att hon hade blivit en död fisk, som hon själv sade. Faktum är att hon numera kippar litet efter andan på grund av de problem hon har med att hinna hantera miljöfrågorna. Hon har inte fått fram ärendena. Jag tror att hon innerst inne ångrar att hon inte fixade det här redan då.

Förändringar föder självklart protester, och det blir oro för förändringar. Jag vet inte om det låg någon kritik mot det uttalande som Hans Karlbom gjorde och som jag citerade i tidigare replikskifte. Han är ändå hovrättsassessor och avdelningsordförande i Koncessionsnämnden och måste väl ändå kunna sägas kunna de här frågorna. Jag har försökt hänvisa till en del andra kunniga personer som sysslar med miljöjuridik, men det har inte bitit så hårt tidigare i debatten. Hans Karlbom säger ändå att han uppfattar den här balken som ett sätt att visa muskler och att det är någonting av yttre åtbörder som faktiskt inte ger resultat i en effektivare miljölagstiftning. Tillbakavisar miljöministern också detta uttalande som en sorts partsinlaga? Kan det inte vara så att det faktiskt ligger en del i den kritik som riktats från Staffan Westerlund, Björn Gillberg, åklagarsidan och Hans Karlbom? Ligger det ingenting i denna kritik? Är verkligen all lycka i miljöbalken uppfylld i och med det beslut som skall fattas av riksdagen i dag?

Anf. 56 Miljöminister ANNA LINDH (s):

Fru talman! Jag vet inte om Dan Ericsson vill bli påmind om vad de här personerna sade om de förslag som Dan Ericssons parti var med och lade fram för några år sedan. Om vi går över från att diskutera deras uppfattning om både tidigare och nuvarande förslag, där de nog har fördömt alla förslagen, till Dan Ericssons debatt om vad vi känner i våra innersta själar, kan det bli en intressant debatt.

Jag skulle vilja försöka läsa Dan Ericssons innersta i stället. Dan Ericsson yrkar faktiskt inte avslag på förslaget till miljöbalk. Dan Ericsson erkänner att han har fått ett antal av kd:s hjärtefrågor tillgodosedda med miljöbalken. Dan Ericsson sitter i själva verket här och vet att det med alla de förändringar som gjordes i regeringens förslag tillsammans med Vänsterpartiet och Miljöpartiet, jämfört med den tidigare regeringens förslag har blivit ett par förbättringar i månaden under den här perioden, ett antal stora kraftiga förändringar jämfört med om vi hade diskuterat Dan Ericssons förslag här i kammaren. I själva verket står inte ens Dan Ericsson själv för det tidigare förslaget utan säger att det naturligtvis hade behövt förändras. Man skulle ha behövt förändra det på riksdagens bord. Det var nödvändigt att förändra det redan när det första gången kom på riksdagens bord. Det är inte särskilt stor tilltro till det egna förslaget.

*Fel! Okänt
växelargument.*

Jag är innerst inne mycket nöjd med miljöbalken. Jag tror att det här betyder en stor förändring och förbättring inför framtiden. Jag tror att Dan Ericsson innerst inne är väldigt lättad att det är det här förslaget som ligger till grund för framtiden, inte det som han en gång själv var med att arbeta fram.

Anf. 57 EVA ERIKSSON (fp) replik:

Fru talman! All lycka är icke uppfylld, skulle jag vilja säga efter det här replikskiftet. Jag vill ändå instämma med miljöministern i att miljöbalken nu reglerar naturresurslagstiftningen. Jag tror också att det är väldigt bra. Jag tror att det är bra att man samlar allt i en balk så att man på det sättet skall kunna vidta åtgärder inom balkens ram framgent.

Även om miljöministern nu säger till mig att de hot som jag målade upp vad gäller NUTEK och LO är försvagade upplever jag ändå att det finns hot. Det finns också starka skäl för att skärpa älvskyddet så att man på det sättet gör det trovärdigt långsiktigt att utbyggnaden av älvarna är ett avslutat kapitel, att vattenkraftsutbyggnaden är ett avslutat kapitel. Jag vill än en gång understryka detta. Vi har utvecklat det i en reservation som jag också har yrkat bifall till, fru talman, så jag kommer inte att utveckla det vidare. Jag hänvisar till den reservationen och ber miljöministern att ta hänsyn till detta. Om miljöministern så här på stående fot dessutom kan lova att de älvsträckorna – Sölvsbacka strömmar och Gideälven uppströms Björna – tas in i miljöbalken under avsnittet särskilda bestämmelser för hushållningen kanske vi kan komma överens i denna fråga.

Anf. 58 Miljöminister ANNA LINDH (s):

Fru talman! Jag är överens med Eva Eriksson om att det är väldigt viktigt med älvskyddet. Mitt problem har varit att när jag fick Vattendragsutredningens förslag insåg jag att om vi valde att lagstifta på det sätt som utredningen föreslog om vissa älvsträckor, var risken att budskapet i stället skulle vara att man skulle bygga ut alla andra älvsträckor.

Jag tror inte att det var utredningens avsikt, men i praktiken blev det omöjligt att följa utredningens förslag. Det hade i realiteten kunnat innebära att man hade givit intrycket att man ville öka utbyggnaden av andra älvsträckor.

Eftersom jag i likhet med Eva Eriksson inte är entusiastisk över vattenkraftsutbyggnad, vill jag inte ge sådana signaler. Det var också därför som vi inte följde utredningens förslag. Men det är också viktigt att konstatera att om det skall kunna bli några förändringar i det starka skydd av vattendragen som vi har i dag, krävs det också att den svenska riksdagen lagstiftar om detta. Jag tror att vi har en bred politisk enighet om att skydda vattendragen, både i det svenska samhället och i den svenska riksdagen.

Anf. 59 GUDRUN LINDVALL (mp) replik:

Fru talman! För det första vill också jag tacka Anna Lindh för ett gott samarbete. Vi har kommit långt när det gäller miljöbalken, och jag hoppas att det fortsatta arbetet kan göra att vi ytterligare kan skärpa miljölag-

stiftningen. Den blir aldrig en färdig produkt, eftersom verkligheten inte står stilla.

Jag skulle vilja ta upp en fråga som vi från Miljöpartiet aktualiserat i ett antal interpellationer i riksdagens kammare. Det handlar om det faktum att många miljöbrott som i dag synes ganska stora inte leder till åtal.

Låt mig som exempel nämna det kvicksilverutsläpp som GAMA Dental gjorde för tre år sedan här i Stockholm. Man hittade 250 kilo kvicksilver i avloppen, och man kunde visa exakt varifrån de utsläppen kom. Fallet hamnade hos ett par polismän som var mycket intresserade och engagerade. De gjorde en mycket tjock utredning om detta och överlämnade den till åklagare. Sedan hände ingenting. Så småningom – efter många påtryckningar bl.a. från medierna – ledde fallet till åtal, men inte för grovt miljöbrott utan för mycket mindre förseelser.

Jag tycker att det här tyder på att det någonstans är något fel på åklagarsidan. Har man inte något riktigt grepp över vad stora miljöutsläpp egentligen är?

På vilket sätt bedömer Anna Lindh att vi skall åtgärda det här? Jag tror att vi är helt överens om att det är oacceptabelt att t.o.m. miljöåklagare säger att man inte tror att det i framtiden blir flera miljöåtal. Jag tycker att man därmed diskvalificerar sig själv från sitt jobb. Hur skall vi agera från riksdagen och från regeringen för att se till att de miljöbrott som faktiskt begås leder till åtal? Hur skall vi skärpa åklagarnas kunskaper på miljöområdet?

Anf. 60 Miljöminister ANNA LINDH (s):

Fru talman! Jag tror att en av de viktigaste frågorna är en betydligt större medvetenhet, både om miljöfrågornas betydelse och om miljörettens betydelse. Jag tror att skälet till att det har blivit så som det är i dag bl.a. är en ovana att hantera den här sortens frågor.

Vi kan jämföra med en kirurg som sällan får operera. En sådan kirurg är kanske inte särskilt pålitlig. Åtminstone kan han få litet problem, om han ställs inför en avancerad uppgift. På samma sätt är det naturligtvis med en jurist. Nya uppgifter är ofta svåra uppgifter.

Det är därför nu viktigt att vi får en sammanhållen och begripligare och bättre lagstiftning. Det är därför som vi gör en stor utbildningssatsning på 3 000 personer, där vi ger kunskap både om miljöfrågor och om miljöretten. Man fortsätter därför också utbildningen speciellt av poliser och åklagare.

Tanken med den nya ekobrottsmyndigheten är också att de som ställs inför miljöbrott i större utsträckning skall kunna få tillgång till hjälp av expertis för att hantera sina olika frågor.

Anf. 61 GUDRUN LINDVALL (mp) replik:

Fru talman! Jag tycker att det här är mycket viktigt. Jag tror att det egentligen handlar om att man som jurist inte riktigt har den ekologiska kompetens som behövs för att kunna värdera hur allvarliga de här brotten i naturen är.

Jag är ledsen över att för de jurister som sitter här behöva påpeka att jag ibland känner att den naturvetenskapliga kunskapen bland jurister är ganska liten. Jag tror att det behövs en rejäl miljöutbildning för miljöå-

klagarna, helt enkelt att man höjer deras kompetens på en grundläggande naturvetenskaplig och biologisk nivå. Då får de t.ex. ett begrepp om hur mycket 250 kilo kvicksilver är. Det är ett enormt stort utsläpp av en av de absolut giftigaste tungmetallerna. Den mängd som ryms i en tesked är tillräcklig för att förgifta en medelstor svensk sjö.

Först när man förstår vidden av de utsläpp som förekommer kan man också värdera om det är fråga om stora miljöbrott eller inte. Jag är glad över att vi i miljöbalken diskuterar vad som menas med ringa brott. Med anledning av det som Dan Ericsson säger kan jag säga att det här inte diskuteras i det borgerliga förslaget.

Anf. 62 ANDRE VICE TALMANNEN:
Den här repliken gäller miljöministern.

Anf. 63 GUDRUN LINDVALL (mp) replik:

Fru talman! Här görs ändå en förbättring. Men jag menar att den utbildning av miljöåklagare som skall komma till stånd också måste innehålla en utbildning i ekologi och måste ge en grundläggande biologisk kunskap, så att åklagarna skall kunna värdera frågorna.

Det är oerhört obehagligt när en av de mest framstående miljöåklagarna själv säger att han inte tror på sin egen verksamhet. I den just i det fallet aktuella staden, Västerås, framförs enormt mycket kritik just mot att stora miljöbrott inte har lett till åtal.

Anf. 64 Miljöminister ANNA LINDH (s):

Fru talman! Jag tror att en av de stora poängerna med miljöbalken är att den höjer miljörättens status. Den gör miljölagstiftning och miljöfrågor betydligt intressantare bland jurister. Förhoppningsvis kommer också fler att prioritera de områdena i framtiden. Jag tror att det skulle vara väldigt bra.

Sedan kan en del av dagens jurister tycka att det är litet besvärligt att de skall lära sig ett helt nytt lagstiftningskomplex, men det borde vara kärt besvär för dem, eftersom det kommer att ge dem en mycket bättre grund för framtiden.

Jag tror att detta är en gemensam pedagogisk uppgift för oss, vid sidan av den mera rättsliga uppgiften att se till att vi ökar miljöfrågornas betydelse och att miljöfrågorna på alla områden i samhället integreras i annan verksamhet, så att man lär sig att miljöfrågorna hör hemma i all verksamhet och så att man lär sig att ta miljöfrågorna på allvar. Också det är en del av regeringens arbete för ett ekologiskt hållbart Sverige.

Fru talman! Eftersom jag har förstått att detta är min sista replik, vill jag härmed ta tillfället i akt att önska jordbruksutskottets ledamöter och de övriga ledamöterna här i kammaren en glad och trevlig sommar och tacka jordbruksutskottet för ett bra samarbete.

Anf. 65 PETER WEIBULL BERNSTRÖM (m):

Fru talman! Vi kan i dag onekligen höra historiens vingslag genom kammaren. Det märks inte minst på den upphetsade stämningen och på tonläget hos vissa av debattörerna.

En samlad miljölagstiftning, som vi alla så länge och så hett eftertraktat, skall nu bli verklighet i en miljöbalk. Den har, som påpekats tidigare här i dag, genom regeringens behandling fördröjts ett antal år men därigenom inte blivit i motsvarande mån bättre än det förslag som regeringen Bildt lade fram 1994. Den har i stället fått ett socialistiskt och korporativistiskt anslag.

Detta understryks av att det är just Vänsterpartiet och Miljöpartiet som regeringen tvingats luta sig mot för att få igenom sitt förslag, som t.o.m. strider mot grundlagen. Dessa partier har inte förstått vad som sker i samhället på miljöområdet utan är fortfarande övertygade om att detaljregleringar och förbud är de effektivaste miljöinstrumenten.

Fru talman! Det är ju så att miljöarbetet har flyttat in i våra hem och i företagens styrelserum. Stövlarna har bytts ut mot gympador och svarta skor i miljöarbetet. Enskilda människor tar i dag ett helt annat ansvar för miljöfrågorna än för bara ett fåtal år sedan.

Låt mig redan nu i likhet med Göte Jonsson yrka bifall till de moderata reservationerna 1 och 51 så att det är gjort och så att jag inte, för tidsvinnande, frestas att yrka bifall till flera, även om jag till fullo stöder alla de moderata reservationerna.

Jag skall beröra en del av våra reservationer. Låt mig börja med naturresurslagen och vår reservation nr 7. Moderata samlingspartiet är av den åsikten att NRL nu då denna lagstiftning skulle inarbetas i miljöbalken också borde ha setts över och radikalt förbättrats, om den nu över huvud taget borde vara med som en del av miljölagstiftningen.

NRL är i grunden en exploateringslag och inte en skyddslag. Det finns dock delar som har karaktären av skyddslag, t.ex. älvskyddet. Detta talar för att den trots allt skall smältas in i miljöbalken. Men då är kravet desto större att den verkligen arbetas igenom och anpassas bättre till miljölagstiftningen i övrigt.

Förhållandet mellan NRL:s bestämmelser om hushållning med mark- och vattenområden och balkens nya allmänna hänsynsregler är oklart. Det finns redan i dag kritik mot att dessa bestämmelser i NRL är otydliga.

Exempel på de allvarliga tolkningsproblem som kommer att bli fallet är att den s.k. lokaliseringsprincipen finns med på två ställen i balken, dels i 2 kap. 4 §, där det sägs att verksamheter skall lokaliseras till lämplig plats, dels 3 kap. 1 §, där det sägs att mark- och vattenområden skall användas till de ändamål som de är bäst lämpade för. Sådana dubbleringar av regler föder tolkningsproblem och en osäkerhet, och de borde naturligtvis ha eliminerats. I stället har de bara lyfts rakt in i den nya balken med alla de skröpligheter de faktiskt har.

Det är då lika bra att slå fast att hela 3:e kapitlet i NRL borde ha setts över. Paragraferna spretar åt alla håll. Medan 2 och 3 §§ uttrycker skydd för mark och vatten handlar 7 § om att skydda mark- och vattenområden som innehåller värdefulla ämnen eller material mot åtgärder som påtagligt kan försvåra utvinningen av dessa. Det är alltså här i lagen en paragraf som skyddar mineralfyndigheter.

8 § handlar om att skydda mark som är särskilt lämplig för industrianläggningar, energiföretag, avfallsanläggningar m.m. så att inte tillkomsten eller utnyttjandet av sådana anläggningar försvåras. I 9 och 10 §§ handlar det om att bevara mark åt försvaret.

I 2 kap., allmänna hänsynsregler, heter det i 4 § att för verksamheter och åtgärder som tar i anspråk mark- och vattenområden annat än helt tillfälligt skall en sådan plats väljas som är lämplig med hänsyn till 1 kap. 1 § samt 3 kap. och 4 kap.

Detta innebär i klartext att natur- och miljövärdena sätts åsido i den balk som skall bära det stolta namnet miljöbalken.

Fru talman! Kammarens ledamöter hör säkert hur motsägelsefullt detta låter. Man vet inte vilken paragraf som skall ha företräde framför den andra. Även Lagrådet har naturligtvis riktat kritik mot denna utformning av reglerna. Men utskottsmajoriteten har inte velat ta till sig argumenten och begära en översyn, och detta beklagar vi moderater.

Behovet av en sådan översyn gäller också lagförslaget 4:e kapitel, som innehåller NRL:s hushållningsbestämmelser för vissa områden i landet, s.k. riksintressen. När man läser listorna över alla mark- och kustområden som skall undantas från exploatering enligt 2–7 §§, samtidigt som det enligt 2–6 §§ inte får hindra utbyggnaden av befintliga tätorter och det lokala näringslivet, inser man att dessa paragrafer egentligen är tämligen verkningslösa.

Även här borde paragraferna ändras så att skyddet inte utgick från näringar och särintressen. Lagstiftningen blir som sagt motsägelsefull, otydlig och ger upphov till stor rättsosäkerhet. För oss moderater framstår miljöbalken inte i dessa stycken som det stolta aktstycke till skydd för natur och miljö som majoriteten vill påskina.

Utformningen av framtidens riksintressen bör i stället baseras på hänsynstagande till speciella natur- och kulturmiljövärden samt till vissa naturresurser, t.ex. åkermark. Värdefull åkermark måste ses som en viktig resurs, och vi hade gärna sett en utredning om ett starkare skydd för jordbruksmark, vilket framgår av reservation nr 9.

I detta sammanhang vill jag också framhålla vår syn på skötsellagen och miljöhänsynen i jordbruket. Även om denna i dag inte har en tydlig karaktär av produktionslag kan det i framtiden uppstå situationer där ett livsmedelsöverskott vänds i en underskottssituation. Detta kan komma att föranleda en markpolitik som inte enbart betonar miljömål utan också produktionsmål. Mot denna bakgrund framhåller vi att det vore lämpligt om skötsellagen stod utanför miljöbalken, som vi säger i vår reservation nr 28.

Jag ser att min talartid springer i väg. Jag tänker därför avsluta mitt anförande ungefär här. Nu kommer miljöbalken att antas av riksdagen med alla de fel och brister som jag och även många andra här påpekar. Låt inte arbetet med miljöbalken stanna här. Låt nästa regering arbeta vidare med dessa frågor och rätta till de brister som många med oss moderater ser i den, inte minst stora delar av de kvalificerade juristerna i detta land.

Anf. 66 LENNART FREMLING (fp):

Fru talman! Låt mig börja med att konstatera att det hade varit bättre om det borgerliga förslaget till miljöbalken hade behandlats och eventuellt modifierats av riksdagen och godtagits år 1994. Av prestigeskäl har Socialdemokraterna försenat miljöbalken. I början av mandatperioden bedömde miljöministern att förseningen skulle bli ett och ett halvt år. Nu

blev förseningen tre och ett halvt år. Miljöarbetet har förlorat värdefull tid, och det är bara att beklaga.

Fru talman! Trots att det är valår skall jag vara rättvis. Regeringen har till riksdagen lämnat ett förslag till miljöbalk som i huvudsak är bra. Arbetet i jordbruksutskottet har också varit konstruktivt, och både ledamöterna och kanslipersonalen har gjort ett imponerande arbete. Eva Eriksson har gjort en övergripande redovisning av Folkpartiets syn. Jag skall bara ta upp en liten detaljfrågan. Den anknyter till reservation nr 40.

I miljöbalken finns en lista över vilka ärenden som skall prövas av regeringen. Trafikens miljöpåverkan uppmärksammas nu i det nya förslaget, och det är bra. Det sker genom att man i listan för in prövning av större vägar, större järnvägar och större flygplatser, däremot inte hamnar. Jag tycker att logiken borde bjuda att även hamnar skall fogas in. Där säger jordbruksutskottet att dessa inte kan anses innebära sådana miljöstörningar att en utvidgning av den obligatoriska regeringsprövningen bör förordas. Det finns inga närmare motiveringar till detta.

Jag kan i och för sig förstå att detta är ärenden som rätt sällan förekommer. Men ur trafiksynpunkt är även hamnarna av sådan vikt att man borde ha haft med vägar, järnvägar, flygplatser och hamnar. Jag vill fråga socialdemokraternas representant varför man inte kunde tänka sig att ta med hamnar för logikens skull och för att lyfta upp trafikfrågorna på ett rättmätigt sätt.

Anf. 67 INGEMAR JOSEFSSON (s) replik:

Fru talman! När Lennart Fremling säger att det är av prestigeskäl som vi inte antog den föregående regeringens förslag till balk är det helt fel. Det har snarare varit svårt att använda den på ett sådant sätt som vi räknade med från början, utan vi har fått göra flera genomgångar och ytterligare utredningar. Det är fel att säga att det skulle ha varit fråga om prestigeskäl.

Jag delar Fremlings uppfattning om att man skall se upp med hamnarna. Dock menar jag att lagen täcker upp detta. Regeringen kan förbehålla sig rätten att själv verka när det gäller stora hamnar. Verksamhet som har stor påverkan på miljön och naturresurserna, däribland stora trafikaneläggningar, skall också tillåtlighetsprövas av regeringen. Ingen hamn av betydelse kommer därför att kunna finnas utan att vägarna till hamnen också har prövats av regeringen. Därför kommer hamnarna helt enkelt inte undan, utan som en följd av detta kommer de att bli bedömda.

I övrigt kommer frågan om hamnarna att behandlas i förordningarna. Vi har också hänvisat till att den kommer med i förordningsarbetet, och därför täcks Fremlings frågor in. Hamnarna *är* inte oviktiga – vi har tänkt på dem.

Anf. 68 LENNART FREMLING (fp) replik:

Fru talman! Jag tycker ändå att det är konstigt att man inte vill behandla hamnarna symmetriskt med de övriga transportgrenarna. Det är mycket möjligt att det går att få hamnarna prövade av regeringen osv., men det hade ju också gått med vägar, järnvägar och flygplatser. Det vore enklare om man fick en sådan struktur att man behandlar dessa lika.

Fru talman! Låt mig också kommentera en annan sak. Jag använde ordet prestigeskäl. Jag menar att det *är* fråga om det. Så fort den borgerliga regeringen lade fram propositionen om miljöbalk gick Ingvar Carlsson tidigt ut i valdebatten och sade att man skulle återkalla detta förslag och inte behandla det. Jag tycker att det är synd att man inte valde modellen att behandla förslaget. Efter valet fick ju Socialdemokraterna en majoritet – i varje fall nästan – och regeringsmakten. Då fanns möjligheten att få en behandling av propositionen till stånd i kammaren som kunde ha inneburit att man hade fogat in andra element i den struktur som var lämnad i propositionen. Då hade man haft den strukturen, och hade mycket snabbare kunnat få till stånd en miljöbalk.

Dessutom gjorde man tidigt bedömningen att det skulle bli ett och ett halvt års försening. Men i praktiken blev det tre och ett halvt års försening. Det visar också att man kanske hade tyckt att det var värt en viss försening. Man felbedömde situationen.

Anf. 69 INGEMAR JOSEFSSON (s) replik:

Fru talman! Med anledning av det sista vill jag säga att det inte fanns tillräckligt med material, vilket vi räknade med när vi började gå igenom den gamla balken.

När Fremling säger att det bara hade varit att justera till det hela i utskottsarbetet kan dessutom den som inte har varit med i det arbetet mycket lätt förvillas att tro att det var så. Men om man lägger de två balkarna bredvid varandra inser man snabbt att det är ett omöjligt arbete att utföra i ett utskott. Skulle utskottet ha suttit och skrivit de lagar som nu har kommit till i förhållande till den tidigare balken? Det låter lätt, men det är faktiskt inte så man arbetar fram lagstiftning här i Sverige.

Anf. 70 GUDRUN LINDVALL (mp) replik:

Fru talman! Jag måste också kommentera det som Lennart Fremling säger om att det hade varit möjligt att göra förändringarna i utskottet.

Menar han verkligen på allvar att vi politiker, eller möjligen kansliet, i jordbruksutskottet skulle ha skrivit om hela kapitel 2 om hänsynsreglerna? Skulle vi ha kunnat lägga in vattenlagen, lagen om skötsel av jordbruksmark och gentekniklagen i balken? Skulle vi ha kunnat få in dem där de skall hänga ihop? Skulle vi ha kunnat få in talerätten – ja, göra hela utredningsarbetet om hur miljödombstolar skall vara? Skulle vi ha kunnat skriva in miljöstraffavgifter och få in generella föreskrifter som kan användas i kommunerna?

Skulle vi ha gjort allt det arbetet, och skrivit text till allmänmotivering och specialmotivering, i utskottet? Det handlar ju om en mängd lagparagrafer som skulle arbetas in på många olika ställen.

Detta innebär att vi i utskottet skulle ha gjort hela utredningsarbetet. Menar verkligen Lennart Fremling på allvar att det skulle ha kunnat vara möjligt att göra detta i utskottet? Skulle vi dessutom ha gjort det utan att gå tillbaka till Lagrådet, dvs. den högsta juridiska kompetensen, och frågat om förändringarna var juridiskt riktiga, möjliga eller acceptabla? Skulle vi totalt ha sidsteppat hela det sätt att arbeta på som alltid har tillämpats mellan Sveriges riksdag och regering, och gjort det här arbetet?

Det är ett jättestort arbete! Det är massor av förändringar! Jag kan inte tänka mig att Lennart Fremling kan mena allvar med ett sådant förslag. Det hade absolut inte varit möjligt. Det hade dessutom varit demokratiskt helt fel att göra på det sättet.

Menar Lennart Fremling att det skulle ha varit möjligt att göra hela den stora förändringen i utskottet? Det skulle jag vilja ha svar på.

Anf. 71 LENNART FREMLING (fp) replik:

Fru talman! Det är mycket enkelt att svara på den frågan. Det är alldeles uppenbart att utskottet och riksdagen inte skall bedriva ett sådant arbete. Det jag talar om är att man skulle ha tagit den struktur man hade och sedan gjort förändringar. Förändringarna kommer då naturligtvis i form av lagförslag från regering till riksdag.

När vi nu klubbar den här miljöbalken får vi ju räkna med att även den kommer att förändras successivt. Det kommer att komma framtida regeringsförslag till förändringar i den här miljöbalken, som kommer att leva ett dynamiskt liv. Det här är ju inget vi bestämmer en gång för alla.

Anf. 72 GUDRUN LINDVALL (mp) replik:

Fru talman! Det betyder alltså att Lennart Fremling menar att vi skulle ha återremitterat förslaget till regeringen för att komma med ett nytt förslag. Det är ju precis det som har skett! Vi har återremitterat förslaget till regeringen därför att det var undermåligt.

Då kan man välja mellan två sätt att gå till väga. Antingen kunde man ha utgått från det borgerliga balkförslaget, som vi ansåg var för dåligt, eller så kunde man ha utgått från Miljöskyddskommitténs förslag som vi ansåg var betydligt bättre. Vilket tror Lennart Fremling hade varit mest tidseffektivt – att börja med ett förslag som var dåligt eller att börja med kommitténs förslag, som var betydligt bättre och som innehöll mycket mer av det som vi ville att förslaget skulle innehålla?

Naturligtvis är svaret att det var mest effektivt och bäst att börja med Miljöskyddskommitténs förslag, som låg betydligt längre fram än det borgerliga förslaget. Det borgerliga förslaget var ju en backning utifrån utredningens förslag.

Dessutom lade vi in bl.a. vattenlagen, talerätten, generella föreskrifter och miljödomstolar. Utifrån det förslag som utredningen hade lagt fram 1993 förbättrade vi alltså förslaget innan det nu kom som förslag på riksdagens bord.

Jag kan inte förstå att Lennart Fremling kan vara missnöjd med denna tingens ordning. Det har visat sig vara det enda effektiva och bra sättet att jobba på för att få fram en balk.

Men jag är tacksam för att vi är överens om att det inte hade gått att i utskottsarbetet göra de förändringar som vi – och uppenbarligen också Lennart Fremling – ville ha. Vi har ju en annan Lennart i den här församlingen som hävdar att det hade varit möjligt. Tack för att vi är överens om att det inte hade varit möjligt!

Anf. 73 LENNART FREMLING (fp) replik:

Fru talman! Det är klart att jag inte hade uppfattningen att vi skulle återremittera det borgerliga propositionsförslaget till den nya socialde-

mokratiska regeringen. Vi borde i stället ha antagit det, möjligen med några smärre förändringar, och sedan ha arbetat vidare med det.

För övrigt är det positivt att vattenlagen är intagen. När vi höll på med de här utredningarna i Miljöskyddskommittén var det en sak som vi i Folkpartiet drev på. Vi ville ha vattenlagen införd. Men man menade då att med den tidsram som gällde för utredningsarbetet hann man inte med det. Däremot har jag ett minne av att socialdemokraterna i den utredningen inte ville föra in vattenlagen.

Min kommentar till det som Gudrun Lindvall sade är att det är bra om vattenlagen förs in så som också har gjorts. Jag har också sagt här i min bedömning av förslaget att förslaget är bra, men att vi har förlorat värdefull tid. Sedan finns det självfallet ett antal punkter där vi har en annan uppfattning.

Anf. 74 ROY OTTOSSON (mp):

Fru talman! Jag var en gång expert i Miljöskyddskommittén, som kommenterades på slutet här. Jag måste säga att när vi i den kommittén fick se den borgerliga regeringens förslag till miljöbalk inträdde verkligen en tyst minut. Jag har aldrig hört juristerna där vara så tysta. Man stirrade ned i bänken – svårmodigt, tungt. Allt arbete hade slagits i spillror. Fyra års tungt arbete i utredningen hade slagits i spillror av den borgerliga regeringen.

I den borgerliga regeringens förslag hade man inte gjort en miljöbalk. Det var en osammanhängande sammanställning av några miljölagar. Det var också en del generella försvagningar gentemot den tidens miljölagstiftning. Det är helt obegripligt att man kan säga att detta skulle vara ett bra förslag att utgå från i utskottsarbetet om man förfäktar en miljöbalk värd namnet.

Fru talman! För Miljöpartiet har det viktiga varit att få en miljölagstiftning efter verkligt bärande principer som verkligen fungerar på sikt. En av dessa bärande principer, som vi har hävdat alltsedan vi bildade vårt parti 1981, är att miljölagstiftningen skall gälla alla verksamheter och alla åtgärder med samma krav och att de kraven skall vara höga.

Dagens lagstiftning är djupt splittrad. Den innehåller väldigt olika krav på olika verksamheter och åtgärder beroende på vilken näringsgren det gäller, vilken person det gäller osv. Dessutom är den full med luckor. Det är helt oacceptabelt! Vi måste få en heltäckande lagstiftning i den här meningen.

Det borgerliga förslaget till miljöbalk var inte det. Detta var ett avgörande skäl för Miljöpartiet att omedelbart lämna Miljöskyddskommittén och inför valet 1994 förbinda oss att stoppa det här förslaget. Vi tog naturligtvis omedelbart upp samtal med socialdemokraterna för att åstadkomma det. Vi var glada att vi lyckades med det och kunde få någonting som var vettigt och bra.

Och det har vi fått i dag. Den här miljöbalken är en innovation. Det är en ny, modern lagstiftning just i den meningen att den har generella hänsynsregler som gäller alla verksamheter, alla åtgärder, alla och envar, med samma grundkrav. Dessa grundkrav är de bästa krav vi har i dagens lagstiftning. De är hämtade från de lagar som fungerar bäst, dvs. i första hand miljöskyddslagen och lagen om kemiska produkter. Dessutom är de skärpta i avgörande avseenden. Framför allt är det viktigt att se skärp-

ningen i avvägningen mellan miljöintresset och andra intressen – exploateringsintressen, som man säger populärt. Här har lagen skärpts till miljöns fördel, och det är väldigt viktigt.

En annan viktig bärande princip är att få en lagstiftning som utgår från vad naturen och hälsan tål, inte från vad olika företag ekonomiskt tål för tillfället. Miljön skall vara det som styr miljölagstiftningen. Dagens lagstiftning går egentligen ut på att ge tillåtelse att förstöra miljön. Miljöskyddslagen är uppbyggd på det sättet. Annan miljölagstiftning är i hög grad uppbyggd efter olika näringsverksamheters intressen, speciella egenheter osv.

I miljöbalken har vi någonting som kallas för miljö kvalitetsnormer. Det är de normer som naturen och miljön sätter och som sedan blir styrande för tillsynsarbetet, tillståndsarbetet osv. På det sättet får vi in miljökraven på rätt sätt, utifrån vad miljön tål och ingenting annat. Dessa normer är också rättsligt bindande i det här förslaget, vilket de inte var i det borgerliga förslaget. I det borgerliga förslaget från 1994 var det så tunt med s.k. miljö kvalitetsnormer att det egentligen inte gick att uttolka vad de skulle betyda. I det här förslaget har vi byggt ut detta kraftfullt, och vi kan se att vi kommer att få miljö kvalitetsnormer som är värda namnet.

Vi har också förstärkt en rad andra instrument som hänger ihop med detta. Miljökonsekvensbeskrivningarna har byggts ut kraftigt mot vad som gäller i dag. Detta fanns inte i det borgerliga förslaget. Vi har sett till att folkligt engagemang, insyn och möjlighet till påverkan förstärks, vilket är väldigt viktigt om man skall utgå från vad naturen, miljön och människan tål.

En tredje princip är att få samlade miljödomstolar och en ökad tyngd för miljöretten inom juridiken – domstolsväsendet, åklagarväsendet osv. Miljödomstolarna, som kommer med den här balken men inte alls fanns med i det borgerliga förslaget, innebär att miljöjuridiken byggs ut mycket kraftigt i landet. Den nära nog fördubblas sett till antalet domare och jurister som fr.o.m. den 1 januari 1999 skall jobba med detta. Det är alltså en kraftig förstärkning.

Också det faktum att man samlar miljölagstiftningen i en balk, som hamnar bland de första kapitlen i lagboken, innebär i sig en kraftig förstärkning – pedagogisk, men också verklig eftersom det här verkar styrande på status. Ett av problemen med miljöjuridiken i dag har ju varit att den har haft för låg status, precis som miljöarbetet generellt. Det gäller inte minst här i riksdagen – vi saknar fortfarande ett miljöutskott i riksdagen, vilket är litet anmärkningsvärt. Det handlar alltså om att stärka miljöns intresse också inom juridiken och inom domstolsväsendet. Detta har vi med nu, för första gången. Det här är det första balkförslag som faktiskt innehåller detta. Det har varit ett mycket omfattande arbete att få fram det. Det har tagit litet tid, javisst, men hellre lägga fram ett bra förslag som håller än att lägga fram ett dåligt förslag som vi från början vet att det inte håller.

Fru talman! Det har också varit väldigt viktigt att få in nya och verkningfulla redskap i miljöarbetet. Generella föreskrifter som gäller rakt över hela fältet är väldigt viktiga. Detta finns med. Det fanns inte i det borgerliga förslaget, vilket naturligtvis var ett av huvudskälen till att vi sade nej till det.

*Fel! Okänt
växelargument.*

Det handlar också om att föra in sanktionsavgifter som kommer i ett tidigt skede så att man förhindrar förseelser. Det får inte bli något slags vana att tillåta överutsläpp, att acceptera att man inte skickar in rapporter och inte sparar prover osv. Tittar vi på miljöskandalerna runt om i landet i dag ser vi att de ofta är just av den här typen. Man har inte mätt på ett korrekt sätt, man har inte sparat proverna, man har slarvat med än det ena och än det andra. Och varför har man det? Jo, därför att ingenting händer om man gör så – annat än att man tjänar pengar om man struntar i krav som kostar pengar.

På det här sättet har det varit med miljöarbetet hela tiden, ända sedan 1969 då miljöskyddslagen kom. Det har varit ett slags allmän acceptans för att man tänjer litet här och där. Miljöjuridiken har inte varit så viktig, inte så hård som den vanliga juridiken när det gäller våldsbrott och sådant. Vi måste ändra på det! Vi måste betrakta miljöbrott som precis lika allvarliga som alla andra brott. Redskapen för att verkligen åstadkomma det finns i den här miljöbalken.

Det kanske behövs fler redskap i framtiden. Det är möjligt. Därför ingår också i detta att direkt när balken sätts i sjön sätter vi också en ny parlamentarisk utredning i sjön som utreder hur balken fungerar. Den tittar speciellt på hur miljö kvalitetsnormerna fungerar, hur de generella föreskrifterna fungerar och hur miljödomstolarna fungerar och kommer med nya förslag om det behövs, om man hittar brister som man inte kunnat förutse i förväg.

Det går naturligtvis inte att förutse alla brister i förväg. Inte i någon ny lagstiftning kan man förutse exakt vad som kommer att hända när den väl satts i sjön. Så var det när planlagstiftningen sattes i sjön på 70-talet. Det gick inte att veta hur den skulle fungera. Det krävdes naturligtvis en hel del justeringar i efterhand. Vi har haft ett stort antal utredningar när det gäller t.ex. plan- och bygglagen. Den fungerar, men vi är inte nöjda med hur den fungerar – osv.

Poängen är att vi nu är framme med en struktur med de bärande principerna på rätt ställe. Vi får en generell lagstiftning som lägger bottenplattan och som också gäller för all annan lagstiftning som påverkar miljön – det är mängder av följdändringar i ytterligare ett femtiotal lagar som vi skall anta här i riksdagen i dag. Vi utgår från vad naturen tål. Vi får en allmän förstärkning av miljöjuridikens roll inom det rättsliga systemet. Vi får också in nya redskap som förhindrar miljöskador.

Självklart behövs det också skärpta straff och skärpta sanktioner i övrigt. Det finns också med i det här förslaget. Vi har också sänkt tröskeln för att få ett åtal på miljöområdet med det här balkförslaget jämfört med vad som gäller i dag.

När jag lyssnar på debatten i dag, fru talman, blir jag särskilt bekymrad över Centerns agerande. Jag tycker att det är under all kritik. Ett parti som gärna vill kalla sig grönt visar sig helt och hållet sakna saklig kritik i debatten i dag. I stället ägnar man sig åt att prata om annat och åt antydningar och svepande påståenden som inte bevisas i någon rimlig mening. Särskilt Lennart Daléus har utnyttjat sin roll som en av förgrundsgestalterna i delar av miljörelsen i Sverige till att sprida missuppfattningar, missförstånd och direkta felaktigheter om vad som står i miljöbalken.

Det har skapat en mycket förvirrad debatt. Under förra hösten, 1997, var den debatten som värst. Då var det väldigt mycket förvirring, inte

*Fel! Okänt
växelargument.*

minst inom miljö rörelsen, om vad som egentligen står i balken. Det berodde på det partitaktiska agerande från Centern som det faktiskt handlar om. Det handlar inte längre om att driva miljöarbetet framåt, det handlar om partitaktik, om att vinna taktiska poäng för att få en röst här och en där på att misstänkliggöra andra partier, i synnerhet Miljöpartiet, har jag förstått. Det är väl egentligen det som är skälet till att Centern inte har velat samarbeta om att ta fram miljöbalksförslaget. Trots upprepade inbjudningar har man helt och hållet vägrat att delta. Detta visar vad det handlar om. Det är uppenbart att för Centerns del går partitaktik före miljön. Där kan vi tala om politisk fingerfärdighet i dess mest negativa betydelse.

I Centerpartiet sätter man dessutom andra intressen före miljöintresset, vilket blir tydligt i de reservationer som föreligger och i de inlägg som har gjorts i debatten i dag. Markägarentresset smäller som vanligt högre för det gamla bondepartiet. Det är inte särskilt förvånande, men det är värt att påpeka. Man har försökt att dölja detta. Man spelar ett dubbelspel från Centerns sida. Å ena sidan försöker man framstå som miljövänlig, å andra sidan en vän av markägare i alla lägen. Man inser inte att det finns en reell konflikt.

När vi höjer miljöambitioner i miljöbalken gäller det naturligtvis också skogsägare, jordbrukare, m.fl. De grundläggande miljökrav som finns i miljöbalkens allmänna hänsynsregler skall naturligtvis inte vara ersättningsgrundande. Det är de hänsyn som alla skall ta. Det är bottenplattan. Men det Centern och Moderaterna säger är att man skall ha betalt för detta i en viss specifik näring, inte i andra. Det är ett mycket märkligt agerande. Det är naturligtvis taktiskt för att fiska röster i den gruppen, något annat är det inte. Det är inte seriöst miljöarbete.

Fru talman! Avslutningsvis vill jag säga några ord om det samarbete som vi har haft med socialdemokraterna och med regeringen i den här frågan. Jag måste säga att det har varit mycket positivt att se det engagemang som har funnits för att när vi väl kom i gång verkligen ta fram en bra miljöbalk värd namnet. Det krävdes först en uppgörelse i jordbruksutskottet våren 1995 för att få fart på detta. Den uppgörelsen gjordes mellan Socialdemokraterna, Miljöpartiet och Vänsterpartiet. Den byggde på en miljöpartimotion om hur miljöbalken borde vara. Den innebar i stort sett att den motionens intentioner tillgodosågs.

Vi har i det här samarbetet kunnat få igenom våra grundläggande krav på hur en miljöbalk skall se ut. Det är det egentliga skälet till att vi har kunnat samarbeta och få fram ett bra resultat. Det har helt enkelt funnits en samsyn som har vuxit fram i samarbetet.

Det visar att det lönar sig att bedriva miljöpolitik. Det visar också att det lönar sig att samarbeta med dem som är seriösa och inte enbart ägnar sig åt partitaktik.

Men det innebär inte att allt är löst. Det finns en del problem kvar. Peter Weibull Bernström pekade på en sak, naturresurslagen, som ingår i miljöbalken. Delvis förändrade vi vissa delar. Andra delar är oförändrade på grund av att det är en gammal politisk uppgörelse mellan Socialdemokraterna och Centern, och Centern ville inte göra ändringar. Där har Socialdemokraterna en uppgörelse som man står fast vid. Är inte Centern med på en ändring får man stå fast vid uppgörelsen. Det är synd, men det är Centern som har saboterat det. Jag tycker att det borde vara Centern

som Bernström skulle agera emot. Vi har inte kunnat ändra på de paragrafer som han tog upp. Men de behöver ändras. Det hoppas jag att vi skall kunna göra i framtiden.

Med det, fru talman, vill jag yrka bifall till hemställan i de båda betänkandena.

Anf. 75 KIA ANDREASSON (mp):

Fru talman! Det är utomordentligt viktigt att vi har arbetat fram en samlad och på många områden skärpt miljölagstiftning som grund för tillståndsgivning, övervakning och som slutligen kan användas vid straffpåföljd om lagarna inte följs. Det är här jag kommer in. Jag vill prata om den rättsliga hanteringen av miljöbrott. Justitieutskottet har avgivit ett yttrande till detta betänkande och jag tänker uppehålla mig vid detta.

Tyvärr räcker det inte med aldrig så bra lagar om inte rättsväsendet har förmåga att effektivt utreda, leda brottet till åtal och döma de skyldiga. Eller också anmäls miljöbrott inte ens därför att det inte anses vara någon idé, eftersom erfarenheterna har visat hur meningslöst det är.

Verkligheten visar att i Sverige löper miljöbovar inga större risker att åka fast och straffas. Riksåklagaren har genom en enkätundersökning bland landets miljönämnder erfarit att denna uppfattning stämmer. Min egen erfarenhet genom kontakter med länsstyrelser bekräftar denna uppfattning. Riksåklagarens sammanställning är inte helt avslutad.

Jag ser i betänkandet från den utfrågning som jordbruksutskottet hade att här finns värdefulla synpunkter från dem som var inbjudna, bl.a. från riksåklagaren Solveig Riberdahl.

Det visar sig i denna undersökning, liksom i andra undersökningar av statistik tidigare bekräftat, att få miljöbrott anmäls, ännu färre utreds och att ytterst få leder till åtal och straff. Kritiken riktas mot åklagare och polis. De tar sällan upp anmälningar och dessa prioriteras lågt.

Varbergs miljö- och hälsoskyddsnämnd förde statistik över miljöbrott som bedömdes utsiktslösa att anmäla. Bara under januari och februari 1998 bokfördes 21 misstänkta brott. Det är liknande förhållanden i alla övriga kommuner.

Hur skall problemen då åtgärdas? Åklagare och polis har inte tid. Hur bemöter man de argumenten? Handlar det om självvalda prioriteringar? Åklagare och polis saknar kompetens. Stämmer det? Det finns kurser. 40 åklagare har genomgått utbildning, och det finns sju veckor långa specialutbildningar för poliser som många har genomgått. Miljöministern sade i talarstolen att 3 000 ytterligare inom rättsväsendet skall genomgå utbildning. Är den här utbildningen tillräcklig? Det skulle man behöva titta närmare på. Vad händer med de poliser och åklagare som har fortbildat sig i miljörett när de återvänder till sin hemort? Det är dock många som har genomgått de här utbildningarna.

Då återkommer vi till prioriteringsfrågan. Vad är det som är viktigt? Vad gör vi för att miljöbrotten skall anses viktiga av rättsväsendet? Miljöministern sade också att nu höjer vi statusen bland jurister, och miljöfrågorna kommer att tas på allvar. Det hoppas jag verkligen, för fram till i dag har det varit mycket dåligt.

Länsstyrelsens miljöenheter i Västsverige vittnar om hur utredningar lagts ned och avskrivits. Jag har själv haft kontakter med Länsstyrelsen i

Göteborg när det gäller stora raffinaderier som anmäls för överutsläpp. Ändå läggs dessa utredningar åt sidan och läggs ned.

Hur skall miljölagarna få effekt och tillsynsmyndigheterna respekt när rättsväsendet inte fungerar när det gäller miljöbrott? Nu har Brottsförebyggande rådet fått i uppgift att initiera forskning om miljöbrott. Eftersom miljöbrott hänförs till ekonomisk brottslighet, som jag tycker är mycket bra, kommer man in när det tillskjuts pengar på dessa områden, och det har gjorts så nu skall forskning inledas på många områden.

Men tyvärr är det inte fråga om riktad forskning, dvs. att kunna beställa vad som skall utredas. Jag skulle vilja kunna klargöra vilka beviskraven är, preskriptionstider, på vilket sätt poliser, åklagare och domstolar hanterar miljöbrott, vilka strategier för bekämpning av miljöbrott som de nämnda myndigheterna utvecklat och i vilken utsträckning de samordnar sitt arbete.

Det positiva inom rättsväsendet är att miljödomstolar inrättas, att det blir en enhetlig praxis i bedömningen av mål som prövas enligt miljöbalken. Nu byggs erfarenhet och kompetens upp på rättsområdet.

Lagrådet påpekar visserligen vissa komplikationer. Jag tycker att vi skall ta dem på allvar, följa utvecklingen och justera det som inte fungerar. Det är bra att vi får miljöstraffavgifter. Det är summor på upp till 500 000 kr som kan dömas ut i tidsintervaller.

Min slutsats är att det är viktigt att vi nu inte lämnar detta område när det har blivit bra lagar. Vi måste gå vidare och se till att departementen samarbetar på detta område, att det inte blir vattentäta skott. Det är likaså viktigt att det sker ett samarbete mellan myndigheterna.

Det måste finnas ett övergripande ansvar. Jag har flera gånger sagt hur viktigt det är att miljöbrotten kommer att hanteras vid ekobrottsmyndigheten. Det är där det samlade ansvaret och en nationell strategi kan komma till stånd.

Ekobrottsmyndigheten är uppbyggd i avdelningar, dvs. poliser, åklagare, de med specialkompetens och kanslist. Det är denna specialkompetens som fordras för att miljöbalken skall kunna verka i hela landet. Rikspolisstyrelsen och Riksåklagaren har ett stort ansvar.

Jag hoppas att de flesta kan instämma i dessa mål, så att miljöbalken kan bli en verkningsfull lagstiftning också inom rättsväsendet.

Anf. 76 LARS BÄCKSTRÖM (v):

Fru talman! Jag har begärt ordet som riksdagsledamot för Vänsterpartiet, ett parti som står bakom förslaget till miljöbalk. Men, fru talman, i TV-reklamen säger man att ”jag är inte bara mamma, jag är också tandläkare”. Jag kan travestera uttrycket och säga att ”jag är inte bara riksdagsledamot, jag är också hemmansägare”.

Jag är kanske inte en lika stor hemmansägare som Bo Jonsson Grip var, som en gång i världen ägde stora delar av Sverige. Men jag har ett litet hemman. Av den anledningen har jag blivit indragen i diskussionerna om miljöbalken och allemansrätten.

Representanter för en avdelning inom LRF i Bohuslän och någon representant för en avdelning i Mellanskog i Dalarna sade att de skulle hålla en liten kommersiell verksamhet på min fastighet. Det gjorde de. Frågan aktualiseras i reservation 20 under mom. 37. Reserverna från Centern, Lennart Daléus, från Moderaterna, Göte Jonsson, från Folkpar-

tiet, Lennart Fremling – och jag även hört Dan Ericsson här i kammaren säga att han ställer sig bakom reservationen – har sagt att det ”är stötande att det enligt regeringens förslag blir möjligt att organisera verksamhet på annans mark utan att fastighetsägaren behöver informeras eller ge sin tillåtelse till verksamheten”.

Jag menar att jag har en skyldighet att på nästa bystämma i Bäckby i Dalarna informera om att det som står i denna reservation inte är sant. Det är helt enkelt fel. Det finns värre ord för det som inte är sant och det som är fel. Men jag skall inte använda dem här. Det är viktigt för mig, mina grannar och min släkt – jag härstammar från en bondsläkt på mödernet i Värmland – att klargöra att jag inte har medverkat till det som påstås här.

Är nu någon – Lennart Daléus som inte är i kammaren, Fremling som sitter här, Göte Jonsson som står längst upp i salen – av någon annan mening än jag, så förklara då hur det har varit möjligt att organisera verksamhet på min mark med befintlig lagstiftning innan miljöbalken trätt i kraft. Eller, ärade ledamöter, instäm i min utsaga att detta förhållande är möjligt med nuvarande lagstiftning. Varför får man göra så? Jag kanske hade synpunkter på att de kunde göra så. Men de människor som gjorde så på min mark utnyttjade en grundlagsfäst rätt som finns i regeringsformen 2 kap. 18 §. Mig veterligen antog ledamöterna denna förändring i största enighet. Där står: ”Alla skall ha tillgång till naturen enligt allmansrätten oberoende av vad som föreskrivits ovan.” Det är detta som gjorde att LRF kunde göra sålunda på min mark – inte miljöbalken.

Reservanterna hänvisar till ett utslag av Högsta domstolen. Sedan har ni mage att skriva att detta beror på miljöbalken. Nu säger jag till på skarpen: Skäms på er! Så skall ni inte skriva. ”Land skall med lag byggas.” Vi får respektera regeringsformen. Vi får respektera Högsta domstolens utslag.

Det finns ett problem. Det vet jag – som markägare. Det är inte något problem att de är på min mark en söndag. Det är inte något problem att de är på min mark två söndagar. Men om de är där varje lördag och söndag är det ett problem. Det är som det står i Bibeln om oxen som trillar ned en gång i brunnen. Men om oxen trillar ned varje dag i brunnen får man fylla igen brunnen eller göra något åt oxen.

Precis som Göte Jonsson sade kan tyska turister slita ned marken vid Smålands och Dalslands sjöar och i fjällvärlden. Då får vi göra något åt det problemet. Det gör vi nu. Med miljöbalken får vi möjligheter att å det allmännas vägnar hävda naturens intressen. Jag kan som markägare ha skäl att hävda mina intressen. Men vad är det för lag jag skall använda? Jo, rätt lag för rätt ändamål.

Jag är inte utbildad jurist. Men så mycket vet jag att det inte är miljölagstiftningen jag skall hänvisa till för att hävda mina ekonomiska intressen. Skall jag använda miljölagstiftningen, Lennart Fremling, för att framhålla mina personliga ekonomiska intressen, mina äganderättsanspråk? Det är väl ändå fel? Det inser väl Lennart Fremling? Det inser väl Göte Jonsson och även Lennart Daléus – var han nu är – och Dan Ericsson – var han nu råkar befinna sig? Jag har förståelse för att alla inte har möjlighet att jämt sitta här i kammaren. Men detta inser även alla dessa ledamöter.

Då får jag använda den lag som skall användas, nämligen jordabalken. Den reglerar servitut, intrång i äganderätten osv. Det vet även jag med mina begränsade kunskaper. Jag har inte ens genomgått den juridiska översiktskursen på 10 poäng. Men jag vet att det handlar om jordabalken.

Varför väckte ni inte motioner i höstas när ni hade möjlighet att föreslå ändringar i jordabalken? Det gjorde ni inte. Nu låter ni er dras med i det propagandaspel som vissa har satt i gång – bl.a. LRF. Det leder till missuppfattningar och till att vissa kommersiella företag kanske tror att det är först nu som den rättigheten ges. Ni skadar både markägare och naturen med detta propagandaspel.

Jag säger en gång till: Skäms på er!

Svara nu på mina frågor.

Anf. 77 INGEMAR JOSEFSSON (s) replik:

Fru talman! Det är ingen av dem som Lars Bäckström ville skulle svara som har begärt ordet.

Men om LRF skulle göra så varje vecka, räcker det med att det innebär olägenhet, inte bara skada, för att Lars Bäckström kan protestera. Det gäller med nuvarande lag – precis som Lars Bäckström säger.

Det är litet anmärkningsvärt när LRF försöker använda lagen på det sättet, som annars reagerar mot t.ex. veganer när de försöker agera så. Detta är inte första gången som LRF försöker använda metoder jag finner tvivelaktiga.

Anf. 78 LARS BÄCKSTRÖM (v) replik:

Fru talman! Jag tackar för att någon tog replik på mitt anförande.

Jag delar Ingemar Josefssons bedömning. Jag vet vilka möjligheter jag har att använda. Jag kan bara säga att jag t.o.m. kan tänka mig ändringar i jordabalken, om de nu går för hårt fram på min mark, vare sig det är svenska eller tyska turistföretag. Men jag kommer aldrig att medverka till att svenska medborgare inte skall få trampa min mark och njuta av den vackra skog som vi har i Dalarna. Jag tänker se till att de får fortsätta att göra det. Min släkt har bott där i många hundra år, och vi har välkomnat besökare. Det tänker vi fortsätta att göra.

Det är mycket beklagligt att inte fler tog replik och svarade i denna viktiga fråga.

Anf. 79 INGEMAR JOSEFSSON (s) replik:

Fru talman! Lars Bäckström har helt rätt i att den debatt som har förts kan innebära att fler kommer att missbruka lagen och tro att lagen nu innebär ett helt annat användande av allemansrätten än vad som gällde tidigare, dvs. ett våldsammare utnyttjande. Vi har nu en gemensam uppgift att förklara att lagen inte är förändrad utan att det är den gamla allemansrätten som gäller och att man måste sköta sig i naturen – annars får man inte vara där.

Anf. 80 LARS BÄCKSTRÖM (v) replik:

Fru talman! Det är återigen oerhört viktigt att i alla fall vi två tillsammans slår fast detta. Vi skall värna allemansrätten. Vi skall låta alla

svenska medborgare använda den efter grundlagens anda. Visst skall vi göra så! Sedan skall vi se till att naturen inte skadas. Sedan skall vi också se till att markägarnas intressen inte skadas. Då skall vi se till att vi har en bra civillagstiftning, och möjligtvis se över jordabalken. Men det räcker. Det är ett stort steg framåt för naturen och miljön att vi tar den här miljöbalken. Vi är överens.

Alla borde ha deltagit i denna replikväxling. Återigen: Skäms på er!

Anf. 81 GUDRUN LINDVALL (mp):

Fru talman! Jag begärde ordet igen därför att Göte Jonsson apostroferade mig i en replik. Eftersom jag inte kan ta replik på replik var jag tvungen att begära ordet igen.

Göte Jonsson tog upp en diskussion om vad jag sade att det fanns för koppling mellan de allmänna hänsynsreglerna och de lagar som reglerar följdlagstiftningen. Jag vill citera vad som står i utskottets betänkande:

”I ett föregående avsnitt om miljöbalkens förhållande till annan lagstiftning har utskottet konstaterat att de allmänna hänsynsreglerna framstår som ett fristående och delvis nytt instrument för att reglera t.ex. olika former av markanvändning.”

Det står vidare längre fram i texten:

”De allmänna hänsynsreglerna i 2 kap. miljöbalken är utformade så att de i huvudsak kan tillämpas på både jordbruk och skogsbruk som ett komplement till bl.a. övriga ovan angivna bestämmelser i miljöbalken och till skogsvårdslagen.”

Det slås också fast att det är Skogsvårdsstyrelsen som har hand om hänsynsreglerna när det gäller kopplingen till skogen. Det står också:

”Utskottet konstaterar sammanfattningsvis att miljöbalken och i synnerhet hänsynsreglerna i sig ger ökade möjligheter att besluta om restriktioner för jord- och skogsbruket.”

Fru talman! Det är alltså fullkomligt klarlagt i balken att de allmänna hänsynsreglerna, dvs. att vi höjer miljökraven på alla områden, även gäller jord- och skogsbruk.

När det gäller jordbruket är det självklart, eftersom skötsellagen kommer att ingå i balken. När det gäller skogsbruket klargörs det här på ett mycket tydligt sätt, både i jordbruksutskottets betänkande och i det betänkande som ligger med anledning av följdlagstiftningen.

Här råder det ingen som helst tveksamhet om vad som gäller, Göte Jonsson. Moderaterna har tillsammans med skogsägarna försökt att även här lägga dimridåer och få det att låta som att det är någonting annat än vad som gäller. Det står klart och tydligt hur det förhåller sig.

Anf. 82 GÖTE JONSSON (m):

Fru talman! Jag vänder mig inte nu till Gudrun Lindvall.

Jag begärde besked från miljöministern hur hon ser på den allmänna hänsynsregeln, hur den skall kunna tillämpas i olika sammanhang, om det är på det sättet att bara tillsynsmyndigheten kan resa ut och lägga förbud på olika verksamheter. Jag fick ett mycket svävande svar från miljöministern. Jag hade räknat med att få ett klart besked. Nu är inte miljöministern i kammaren.

Detta visar, fru talman, hur ihålig allmänna hänsynsregeln är i förhållande till annan lagstiftning. Det är precis detta som vi har pekat på. Det är utomordentligt allvarligt att en riksdagsmajoritet tar beslut om en allmän hänsynsregel, som inte ens miljöministern kan förklara räckvidden av. Det är bl.a. detta som så många har kritiserat, även jurister. Det är bl.a. detta som så många har påpekat ligger i konflikt med speciallagstiftningar. Och det är bl.a. detta som ligger i konflikt med skyddet för ägan-derätten.

Debatten i kammaren visar att tillämpningen av allmänna hänsynsregeln – jag har också läst betänkandet – är betydligt mera problematisk än vad som framgår av utskottsbetänkandet. Vi moderater har avgett reservationer för att slå vakt om både rättssäkerhet och miljö. De reservationerna finns. Det är synd att majoriteten inte har ställt sig bakom dem.

Anf. 83 GUDRUN LINDVALL (mp):

Fru talman! Om Göte Jonsson hade begärt replik på mitt inlägg hade vi kunnat diskutera det i replikskiftet, men Göte Jonsson valde att inte göra det.

Man kan ha olika uppfattningar om hur mycket man vill knyta de allmänna hänsynsreglerna till de lagar som ligger utanför balken. Där har Göte Jonsson och Miljöpartiet helt olika uppfattningar. Vi anser att det är självklart att skogsbruket och jordbruket, dvs. markanvändningen, också måste påverkas av en skärpt miljölagstiftning. Det anser inte Göte Jonsson. Här skiljer det. Jag måste säga att det är mycket märkligt att detta skulle vara oklart.

I och med att det här är ett problem som har uppmärksamats såväl i utskottet som till en del även av Lagrådet och på annat sätt har vi varit mycket noggranna med att mycket tydligt i betänkandet om balken, i den proposition som föreligger, i följdlagstiftningen och i betänkandet om den tala om hur det förhåller sig. Göte Jonsson kan anse att det här inte är bra, men han skall inte påstå att det inte är klargjort.

Det står också i betänkandet:

”I övrigt bör framhållas att miljöbalken skall ses som en samordnad, skärpt och breddad miljölagstiftning för en hållbar utveckling.”

Det gäller alltså alla områden. Det står klart och tydligt på vilket sätt skogsvårdslagen är knuten till de allmänna hänsynsreglerna.

Att ha uppfattningar är en sak, Göte Jonsson, men att hävda att det är oklart är att fara med osanning. Det är inte oklart. Det framhålls mycket klart hur kopplingen ser ut.

Anf. 84 GÖTE JONSSON (m):

Fru talman! Jag hade inte tänkt ta replik på Gudrun Lindvall, men när hon beskyller mig för att fara med osanning när det gäller oklarhet i lagstiftningen skall jag bara läsa innantill i utskottsbetänkandet på s. 45: ”— — genom sin lydelse torde medge mer långtgående ingrepp än vad som följer av de bestämmelser som är relaterade till begreppet avsevärt in- trång i pågående markanvändning”. Det är alltså hänvisning till hänsyns- regeln. ”Dessa förhållanden kan ge upphov till en viss osäkerhet för be- rörda näringar.”

Det är utskottsmajoritetens skrivning, och Gudrun Lindvalls skrivning. Har inte Gudrun Lindvall satt sig in i denna lagstiftning så pass mycket att hon vet vad hon själv har skrivit? Det kan bli ”osäkerhet för berörda näringar”, beroende på hänsynsregelns utformning och relationen till annan lagstiftning.

Gudrun Lindvall! Detta är sanning. Detta är det allvarliga i det här sammanhanget.

Anf. 85 GUDRUN LINDVALL (mp):

Fru talman! Det slås klart och tydligt fast att om det finns hänsynsregler i någon lag som hanteras i följdlagstiftningen får den typen av hänsynsregler inte ha en lägre ambition än de allmänna hänsynsreglerna. Det finns en del speciella hänsynsregler i skogsvårdslagen som alltså inte får ha lägre ambition. Om det dessutom finns hänsynsregler i miljöbalken där det inte finns några motsvarande bestämmelser i de allmänna lagarna, t.ex. skogsvårdslagen, står det klart och tydligt att då gäller de hänsynsreglerna. Det kan inte på något sätt råda någon tveksamhet om det.

För att man till yttermera visso skall vara klar över hur relationen mellan miljöbalken och skogsvårdslagen är har man också sagt att det är Skogsvårdsstyrelsen som skall vara tillsynsmyndighet. Det är Skogsvårdsstyrelsen som i dag har att hantera skogsvårdslagen.

Vi har haft en genomgång, och vi kommer så småningom också att behandla ett betänkande här i kammaren. Det blir nästa riksdagsperiod. Det handlar om hur vi skall göra för att skärpa såväl miljö- som produktionsmålet. Man kan se att skogsvårdslagen som kom 1994 inte riktigt har fått det genomslag man skulle vilja.

Genom att nu se till att knyta hänsynsreglerna till skogsvårdslagen skärper vi miljöhänsynen i skogen. Genom de bestämmelserna, som också finns i den proposition som regeringen har lagt fram som visar hur man vill skärpa produktionsmålet, börjar vi se till att skogsvårdslagen fungerar i praktiken.

Utredningen har visat, Göte Jonsson, att skogsvårdslagen inte har fått det genomslag som man hade önskat vare sig när det gäller produktionsmål eller miljömål.

Jag anser att det inte kan råda någon tveksamhet om kopplingen mellan balk och skogsvårdslag.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut fattades efter 8 §.)

8 § Regeringsformens egendomsskydd

Föredrogs
Konstitutionsutskottets betänkande 1997/98:KU30
Regeringsformens egendomsskydd

Anf. 86 BIRGER HAGÅRD (m):

Fru talman! Det är alltså dags för konstitutionsutskottet att ta vid där jordbruksutskottet slutade. Det gäller själva äganderättens principer.

Det kan inte råda någon större tvekan om att äganderätten eller det enskilda ägandet är en grundläggande förutsättning både för den enskildes ekonomiska välfärd och för själva marknadsekonomin, som i sin tur är grunden för vår välfärd.

Detta är någonting som slagits fast i alla delar av den civiliserade världen. Det har också kommit till klart uttryck bl.a. i Europakonventionen till skydd för de mänskliga rättigheterna, som inkorporerades med vår svenska lagstiftning 1995.

Emellertid har i debatten själva ordalydelsen i regeringsformens 2 kap. 18 § kommit att ifrågasättas. Den handlar om ersättning vid expropriation och annat förfogande. Det har ifrågasatts från våra jurister och också ifrån Lagrådets sida om det därmed skall förstås att full ersättning skall utgå vid sådana här inskränkningar i den enskildes rättigheter.

Vissa menar att man måste följa ordalydelsen, och då skall full ersättning utgå. Andra menar att det inte är fråga om att utvidga rätten utan bara om att slå fast den praxis som tidigare har varit rådande. Enligt den skulle det alltså inte vara fråga om någon utökning av ersättningen.

Vare därmed hur som helst. Det är naturligtvis inte bra att ha en lagstiftning – allra minst en grundlagsstiftning – som är oklar. Vi moderater har ingenting emot att man sätter till en utredning om hela andra kapitlets artonde paragraf, men vi vill samtidigt slå fast att vi uppenbarligen har en helt annan syn än exempelvis Vänsterpartiet, som är ute för att närmast inskränka äganderätten. Vi hävdar däremot i vår reservation till betänkandet att vi vill ha en utvidgning av skyddet för äganderätten. Det är fortfarande ganska svagt i Sverige jämfört med i andra länder.

Vi bör alltså föra in en lydelse som talar om äganderättens okränkbarhet och om att inskränkningar bara skall kunna få äga rum i den mån som det är fråga om klart angivna fall. Då skall full ersättning utgå till den enskilde.

Det är också angeläget att grundlagsskyddet för den enskilda äganderätten utökas till att uttryckligen gälla också annan egendom än mark och byggnader. Det kan röra sig om immateriella tillgångar av olika slag. Utbildning, varumärke, närings- och patenträtter anger vi som exempel. Också pensionsrätten bör omfattas av ett grundlagsskydd.

Vi har alltså ingenting emot att man utreder detta, men utredningen bör gå i den riktningen att man förstärker äganderättens ställning i Sverige och på det sättet når upp till en nivå som är jämförbar med nivån i andra delar av den civiliserade världen.

Jag yrkar bifall till reservationen, fru talman.

Anf. 87 BO KÖNBERG (fp):

Fru talman! Äganderätten är en mycket viktig fri- och rättighet. Den har länge varit relativt litet skyddad i svensk grundlag. Vi hade långa debatter om detta inte minst i slutet på 70-talet. Det ledde fram till den förstärkning av äganderättens ställning i grundlagen som vi fick i och med grundlagsändringarna i början på 1980-talet.

I nutid, dvs. häromåret – 1995 – har vi fått den ändringen att Europakonventionen med dess skydd för äganderätten har tagits in i svensk lagstiftning. Det har vi eftersträvat från Folkpartiet liberalernas sida. I det sammanhanget, fru talman, fick också den paragraf i grundlagen som har

att göra med skyddet för äganderätten en annan lydelse. Det är andra kapitlets artonde paragraf.

Sedan har det, vilket framgår tydligt av KU:s betänkande, utbrutit en debatt mellan några av landets främsta juridiska experter. De har diskuterat huruvida det som sades från den dåvarande regeringens sida i propositionen om ändringen och det som sades av konstitutionsutskottet i samband med att man behandlade ändringen helt stämmer överens med texten i grundlagen.

Flera juridiska experter har hävdat att det finns påtagliga skillnader. Egentligen skulle jag vilja säga att samtliga juridiska experter hävdar att det finns skillnader. Sedan kan man landa på olika ståndpunkter när det gäller vad som skall ha företräde, och det har experterna också gjort.

Lagrådet har vid granskningen av det ärende som nyss har diskuterats här i kammaren också pekat på denna skillnad och för sin del förordat att man borde se till att det blir en överensstämmelse mellan vad som står i grundlagen och det som alla inblandade parter och partier tänkte sig i samband med det beslut som fattades inför ändringen 1995.

Det är självfallet ingen bra situation att vi har en grundlagstext som kan läsas och tolkas på ett sätt, medan avsikten bakom det hela – förarbeten m.m. – är helt annorlunda. Grundlagen bör självfallet stämma.

Denna fråga har tagits upp bl.a. i Folkpartiets motion med anledning av miljöbalken. I Folkpartimotionen har man pekat på att det borde ske en överarbetning, så att vi får en överensstämmelse mellan vad som står i vår regeringsform och det som var riksdagens mening när man fattade beslutet.

Det har också framkommit önskemål om översyn av denna paragraf i ett par andra motioner.

Efter en intensiv diskussion om dessa frågor har konstitutionsutskottet kunnat ena sig om att det bör ske en översyn. Det gör man genom att tillstyrka folkpartimotionen och hänvisa till två andra motioner där denna fråga har tagits upp. Kontentan av det hela är att regeringen bör se till att det sker en sådan översyn och att den skall ske i god tid före nästa ordinarie riksdagsval, dvs. i god tid före år 2002, så att riksdagen kan fatta beslut före riksdagsvalet och efter riksdagsvalet, som ju behövs för att en grundlagsändring skall komma till stånd.

Fru talman! Så här långt är, såvitt jag kan se, alla partier överens. Det finns, som Birger Hagård var inne på, säkert skillnader mellan Moderata samlingspartiet och Vänsterpartiet i synen på äganderätten. Det vore märkligt om så inte var fallet. Det har resulterat i att moderaterna utöver den gemensamma texten har velat peka på vilken inriktning de vill ha på översynsarbetet. Likaså har Vänsterpartiets representant i ett särskilt uttalande pekat på att man hade velat ha en något annorlunda inriktning på översynen än majoriteten.

Jag tycker, fru talman, att det är bra att vi har kommit så här långt. Jag är glad över att vi har nått den relativt breda enighet som nu har nåtts om att vi skall se till att vi får ett grundlagsstadgande som stämmer väl överens med det som har varit avsikten. Med det yrkar jag, fru talman, bifall till konstitutionsutskottets hemställan.

Anf. 88 CATARINA RÖNNUNG (s):

Fru talman! Riksdagen står i dag inför ett historiskt beslut. Vi skall ta ställning till en ny miljöbalk och får därmed en sammanhållen lagstiftning på miljöområdet. Den bärande principen som miljöbalken bygger på och som är all internationell lagstiftnings grund är *polluter-pays*-principen – förorenaren betalar. KU har yttrat sig till jordbruksutskottet och tillstyrkt denna proposition. Vi har haft att yttra oss över dess grundlagsenlighet.

Före den 1 januari 1995 var inte egendomsrätten grundlagsskyddad. Den som lidit en förlust genom att hans egendom exproprierats var tillförsäkrad ersättning enligt bestämmelser i vanlig lag.

Vårt EU-inträde innebar att Europakonventionen inkorporerades i svensk rätt. Därmed fick vi en generell regel om att den enskildes rätt inte skulle kränkas. Äganderätten blev därmed grundlagsfäst i regeringsformen 2 kap. 18 §. En bestämmelse om att ersättning skulle utgå vid ingrepp i enskild egendom skrevs också in i grundlagen, utöver Europakonventionens mer allmänna ordalydelse. Det är detta tillägg som har lett till tolkningssvårigheter, trots att KU mycket tydligt underströk att ersättningsrätten inte skulle utvidgas i förhållande till rådande rättsläge. Förväntningsvärdena skulle inte omfattas, och inskränkningarna i egendoms-skyddet skulle vara av viss storlek, för att något exemplifiera vad vi sade.

Den rättsvetenskapliga debatten har varit omfattande och motstridig när det gäller hur 2 kap. 18 § andra stycket skall tolkas. Skall motivuttalandena när det gäller regeringsformens rättighetsbestämmelser väga tyngre än grundlagens formella lydelse? Där står att man skall få ersättning om markanvändning inom berörd del försvåras eller om skada uppkommer som är betydande.

En sådan ordagrann tolkning skulle leda till säregna, ibland stötande resultat för det allmänna rättsmedvetandet, inte minst ur miljösynpunkt. Det skulle strida mot miljöbalkens bärande idé. Det är politiskt absurt, och det kan inte vara meningen att ersättning skall utgå om myndigheterna inskränker verksamheter av miljöskäl.

Lagrådet, som har en rådgivande funktion, anser att man skall vara återhållsam med att fästa avseende vid motivuttalanden om de är svårför-enliga med lagens ordalydelse. Lagrådet föreslår för att rättsläget skall bli klart att andra stycket i 18 § 2 kap. regeringsformen ändras så att det mer stringent uttrycker lagstiftarens – riksdagens – avsikt.

KU vidhåller att vårt tidigare motivuttalande skall tolkas så, att någon utvidgning av äganderätten inte föreligger, även om äganderätten nu är grundlagsfäst. Den tolkning av bestämmelsen måste göras som var avsedd vid dess tillkomst. Men det självklart riktiga och logiska är givetvis att motivuttalandena i förarbetena och ordalydelsen i lagtexten är i så stor överensstämmelse som möjligt.

KU har uppmärksammat Lagrådets påpekande, och vi har därför kommit fram till att lydelsen i regeringsformen skall ses över. Regeringen bör utreda frågan med parlamentarisk medverkan. Däremot anser utskottet att det skulle leda till oöverblickbara konsekvenser om, som moderaterna anser, den enskilda äganderätten blir orubblig och okränkbar. Utskottet anser att inskränkningar endast får ske i klart angivna fall och alltid med full ersättning.

Vi har också en gemensam äganderätt till vissa naturtillgångar: luft, visst vatten och viss mark. Det gemensamma ägandet är också något att

slå vakt om och skydda. Gemensamma miljövärden skall värnas. Om detta talar moderaterna sällan.

Min personliga åsikt är att den enskilda äganderätten skall formuleras på ett övergripande principiellt sätt i regeringsformen och att ersättningsreglerna borde kunna regleras i vanlig lag.

Anf. 89 KENNETH KVIST (v):

Fru talman! Frågan om äganderätten i regeringsformen har diskuterats flera gånger. Jag har själv vid några tillfällen under den gångna mandatperioden lämnat in motioner med krav på att den skall utmönstras ur regeringsformen.

Jag har i det här sammanhanget kunnat godkänna att man åtminstone ser över den så att inte den tolkning som görs leder till orimligheter. Rättsläget måste vara klart. Man måste skriva in i lagen vad man egentligen avser att lagen skall innehålla. Jag delar Catarina Rönnungs uppfattning att ur miljösynpunkt leder lagens bokstav för närvarande till orimligheter som lagstiftaren inte gärna kan ha åsyftat, alltså att man skulle kunna få ersättning om man hindras från att bedriva miljöförstörande verksamhet. Det kan rimligen inte vara meningen med lagstiftningen. Det är därför viktigt att lagtexten ses över. Jag har dock i ett särskilt yttrande markerat att jag skulle vilja att utredningsmandatet blev mer öppet. Man måste på ett öppet sätt pröva i princip hela frågan om egendomsparagrafen i regeringsformen.

Äganderätten är en mycket viktig fri- och rättighet, säger Bo Könberg. Men det finns ju också andra fri- och rättigheter som borde anses viktiga men som inte har grundlagsskydd. Ett exempel gäller de människor som inte äger produktionsmedel, mark eller kapitaltillgångar utan bara sin egen arbetskraft. Deras disposition av den egna arbetskraften eller deras rätt att få göra bruk av arbetskraften, dvs. rätten till arbete, har ju inte på något sätt samma skydd som kapitalets rätt till ägande och kapitalets rätt till inkomst av ägande.

Själva det privata ägandet av marktillgångar och produktionsmedel utgör en grund för samhällets uppdelning i olika klasser enligt den sociala skiktning som vi har. Den ena människans ägande av produktionsmedel betyder den andra människans icke ägande. Den ena människans ägande betyder makt över den andra människans arbete och möjlighet att få utkomst. Den ena människans ägande betyder också ett överläge när det gäller att utnyttja övriga demokratiska fri- och rättigheter.

Ett så utomordentligt starkt grundlagsfästade av äganderätten som i svensk grundlag, som t.o.m. går utöver vad som gäller i Europakonventionen om mänskliga rättigheter, leder till att vad man egentligen grundlagsfäster är ojämlikhet i samhället och ojämlika möjligheter i äganderätten. Till detta återkommer jag, om väljarna ger förtroende och möjlighet därtill, under kommande mandatperiod. Det kan ni vara så säkra på.

Jag litar också på att utredningen – och törhända även regeringen – ger ett öppnare mandat, eller att utredningen som skall tillsättas *begär* ett öppnare mandat när den granskar den här frågan för att se den i dess litet vidare principiella kontext.

Men för tillfället och i det aktuella sammanhanget är det ändå viktigt att markera att det bör bringas reda så att det blir en överensstämmelse mellan åtminstone texten och motiven för texten. Därför kan jag också

tillstyrka utredningen sådan den framstår hos utskottsmajoriteten. Jag har inget annat yrkande vid detta tillfälle.

Prot. 1997/98:117
3 juni

*Regeringsformens
egendomsskydd*

Anf. 90 BO KÖNBERG (fp) replik:

Fru talman! Kenneth Kvist påminde om mitt inledande konstaterande att äganderätten är en viktig fri- och rättighet. Det är Folkpartiet liberalernas och min bestämda uppfattning. Vi tycker också att vi har goda historiska skäl för att tycka att äganderätten har haft en mycket central roll för utvecklingen av välstånd, och därmed också välfärd, i vårt land.

Kenneth Kvist nämner att han tycker att man skulle få något slags grundlagsskydd för rätten till arbete. Få partier i vårt land arbetar så mycket för att alla verkligen skall ha möjlighet till arbete som Folkpartiet liberalerna. Men jag tror inte att det här är något som bör föras in i grundlagen. Det vore intressant att höra hur Kenneth Kvist hade tänkt sig att det i så fall skall genomföras. Är det så att vi i dag skulle slippa 500 000 arbetslösa om det stod i grundlagen att dessa hade rätt till arbete eller vad menar Kenneth Kvist på den här punkten?

Sedan gör han en analys som åtminstone till ordalydelsen, fru talman, något påminner om en tidigare epok i hans partis historia. Det är när han talar om att det är äganderätten som leder till uppdelningen i olika klasser och till ojämlikheten bland medborgarna. Om det skulle Kenneth Kvist och jag kunna föra en lång och, hoppas jag, nyanserad diskussion. Det låter sig dock inte göras, tror jag, när vi bara har två minuter var på oss.

Däremot skulle det möjligen redan i den *här* debatten vara av ett visst intresse att veta vad Kenneth Kvist och Vänsterpartiet vill göra för att öka jämlikheten genom att minska skyddet för äganderätten. På vilket sätt skall äganderätten i Sverige i dag bli mindre så att den, säkert önskvärda, ökningen av jämlikheten skall åstadkommas? Det kunde vara av värde att få reda på det när vi diskuterar äganderättens skydd i grundlagen.

Anf. 91 KENNETH KVIST (v) replik:

Fru talman! Gärna det. Vi distanserar oss naturligtvis från den gamla anarkistiska filosofin på området, där Proudhon någon gång omkring mitten av 1800-talet myntade tesen att äganderätt är stöld – *la propriété c'est le vol*, som han uttryckte det. Det var ju redan Marx på sin tid kritisk mot eftersom varje produktionsförhållande skapar sin laglighet, sina utbytesförhållanden och därmed också sin juridik kring ägandet.

Men att åtminstone tona ned skyddet för ägandet så att det är möjligt med en rationell miljölagstiftning, så att det är möjligt att komma åt olika former av spekulativa missgrepp och övergrepp, tror jag är nödvändigt och önskvärt ur samhällsnyttans aspekt. Därmed blir ju inte äganderätten alldeles oskyddad. Även om man inte behandlar den på samma sätt som nu i grundlagen finns det en rad lagar som både reglerar och skyddar äganderätten.

Vad jag vill säga är detta: Man blåser upp just äganderätten, alltså just *en* samhällsklass stora bas för sin inkomst, nämligen ägandet av olika tillgångar. Däremot kan man inte – och jag håller med Bo Könberg om att man egentligen inte *kan* – lagstifta, eller grundlagsstifta om man så vill, bort arbetslösheten. Det visar så att säga den ojämlikhet som ligger i själva denna lagstiftnings princip. Grunden för den ena produktionsfak-

*Fel! Okänt
växelargument.*

torns inkomst, nämligen kapitalets inkomstkälla, är grundlagsskyddad medan arbetets inkomstkälla inte är det.

Anf. 92 BO KÖNBERG (fp) replik:

Fru talman! Man kan alltid diskutera om det är så att man blåser upp olika delar i politiken. För min del menar jag att det är så att vi just nu diskuterar äganderätten. Jag har i andra sammanhang, som Kenneth Kvist väl vet eftersom vi delvis har gjort det i samma forum, blåst upp ett stort antal av de andra fri- och rättigheterna och sett till att de har fått ett bättre grundlagsskydd än de hade för ett tjugotal år sedan.

Jag skall i dag inte ge mig in på diskussionen om huruvida Proudhon var att föredra framför Marx. Jag tror kanske inte att kammaren önskar det så här i slutskedet av riksdagsåret.

Däremot tycker jag fortfarande att det vore intressant att få klarlagt vad Kenneth Kvist egentligen menade på slutet när han ville minska skyddet för äganderätten i syfte att minska ojämlikheten mellan olika grupper i vårt land.

Att vi behöver se över den här paragrafen är vi ju överens om från samtliga partiers sida. Och syftet med folkpartimotionen som nu snart kommer att bli bifallen var ju just att se till att skyddet mot miljöförstöring skulle vara så bra som möjligt.

Men det var inte riktigt det som Kenneth Kvist talade om på slutet. Det var mer allmänt att vi skulle undergräva skyddet för äganderätten i grundlagen i syfte att öka jämlikheten. Jag har ännu inte fått svar på vilka ingrepp och i vilka människors äganderätt han hade tänkt sig.

Anf. 93 KENNETH KVIST (v) replik:

Fru talman! Det kan t.ex. vara det som föranleder den här behandlingen, nämligen att dämpa skyddet för äganderätten för att den kan behöva tubbas på av angelägna miljöintressen. Men det kan också vara så att man kan diskutera hur åtgärder skall sättas in för att begränsa t.ex. monopolisering, koncentration av kapital och olika tillgångar, koncentration inom massmedieindustrin osv. Då kan man behöva ha en mer smidig reglering än den ganska rigida som nu finns i grundlagen.

Därför hade det egentligen varit önskvärt med ett mer öppet utredningsmandat. Men jag har kunnat godkänna att det ändå över huvud taget utreds.

Anf. 94 CATARINA RÖNNUNG (s) replik:

Fru talman! Kenneth Kvist tog upp en väldigt intressant aspekt på den personliga äganderätten, nämligen hur man skall skydda sina immateriella tillgångar; sina kunskaper och sina färdigheter. Vi hade en diskussion om immaterialrätten häromdagen i samband med att vi diskuterade scientologikyrkan. Då kom vi fram till att det är möjligt att den generella lagstiftningen på det här området släpar efter – och inte minst att den behöver komma i kontakt med teknikens nuvarande utveckling.

Jag anser när det gäller grundlagen att Europakonventionens egendomsskydd översatt i grundlagstext är fullt tillräcklig. Men om man skall grundlagsfästa skadeståndsskyldigheter och ersättningsregler leder det bara till tolkningstvister och juridiska problem som man skulle kunna

undgå på ett smidigare sätt om man lät ersättningsreglerna förbli i den allmänna lagstiftningen. Då skulle de dessutom mer enkelt kunna ändras i takt med utvecklingen i samhället i övrigt.

Anf. 95 KENNETH KVIST (v) replik:

Fru talman! Jag är egentligen delvis överens med Catarina Rönnung när det gäller att det behövs en översyn. Det här med kvalificerade ersättningsregler, som egentligen är inskrivet, behöver tas bort. Det var en olycka att socialdemokratin faktiskt lät sig luras att gå med de borgerliga för att nå någon sorts fred i grundlagsfrågor och att den inte hävdar arbetarrörelsens principiella inställning till egendomsfrågan. Man har gått med på en långtgående högerkompromiss.

När man sedan upptäcker vad denna får för olyckliga konsekvenser i det verkliga livet tvingas man konstatera att det inte ens rimmar med vad regeringarna har uttalat för motiv för paragrafen. Sedan måste man utreda saken på nytt.

Det är gott och väl att man gör denna delvisa reträtt. Därför har jag inte reserverat mig, utan biträtt detta – även om jag har samma principiella kritik av äganderätten som jag vid flera andra tillfällen har framfört i denna kammare och också genom motioner till detta riksmöte.

Anf. 96 CATARINA RÖNNUNG (s) replik:

Fru talman! När ersättningsreglerna skrevs in i grundlagens 18 § 2 kap. andra stycket sade KU mycket bestämt att även om de var inskrivna skulle det inte innebära att ersättningsområdet på något sätt utvidgades.

Det nuvarande rättsläget, som gällde innan ersättningsreglerna blev grundlagsfästa, skulle gälla även i fortsättningen. Därmed utvidgade man inte själva området där dessa ersättningsregler skulle tillämpas, trots att detta skrevs in i grundlagen efter en kompromiss. Och jag vill hävda att den dåvarande regeringens representanter väl var de mest drivande men att Socialdemokraterna vid uppgörelsen fick till stånd att allemansrätten blev grundlagsfäst.

Anf. 97 KENNETH KVIST (v) replik:

Fru talman! Det problematiska var ju att man i texten egentligen förstärkte grundlagsskyddet för egendom samtidigt som man var noga med att uttala att avsikten inte var att göra det som man i själva verket gjorde. Det är ju därför som vi nu så att säga måste hemställa om en utredning som bringar reda i denna juridiska motsägelse som enligt fru Rönnungs eget påpekande, fru talman, var att en enig juristkår anser att just denna motsättning finns mellan vad vi kan kalla förarbeten och lagtexten. Det är ju bra att vi bringar reda i detta, och törhända leder det också till att vi får en mer realistisk nivå på ägandeskyddet, även om min principiella kritik av ägandeskyddet som sådant som sagt kvarstår.

Anf. 98 PETER ERIKSSON (mp):

Fru talman! Jag vill göra en liten parallell här. Den handlar om lagstiftning. Lagstiftning är ibland ganska komplicerad. Man kan tänka sig ungefär följande situation.

Alla är överens om att man inte skall stjäla. Det är därför förbjudet att stjäla. Vi lagstiftar om att förbjuda folk från att stjäla från varandra. Vi är överens.

Samtidigt skriver vi in i motiven i bakgrunden till denna lagstiftning att vi inte riktigt menar så utan att vi egentligen har avsikten att den skall tolkas på ett annat sätt. Och framför allt skriver vi in att den som stjal och blir ertappad av polisen och blir fråntagen det som han eller hon har stulit skall få ersättning av staten för det som han har blivit ifråntagen.

Jag tror att de allra flesta tycker att det är en ganska orimlig lagstiftning. Men det är ungefär vad som har hänt i Sverige. Och det är ungefär detta som händer fast det denna gång handlar om miljöförstöring.

Före och efter valet 1994 fattades det beslut om att vi skall stärka ersättningsreglerna och att de skulle föras in i grundlagen. Om man läser lagen är effekten av det att den som bryter mot lagen, den som begår miljöbrott och förstör miljön, kan bli åtalad, kan bli tvingad att upphöra med att förstöra miljön men kan samtidigt kräva ut ersättning för det. Detta är naturligtvis inte rimligt. Och det är som litet grand har sagts i debatten att det var följden av en dålig kompromiss, där framför allt företrädare från de borgerliga partierna drev igenom att vi skulle stärka äganderätten kraftigt i grundlagen. Men vi från Miljöpartiet reagerade ganska skarpt mot detta när vi kom tillbaka till riksdagen hösten 1994. Vi har sedan dess också skrivit ett antal motioner om att detta måste ändras. Det är ju helt orimligt att den nya lagen, ersättningsreglerna, t.ex. när man vill avveckla kärnkraften, skall kunna tas till intäkt för att försvåra en avveckling av kärnkraften och göra det dyrare och medföra krav på högre ersättning till dem som äger kärnkraftverken.

Men det finns andra kanske ännu tydligare exempel på att detta är en orimlig lagstiftning. Flera ledande jurister har talat om samma sak, bl.a. professor Bertil Bengtsson, som menar att detta måste ändras. När vi nu äntligen har fått fram miljöbalken till riksdagen och i dag kommer att fatta beslut om en ny förbättrad och stärkt miljölagstiftning, har vi också under vägen frågat vad Lagrådet tycker om detta. Lagrådet säger att ett problem med miljöbalken är att vi har fått en så stark äganderätt i Sverige att det kan ifrågasättas om vi kan skydda miljön. Därför tyckte Lagrådet att grundlagen måste ändras, så att motiven blir det som gäller, alltså att man inte skall kunna få ersättning om man bryter mot miljölagstiftningen och förstör miljön.

Jag tycker att det var hedrande för Folkpartiet, som ibland har ett strå av grönt naturvårdsintresse i sig, att man har insett att detta i längden är en ohållbar situation. Vi har då i konstitutionsutskottet lyckats få en bred majoritet för att göra en ändring i grundlagen. Vi lägger fram förslag som innebär att regeringen måste återkomma med förslag till en ändring av grundlagen så att detta problem försvinner och så att vi faktiskt låter miljölagstiftningen gälla och inte längre ger rätt till ersättning för den som bryter mot miljölagen.

Staffan Westerlund är en professor i miljö rätt som är mycket kompetent. Han har också tagit upp denna fråga. Hans främsta argument mot att vi skulle införa en reformerad miljölagstiftning i Sverige var att ersättningsreglerna i grundlagen kan innebära att det i praktiken inte går att genomföra detta. Därför är jag mycket glad över att vi faktiskt har fått igenom en så bred majoritet i riksdagen som säger att vi måste göra dessa

ändringar. Jag tror att man kan säga att vi har alla ledande miljöjurister på vår sida när vi gör dessa ändringar. Vi har också hela miljöörelsen på vår sida. Såvitt jag vet, än så länge, har inte ens Centern sagt nej, trots att man medverkade till att driva frågan om en skärpning av ersättningsreglerna. Det hedrar Centern också om man lyckas fullfölja detta spår och röstar för att vi skall genomföra utredningen så att grundlagen på detta område kan ändras.

Jag vill alltså yrka bifall till konstitutionsutskottets förslag. Jag tycker att det är ett stort och viktigt steg som vi tar, och för mig personligen känns det glädjande, eftersom jag har deltagit i ganska många debatter där jag har haft en majoritet mot mig i denna fråga. Men nu har det vänt, och det tyder väl på att en ljusning och en strålande sommar är på väg.

Anf. 99 BO KÖNBERG (fp):

Fru talman! Jag skall inte göra något större försök att förstå Peter Erikssons liknelse mellan lagstiftning som tillåter stöld och miljöförstöring m.m. Jag tror inte att vi kommer att nå varandra på den punkten.

Jag skall bara uttrycka min tillfredsställelse över att Peter Eriksson uttrycker sin tillfredsställelse över att Folkpartiets motion blir bifallen.

Anf. 100 GUDRUN LINDVALL (mp):

Fru talman! Jag hade egentligen inte tänkt att begära ordet i denna debatt, men eftersom den berör det som vi har behandlat tidigare, nämligen miljöbalken, kunde jag inte låta bli.

Vi har alltså hört representanter från många partier stå här och tala om den stärkta äganderätten och säga att miljöbalken strider mot 2 kap. 18 § regeringsformen. Det finns också reservationer, t.ex. från Centern, där det antyds att så länge som vi har 2 kap. 18 § regeringsformen på nuvarande sätt bör vi inte skärpa miljölagarna. Samtidigt får vi nu ett betänkande som handlar just om 2 kap. 18 §. Man kunde då ha förväntat sig att de partier som var aktiva i den förra debatten skulle vara aktiva också nu. Ingen centerpartist har dock gått upp och sagt vad partiet tycker. Jag tycker att det är mycket märkligt.

Mycket av skiljelinjerna i miljöpolitiken handlar just om vilket skydd man vill ge för ägare. Skall det vara tillåtet för människor som äger fabriker, kärnkraftverk, skog och jord att göra vad de vill med sin mark eller inte? Skall de ha ersättning, om samhället vill utöka miljöhänsynen? Jag skulle vilja hävda att skiljelinjen i svensk miljöpolitik går här.

Jag tycker att det är mycket märkligt att Centerpartiet vad gäller miljöbalken har avgivit en reservation i en viss riktning men agerar annorlunda i KU. Centern skriver i sin reservation i miljöbalkssammanhang att man anser att miljölagarna inte skall skärpas så länge 2 kap. 18 § kvarstår oförändrad. Sedan skriver man att man anser att 2 kap. 18 § skall ändras. Jag kan inte tolka det på annat sätt än att man egentligen vill ändra 2 kap. 18 §. Jag hoppas att det är så. Det vore fullständigt befängt om vi inte skulle kunna skärpa miljölagarna i Sverige på grund av en olycklig formuleringskillnad i motivtext och lagtext i regeringsformens 2 kap. 18 §.

Jag tycker att det är mycket förvånande att Centern på det här sättet mörkar sin uppfattning. Jag vill egentligen inte inbjuda Centern till de-

batt, utan jag hoppas bara att det här innebär att Centern yrkar bifall till konstitutionsutskottets förslag. Det gör att vi i framtiden kommer att se till att det går att skärpa miljölagarna förhoppningsvis ännu mer.

Anf. 101 CATARINA RÖNNUNG (s):

Herr talman! Jag skulle bara vilja korrigera Kenneth Kvist på en punkt. Han påstår att en enig juristkår inte anser att man kan tolka ersättningsreglerna i regeringsformen. Så är ju inte fallet. Några anser att KU:s motivuttalande skall vara vägledande. Andra säger att man strikt skall följa lagtexten.

Det är i det här fallet inte bara socialdemokraterna som är kloka nog att tycka att riksdagen skall lagstifta så, att otydligheter och missförstånd så långt som möjligt elimineras. Det tycker alla partier liksom även Centerns representant i vårt utskott, Birgitta Hambræus, vars namn står under betänkandet.

Anf. 102 KENNETH KVIIST (v):

Herr talman! Jag citerade den högt värderade kollegan Catarina Rönnung fel. Jag beklagar detta. Det är bra att hon har preciserat sig på den berörda punkten. I övrigt har jag inget att tillägga.

Överläggningen var härmed avslutad.

Beslut

JoU20 Miljöbalk

Mom. 4 (miljöbalkens mål m.m.)

1. utskottet

2. res. 1 (m)

Votering:

224 för utskottet

66 för res. 1

59 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 135 s, 22 c, 21 fp, 18 v, 17 mp, 11 kd

För res. 1: 66 m

Frånvarande: 26 s, 14 m, 5 c, 5 fp, 4 v, 1 mp, 4 kd

Mom. 5 (miljöbalkens förhållande till annan lagstiftning)

1. utskottet

2. res. 2 (c, m)

Votering:

194 för utskottet

100 för res. 2

55 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 137 s, 22 fp, 18 v, 17 mp

För res. 2: 67 m, 22 c, 11 kd

Frånvarande: 24 s, 13 m, 5 c, 4 fp, 4 v, 1 mp, 4 kd

Mom. 24 (skydd mot utbyggnad av vattenkraften)

1. utskottet

2. res. 11 (fp)

Votering:

262 för utskottet

23 för res. 11

9 avstod

55 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 137 s, 67 m, 22 c, 18 v, 17 mp, 1 kd

För res. 11: 22 fp, 1 kd

Avstod: 9 kd

Frånvarande: 24 s, 13 m, 5 c, 4 fp, 4 v, 1 mp, 4 kd

Mom. 25 (skärpning av älvskyddet)

1. utskottet

2. res. 12 (fp)

Votering:

257 för utskottet

23 för res. 12

13 avstod

56 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 137 s, 67 m, 22 c, 17 v, 14 mp

För res. 12: 22 fp, 1 kd

Avstod: 3 mp, 10 kd

Frånvarande: 24 s, 13 m, 5 c, 4 fp, 5 v, 1 mp, 4 kd

Mom. 30 (bindande åtgärdsprogram m.m.)

1. utskottet

2. res. 16 (fp)

Votering:

261 för utskottet

33 för res. 16

55 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:
För utskottet: 137 s, 67 m, 22 c, 18 v, 17 mp
För res. 16: 22 fp, 11 kd
Frånvarande: 24 s, 13 m, 5 c, 4 fp, 4 v, 1 mp, 4 kd

Mom. 37 (allemansträtten)

1. utskottet
2. res. 20 (c, m, fp)

Votering:

172 för utskottet

122 för res. 20

55 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 137 s, 18 v, 17 mp

För res. 20: 67 m, 22 c, 22 fp, 11 kd

Frånvarande: 24 s, 13 m, 5 c, 4 fp, 4 v, 1 mp, 4 kd

Mom. 77 (resurser för miljötillsyn)

Yrkanden:

1. utskottet
2. mot. Jo33 yrk. 23 och 34 (kd)

Votering:

282 för utskottet

12 för mot.

55 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 137 s, 67 m, 21 c, 22 fp, 18 v, 17 mp

För mot.: 1 c, 11 kd

Frånvarande: 24 s, 13 m, 5 c, 4 fp, 4 v, 1 mp, 4 kd

Mom. 83 (skärpt straffskala för miljöbrott m.m.)

Yrkanden:

1. utskottet
2. utskottets hemställan med den ändring som föranleddes av bifall till mot. Jo33 yrk. 27 (kd)

Votering:

282 för utskottet

11 för mot.

56 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 137 s, 67 m, 22 c, 21 fp, 18 v, 17 mp

För mot.: 11 kd

Frånvarande: 24 s, 13 m, 5 c, 5 fp, 4 v, 1 mp, 4 kd

Mom. 99 (regeringsformen 2 kap. 18 § och ersättningsrätten i miljöbalken)

1. utskottet

2. res. 51 i motsvarande del (m)

3. res. 52 (c)

Förberedande votering:

67 för res. 51

32 för res. 52

195 avstod

55 frånvarande

Kammaren biträdde res. 51.

Huvudvotering:

195 för utskottet

67 för res. 51

32 avstod

55 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 137 s, 1 m, 22 fp, 18 v, 17 mp

För res. 51: 66 m, 1 kd

Avstod: 22 c, 10 kd

Frånvarande: 24 s, 13 m, 5 c, 4 fp, 4 v, 1 mp, 4 kd

Jan Backman (m) anmälde att han avsett att rösta nej men markerats ha röstat ja.

Övriga moment

Kammaren biföll utskottets hemställan.

JoU25 Följdlagstiftning till miljöbalken m.m.

Mom. 3 (hänsynsreglernas tillämpning)

1. utskottet

2. res. 1 (m)

Votering:

195 för utskottet

65 för res. 1

30 avstod

59 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 134 s, 4 c, 22 fp, 18 v, 17 mp

För res. 1: 65 m

Avstod: 1 s, 18 c, 11 kd

Frånvarande: 26 s, 15 m, 5 c, 4 fp, 4 v, 1 mp, 4 kd

Kjell Ericsson (c) anmälde att han avsett att rösta nej men markerats ha röstat ja.

Övriga moment

Kammaren biföll utskottets hemställan.

KU30 Regeringsformens egendomsskydd

Mom. 1

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Mom. 2 (förstärkning av skyddet för äganderätten)

1. utskottet

2. res. (m)

Votering:

223 för utskottet

70 för res.

56 frånvarande

Kammaren biföll utskottets hemställan.

Partivis fördelning av rösterna:

För utskottet: 137 s, 21 c, 21 fp, 17 v, 17 mp, 10 kd

För res.: 67 m, 1 c, 1 fp, 1 kd

Frånvarande: 24 s, 13 m, 5 c, 4 fp, 5 v, 1 mp, 4 kd

Beslut om uppskjuten votering

På förslag av tredje vice talmannen medgav kammaren att återstående ärenden på dagens föredragningslista fick avgöras i ett sammanhang vid arbetsplenium torsdagen den 4 juni.

*Demokrati och
mänskliga rättigheter i
Sveriges utvecklings-
samarbete samt
mänskliga rättigheter i
svensk utrikespolitik*

9 § Demokrati och mänskliga rättigheter i Sveriges utvecklingssamarbete samt mänskliga rättigheter i svensk utrikespolitik

Föredrogs

Utrikesutskottets betänkande 1997/98:UU15

Demokrati och mänskliga rättigheter i Sveriges utvecklingssamarbete
(skr. 1997/98:76)

Utrikesutskottets betänkande 1997/98:UU17

Mänskliga rättigheter i svensk utrikespolitik (skr. 1997/98:89)

Anf. 103 INGER KOCH (m):

Herr talman! Dagens debatt handlar om mänskliga rättigheter i svensk utrikespolitik samt om demokrati och mänskliga rättigheter i Sveriges utvecklingssamarbete.

Vi moderater har alltid hävdad att främjandet av respekten för mänskliga rättigheter och arbetet för en demokratisk utveckling i världens länder är en huvuduppgift för svensk utrikespolitik. Vi har också under många år betonat att Sverige har ett särskilt ansvar för att respekten för mänskliga rättigheter och demokrati stärks och för att etablerade regler och principer efterlevs i de länder som mottar ett betydande svenskt bistånd. Detta gjorde vi redan under det kalla krigets dagar.

Vi har också under många år kritiserat olika socialdemokratiska regeringar för att bistånd betalats ut utan några direkta krav på att utvecklingen skall gå i riktning mot demokrati och ökad respekt för mänskliga rättigheter. Statsmakter som i decennier har förtryckt sina folk har kunnat

räkna med svenskt bistånd. Vi har därför krävt att Sverige på ett mycket aktivare och tydligare sätt skall ställa krav och driva på en utveckling mot demokrati och mänskliga rättigheter.

Regeringen har i sina båda skrivelser nu velat betona vikten av ett starkare stöd för mänskliga rättigheter och en demokratisk utveckling både i svensk utrikespolitik i allmänhet och i Sveriges utvecklingssamarbete. Även om det har kommit sent tycker vi moderater att detta är ett steg i rätt riktning.

Herr talman! Vi har också i flera år – senast i höstas, och då med stöd av fyra andra partier – begärt att regeringen årligen i samband med budgetförslaget ger riksdagen en utförlig rapport om situationen och utvecklingen när det gäller mänskliga rättigheter och demokrati i våra samarbetsländer. En sådan rapport skall utgöra ett solitt underlag för en utförlig debatt här i riksdagen inför beslut om svenska biståndsinsatser. Vi anser att vetskapen om att den svenska riksdagen och den svenska regeringen noggrant följer och värderar utvecklingen av mänskliga rättigheter och demokrati skulle vara en viktig signal till mottagarländerna.

Regeringen har hittills inte uppfyllt våra förväntningar och sitt tidigare muntliga löfte när det gäller en sådan redovisning. Den redovisning som har skett till riksdagen i samband med budgetförslaget har varit mycket rudimentär. Ambassadernas hemliga rapporter om läget när det gäller mänskliga rättigheter kan inte ersätta den redovisning som vi efterfrågar.

Vi har därför haft anledning att rikta kritik mot regeringens bristande intresse för vårt och även för utskottets önskemål i detta avseende.

Regeringen har nu i skrivelsen om mänskliga rättigheter i utrikespolitiken återigen lovat att i den årliga redovisningen av utvecklingssamarbetet redogöra för hur respekten för mänskliga rättigheter i Sveriges samarbetsländer efterlevs.

Vi reserverar oss trots detta ansett att det behövs ett tillkännagivande till regeringen för att vi skall kunna vara säkra på att den av oss sedan länge efterfrågade rapporten skall lämnas. Jag yrkar därför bifall till reservation nr 1 i utrikesutskottets betänkande nr 15.

Herr talman! Sverige skall genom sin utrikespolitik främja respekten för de grundläggande fri- och rättigheterna och verka för ett starkt skydd av dessa.

En huvuduppgift är att få alltfler länder att inse att det är inom ett demokratiskt styrelseskick som medborgarna har de bästa möjligheterna att forma ett samhälle som värnar om rättsstaten och där yttrandefriheten, politisk pluralism och flerpartisystem kan utvecklas. Det handlar bl.a. om att människor runt om i världen skall få rösta på det parti som de vill, fritt få säga sin mening, fritt få utöva sin religion, ha rätt till en advokat när de står inför rätta och slippa alla former av övergrepp. Och om detta sker skall de kunna vara säkra på att det åtgärdas.

För alltfler människor i alltfler länder håller detta på att bli verklighet när nu demokratin etablerar sig i världen.

I Central- och Östeuropa har demokratin gjort enorma framsteg, och även om situationen är bräcklig på många håll har den hårda, brutala diktaturen försvunnit nästan överallt. Mänskliga rättigheter respekteras i mycket större omfattning nu än tidigare. I vårt närområde är utvecklingen i Vitryssland dock särskilt oroande. Vi ser också med stor oro hur orolig-

*Fel! Okänt
växelargument.*

heterna och förtrycket av den albanska befolkningen i Kosovo fortsätter med nya dödsoffer som följd. En fredlig lösning är nödvändig och insatser görs nu för att uppnå detta, även om de kunde ha gjorts betydligt tidigare och i större omfattning.

I Latinamerika, som tidigare plågats av många militärdiktaturer, är det enbart Kuba som inte har en folkvald regering. Men även i Latinamerika är åtskilliga demokratier bräckliga, och respekten för mänskliga rättigheter är inte tillfredsställande överallt. Fred och försoning i Centralamerika, t.ex. i Guatemala, pekar dock i rätt riktning.

I Asien är utvecklingen också på rätt väg. De stora undantagen är de fem sex länderna i det socialistiska blocket från Burma i väster till Nordkorea i öster. Här kan man inte se någon demokratisering, och läget för de mänskliga rättigheterna är dåligt.

Indonesien har varit det stora undantaget från regeln att icke-socialistiska länder i denna del av världen är demokratier. Även där saknades tidigare tecken på en utveckling i demokratisk riktning. Efter det att president Suharto tvingades avgå har nu den nya presidenten och parlamentet enats om att val skall hållas i landet nästa år. Positivt är också att presidenten och talmannen är överens om att ändra vallagarna för att liberalisera Indonesiens politiska system.

I ett bälte från Centralasien, Iran och arabvärlden ned mot Central- och Västafrika är demokratin satt på undantag. Situationen för de mänskliga rättigheterna är inte bättre.

I begränsad, men växande, omfattning finns en islamsk fundamentalism som förtrycker olikstämmande och kvinnor. Det gäller ett mindre antal av de islamiska länderna. Sudan och Iran är upprörande exempel på detta. Den afrikanska eller arabiska socialismen, liksom annat sekulärt maktbegär som t.ex. i Irak och Libyen, är fortfarande en vanligare källa till diktatur och förtryck. Det är en självklarhet att Sverige kraftfullt skall fördöma detta. I arabvärlden har dock demokratin svårt att få fäste.

I syfte att främja mänskliga rättigheter och demokrati, liksom ekonomisk utveckling och miljösamarbete, har EU en Medelhavsstrategi. Den innebär att alla länder vid Medelhavets södra och östra kust, utom Libyen som är under FN-sanktioner, erbjuds s.k. euro-mediterrana avtal. Det är associationsavtal som innebär att dessa Medelhavsländer och EU skall utgöra ett frihandelsområde år 2010.

I denna dialog med EU:s samarbetsländer i Medelhavsområdet är det viktigt att frågor om mänskliga rättigheter och demokrati betonas. Den hittillsvarande utvecklingen har visat att respekten för mänskliga rättigheter och utvecklingen mot demokrati inte kommit så långt som det är rimligt att kräva, trots ett omfattande ekonomiskt tillflöde via oljeintäkter eller bistånd.

Sker inte en demokratisk utveckling och en kraftigt förbättrad respekt för mänskliga rättigheter kommer södra och östra delen av Medelhavsområdet fortsättningsvis att vara en mycket instabil region.

Särskilt glädjande är att demokratin inte bara fått fotfäste utan också spridning i Afrika. 38 länder i Afrika har haft sina första demokratiska val, och i södra Afrika är demokratier vanligare än diktaturer. Även om situationen är bräcklig har betydande framsteg gjorts jämfört med hur situationen var för bara några år sedan.

För att respekten för mänskliga rättigheter skall bli bestående är det viktigt att vi bygger upp strukturer som främjar och kontrollerar att så också sker. Vi moderater har därför tidigare föreslagit att Sverige bör betona vikten av att det skapas regionala strukturer för mänskliga rättigheter och demokrati i dialogen med länderna i södra Afrika. Europarådet kan här vara en förebild. Erfarenhet från Europa visar att det europeiska integrationsarbetet startade just med mänskliga rättigheter och demokrati. Vi skall komma ihåg att Europarådet bildades redan för snart 50 år sedan.

En möjlighet vore att SADC-samarbetet fick mera fasta strukturer när det gäller att övervaka efterlevnaden av mänskliga rättigheter och demokrati bland de länder som är medlemmar. Det skulle kunna vara en naturlig följd av det framväxande parlamentariska samarbete som nu sker inom organisationens ram. Europarådets konventioner och mekanismer skulle kunna tjäna som inspiration.

Vi har också föreslagit att sådan verksamhet skulle kunna finansieras genom EU-biståndet, eftersom det handlar om regional integration där erfarenheterna från det europeiska integrationsarbetet kan vara intressanta.

Herr talman! Det internationella regelsystemet som syftar till att värna den enskilda människans rätt är relativt väl utbyggt. Det stora problemet i dag är att länder inte ansluter sig till internationella konventioner eller, vilket är vanligare, att förpliktelser inte uppfylls.

Trots den stora uppslutningen kring barnkonventionen kränks t.ex. barnens rättigheter runt om i världen. Barn torteras, våldtas och avrättas fortfarande, framför allt i interna väpnade konflikter. Antalet gatubarn ökar. Antalet barn som inte får undervisning ökar också på vissa håll. Barn får inte enligt konventionen diskrimineras eller utsättas för våld på grund av barnets eller föräldrarnas ras, kön, etniskt ursprung, handikapp eller börd.

Rättigheterna i 1948 års allmänna förklaring är universella. Inom FN-systemets ram har det antagits en rad konventioner som alla syftar till att stärka de mänskliga rättigheterna inom alla områden. Kontroll- och övervakningsmekanismer har knutits till de olika konventionerna. Vi har alltså rätt och skyldighet att kritisera och fördöma ett land som grovt och systematiskt kränker sina medborgares mänskliga rättigheter.

Det finns också en rad ideella organisationer som gör ett viktigt arbete för att övervaka situationen för mänskliga rättigheter och demokrati.

Vi moderater tycker att det nu är dags att också FN:s generalförsamling får en detaljerad rapport om läget beträffande efterlevnaden av de principer som själva organisationen är grundad på. Barnkonventionens mekanismer kan tjäna som föredöme, men själva granskningen bör ske direkt i generalförsamlingen.

En sådan årlig rapport kan sedan bli föremål för en ingående och bred debatt mellan alla medlemsländerna. Vid generalförsamlingens möte finns alla länder närvarande. Det vore därför bra att där kunna följa hur länderna lever upp till sina åtaganden.

Den 10 december är det 50 år sedan den universella deklARATIONEN om de mänskliga rättigheterna antogs av FN:s generalförsamling. Denna dag kunde vara ett bra tillfälle att för första gången göra en sådan manifestation. Jag yrkar därför bifall till reservation nr 3 i UU17. Jag stöder natur-

ligtvis övriga reservationer i de båda betänkandena där moderata namn finns med.

Herr talman! Då detta är min sista debatt både i de frågor som rör mänskliga rättigheter och i övriga utrikesfrågor, vill jag passa på att tacka mina meddebattörer under många år för stimulerande diskussioner i många för oss alla viktiga ämnen.

Tack, herr talman!

Anf. 104 LENNART ROHDIN (fp):

Herr talman! Förra måndagen stod jag i Hongkongs nya Convention Hall. Rösträkningen hade just avslutats efter de första valen till den lagstiftande församlingen i Hongkong efter återföreningen med Folkrepubliken Kina, samma Convention Hall där den kinesiska presidenten Jiang Zemin tog över makten över Hongkong midnatt natten mellan sista juni och första juli i somras.

Alla de demokratiska reformer och förändringar som skett vad gäller MR-lagstiftning i Hongkong sedan överenskommelsen mellan Kina och Storbritannien 1984 skulle upphävas enligt ledarna i Beijing. Den lagstiftande församling som valts hösten 1995 med allmänna och direkta val, och där den demokratiska oppositionen vunnit stora framgångar, skulle upplösas och ersättas med en av Beijing handplockad församling där demokraterna saknade all representation. Detta skulle ske under ledning av den av Beijing utsedde styresmannen Tung Chee Hwa.

Redan samma dag, den 1 juli, utrymdes den lagstiftande församlingen. Demokraterna samlades en sista gång på balkongen och förklarade unisont: "Vi kommer tillbaka!" I måndags i förra veckan kunde demokraterna jublande ropa ut i Convention Hall: "Vi är tillbaka!"

Valen genomfördes med ett mycket större valdeltagande än någon gång tidigare. Trots en föga engagerande valrörelse, trots oro för ekonomiska problem och rekordarbetslöshet, trots ett för många synnerligen invecklat och svårbegripligt valsysteem och trots skyfallslänkande regnstormar långt in på eftermiddagen gick 53 % av Hongkongs röstberättigade till valurnorna, utom där översvämningar gjorde det omöjligt att nå fram. Allmänna val är viktiga. Det visade Hongkongs befolkning i de första demokratiska valen på Kinas jord.

Trots att de demokratiska partierna vann över 60 % av rösterna och 70 % av de mandat som valdes i direkta val – 14 av 20 – har demokraterna i den nya lagstiftande församlingen bara 19 av 60 mandat. Resten kontrolleras i dag av de Beijingtrogna. Detta är resultatet av ett valsysteem, där hälften av mandaten – 30 stycken – utses i korporativa yrkesvalkretsar, där bara en bråkdel av Hongkongs befolkning har rösträtt. 10 mandat utses av den styrande administrationen. Det garanterar att folkets val inte kan få något inflytande på den lagstiftande processen i Hongkong. Folket är inte att lita på – det visade det tydligt i valen förra söndagen.

I en första kommentar till valresultatet förklarade valets segerherre, den liberale partiledaren Martin Lee som nu i spetsen för dem som av Beijings trogna slängdes ut den 1 juli förra sommaren nu åter tågar in i den lagstiftande församlingen, att Hongkongs befolkning visat att den vill ha demokrati. Det borde vara en signal till de styrande i Hongkong och

Beijing att påskynda processen, så att redan nästa val i Hongkong blir demokratiska fullt ut.

Beijings handgångne styresman Tung Chee Hwa behövde inte invänta ytterligare order från sina överordnade utan förklarade omedelbart: Systemet ligger fast. År 2007 skall en översyn enligt överenskommelsen från 1984 ske av huruvida allmänna direkta val skall genomföras i Hongkong. Det nuvarande valsystemet garanterar att demokraterna, alldeles oavsett vad Hongkongs röstberättigade då kan tänkas vilja, inte kan få något inflytande över den översynen. Det avgörs då som nu i Beijing.

Herr talman! I natt är det nio år sedan demokratidemonstrationerna på Tienanmen Square i Beijing krossades i en blodig massaker natten mellan den 3 och den 4 juni 1989. Fortfarande finns inga officiella uppgifter över hur många som mördades av Folkets befrielsearmé sedan den kinesiske reformatorn Deng Hsiao-ping givit order att krossa demokratirörelsen. Tio år efter det att Wei Jing-sheng dömdes till 14 års fängelse för att vid Demokratimuren i Beijing ha hävdad att Deng Hsiao-pings fyra moderniseringsreformer krävde en femte reform – demokrati – gav de åldrande ledarna ett alldeles otvetydigt besked: Ingen demokrati i Folkrepubliken Kina.

När den amerikanske presidenten Clinton, förföljd av alltmer påtagliga rykten om betydande kinesiska kampanjbidrag inför presidentvalet 1996, senare denna månad – juni månad 1998 – besöker Kina för ett toppmöte med den kinesiske ledaren Jiang Zemin tas han som seden bjuder emot inför Folkets befrielsearmés specialtrupper – på Tienanmen Square. De har till skillnad från president Clinton varit där förut, bl.a. den 4 juni 1989.

I höstas frigavs den mest uppmärksammade kinesiske dissidenten Wei Jing-shen efter att ha tillbringat bortemot två decennier i fängelse för sitt krav på demokrati i Kina och för att ha pekat ut Deng Hsiao-ping som det största hindret. Det skedde som en gest strax efter Jiang Zemins framgångsrika statsbesök i USA. Inför president Clintons svarsbesök i sommar frigavs som en ytterligare gest den närmast mest kände dissidenten Wang Dan, en av ledarna från Tienanmen Square i juni 1989.

Det är givetvis välkommet men inget som helst tecken på en sinnesförändring i Beijing. Inför förbättrade stormaktsrelationer och möjligheten att få köpa avancerad rymdteknik från USA är ledarna i Beijing beredda att betala med en gest, särskilt som det innebär att de återstående tusentals gamla och nya politiska fångarna i Kinas arbetsläger åter blir mer anonyma för omvärlden.

Bara i vår har många fler nya politiska fångar fängslats än de få som frigivits. Inför årsdagen i morgon och inför president Clintons besök beläggs kända dissidenter med husarrest. I går meddelade kinesiska UD på nytt att det inte finns någon anledning för Beijing att ompröva sin syn på vad en officiell talesman kallade ”de politiska störningarna 1989”.

I måndags krävde Amnesty International att alla som fängslats för inblandning i händelserna den 4 juni skall friges. Amnesty har dokumenterat 250 av de kanske upp till 3 000 som fortfarande sitter fängslade, bland dem den livstidsdömde 75-åriga Wang Jiayang som dömdes för kontrarevolutionär propaganda. I söndags hölls den hittills största politiska demonstrationen i Hongkong sedan återföreningen förra året. Där krävdes

att de skyldiga för massakern vid Tiananmen Square skall straffas och att de fängslade skall friges.

Herr talman! Utrikesutskottets majoritet, främst socialdemokrater och moderater, ansluter sig till den linje som utrikesministern tidigare i vår företrätt i riksdagen att liksom EU ”ta fasta på den samarbetsvilja som Kinas ledare givit uttryck för och aktivt pröva möjligheterna till en förstärkt dialog”. Det är en dålig omskrivning av att Kina lyckats splittra den demokratiska världen och spela ut lukrativa handelsavtal i gengäld för att avstå från offentliga angrepp på bristen på demokrati.

I den senaste utgåvan av den ansedda kvartalsskriften *Contemporary Southeast Asia* beskriver den tyske forskaren Kay Möller vid *Stiftung Wissenschaft und Politik* EU-ländernas Kinapolitik sedan juni 1989. 1992 straffades Frankrike hårt av Beijing för sin hållning. Den franske premiärministern tvingades två år senare till Beijing för att göra avbön. När slaktaren från Tiananmen Square, premiärminister Li Peng, omedelbart efter den kinesiska missilkrisen mot Taiwan i april 1996 besökte Paris utlovade han kinesiska köp av 10–30 Airbusflygplan.

I mars förra året vägrade Frankrike att delta i EU-ländernas återkommande förslag om en resolution om Kina i FN:s MR-kommission. Till Frankrike anslöt sig Tyskland, Italien, Spanien och Grekland – som av en händelse de stater som ingår i Airbusprojektet. Holland och Danmark presenterade då det stympade EU:s resolution och drabbades av repressalier. I maj 1997 utökade Kina sina inköpsplaner vad avser Airbusplan.

I mars i år kunde EU-länderna enas om att inte lägga fram någon resolution om bristen på respekt för mänskliga rättigheter. Det kallas för att ta fasta på en samarbetsvilja, men det är att falla undan för en brutal utpressningspolitik. Kina, världens största stat och världens största diktatur, har FN:s MR-kommission ingen anledning att ha någon uppfattning om. Det sparar man till små och isolerade diktaturer.

Redan i september 1993 fastslog den kinesiska politbyråns ständiga utskott angående de internationella sanktionerna efter massakern på Tiananmen Square, att det inte fanns anledning att falla undan för krav eftersom motsättningarna mellan de västliga demokratierna hindrar dem att effektivt driva sådana krav. Så rätt de får. Men varför hyckla? Säg som det är! Vi har inte råd att avstå från värdefulla kontrakt på den växande kinesiska marknaden.

Herr talman! Men är då demokrati något som vi inte kan hoppas på i Kina? Nej, det finns kineser som lever i en demokrati – på Taiwan. Taiwan är den kanske mest lovande demokratin i hela Asien. I parlamentsval i höst och presidentval om något år kan oppositionen mycket väl ta över styret i en kinesisk demokrati. Det är inte som i Folkrepubliken en demokrati som vi inte ens kan drömma om. Det är inte som i Hongkong en demokrati som vi kanske kan överväga efter år 2007. Det är en blomstrande demokrati bland 24 miljoner kineser på Taiwan. President Lee Teng-hui är den ende folkvalde kinesiska statschefen i världen.

Men det är en demokrati som världens demokratier försöker blunda inför. Som en följd av de stormaktsöverväganden som gjordes 1972, när Mao Tse-tungs diktatur i Beijing fick överta medlemskapet i FN och dess säkerhetsråd från Chiang Kai-sheks diktatur på Taiwan, står Asiens mest blomstrande demokrati och Kinas enda demokrati isolerad utanför såväl FN som dess underorgan, i vilka även befrielseerörelser under årens lopp

kunnat inväljas. Det som var möjligt att köpa 1972 är en absolut orimlighet 1998. Nästa gång frågan om att utreda Taiwans närvaro i FN-systemet reses bör det få Sveriges och EU:s aktiva stöd.

Vid lokal- och regionalvalen i december 1997 vann det taiwanesiska oppositionspartiet stora framgångar. DPP är ett parti som på olika sätt förespråkade Taiwans självständighet, till skillnad från det hitillsvarande regeringspartiet. Efter den för Beijing så lyckade återföreningen av Hongkong förra året strävar de nuvarande ledarna efter att också lyckas återförena Taiwan med fastlandet.

Skulle ett demokratiskt maktskifte äga rum det kommande året på Taiwan, finns det stor risk för att Beijing på nytt kommer att ta till militära utpressningshot, verbala och verkliga, för att tvinga det demokratiska Taiwan på knä. Om kineser på fastlandet och kineser på Taiwan önskar återförenas, är det deras sak att bestämma. Sker det i öppna och demokratiska former på fastlandet och på Taiwan, är det att välkomna.

Men det är inte Kinas inre angelägenhet om ledarna i Beijing använder militära maktspråk för att tvinga det demokratiska Taiwan att ansluta sig till världens fortsatt största diktatur. Ingen ett-Kina-politik kan legitimeras något sådant. Det borde även Sveriges regering och riksdag kunna uttala. Det kan bli nödvändigt mycket förr än vad man kanske tror.

Herr talman! Den ekonomiska krisen i Ost- och Sydostasien har på ett välkommet sätt visat att frågan om ekonomisk tillväxt och stabilitet inte går att skilja från frågan om demokrati. Suhartos fall i Indonesien var efterlängtat. Men det innebär ingen demokrati med automatik. Det är samma maktkretsar som tagit över. Det finns anledning för omvärlden att med största uppmärksamhet följa att de aviserade demokratiska valen verkligen kommer till stånd, och det är inte särskilt överraskande att den nya ledningen i Djakarta förklarar att den indonesiska ockupationspolitiken gentemot Östtimor består.

I Thailand och i Sydkorea innebar den ekonomiska krisen att demokratin vann insteg. President Kim Dae Jungs tillträde i februari är det mest lovande som hänt demokratin i Asien efter de senaste tio årens utveckling på Taiwan. När Kim Dae Jung svor presidenteden i februari satt alla tre tidigare sydkoreanska presidenter på hedersläktaren. De var bittra fiender till Kim Dae Jung under 70- och 80-talet, och det var på ett hår att Kim Dae Jung avrättats efter oroligheterna i Kwangjuprovinsen 1980. Det som skedde i februari var ett styrkebevis för den sydkoreanska demokratins mognad – mitt i en ekonomisk kris av enorma mått.

Så länge västvärldens s.k. förståsigpåare betraktade den asiatiska ekonomiska boomen som en obruten uppåtvänd linje rakt in i det asiatiska århundradet fanns det stor förståelse för despotiska asiatiska makthavares filosoferande över s.k. asiatiska värden. Ledare som Malaysias Mahathir och Singapores Lee Kuan Yew sågs som ansedda statsmän. I Asien har familjen enligt dem en annan ställning, och västerländsk demokrati eller individuell frihet passar inte in. Den ekonomiska framgången togs som ett bevis.

Men hösten 1997 visade också i Asien att mänskliga framsteg bara kan gå hand i hand med demokrati och mänskliga rättigheter. Talet om asiatiska värden är en myt som framgångsrikt exploaterats av asiatiska despoter, som sökt monopolisera makt och rikedom.

Men det finns asiatiska ledare som aldrig accepterat talet om asiatiska värden, som länge och envist kämpat för demokrati och mänskliga rättigheter. President Lee Teng-hui på Taiwan är en av dem. Kim Dae Jung i Sydkorea är en annan. I måndags förra veckan kallade Martin Lee i Hongkongs Convention Hall valutgången för ett fullständigt förkastande av asiatiska värden. Han förklarade avslutningsvis:

”Asiatiska värden har förvrängts av asiatiska ledare intresserade av makt. Men jag säger att, om ni ger mig en amerikan, en europé eller en asiat – de vill alla vara fria. Det är vad vi visade i söndags.”

Herr talman! De här betänkandena omfattar väldigt många områden. Jag har valt att koncentrera mig till världens största hot mot demokrati och mänskliga rättigheter och den politik som omvärlden för, vilken innebär att man viker undan. Det gör även Sverige.

Jag står givetvis bakom samtliga reservationer från Folkpartiets sida men nöjer mig med att yrka bifall till reservation 2 vid betänkande nr 15 och till reservationerna 8, 10, 11 vid betänkande nr 17.

Anf. 105 EVA ZETTERBERG (v):

Herr talman! När riksdagen i dag behandlar regeringens skrivelser gäller det både mänskliga rättigheter i ett speciellt avseende, nämligen i Sveriges utvecklingssamarbete, och mänskliga rättigheter i svensk utrikespolitik som helhet.

Från Vänsterpartiets sida hälsar vi med glädje de två skrivelserna. Vi tycker att det är utmärkt att regeringen har satt samman det underlag för diskussion och för svensk politik som bör finnas på det här området.

Det är bra utifrån att vi under flera år här i riksdagen utarbetat årliga betänkanden som gäller mänskliga rättigheter. De har dock inte varit heltäckande utan har grundat sig på att respektive parti och enskilda ledamöter har väckt enskilda motioner eller parti- eller kommittémotioner. Det har varit väldigt värdefullt och viktigt, och vi får på det här sättet en betydligt mer heltäckande bild av det svenska arbetet på det här området.

Arbetet har från regeringens sida liksom från vår sida bedrivits just utifrån tanken på 50-årsminnet av antagandet av FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna. Det är en väldigt bra utgångspunkt. I skrivelsen i fråga pekar man på hur dessa rättigheter kan delas in i tre områden.

Det gäller för det första den grundläggande yttrandefriheten.

Det handlar för det andra om rätten till skydd mot övergrepp, som tortyr eller beslagtagande av egendom eller ingripande mot enskild person utan rättslig grund.

Det handlar för det tredje också om rättigheter för att tillgodose de grundläggande behoven. Väldigt ofta glöms de sistnämnda rättigheterna bort i detta sammanhang. Vi tror att det bara handlar om mänskliga rättigheter av typen rätt att uttrycka sin åsikt och att delta i val. Det handlar dock i lika hög grad om rätten till en levnadsnivå som skall motsvara människornas behov. De skall ha tillgång till en rad grundläggande rättigheter som hälsovård, utbildning, bostad och arbete, sådant som vi vet att en stor del av världens befolkning i dag inte har rätt till.

En väldigt stor del av världens befolkning som lever i diktaturer har inte tillgång till fri- och rättigheter i annat avseende, men det är lika ange-

läget att påpeka att den tredje typen av grundläggande rättigheter saknas för väldigt många människor i vår värld.

I skrivelserna tar man upp olika sätt att arbeta med frågorna – hur viktigt det är både att förebygga och att ingripa i tid vad gäller konflikter och vad vi kan göra för att se till att mänskliga rättigheter inte kränks. Det gäller också vad som bör göras när en sådan situation har uppstått.

Man pekar på enskilda organisationers roll och på företagens möjligheter och lyfter fram särskilt utsatta grupper. Kvinnor är diskriminerade i stort sett över hela världen. Trots tillkomsten av barnkonventionen, en konvention som alla länder i världen utom två har skrivit under, bryts det dagligen mot barnets rättigheter i många länder.

Man pekar också på minoriteters roll och bristande möjligheter att ha rätt till sitt eget språk, sin egen kultur osv.

Allt det här är väldigt bra, och jag vet att jag själv och Vänsterpartiet kan stå bakom i stort sett det mesta som framhålls i de här skrivelserna. Herr talman! Ett par områden som borde ha belysts och som man borde ha pekat på i det här sammanhanget har dock inte tagits upp.

Jag tänker för det första på krigsmaterielexporten. Det är självklart och uppenbart att Sverige exporterar krigsmateriel till länder runt om i världen, även till länder som vi vet i vissa fall efter hand har gått in i krig. I andra fall har materielen missbrukats till att förtrycka mänskliga rättigheter. Det är helt uppenbart att det här har ett samband, att Sverige har två ansikten. Därför borde också en diskussion om krigsmaterielexporten ha funnits med i det här sammanhanget.

Det gäller för det andra flyktingpolitiken, som inte heller har belysts. Från utskottsmajoritetens sida har man hävdats att den inte hör hemma här utan behandlas i annan ordning. Det är självklart så. Den skall behandlas i annan ordning i socialförsäkringsutskottet. Men samtidigt spelar flyktingpolitiken, dvs. hur vi tillvaratar mänskliga rättigheter på hemmaplan, en avsevärd roll för trovärdigheten för svensk politik vad gäller mänskliga rättigheter.

Jag vill bara peka på några mycket aktuella exempel. I dagens Dagens Nyheter finns en mycket välskriven artikel som handlar om en peruansk barnfamilj där flera av barnen är gravt handikappade. De håller sig gömda, eftersom mamman har utvisats tillbaka till Peru, och lever i ovisshet om sin framtid.

Den här familjen träffade jag redan hösten 1995 i norra delen av Sverige. Jag trodde att deras situation för länge sedan var löst. Så är inte fallet. Jag kan inte uppfatta det annat än som tortyr av barn att inte få den behandling de behöver och inte få ett beslut så att de kan få stanna och bli behandlade.

Jag vill påpeka att ungefär samtidigt som vi har den här debatten i kammaren pågår en demonstration utanför riksdagshuset – den är möjligen avslutad nu – till stöd för somalier som är utvisningshotade. Regeringen anser uppenbarligen att det går att utvisa till Somalia, ett land som inte ens har en regering och fungerande myndigheter och där det förekommer mycket stora övergrepp på mänskliga rättigheter.

Jag menar att detta gör att skrivelserna och regeringens och riksdagens behandling av mänskliga rättigheter inte är heltäckande, och dessa områden saknas definitivt.

Herr talman! I dessa två betänkanden finns så oerhört många frågor att ta upp – principiella, regionala och lokala – över problem men också glädjeämnen på detta område. Jag kan bara göra några få axplock i mitt anförande. Jag vill också peka på att Bengt Hurtig senare kommer att ta upp situationen i Turkiet vad gäller kurder men också vissa principiella frågetecken.

Vad gäller utvecklingssamarbetet vill jag särskilt peka på ett nytt inslag som jag finner vara välgrundat och som har fungerat bra. Det är partibiståndet, som jag till att börja med var mycket skeptisk till. Jag trodde att det skulle bli ett uttryck för en paternalism från svensk sida. Jag kan för Vänsterpartiets del konstatera att det har gått att använda det på ett mycket konstruktivt sätt. Det har handlat om att i viss mån ge bistånd till fattiga partier eller organisationer som arbetar för mänskliga rättigheter. Men vi har också själva lärt oss och har därigenom kunnat förmedla vidare i Sverige kunskap från exempelvis Centralamerika, Guatemala och El Salvador. De kontakter som har knutits i arbetet har haft väldigt stor positiv betydelse.

Jag vill också peka på det parlamentariska biståndet som Sveriges riksdag har till flera parlament i andra delar av världen. Det gäller t.ex. Angola. Det finns flera andra länder där jag har förstått att det är en mycket uppskattad insats som också behövs på alla sätt, eftersom det där finns korta traditioner av parlamentariskt arbete. Vi kan där bidra utifrån längre erfarenheter.

I detta betänkande är vi väldigt överens. Vänsterpartiet står bakom en reservation som gäller en utredning om de biståndspolitiska målen. Vi tycker att det är dags att man nu ser över de olika mål vi har tillfört till de ursprungliga fem, bl.a. det sjätte om jämställdheten. För vår del ser vi andra angelägna områden, t.ex. att bevaka barnets rättigheter, miljöfrågor och en rad andra frågor. Det skulle behövas en sådan översyn. Jag är därför litet överraskad över att Folkpartiet i detta sammanhang lyfter in demokrati som ett nytt övergripande mål, när man samtidigt vill ha den här utredningen. Jag tycker för Vänsterpartiets del att det är bättre att börja med utredningen och sedan se vad man landar på.

Jag går vidare till mänskliga rättigheter i utrikespolitiken. Där finns enorma problemområden i världen, men också ljuspunkter. Om jag ser till de positiva förändringar vi alla har kunnat iaktta under senare år finns det många och goda exempel. Inger Koch var inne på läget i Afrika, där 38 stater har haft flerpartival och gått till demokrati. Vi har självfallet också exemplet Sydafrika.

Om vi går till Latinamerika finns där länder som Guatemala, som har övergått till en fas med demokrati. Vi har Chile, som under många år var en diktatur, men som i dag befinner sig i en övergångsfas. Vi har Västsahara, som länge var ett låst område där inget hände politiskt därför att det fanns en blockering i FN och den politiska viljan saknades. I dag finns det planer om folkomröstning, som förhoppningsvis kan genomföras i december eller något senare, och så småningom ett självständigt land för folket i Västsahara efter så många år i exil eller under ockupation.

Det finns alltså väldigt många glädjeämnen. Samtidigt är ingen av oss omedveten om problemen. Lennart Rohdin har tagit upp ett av de allra största problemen, nämligen diktaturen i Kina, och hur valhända vi är därför att det finns ekonomiska intressen. Jag vill också peka på Nigeria,

Iran och Kosovo, som vi har ägnat en hel del tid åt. Jag vill här särskilt lyfta fram Indonesien. Där har det hänt saker i positiv riktning i och med att Suharto har avgått. Men samtidigt ligger politiken med en ockupation av Östtimor fast, och någon förändring finns inte att vänta på det området.

Lennart Rohdin berörde också situationen i Hongkong. Jag delar den oron. Det är nödvändigt med fortsatt uppmärksamhet. Däremot tycker jag att det är något svårt vad gäller Taiwan att hävda att man skall öppna handelskontor i Taipei och gå vidare och helt jämställa med Kina. Som jag ser det finns det andra problem inblandade med maktstrukturen i världen. Det är nödvändigt att få i gång diskussioner. Men jag är tveksam till att det skall ske just på det sätt som finns beskrivet i de reservationer som finns.

Vad gäller Mellanöstern har vi haft långa diskussioner om hur man skall agera för att fredsprocessen som i stort sett ut att ha varit död och helt stannat av under många år skall ta ny fart. Vi från Vänstern har sagt att man inte kan utesluta några medel. Man bör t.o.m. kunna diskutera sanktioner vad gäller produkter från de israeliska bosättningarna. Vi har inte sagt att det är exakt så det skall gå till, men det bör inte uteslutas. Det är därför väldigt tråkigt att det finns en reservation från Kristdemokraterna som går emot att över huvud taget fundera i de banorna.

Nu har vi ingen representant för Kristdemokraterna här i dag. Men jag vill ändå framföra att det är ett märkligt förslag och resonemang utifrån att man även inom EU-kommissionen har diskuterat just dessa frågor. EU-kommissionären Marin beskrev bara för någon dag sedan de enorma svårigheter som finns med Israels bristande vilja. Jag har inte sagt att man skall ta till sanktioner. Men man bör diskutera den provokation och det regelrätta sabotage som Israel gör bl.a. vad gäller att föra ut produkter från de palestinska områdena. Det är förvånansvärt att Kristdemokraterna lägger fram en sådan reservation.

Herr talman! Jag vill också peka på de särskilda yttranden som Vänsterpartiet har i betänkandet om utrikespolitiken. Det gäller flyktingpolitiken, som jag tidigare nämnt. Det gäller också krigsmaterielexporten. Där tycker vi framför allt det är märkligt att frågan om JAS-export till Chile inte har fått behandlas i det här betänkandet. Vi tycker att det hör hemma här, som jag redan tidigare sagt.

Jag vill också peka på MAI-avtalet. Vi har heller inte haft möjlighet till någon större diskussion kring det. Det borde ha varit föremål för en sådan diskussion. Vi ser nu fram emot att regeringen med kraft driver att få fram ett MAI-avtal som tillgodoser de fattiga ländernas intressen och ser till att riksdagen får den information som krävs på detta område.

Herr talman! Jag yrkar i betänkande 15 bifall till reservation 3 om biståndspolitisk utredning. Vad gäller betänkande 17 yrkar jag på publicering av ambassadrapporter om mänskliga rättigheter, dvs. reservation 2. Det finns utmärkta intressanta sådana som ligger till grund för bedömningar i bl.a. flyktingärenden men som inte får åberopas och som den som är berörd inte kan gå i svaromål om. Den informationen bör göras allmänt tillgänglig. Det gör man i USA, och det bör gå i Sverige.

Jag vill också yrka bifall till reservation 7, som gäller mänskliga rättigheter i Colombia. Jag vill särskilt understyrka hur betydelsefullt det är att Sverige agerar kraftfullt för att få till stånd en fredsprocess och för att

se till att man får en rapportör för mänskliga rättigheter inom FN-systemet.

Jag vill återge något ur senaste numret av MR-fondens tidning som beskriver första maj så här under rubriken MR-försvarare i Colombia: Ett val mellan död, exil och skottsäker väst:

”Det var ovanligt många porträtt på mördade försvarare av mänskliga rättigheter i årets förstamaj-tåg i Bogotá, Colombia. Flera porträtt var nygjorda, bara två veckor hade gått sedan landets ledande mr-advokat, Eduardo Umaña, mördades. — — — Colombianska juristkommissionen, en viktig NGO, försöker hålla reda på antalet döda mr-försvarare. Förra årets siffra, 17, håller på att överstigas innan halva 1998 har gått.”

Det presidentval som nyligen förättades i Colombia har hittills slutat med dött lopp. Man går vidare. Men jag har svårt att se att det kommer att innebära någon kvalitativ förändring vilken av kandidaterna som än väljs. Det är andra förändringar som behövs i Colombia.

Herr talman! Till sist vill jag säga att det arbete som många här i riksdagen och runt om i vårt land lägger ned på mänskliga rättigheter många gånger är väldigt tungt. Man kan tycka att vi inte når någonstans.

Därför vill jag gärna berätta om den glädje det var för mig och några personer till när vi i förra veckan hade möjlighet att träffa Faraj Sarkoohi, som är författare från Iran. Han är en av de personer som riksdagens MR-grupp, men också många andra, engagerat sig i för att han skulle frigges och kunna leva som en fri person. I förra veckan var han på besök här i riksdagen, och vi hade då möjlighet att höra och träffa honom. Han underströk vilken enorm betydelse de påtryckningar om mänskliga rättigheter i Iran har som har lett till hans frigivande. Han var här i Sverige för att ta emot ett pris – Tucholskypriset. I det tal han höll när han mottog priset sade han så här:

För dem som prioriterar ekonomiska och politiska intressen framför kultur och det fria och kreativa samtalet mellan olika kulturer har kanske friheten en snäv innebörd som kan mätas med ekonomiska och politiska mått och kriterier. Men friheten är ingen gåva, som en del av mänskligheten begåvats med och andra berövats. Den sanna mänskliga friheten tillhör alla. Så länge det finns en enda politisk fånge i världen och så länge en enda författare inte kan publicera sina böcker fritt har den allmänna friheten kränkts. För en kränkning av en enda människas identitet, värdighet och frihet är en kränkning av hela mänsklighetens värdighet och respekt.

Anf. 106 LENNART ROHDIN (fp) replik:

Herr talman! Jag har ofta anledning att vara ganska överens med Eva Zetterberg i frågor om mänskliga rättigheter. Så även i dag.

Jag gläder mig åt vad hon sade när det gäller Kina och Hongkong. Men hon konstaterar att det är svårare med Taiwan. Det är klart att det är svårare med Taiwan om man ser till historien. Historien gör det svårt i dag, men det går inte att undvika.

Jag vill ställa en fråga till Eva Zetterberg. Antag att 24 miljoner människor som lever i en demokrati i Taiwan anser och kommer att anse framöver att Taiwan skall vara en självständig egen stat i demokratiska former. Taiwan har under de senaste 120 åren aldrig varit under Beijings styre. Under fyra år, från 1945 till 1949, tillhörde Taiwan formellt sett

Kina. Det var under pågående inbördeskrig och under Chiang Kai-sheks ledning av Kina. Om de här människorna skulle vilja vara självständiga och ingå i FN som alla andra demokratier – vad är det då som är svårt?

Taiwan söker för närvarande medlemskap i WTO. Landet är en bra bit upp på tjugo-bästa-listan över världens handelsländer. Borde det då inte vara med i WTO?

Landet har också sökt medlemskap i WHO. Det behandlades senast i början av månaden. Även där blockeras Taiwan. WHO hanterar ju bl.a. frågan om aids. I Taiwan har man en mycket utvecklad medicinsk forskning och kompetens på det området. Varför skall inte Taiwan kunna vara med och bidra med detta inom WHO?

Anf. 107 EVA ZETTERBERG (v) replik:

Herr talman! Jag skall villigt tillstå att jag tycker att detta är en väldigt svår fråga, Lennart Rohdin. Självfallet anser jag att människorna i Taiwan skall ha rätt att själva utforma sitt politiska system och leva i demokrati och frihet. De skall inte underställas ett kinesiskt förtryck.

Samtidigt inser jag svårigheterna med att det finns flera Kina. I den mån vi vet att folkrepubliken Kina inte accepterar Taiwan som en självständig stat uppstår problem. Som jag var inne på i mitt anförande är det problem som får andra konsekvenser – för FN-systemet och möjligheterna att fortsätta. Jag har svårt att riktigt se en framkomlig väg annat än att fortsätta påverka på Kina och att få landet att finna och acceptera en lösning med världssamfundet. Jag menar inte att detta är en intern kinesiskt angelägenhet. Man måste finna en lösning där Taiwans integritet kan respekteras.

Herr talman! Nu har jag försökt besvara frågan från Lennart Rohdin. Men jag fick inget svar på min fråga om den biståndspolitiska utredningen samtidigt som man föreslår ett nytt mål.

Anf. 108 LENNART ROHDIN (fp) replik:

Herr talman! Det skall Eva Zetterberg få nu. Tack för svaret på min första fråga.

Alldeles oavsett vad Kina hävdar, hävdar jag fortfarande att Taiwan borde ha en given plats i t.ex. WHO, där landet har ansökt om medlemskap och där det kan bidra. Det är en sak om frågan är svår, men den principiella grundinställningen borde vara lätt att kunna uttrycka oavsett lösningen.

Jag håller med Eva Zetterberg i demokratifrågan när det gäller FN:s MR-konventioner. Det finns inte någon motsättning eller något motstridande förhållande mellan politisk rätt, demokrati och sådant, och ekonomiska och sociala rättigheter.

Men när vi kommer till demokratifrågan tror jag att även Eva Zetterberg i dag kan hålla med om att erfarenheten ändå visar att utan demokrati och mänskliga rättigheter är det förskräckligt svårt att förverkliga bestående ekonomiska och sociala rättigheter för människor. Det finns åtminstone knappast några hållbara bevis för att så är fallet.

Därför menar jag att demokrati och mänskliga rättigheter inte står i motsats till de andra sakerna. Men de är en förutsättning för all annan mänsklig utveckling. Det anser vi i Folkpartiet som liberaler, från princi-

*Fel! Okänt
växelargument.*

*Fel! Okänt
växelargument.*

piella utgångspunkter, och vi anser att erfarenheten även visar det praktiskt. Därför är det inte särskilt svårt för oss att uttala oss för demokrati som övergripande mål för svensk utrikes- och biståndspolitik.

Anf. 109 EVA ZETTERBERG (v) replik:

Herr talman! Det är inte svårt att skriva under på den grundläggande betydelsen av demokrati för utveckling.

Jag hävdar ändå att det är svårt att hela tiden lägga till olika mål. Jag vill gärna ha in demokratimålet också vad gäller vapenexporten. Det borde vara en avgörande faktor, och där hoppas jag få stöd från Folkpartiet.

Men vad gäller de biståndspolitiska målen menar jag att vi också har andra, lika angelägna, förslag. Det gäller t.ex. att föra in barnens rättigheter. Jag ser inte att vi kan fortsätta i all oändlighet att ha ytterligare mål eller byta ut grundläggande mål. Jag menar att man behöver göra en kartläggning och en omsorgsfull genomgång av målen och se till att det blir en hållbar målsättning för framtiden.

Herr talman! Jag skall stjäla en minut av repliktiden till Lennart Rohdin för att framföra vad jag inte hann förut, nämligen ett tack till Inger Koch. Jag har mycket uppskattat Inger Koch. Jag tror inte på riktigt att Inger Koch kommer att lämna oss – hon är alldeles för pigg för det. Men jag är övertygad om att hon kommer att göra väldigt goda insatser på annat håll. Jag har uppskattat mycket att få samarbeta här i riksdagen med Inger Koch.

Anf. 110 BODIL FRANCKE OHLSSON (mp):

Herr talman! Regeringens skrivelse handlar om strategi och metoder för hur Sverige arbetar med demokrati och mänskliga rättigheter i utvecklingssamarbetet. Det mesta som sägs har diskuterats många gånger i andra debatter – debatten om FN, om Afrikapolitiken, om Öst- och Centraleuropa osv.

Därför finns det också få reservationer till det här betänkandet. Jag har tagit den här skrivelsen som en programförklaring, där man går igenom vilka sakområden man tänker prioritera i fortsättningen.

De här två betänkandena om mänskliga rättigheter sammanfaller innehållsmässigt och politiskt på viktiga punkter och verksamhetsområden.

I regeringens skrivelse fastslås utvecklingssamarbetet som en del av Sveriges utrikespolitik:

”Därav följer att ett mycket nära samarbete mellan utrikespolitik och biståndspolitik är en förutsättning för ett framgångsrikt och effektivt demokratibistånd – – –. Mänskliga rättigheter har inom svensk utrikespolitik framför allt behandlats utifrån ett rättsligt perspektiv. En ökad samverkan mellan utvecklingssamarbetet och det traditionella folkrättsliga arbetet bör nu komma till stånd. Det öppnar nya möjligheter att kombinera diplomatin med biståndet för att få större slagkraft. – – – Det är väsentligt att komma ihåg att utvecklingssamarbetet för demokrati och mänskliga rättigheter är ett bistånd som i grunden handlar om att påverka värderingar.”

Denna samverkan är säkert inte helt ny. Den låter väldigt bra, men här finns en risk. Vi får aldrig glömma att biståndet är en fråga om solidaritet

med människor som har en svår och ofta utsatt situation. Utvecklings-samarbetet skall också enligt min mening först och främst ha den utgångspunkten: solidaritet.

I detta betänkande tas bara upp ett yrkande från en miljöpartimotion. Detta gäller att reservationerna i FN-konventionerna inte får motverka vad som sägs i konventionen. Ett land kan alltså ansluta sig till en konvention men reservera sig mot en del av innehållet. Det finns reservationer som t.ex. gäller barns och kvinnors rättigheter, vilket är ganska upprörande då just kvinnor och barn i en del länder hör till de mest utsatta grupperna. Socialt kan en kvinna vara helt beroende av mannen, och hon kan diskrimineras av lagen på olika sätt. Barn utnyttjas också i vissa samhällen på ett sätt som bryter mot respekten för mänskliga rättigheter. De kan vara barnarbetare i fabriker, där de arbetar under slaverilikhande förhållanden. De finns inom prostitution. Det finns arméer med barnsoldater. Listan är lång. Allt detta försöker man på olika sätt genom internationella insatser få slut på.

Sociala insatser är viktiga, men minst lika viktigt på sikt är utbildning – allas rätt att få gå i skolan. Alltför många barn tvingas till arbete i stället för att få undervisning och utbildning. Vi vet att det politiska systemet kan hindra detta.

Jag har nu tagit upp och beskrivit vad jag anser är speciellt svårt i fråga om utsatthet. Men jag menar att detta bör kombineras till en fråga om man över huvud taget skall tillåta reservationer till FN-konventionerna när det gäller just mänskliga rättigheter.

Demokratin behöver starka institutioner för att kunna fungera. Bistånd bör utformas som stöd till institutioner så att t.ex. allmänna val kan hållas. Det behövs ett rättsväsende så att de som begår brott kan ställas till svars. Det behövs också en kamp mot korruptionen, som har störst möjlighet att breda ut sig och behålla sin styrka i ett fattigt land där de sociala klyftorna är stora.

Skrivelsen tar också upp svårigheterna när parallella maktstrukturer konkurrerar med ett demokratiskt styrelseskick. Det kan gälla militärer som dominerar en stat. Det kan gälla det religiösa etablissemang. Det kan också gälla en familj med stora släktförbindelser. Indonesien är ett exempel på det, där den ledande familjen äger en förmögenhet som enligt vad pressen säger motsvarar 300 miljarder svenska kronor, vilket är ungefär den summa som Indonesien nu behöver för att klara sina statsfinanser.

I länder av det här slaget är utbildning i demokrati och mänskliga rättigheter svår att genomföra. Men allt stöd som kan ges till landets egna organisationer och andra organisationer med denna målsättning bör naturligtvis prioriteras.

Vad som är viktigt när det speciellt gäller FN:s olika avtal med länder utanför EU, vilket Miljöpartiet har påpekat, är att vi måste ha samma definition och samma ordval när vi framhåller mänskliga rättigheter som en grund eller en förutsättning för samarbete. Att acceptera att demokrati-begreppet tolkas olika i olika länder är fel. Det får inte bli ett slags relativisering av begreppen demokrati och mänskliga rättigheter. Det gynnar endast de diktaturer som i demokratins namn då kan legitimera både att man har ett demokratiunderskott i sina länder och att man nonchalerar

*Fel! Okänt
växelargument.*

respekten för de mänskliga rättigheterna och ändå på något sätt lyckas inbilla sina egna invånare att de lever i en demokrati.

Till sist vill jag säga att jag är glad att Sverige har varit ett av de länder som har arbetat mycket aktivt just mot reservationerna till FN-konventionerna. Jag yrkar bifall, vilket flera andra också har gjort, till reservation 1, som handlar om en årlig rapport om MR och demokrati i Sveriges biståndsländer.

Jag går nu över till betänkande UU17, som handlar om mänskliga rättigheter i svensk utrikespolitik. I inledningen gör utrikesutskottet en kort beskrivning av de två konventioner om mänskliga rättigheter som antogs av FN 1966, den ena om de medborgerliga och politiska rättigheterna och den andra om de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna. Man kan leta länge utan att här hitta ordet miljö.

Orsaken till att miljön inte nämns är enkel. Konventionen godkändes och antogs av FN 1966. Det är 32 år sedan. Då hade vi inte de kunskaper och de bittra erfarenheter av miljöföreningarna och naturresursskövlandet som vi har i dag. Katastrofen i Aralsjön var ännu i sin linda, även om man räknar med att minskningen av sjöns vatten började just för 30 år sedan. Skogsavverkningarna och skövlandet av Amazonas regnskogar hade ännu inte tagit fart. De började också på 60-talet. De internationella företagen höll fortfarande på att leta efter utvecklingsländer med svag lagstiftning, där man inte hade skyddande avverkningsförbud, exportförbud för råvaror, subventioner till skogsindustrin, hindrande lagar och skatteregler. I Indonesien, som har nämnts här flera gånger, startade exploateringen av skogsområdena 1967, då regeringen förklarade att staten hade ensamrätt till landets skogar.

Man kan gå igenom den ena naturtillgången efter den andra och se att just i början av 1970-talet började förstörelsen av vår miljö på allvar, så att återväxten av det förbrukade inte hinner i kapp utnyttjandet. Det hände samma sak med luft, med jordar, med marker och med fisket.

Längst bak i utrikesutskottets betänkande finns en lista över MR-konventionerna och vilka länder som har ratificerat dem. Flera konventioner, som var mindre till omfång och bredd, föregick de båda från 1966 och handlade om mänskliga rättigheter i någon form, t.ex. den om rasdiskriminering från 1965, folkmord 1965 och politiska rättigheter för kvinnor 1952. Andra konventioner kom efter de båda huvudkonventionerna och var mer en utvidgning eller ett tillägg, t.ex. barnkonventionen och konventionen mot diskriminering av kvinnor.

Att lägga till god miljö som en mänsklig rättighet som en konvention är alltså fullt logiskt, följdriktigt och möjligt.

Utskottet talar i sitt avslagsyrkande till motionen om begreppet god miljö. Man säger så här: "Utskottet anser att det är av vikt att begreppet mänskliga rättigheter inte görs otydligt. Det går inte i dag att förutse hur ett internationellt kodifieringsarbete rörande mänskliga 'miljö'-rättigheter skulle utvecklas och hur ett sådant arbete skulle påverka det arbete som redan bedrivs för att få stater att efterleva nu allmänt erkända mänskliga rättigheter. Utskottet finner därför i dagens läge inte skäl att i internationella sammanhang aktualisera denna fråga."

Vi har i Miljöpartiet en vision om en överlevnadsmiljö för kommande generationer: en god miljö där förstörelsetakten inte är högre än regenereringen, dvs. återflödet eller återskapandet, och där nyttan av en miljökon-

vention väger tyngre än eventuella svårigheter att formulera en sådan konvention. Jag förnekar inte på något sätt att svårigheter finns, men de är inte oöverkomliga.

Miljöpartiets nästa reservation gäller en internationell miljödomstol. Utskottet hänvisar till domstolen i Haag och till den särskilda kammare som finns för miljömål och menar att den är fullt tillräcklig. Utskottet bortser då från det faktum att motionen gäller en domstol där också organisationer har talerätt. Så är det inte i den särskilda kammaren.

Men i Sverige har organisationer nu talerätt enligt vår nya miljöbalk. Därför bör Sverige följdriktigt kräva detsamma, menar vi, vad gäller den internationella domstolens särskilda kammare.

En internationell domstol där organisationer också har talerätt eller en konvention om att god miljö är en mänsklig rättighet skulle ytterligare förstärka det nödvändiga internationella miljöarbetet och framför allt miljöansvaret. Det fanns inte samma behov när konventionerna kom till för 32 år sedan. Men vår värld har förändrats, och den förändras i snabbare takt nu än den någonsin gjort. Också sociala och politiska värderingar förändras.

I går fanns i TV ett reportage från Senegal som handlade om att kvinnorna själva lyckades sätta stopp för könsstympningen i en hel rad byar. Det intressanta var hur alltsammans egentligen började. Det började genom ett utbildningsprojekt för kvinnor som handlade om någonting helt annat. Jag tror att det var ett hälsoprojekt. Det här visar tydligt vad många svenska partier som sysslat med regeringens demokratiprojekt via de politiska partierna redan har lärt sig, att ett bra utvecklingsprojekt om t.ex. jämställdhet, fler kvinnor i politiken, hanteringen av miljöproblem, allt kan bli ett indirekt starkt avgörande stöd för praktiskt agerande för demokrati och mänskliga rättigheter.

Lokala och globala miljöfrågor har blivit starka politiska argument som i bästa fall påverkar den ekonomiska utvecklingen i miljövänlig riktning. Vi måste komma ihåg att vi inte planerar för dagens samhälle. Våra beslut ger utslag i sin helhet först om kanske 50 år. Hur ser världen ut då? Ständigt görs det prognoser om tillståndet i världen i vår framtid, hur det kommer att se ut i nästa generation. Men kan vi egentligen föreställa oss det? Knappast. En mängd oberäkneliga förändringar blandas hela tiden med gammalt och nytt som vi inte heller haft en aning om.

Det fattas ständigt en rad kollektiva beslut lokalt, nationellt, globalt som gäller vår överlevnadsmiljö. De flesta tar tyvärr för lätt på hoten om människans framtid. Problem undanröjer man med en liten justering här och en liten justering där. För övrigt är man säker på att de tekniska uppfinningar som man är så optimistiskt övertygad om skall komma fixar det mesta. Eller också får man ändra det politiska systemet, vilket inte är gjort i en handvändning.

Vi behöver långsiktigt planerande. Sätter vi de mänskliga rättigheterna i centrum kan vi känna oss säkra på att vi i dag klarar att skapa en bra framtid för kommande generationer. Men vi i Miljöpartiet menar att de mänskliga rättigheterna måste omfatta också kravet på en god miljö.

Jag yrkar bifall till reservationerna 4 och 5 till UU17.

*Fel! Okänt
växelargument.*

Anf. 111 TONE TINGSGÅRD (s):

Herr talman! För första gången har regeringen till riksdagen givit en samlad framställning av sin politik för mänskliga rättigheter och gör med det en värdig markering av att FN:s deklaration om mänskliga rättigheter fyller 50 år i år. Därför är det med särskild tillfredsställelse jag börjar med att yrka bifall till hemställan i de båda betänkanden som vi nu behandlar: UU17 Mänskliga rättigheter i svensk utrikespolitik och UU15 Demokrati och mänskliga rättigheter i Sveriges utvecklingssamarbete. Fortsättningsvis skall jag koncentrera mig på UU17 och sedan kommer Agneta Brendt att föra utskottsmajoritetens talan när det gäller UU15.

Mänskliga rättigheter har alltid varit ett viktigt inslag i svenskt bistånd och i Sveriges internationella förbindelser. Med sin skrivelse Mänskliga rättigheter i svensk utrikespolitik slår regeringen fast att svensk utrikespolitik *skall* främja mänskliga rättigheter och att den ambitionen skall prägla hela utrikespolitiken i alla dess delar. Målet är att bidra till att människor också i andra länder får del av

- de grundläggande friheterna, dvs. rätten att hysa och uttrycka åsikter, utöva religion, bilda organisationer,
- rätten till skydd mot övergrepp, som godtycklig arrestering eller tortyr, och
- rättigheter för att tillgodose de grundläggande behoven, dvs. tillfredsställande levnadsstandard, hälsovård och utbildning.

Rättigheterna är inte rangordnade och de skall ses som ömsesidigt samverkande.

Om man funderar över om deklarationen om de mänskliga rättigheterna håller efter 50 år kan man väl göra tankeexperimentet att de här rättigheterna faktiskt skulle ha blivit verklighet för alla människor. Då skulle man troligen finna att man på köpet uppnår många andra eftersträvarvärda och samverkande delmål, som t.ex. demokrati, jämställdhet, jämlikhet, rättvis fördelning, god miljö och skydd för minoriteter. Jag tycker att det är något att ha med sig när man funderar över om rättighetskatalogen behöver utökas.

Att framgent ge större vikt åt de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna, som regeringen lovar i sin skrivelse, är en nödvändig markering av att de olika rättigheterna är likvärdiga delar av samma helhet.

Att ta fram delmål för de olika rättigheterna har varit en nödvändig anpassning till tiden, inte minst för att möjliggöra genomförande och uppföljning. Regeringen förbinder sig således att verka för:

- barnets rättigheter, kvinnans rättigheter, rättigheterna för personer som tillhör urbefolkningar och nationella eller etniska minoriteter,
- rätten till liv, ett totalt avskaffande av dödsstraffet, åtgärder mot utomrättsliga avrättningar och tvångsmässiga försvinnanden,
- totalt avskaffande av tortyr eller annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning,
- insatser för att införa och upprätthålla rättssystem med garantier och göra slut på det utbredda bruket av strafflöshet,
- rättigheter som främjar demokratin,
- ökad internationell övervakning av de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna.

En annan väsentlig, tidsbunden förändring är genombrottet för synen att främjande och skydd av mänskliga rättigheter är en legitim angelägen-

het för världssamfundet – inte otillbörlig inblandning. Den synen bekräftades av Wienkonferensen om mänskliga rättigheter 1993.

Förutom FN och alla dess underorgan är Europarådet, OSSE och EU internationella organisationer som också skall främja mänskliga rättigheter och som Sverige är medlem i.

För sitt handlande där och gentemot enskilda länder har regeringen formulerat fyra delmål:

1. Regeringar skall påverkas att respektera rättigheterna.
2. Mänskliga rättigheter skall genomsyra arbetet i de globala och regionala organisationerna.
3. De internationella normerna för de mänskliga rättigheterna skall ges djupare förankring och vidare spridning.
4. Mekanismer för att säkerställa respekten för de överenskomna normerna skall göras effektivare.

Regeringens sätt att använda rättighetsdeklarationen eller göra den operativ övertygar, och skrivelsen är fortsättningsvis en omfattande genomgång av vad man kan göra när det gäller mänskliga rättigheter i utrikespolitiken, i vilka forum man kan agera, vem som kan göra vad och hur. Utan att gå in på relationerna till enskilda länder förefaller den mig rätt heltäckande.

Det visar sig också vid behandlingen av de många motionskraven. Det är mycket som kan bli bättre och mycket som kan göras bra med stöd av de konventioner, organ och instrument som finns redan i dag.

Liksom i förra årets motsvarande debatt kan man konstatera att samsynen är stor i utskottet. Det understryks av det faktum att förhållandevis få reservationer fogats till betänkandet. Skrivelsen samlar upp 54 motioner med tillsammans 156 yrkanden. Det har resulterat i 14 reservationer, som jag härmed yrkar avslag på.

Den del av betänkandet som bygger på de motioner som har väckts spänner över stora områden. Jag inskränker mig till att kommentera några yrkanden och reservationer.

Just regeringens ambition att verkligen utnyttja och förbättra redan befintliga möjligheter att främja mänskliga rättigheter gör utskottet benäget att avvisa motionskrav om nya rättigheter eller nya organ. Till vad som redan anförts i betänkandet kan läggas de problem som finns rörande anslutning till konventionerna, förekomsten av reservationer och inte minst den resursbrist som vidlåder övervakningen av efterlevnaden. Med dessa motiveringar avstyrks Miljöpartiets krav som har framförts under flera år på miljö som mänsklig rättighet och inrättandet av en miljödomstol.

Det är samma anda som motiverar att utskottet inte ställer sig bakom det moderata yrkandet om att få till stånd en MR-debatt i generalförsamlingen i FN. Vi tycker att reformeringen av FN kan få ha sin gång, och vi vill i stället hoppas på att den svenska regeringens angreppssätt kan få bli en modell, så att frågan om mänskliga rättigheter skall få genomsyra alla debatter i FN.

När det gäller förhållandet Kina–Hongkong, Kina–Tibet och Kina–Taiwan är utskottets bedömning i stort sett densamma som förra året, dvs. att ta alla tillfällen till kritik av de stora bristerna när det gäller mänskliga rättigheter men inte isolera Kina. Vad gäller kraven på att Sverige skall utnyttja sin plats i säkerhetsrådet till att försöka föra upp Tibet och Tai-

*Fel! Okänt
växelargument.*

wan på FN:s dagordning, får även en regering med hög ambitionsnivå välja sina strider. De övriga reservationerna på just detta avsnitt skiljer sig i sak litet från utskottstexten.

Situationen i Colombia är mycket nedslående. Trots ett stort tryck utifrån och stark FN-närvaro försvåras arbetet för mänskliga rättigheter, och det omfattande våldet i landet fortsätter. Det har utskottet kunnat konstatera vid flera tillfällen, bl.a. i vårintras när den vice utrikesministern var på besök. Hon fick då ta emot en mängd kopior på vädjandebrev från riksdagens MR-grupp till Colombia. Brevet till Colombia är sällsynt många. Ingen reaktion har avhörtts.

I ett svårt läge och med nyss insatta förstärkningar från FN, anser utskottsmajoriteten att det just nu inte är aktuellt med ytterligare insatser – med betoning på *nu*.

Några yrkanden har i huvudsak bäring på asyl- och flyktinglagstiftningen i Sverige. Självfallet har regering och riksdag ansvar för att den står i överensstämmelse med de mänskliga rättigheterna. Självfallet är det viktigt att det är så för den svenska trovärdigheten. Beredningsansvaret för de frågorna ligger inte hos utrikesutskottet. Utan att gå in i detalj i frågorna är det svårt att diskutera sakinnehållet.

Till vad som anförts i betänkandet om kravet på att verka för att EU skall anslutas till Europakonventionen vill jag tillföra att det amsterdambefordrag som riksdagen godkände för en kort tid sedan lägger fast att EU bygger på principen om frihet, demokrati och respekt för mänskliga rättigheter. En medlemsstat som brister i efterlevnad på dessa punkter skall kunna suspenderas, och en stat som vill bli medlem blir inte det om de mänskliga rättigheterna inte respekteras.

Herr talman! Jag vill påstå att de reservationer som finns i detta betänkande inte motsäger utan understryker att utskottet helhjärtat ställer sig bakom regeringens ambition att mänskliga rättigheter skall vara en integrerad del av utrikespolitiken och påverka den i alla dess delar. I flera betänkanden som lagts fram under våren som gällt samarbetet med Central- och Östeuropa, Afrika och fattigdomsbekämpningen och dagens betänkande om utvecklingssamarbete har vi kunnat lägga fast samma ambition.

Att främja och skydda de mänskliga rättigheterna är ett långsiktigt arbete som inte ger snabba resultat utan kräver konsekvens, tålamod, kunskap och vilja av dem som verkställer och av oss som granskar.

Herr talman! Jag ser att jag har disponerat min tid så klokt att jag har litet tid över att rikta ett tack från utskottsmajoritetens sida till Inger Koch som lämnar utskottet. Det är litet tokigt att jag som har varit ledamot kortast tid gör detta. Det känns trevligt att få göra det. Det har varit en angenäm bekantskap, och det har varit ett angenämt och stimulerande samarbete som jag å hela utskottets vägnar tackar för.

Från annat håll har det nått oss att Helena Nilsson lämnar utskottet. Jag vill på samma sätt få framföra till Helena ett varmt tack för samarbetet i utskottet.

Anf. 112 INGER KOCH (m) replik:

Herr talman! Tone Tingsgård sade att samsynen är stor i utskottet när det gäller att försvara mänskliga rättigheter, att inse att mänskliga rättig-

heter och demokrati är det som våra samhällen skall leva på och leva upp till. Det är bra. Det lovar gott inför framtiden.

Tone Tingsgård poängterade också att det finns en legitim rättighet att påpeka när mänskliga rättigheter kränks. Därför har vi svårt att förstå varför socialdemokraterna inte är mer positiva till vårt förslag om en årlig allmän debatt om mänskliga rättigheter i FN:s generalförsamling.

Vi tycker att det är viktigt att understryka betydelsen av vad man faktiskt har skrivit under. Det måste betyda något när länder skriver under resolutioner eller konventioner. Ländernas regeringar har också åtagit sig att leva upp till sina åtaganden. Det vore intressant att se hur alla länder fullföljer åtagandena. Vi står kvar vid vårt yrkande om den årliga debatten.

Det finns en samsyn mellan fyra partier. Det finns alltså stöd hos fyra partier för den tanken. Vi har stöd hos olika organ i FN, som tycker att det skulle vara bra att lyfta upp frågan till FN:s generalförsamling, inte bara när det gäller de resolutioner som diskuteras inom tredje utskottet.

Anf. 113 TONE TINGSGÅRD (s) replik:

Herr talman! Jag har inte så mycket att tillägga till vad jag sade i mitt anförande om varför vi har ställt oss litet försiktigt avvisande till förslaget. Det är inget avslag på kravet. Detta är vad vårt utskott brukar kalla ett besvarande. Det kan ses som att det inte är någon oerhörd glöd i motståndet.

Anf. 114 INGER KOCH (m) replik:

Herr talman! Tack så mycket för det, Tone Tingsgård. Då ser vi fram emot att så småningom, kanske om några år, få gehör för tanken. Tack för de vackra orden som riktades till mig.

Anf. 115 EVA ZETTERBERG (v) replik:

Herr talman! Det är en riktig iakttagelse från Tone Tingsgård att det finns en bred samsyn och att i stort sett samtliga partier ställer sig bakom regeringens politik vad gäller mänskliga rättigheter. Det kan jag med säkerhet uttala vad gäller Vänsterpartiet. Det förefaller vara så för övriga partier.

Det finns ett område där jag tycker att Tone Tingsgård kommer lätt undan, och det är flyktingpolitik och krigsmaterielexport. Tone Tingsgård säger att det har bäring men att det behandlas på annat håll. Men då kan ju majoriteten uttrycka tydligt och klart – det finns inte klart uttryckt i betänkandet – att en humanitär flyktingpolitik och en vapenexport osv. är delar som på ett mycket klart och tydligt sätt påverkar svensk utrikespolitik vad gäller mänskliga rättigheter och att ni bevakar det. Där tycker jag att man från regeringens och majoritetens sida smiter undan.

Jag vill också återigen fråga Tone Tingsgård om ambassadrapporterna, som i många stycken håller en mycket intressant och hög nivå på informationen. Varför kan inte Sverige publicera dem? Varför skall de vara hemliga, när det i USA är fullt möjligt att publicera dem från respektive land?

I fråga om Colombia säger Tone Tingsgård ”inte nu”. Vi som är engagerade vad gäller Colombia har hört det länge. Det är aldrig för sent.

Mitt exempel med Faraj Sarkoohi visar att där man har tyckt att det har i stort sett varit dödsdömt med en person eller ett skeende är det inte dödsdömt, inte hopplöst. Men jag menar ändå att det vad gäller Colombia, även om man inte ser att det är så på lång sikt, finns vissa förutsättningar att agera, utifrån att båda parter har sagt sig vara intresserade av fredssamtal, och efter presidentvalet, som många har väntat på som en avgörande tidpunkt. Varför inte nu?

Anf. 116 TONE TINGSGÅRD (s) replik:

Herr talman! När det gäller krigsmaterielexporten är det känt för alla som deltar i den här debatten att respekten för mänskliga rättigheter är ett avgörande kriterium när man beslutar om export eller inte export. Den bedömningen görs inte här i kammaren, och det kanske inte vore så lämpligt att göra det heller.

I fråga om asylpolitiken säger Eva Zetterberg att det är viktigt med en human och humanitär asylpolitik. Jag anser att Sverige har det. Mottagandet är insnävat, men det är inte till asylpolitikens nackdel. Tvärtom har det enligt min mening gjorts framsteg när det gäller att värna asylrätten. Men även det är, som sagt var, en fråga som helst och med fördel diskuteras i det sammanhang där den hör hemma.

När det gäller ambassadrapporeringen medger jag att jag gick förbi den flyktigt, därför att jag tyckte att motiveringen i reservationen vette mot det asylpolitiska hållet. Det är egentligen det argumentet som tas upp i reservationen, att man skall kunna dra nytta av officiella ambassadrporter vid bedömningen av dessa flyktingfrågor. Jag ställer mig litet tveksam till det argumentet, därför att så som det fungerar i dag när det gäller Utlänningsnämndens hantering av ärenden är de flesta sådana här fall sekretessbelagda. Inför risken att ambassadrapporerna skulle förlora i värde för oss som får ta del av de hemliga rapporterna om de görs offentliga, vill jag säga att man kanske också skulle förlora i den andra änden.

Anf. 117 EVA ZETTERBERG (v) replik:

Herr talman! Den risken tycker jag att man skall ta, utifrån att det blir en allmän kunskap. Mycket av det som står i rapporterna är ändå allmängiltigt och handlar inte om att lämna ut uppgifter om en enskild person, vilka självfallet bör skyddas. Jag har svårt att se varför USA kan ha offentlig rapportering och inte Sverige.

Det finns inte mer tid att diskutera frågan om krigsmateriel och flyktingpolitik. Även om det inte är på sin plats att gå in på detta i detalj, eftersom det här betänkandet inte handlar om det, tycker jag, som Tone Tingsgård sade från talarstolen, att det har en betydelse hur Sverige sköter flyktingpolitiken på hemmaplan, de regler vi har och den praktik vi har vad gäller krigsmaterielexport. Det här är saker som skapar trovärdighet eller gör att svensk trovärdighet minskar. Därför har det klar bäring just på frågan om svensk utrikespolitik vad gäller mänskliga rättigheter.

Anf. 118 BODIL FRANCKE OHLSSON (mp) replik:

Herr talman! I den andra konventionen om mänskliga rättigheter står ordet "hälsa". Jag nämnde det. Om jag skall ta upp det kan jag säga att en

god hälsa kan man inte ha om man finns i en mycket dåligt miljö, därför att då blir man sjuk. Det fungerar alltså inte. Men jag tror inte att den som önskar förorena miljön har en så långdragen tankekedja.

När utskottet avstyrker motionen talar man mer om en kodifiering av begreppet, medan Tone Tingsgård talar om att de andra motionerna, som jag kallar tilläggsmotioner, är en nödvändig anpassning till tiden. Jag undrar om vi inte är på efterkälken hela tiden i fråga om miljöförstöringen, och om vi inte skulle behöva anpassa det både till tiden och till den hastighet som föroreningen har.

Jag förstår inte det som har sagts om nya organ. Om vi har två grundläggande konventioner om mänskliga rättigheter och vi lägger till konventioner i samma ämne, som bara utgör ett förtydligande, är det väl inte något nytt organ, som man behöver vara rädd för att det skall ställa till ytterligare svårigheter när de genomförs.

Jag pratade en gång med ett par afrikaner om detta med att miljön skulle kunna komma in i säkerhetsrådet. Då sade de, som man ofta hör från tredje världens länder, att det är alldeles för dyrt och att de inte kan gå med på någonting sådant. När jag då sade att vi skulle kunna ta in frågan om vatten var de helt med på det: Vatten kan vi tänka oss, därför att det gäller vår överlevnadsmiljö. Jag menar att rätten till en god miljö gäller vår överlevnad.

Anf. 119 TONE TINGSGÅRD (s) replik:

Herr talman! Jag tror säkert att man kan diskutera länge om vad som är tyngdpunkten, vad som är tillägg, vad som är mål och vad som är delmål. I slutet av den skrivelse som ligger till grund för just betänkandet UU17 uppehåller sig regeringen ganska mycket vid vad man tycker är bekymmersamt i dag när det gäller just internationella konventioner och arbetet med dem. Det kanske framför allt är där man kan sätta ned foten när det gäller hur man ser på nyheter, om jag får sammanfatta det så slarvigt. Det är just detta, som både Bodil Francke Ohlsson och jag har varit inne på, att länder inte ansluter sig, att de reserverar sig, att det finns för litet resurser, att man inte efterlever det som redan finns. Regeringen – som jag håller ett kort på – är väldigt bestämd i sin ambition här, nämligen att innan man har fått de existerande konventionerna, deklARATIONERNA och organen att fungera väl är det inte läge att föra in nya saker. Den uppfattningen delar jag.

Anf. 120 LENNART ROHDIN (fp) replik:

Herr talman! I sitt anförande sade Tone Tingsgård att hon och Socialdemokraterna vill begränsa sig till att utnyttja befintliga instrument när det gäller övervakning av efterlevnad. Som Tone Tingsgård känner till, finns det en särskild kommission i FN, FN:s kommission för mänskliga rättigheter, som har till huvuduppgift att göra detta. Där har Sverige, som bekant, varit med om att lägga ned talan när det gäller Kina. Eftersom detta är ett av de viktigaste befintliga instrumenten vill jag fråga Tone Tingsgård om hon tycker att det finns anledning för Sverige att på nytt försöka få upp frågan om Kina i FN:s MR-kommission, genom att väcka en resolution nästa år.

*Fel! Okänt
växelargument.*

Tone Tingsgård konstaterade att det finns enighet om mycket. Det stämmer. Oenigheten är tyvärr, som Eva Zetterberg sade, på de områden där det kanske skulle kosta litet för Sverige att ha en annan politik.

Tone Tingsgård nämnde Hongkong. I utskottets betänkande hänvisar man till förra årets betänkande och konstaterar att man fäster vikt vid att Kina står fast vid sina tidigare åtaganden. Ja, det har man gjort. Man har upphävt de demokratiska reformer och MR-reformer som man lovade att upphäva.

Man konstaterar vidare att valet har ägt rum, såsom tidigare utlovats. Ja, men det har skett med sådana inskränkningar i valsyste- met att 60 % av väljarna fått 30 % av mandaten. Finns det anledning till ytterligare kommentar från majoritetens sida när det gäller valen och utvecklingen i Hong Kong?

När det gäller Taiwan tror jag att Tone Tingsgård har missuppfattat resonemanget om att det handlar om att utnyttja platsen i säkerhetsrådet. Hon sade att Sverige skall välja sina strider.

Vi behöver inte välja. Det fanns så sent som i september i höstas ett antal stater i FN som ville resa frågan om att utreda Taiwans plats i FN-systemet. Det hade räckt med att Sverige hade stött ett sådant krav, och det skulle räcka i fortsättningen. Anser Tone Tingsgård t.ex. att det finns argument för att Taiwan inte skall vara med i WHO? Det finns ju icke- stater som har beviljats medlemskap i denna typ av organisationer.

Jag har en sista direkt fråga till Tone Tingsgård. Anser Socialdemo- kraterna i Sverige att Taiwans folk har rätt att självt bestämma om sin framtid?

Anf. 121 TONE TINGSGÅRD (s) replik:

Herr talman! Det var många frågor på ett bräde igen.

Det ingår i betänkandet en beskrivning av hur det går till när EU läg- ger ned sin röst i FN:s MR-kommission. Utrikesministerns syn på detta ingår också i betänkandet. Det ingår en deklaration från utrikesministern om att detta inte hindrar Sverige från att i de sammanhang där det är möjligt kritisera Kina för bristen på respekt för mänskliga rättigheter. Det kan jag ställa mig bakom.

I den motion där Folkpartiet framför stark kritik mot hanteringen av Kina i EU för man också fram kravet på att Kina skall bli medlem i WTO, just för att få möjligheten att genom dialog och direkt kontakt påverka. Det är det vanskliga vi har att göra. Det gäller den kritiska dia- log som merparten av partierna i Sveriges riksdag står bakom.

Det blir kanske ett bakslag ibland, men det måste med nödvändighet skifta litet upp och ned. Om dialogen skall komma till stånd måste man också kosta på sig att ibland notera de ytterligt små positiva förändringar som sker. Det är det som ligger bakom detta ställningstagande.

Mer hann jag inte på dessa två minuter.

Anf. 122 LENNART ROHDIN (fp) replik:

Herr talman! Om det skulle uppstå några små positiva tecken i Kina är det inget som hindrar att man framhåller detta även om man fortsätter att driva frågan om en resolution i FN:s MR-kommission. Det jag pekade på var att just FN:s MR-kommission, där Kina självt deltar, är ett av de få

sammanhang där man kan driva frågan om efterlevnad när det gäller mänskliga rättigheter och liknande. Om man avstår från att göra det där och begränsar FN:s MR-kommission till att hantera länder som Republiken Kongo, Burundi och andra isolerade småstater utan några andra vänner har FN:s huvudinstrument för att kontrollera efterlevnaden av dessa frågor närmast blivit en nullitet i sammanhanget.

Sedan vill jag återkomma till de två frågor jag ställde. Finns det någon ytterligare kommentar till utvecklingen i Hong Kong sedan den 1 juli förra året? Har Taiwans folk rätt att självt bestämma om sin framtid enligt svensk socialdemokrati?

Anf. 123 TONE TINGSGÅRD (s) replik:

Herr talman! Jag är fullständigt övertygad om att FN:s MR-kommission kommer att hålla fanan högt och ta tillfället att göra de uttalanden som behöver göras beroende på utvecklingen.

Det framgår väldigt tydligt av det betänkande som vi talar om, Lennart Rohdin, att utskottet delar oron för utvecklingen i Hong Kong. Det är helt klart. Det må så vara att man sedan noterar att valen har ägt rum på dessa premisser och att de kanske blev sämre än vad man hade trott. En del bedömare som har uttalat sig om valen i Hong Kong drar också slutsatsen att Kina är angeläget om att ändå spela ett vackert spel. Vi får fortsätta att följa utvecklingen, för den är definitivt inte slut med detta val.

När det gäller befolkningen i Taiwan kan vi uttrycka det så att folket i Taiwan likaväl som folk i andra delar av världen har rätt åtminstone till det självbestämmande som området tillåter. I och med det säger vi inte att vi kräver total självständighet och suveränitet. Det gäller också länder på många andra håll. Där står vi för närvarande.

Anf. 124 HELENA NILSSON (c):

Herr talman! Dagligen får vi rapporter om hur de mänskliga rättigheterna kränks, trots att vi som så många har sagt i dagens debatt kan högtidligt hålla 50-årsdagen av FN:s allmänna förklaring om mänskliga rättigheter.

Det är min erfarenhet från de snart tre år som vi har varit medlem i EU att vi genom medlemskapet och därigenom samarbetet inom den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken tillsammans med andra medlemsländer på ett mer aktivt sätt kan driva frågorna om de mänskliga rättigheterna kopplade till utrikespolitiska frågor. Men det gäller också arbetet i Europarådet, i OSSE och i FN:s säkerhetsråd.

Därför är regeringens skrivelser och UU:s betänkanden värdefulla dokument i detta arbete.

Jag vill redan nu, herr talman, yrka bifall till hemställningarna i båda betänkandena.

I UU:s betänkande nr 15 behandlas demokratifrågor och frågor om mänskliga rättigheter i utvecklingssamarbetet. Enligt Centerpartiets uppfattning är det av stor vikt att det förs en mycket konstruktiv dialog mellan Sverige och våra samarbetsländer. Dialogen måste föras med stor respekt och ödmjukhet inför de positiva steg som tas mot demokrati,

uppbyggande av det civila samhället och människors ökade deltagande i politiska processer.

Respekt och ödmjukhet måste också visas mot de traditionella beslutssystem som finns i många av våra samarbetsländer. När utrikesutskottet var på besök i Namibia i augusti 1996 diskuterade vi just detta på ett seminarium vid universitetet i Windhoek. Deltagarna från Namibia markerade mycket tydligt hur de på olika sätt försöker få de traditionella beslutssystemen att inlemmas i den demokratiska uppbyggnaden av det självständiga Namibia.

I utvecklingssamarbetet blir det också viktigt att ständigt fokusera och föra en dialog kring kvinnornas och barnens rättigheter. Precis som Bodil Francke Ohlsson tidigare har sagt från talarstolen är det glädjande att, som i går, få se TV-program från Senegal, där man på ett konstruktivt och framgångsrikt sätt har jobbat fram ett förbud mot kvinnlig omskärelse. Det är också ett bevis på att man når resultat efter många år av dialog om mänskliga rättigheter för i detta fall unga flickor.

Jag tycker att det finns anledning att i denna debatt tala om att det redan i mitten på 80-talet, när frågan om kvinnlig omskärelse fördes upp på dagordningen, var frivilligorganisationen Husmodersförbundet som var det svenska kvinnoförbundet som började arbeta med dessa frågor. Ute i samarbetsländerna hade man ingen som helst misstanke om att Husmodersförbundet skulle ägna sig åt en sådan subversiv verksamhet som att föra en dialog kring kvinnlig omskärelse.

En aspekt på området mänskliga rättigheter som berör både män och kvinnor över hela världen och som uppmärksammas är den totala tystnaden om de hivsmittade och de aids sjuka. Som Världshälsoorganisationen rapporterade vid jultid är det 30 miljoner som är drabbade. 20 miljoner av dem finns i länderna söder om Sahara. Många av de länderna är våra samarbetsländer.

På den senaste interparlamentariska unionskonferensen antogs en resolution för att just uppmärksamma de aidsdrabbade ur ett MR-perspektiv.

I betänkandet UU15 står jag bakom majoritetsskrivningen när det gäller en årlig redogörelse om MR-läget i våra samarbetsländer och att den skulle presenteras i samband med budgetpropositionen. Efter att ha arbetat nu snart fyra år i utskottet ser jag en problematik med en sådan årlig redogörelse. Jag är rädd för att den kommer att fokusera på det som står i redogörelsen och att det blir en konfrontation mellan vad regeringen framför och vad utskottet och de olika partierna sedan har att framföra.

Jag har tyckt att det sätt som vi har arbetat i utskottet, med ett eget betänkande om mänskliga rättigheter, har gett större möjligheter att finna majoritetsskrivningar. Det har varit en konstruktiv tillgång i arbetet. Jag vill nämna det betänkande vi hade om krigsmaterielexporten 1994/95. Där var vi ense om skrivningarna om situationen för de mänskliga rättigheterna i Indonesien och Östra Timor. Det är förklaringen till varför jag står bakom majoritetsskrivningen.

I det fortsatta arbetet med mänskliga rättigheter är det angeläget att uppmärksamma rätten till att fritt uttala sina åsikter i tal och skrift, rätten att organisera sig fackligt och politiskt, rätten att fritt utöva sin religion, kampen att få bort dödsstraffet, rättigheter för minoriteter och avskaffandet av tortyr.

Eftersom detta är min sista debatt som riksdagsledamot vill jag ta tillfället i akt att också beröra hur intressant det har varit att som representant för Sveriges riksdag i OSSE:s parlamentariska församling få diskutera just arbetet med de mänskliga rättigheterna, inte minst i Turkiet. Det har varit intressant att få debattera och diskutera med parlamentariker, kolleger. Det finns de som i sitt parlament faktiskt har ledamöter som sitter i fängelse. Det har varit intressant att diskutera minoriteternas problem runt om i våra medlemsländer i OSSE och ständigt uppmärksamma deras situation ur ett säkerhetspolitiskt perspektiv.

Varje år hittills har jag också mött kolleger som med stolthet har talat om att just deras parlament under det gångna året har beslutat sig för att avskaffa dödsstraffet. Anledningen till att jag för fram det är att jag också vill peka på att det görs framsteg, att samarbete är viktigt och att en dialog är viktig för att föra arbetet med mänskliga rättigheter framåt.

Jag vill tacka Tone Tingsgård för att hon tackade mig. Jag vill tacka mina övriga kolleger i utskottet för ett mycket stimulerande och intressant samarbete i utskottsarbetet och också i debatterna här i kammaren. Jag vill försäkra er om att vi kommer att mötas. Jag kommer att engagera mig i olika frivilligorganisationer som jobbar med både utrikesfrågor och biståndsfrågor.

Sedan vill jag också säga så här: Ni kära kolleger, jag kommer med mycket stor värme att tala om er inför den radiolyssnande allmänheten den 1 augusti. Då kommer jag att berätta om vad som hände när utrikesutskottet begick en ökenvandring vid vårt besök i Namibia.

Anf. 125 INGER KOCH (m) replik:

Herr talman! Helena Nilsson var rädd för en konfrontation om vår reservation nr 1 skulle bifallas. Den innehåller alltså ett krav på rapporter om hur mänskliga rättigheter efterlevs i våra biståndsländer. Jag kan inte se att detta skulle leda till någon konfrontation, snarare tvärtom. Vi har försökt att få de här till stånd varje år för att kunna bedöma vilka insatser som behövs för att kunna stärka länderna i det här avseendet. Vi vet kanske inte så väldigt mycket om det annat än genom de rapporter vi får från våra ambassader. De är ju, som tidigare har sagts i diskussionen, hemliga. Därför kan vi inte tala så mycket om dem, inte här ifrån talarstolen i alla fall.

Det är därför som vi har varit så ihärdiga i att få dessa. Jag är medveten om att vi har blivit lovade dem, men ända till dess att vi har dem på bordet kommer vi också att kräva dem.

Jag vill också passa på tillfället, Helena, att tacka för dels en vänskap, dels för väldigt konstruktivt samarbete.

Anf. 126 HELENA NILSSON (c) replik:

Herr talman! Jag skall vidareutveckla vad jag sade i mitt anförande just när det gäller frågan om en årlig redogörelse. Den gäller just erfarenheten från hösten 1994. Det var det allra första betänkandet som jag var med om. Där fick vi informationer från krigsmaterielinspektören som hade olika rapporter med sig som sade att man gjorde den bedömningen att situationen för de mänskliga rättigheterna hade förbättrats i Indonesien. Men vi i utskottet gjorde en helt annan bedömning. När man kan

göra så olika bedömningar av situationen på Östra Timor är jag rädd för att en sådan redogörelse kommer att överskugga all annan diskussion om inriktning, mål och verksamhet när det gäller biståndet.

Jag har tyckt, precis som jag sade, att det här betänkandet som vi gemensamt har jobbat fram har gett större förutsättningar för att komma överens och vara konstruktiva. Det har dessutom bidragit till att föra fram debatten om mänskliga rättigheter.

Anf. 127 INGER KOCH (m) replik:

Herr talman! Jag delar inte de farhågorna, Helena Nilsson. Jag tror att detta kan vara ett konstruktivt bidrag till att se hur inriktningen i våra samarbetsländer skall vara i framtiden. Jag tror att det ger oss ett gott stöd i det fortsatta samarbetet.

Anf. 128 HELENA NILSSON (c) replik:

Herr talman! Jag har respekt för att fem partier har den förhoppningen att en sådan här redogörelse skulle kunna bidra till en konstruktiv debatt. Låt oss se vad framtiden har i sitt sköte när det gäller de här frågorna! Jag skall noggrant följa dem.

Sedan vill jag naturligtvis tacka Inger Koch för de gångna fyra åren och för det mycket nära och intressanta samarbete som vi har haft både i utskottet och på våra olika resor där vi gemensamt har representerat Sveriges riksdag.

Anf. 129 EVA ZETTERBERG (v) replik:

Herr talman! Jag vill instämma i tackkören till Helena Nilsson som jag har stor respekt för. Jag vill gärna önska henne lycka till i det nya uppdraget. Jag tror att hon kommer att göra ett lika bra jobb där som här i riksdagen.

Herr talman! Jag skulle önska att jag kunde stanna där och inte behövde fråga mer, men problemet är att jag tycker att Centern har agerat litet konstigt i vissa frågor. För mig är det litet överraskande att Centern till varje kommatecken i de här två betänkandena har kunnat komma till samma slutsatser som Socialdemokraterna.

Vad gäller den konkreta fråga som Inger Koch väckte förstår jag inte riktigt Helena Nilssons invändningar eftersom hela utskottet, även majoriteten, är klar över att man behöver den här redogörelsen. Ingen av oss andra har sett att de problem som Helena Nilsson pekar på finns. Skillnaden är att vi vill ha ett tillkännagivande. Vi tycker att de propåer utskottet har gjort inte har räckt. Vi har inte fått det. Men det är ingen som ifrågasätter behovet av de årliga rapporterna. Varför en sådan tveksamhet? Behöver inte regeringen ibland en liten blåslampa för att komma till skott, Helena Nilsson?

Anf. 130 HELENA NILSSON (c) replik:

Herr talman! Jag tror att den skillnad som Eva Zetterberg beklagar och att jag instämmer i varje kommatecken beror på mina erfarenheter. Jag är litet orolig för att en sådan redogörelse skulle överskugga allt annat när det gäller biståndssamarbetet och biståndsinriktningen. Detta kan naturligtvis vara präglat av det arbete som jag har gjort i utskottet. Jag

*Fel! Okänt
växelargument.*

tyckte att enprocentsmålet fick en alldeles för stor dimension, även om det är viktig. Det handlar om inriktning, kvalitet och utvärderingar av biståndet. Jag är rädd för att en sådan här redogörelse kan leda till att man kommer fram till olika ståndpunkter jämfört med vad regeringen anser. Jag har sett det, och jag har redan gett det exemplet. Därför vidhåller jag den här uppfattningen. Andra efterföljande centerpartister får gärna komma till en annan slutsats. Jag tycker att det här har varit viktigt utifrån min erfarenhet.

Samtidigt vill jag tacka Eva Zetterberg för de här åren i utrikesutskottet och för många intressanta och stimulerande diskussioner både i utskottet och här i kammaren.

Anf. 131 EVA ZETTERBERG (v) replik:

Herr talman! Tack, Helena Nilsson!

Om vi så återgår till sakfrågan kvarstår min förundran: Om nu Helena Nilsson haft så allvarliga invändningar mot att få den årliga framställningen hade det varit på sin plats med en reservation åt så att säga andra hållet för att understryka att vi inte skall ha det. Jag tycker att den argumentationen är litet märklig därför att tillgången på brett och välunderbyggt material aldrig, som jag sett det, varit något hinder vare sig för oss ledamöter eller för det utmärkta kansliet att hantera. Problemet är att vi inte alltid har den information från de olika källorna vi vill ha för att sedan kunna bilda oss en egen uppfattning. Jag tror att det inte är något som helst problem i det här fallet, utan vi vill på olika sätt skynda på och ha ambassadrapporterna. Men om Helena Nilsson skulle ha varit konsekvent skulle hon ha givit en reservation.

Precis som Tone Tingsgård var inne på tidigare är det faktum att det finns reservationer och särskilda yttranden snarast en markering av vad vi vill understryka, av att vi tycker att det är snäppet viktigare än vad majoriteten tycker eller att vi vill lyfta fram en speciell fråga. Det är inte så att vi står i konflikt med varandra. Här är majoritet och minoritet överens om att de här rapporterna behövs.

Anf. 132 HELENA NILSSON (c) replik:

Herr talman! När det gäller ambassadrapporterna skall jag fatta mig väldigt kort. Jag delar inte alls Eva Zetterbergs uppfattning. Jag tror att det vore kontraproduktivt att göra dem offentliga. Vi skulle gå miste om väldigt mycket värdefull information och våra ambassader skulle få svårigheter med att arbeta i sina länder om de gjordes offentliga.

Slutligen om redogörelsen. Den är kopplad till budgetpropositionen. Där har vi olika uppfattningar. Jag ser det inte som önskvärt att ha det på det sättet. Därför har jag inte heller gått med på den reservation som det står fem partier bakom.

Anf. 133 LENNART ROHDIN (fp) replik:

Herr talman! Jag har inte varit den oftast förekommande företrädaren för Folkpartiets utskottsgrupp i de här debatterna, men jag vill ändå ta tillfället i akt för att tacka Inger Koch för debatterna – det blir visserligen ingen i dag – på MR-området. Sedan vill jag vända mig till Helena Nilsson och tacka för inte debatter om MR men väl om säkerhetspolitik som

**Fel! Okänt
växelargument.**

vi haft flera under den här perioden. Jag vill för egen del säga att jag har sett att Helena Nilsson haft ett osedvanligt stort inflytande över den snabba och omfattande förändring av förutsättningarna för svensk säkerhetspolitik som ägt rum under den här mandatperioden. Det är jag henne tacksam för. Det gör att jag beklagar att det inte kan bli en fortsättning av våra debatter framöver, debatter som vi påbörjade långt innan vi kom in i riksdagen.

Jag vill ta tillfället i akt och ställa två små frågor. För det första om situationen i Hongkong: Om det nu är så att utskottet tycker att det blev så mycket sämre i Hongkong som vi befarade för ett år sedan, kunde det inte ha uttryckts på något mindre diplomatisk väg i betänkandet, Helena Nilsson? För det andra: Helena Nilsson talade om arbetet när det gäller hiv. I WHO behöver man inte vara en självständig statsbildning för att vara med. Borde inte Taiwan ha en plats där?

Anf. 134 HELENA NILSSON (c) replik:

Herr talman! Jag skall börja med att svara på frågorna. När det gäller Hongkong har jag precis som majoriteten den uppfattningen att vi skall följa frågan. Det är oerhört viktigt att följa vad som händer i Hongkong, att vara uppmärksam på hur både demokratin och de mänskliga rättigheterna följs upp av den nya majoriteten i Hongkong. Jag fann ingen anledning att som representant för Centerpartiet göra någon annan markering.

I fråga om hiv och aids kan det, som Lennart Rohdin nämnde i sitt anförande, finnas kunskap och expertis på Taiwan. Men det grundläggande för Centerpartiet när det gäller Taiwan i förhållande till FN är att vi fortfarande står bakom att det är ett-Kina-politiken som gäller.

Anf. 135 LENNART ROHDIN (fp) replik:

Herr talman! Det är bra att man följer utvecklingen i Hongkong. Det har skett en del sedan förra året. Det hade funnits anledning att beskriva detta, t.ex. att 60 % av dem som fick rösterna i valet för en och en halv vecka sedan fick 30 % av platserna i församlingen. Det är en klar försämring jämfört med vad som gällde för ett år sedan. Det hade man kunnat uttrycka.

När det gäller WHO sade jag att alldeles oavsett vad man har för inställning till ett-Kina-politik och liknande har organisationer och befrielserörelser som inte varit erkända statsbildningar och där det inte uttalats att de skall bli erkända sådana i framtiden fått möjlighet att delta i FN:s specialorgan som WHO. Varför inte Taiwan, som har fler invånare än de flesta av dessa organisationer och som framför allt skulle kunna göra en insats på det här området?

Anf. 136 HELENA NILSSON (c) replik:

Herr talman! I fråga om Hongkong skrev vi vårt betänkande dagen efter det att valet hade ägt rum. Vi följer utvecklingen i Hongkong.

När det gäller Taiwan är det ett-Kina-politiken som dominerar också i förhållande till FN:s olika underorgan. På det sättet påverkar det också valet av nya medlemsländer även om man tidigare fått in frihetsrörelser och länder som inte är självständiga och erkända fullt ut. Vi står bakom att Taiwan skall behandlas enligt ett-Kina-politiken.

Med det, herr talman, vill jag tacka Lennart Rohdin för mycket intressanta och konstruktiva diskussioner i säkerhetspolitiska sammanhang. Det är där vi har mötts. Jag tackar honom också för omdömet om vad jag har kunnat betyda för Centerpartiets säkerhetspolitik i debatten i riksdagen. Väl mött igen på andra arenor för att uppleva gamla ungdomsminnen.

Anf. 137 BERTIL PERSSON (m):

Herr talman! MR-frågan har varit en moderat nyckelfråga i den utrikespolitiska diskussionen i många år. De här regeringsskrivelserna är för vår del mycket välkomna. MR-frågorna är i själva verket grunden för all utveckling och tillväxt i världen. Därför är det viktigt att man också accentuerar dem på det här sättet.

Jag tror att det en sådan här dag finns anledning till litet ärlighet och ödmjukhet om vårt eget förflutna. Nästa år inträffar ett 350-årsminne som inte kommer att firas i vårt land. Det var nämligen 1649 som Afrikanska kompaniet fick privilegier på slavhandel, elfenbenshandel och guldhandel i Cabo Corso, vår koloni på dåvarande Guldkusten, nuvarande Ghana, där Sverige med slavarbetare uppförde närmast en Wasaborg, som fick namnet Carolus Borg för att hedra Karl X Gustav och från vilken man bedrev en framgångsrik handel under 15 års tid. Den kan man fortfarande besöka, den kallas nu Cape Coast Castle, och titta i de fängelsehålor där slavarerna förvarades i väntan på transporten. Det är någonting som det kanske finns anledning att komma ihåg när vi går på Sjöfartsmuseet i Göteborg och förfasar oss över danskarnas historia med slavhandel.

Vår senare historia är betydligt renare i sammanhanget. Jag tror att det är bra att MR-frågorna diskuteras ordentligt därför att den här debatten påverkar världsoinionen. Jag tror att det är väldigt viktigt att vi fortsätter att driva en fast linje, inte minst i vår biståndspolitik, och att vi kräver en klar utveckling mot respekt för mänskliga rättigheter och demokrati i våra samarbetsländer. De skall ha haft några års klart positiv utveckling för att vi skall gripa in med skuldsanering. Vi skall också bemöta grova och systematiska kränkningar med indragning av stat-till-stat-biståndet och i stället gå över till bistånd via frivilligorganisationer och NGO:er.

Jag tror också att det är viktigt att ett stort och ökande inslag i vårt samarbete med biståndsländerna kommer att vara ett stärkande av rättsstaten och dess institutioner, av demokratin och av flerpartisystemet. Man kan konstatera att demokrati inte är vunnen därför att ett val är genomfört utan att det tar lång tid för demokratin för att genomsyra befolkningen liksom för att övertyga befolkningen om att den också har ett ansvar för sin regerings agerande.

Jag tror vidare att det är viktigt att vi ser till att det skapas rimliga villkor för alla partier i våra samarbetsländer och att vi ytterligare stärker situationen för de fria medierna.

Rapporterna om MR-läget har varit en lång lidandets historia. På den borgerliga regeringens tid kom det en rapport om MR-läget i tid till budgetbehandlingen. Det har sedan gång efter annan förts diskussioner i utskottet, och vi har varje år begärt en sådan här redovisning. Våra socialdemokratiska vänner har i betänkandet trosvisst skrivit att man utgår från att regeringen nog skall lägga fram en sådan. Förra året fick vi plötsligt, antagligen i tron att vi därmed skulle tiga, alla ambassadrapporterna. Detta gör dock situationen besvärlig så till vida att de rapporterna är

hemliga. Det är bara vi som kan hantera dem, och innehållet i dem kan vi inte ta upp i debatten.

Jag tror att vi nu kan förvänta oss att den här rapporten kommer nästa år, om socialdemokraterna då är kvar i regeringsposition. Är de inte det, kommer rapporten säkert. Vi har därmed tagit ett viktigt steg i det här arbetet.

Jag vill bara göra några kommentarer till ett annat avsnitt som har varit uppe till diskussion, och det är MAI-avtalet. Jag tror för min del att det är bra att vi får en betänketid med MAI-avtalet, men jag vill samtidigt peka på några saker.

U-världens problem är faktiskt inte att man har ett överskott på kapital berett för investeringar i u-länderna. Vi skall också komma ihåg att det i dag finns över 1 600 bilaterala och multilaterala avtal för skydd av investeringar. Det kapital som skall investeras är vidare i allt väsentligt den rika världens pensionspengar. För användningen av den rika världens pensionspengar krävs någon form av aktsamhet och långsiktighet och en uppförandekod. Vi ser för vår del helst att en sådan utarbetas av WTO, men om det inte går den vägen kan vi även tänka oss att det sker i OECD:s regi.

MAI-avtalet är svåröverskådligt och har många undantag. Jag tror att det är bra att vi får tid till en utvärdering och en tankepaus, men jag tror att vi måste finna fram till en annan lösning än de 1 600 avtal som nu är aktuella.

Jag vill också uttrycka kollegernas respekt, beundran och tacksamhet till Inger Koch för den insats som du har gjort, alldeles speciellt på MR-området.

Du stod här i kammaren när jag kom hit för tio år sedan och slogs som en furie för de mänskliga rättigheterna, i en tid när världen var full av diktaturer och när diskussionen om mänskliga rättigheter var väldigt lågmäld i det svenska parlamentet. Du har drivit frågan med kraft och engagemang, och debatten i dag är – det vill jag säga – väldigt mycket en följd av ditt envisa och långsiktiga arbete kring de här frågorna.

Jag vill också tacka Helena Nilsson för ett väldigt trevligt samarbete under många år.

Anf. 138 LENNART ROHDIN (fp) replik:

Herr talman! Låt mig först instämma i vad Bertil Persson sade om MAI-avtalet. Också jag tycker att det är bra att vi nu får litet utrymme för eftertanke. Det här kräver en varsam hantering.

Jag fick inte någon debatt med den förste utskottstaletsmannen för moderaterna, så jag prövar med den andre av dem. Det gäller Kinafrågorna. De två andra partier som står bakom majoritetstexten har väl i princip sagt att det bara blev så mycket sämre i Hong Kong som de befärade. Tycker inte Bertil Persson att man kunde ha uttryckt det något mindre diplomatiskt?

Min andra fråga, som jag har ställt tidigare, är om moderaterna tycker att Taiwans folk har rätt att självt bestämma sin framtid.

Min tredje fråga gäller vad moderaterna anser om FN:s MR-kommission. Om världens största diktatur, i vilken en tredjedel av världens befolkning lever, inte passar in i FN:s MR-kommissions hantering, utan bara några obemärkta småstater, som vi knappt kan placera på kar-

Anf. 139 BERTIL PERSSON (m) replik:

Herr talman! Vad för det första gäller Taiwanfrågan är situationen den att vårt systerparti i Taiwan ställer sig bakom ett-Kina-politiken, medan ert systerparti i Taiwan inte gör det. Vi har alltså olika utgångspunkter.

För det andra ställer sig såväl parlament som regering i Taiwan bakom ett-Kina-politiken. Sverige har sedan lång tid tillbaka drivit ett-Kina-politiken. När det är sagt vill jag också framhålla att jag tycker att vi har all anledning att verka för att Taiwan får vara med i utvecklingen på väldigt många håll i världen.

Taiwan är först och främst nu en demokrati. Landet har haft en mycket positiv utveckling när det gäller mänskliga rättigheter, och dess resurser, möjligheter och kunnande bör tas till vara i världen.

Anf. 140 LENNART ROHDIN (fp) replik:

Herr talman! Jag tackar för svaret. Till frågorna om FN:s MR-kommission och utvecklingen i Hong Kong kan Bertil Persson väl återkomma i replik nummer två.

När det gäller Taiwan har jag bara en fråga. Om Taiwans folk väljer att följa en ett-Kina-politik, respekterar vi givetvis detta, men min fråga gällde inte det utan om Taiwans folk har rätt att självt bestämma om sin framtid. Jag tvivlar på att Guomindang skulle ha någon annan uppfattning än att Taiwans folk självt skall bestämma om detta, alldeles oavsett om det gäller en ett-Kina-politik eller en två-Kina-politik.

Anf. 141 BERTIL PERSSON (m) replik:

Herr talman! Den frågan är ju med tanke på det beslut som både parlament och regering har tagit hypotetisk. Jag medger att det med hänsyn till Sveriges ett-Kina-politik naturligtvis är svårt att förutse en svensk reaktion. Jag avstår gärna från att svara på den frågan.

Anf. 142 AGNETA BRENDT (s):

Herr talman! ”Varje människa skall — — — ha rätt att påverka sitt liv och det samhälle han eller hon lever i och ta del av den samhällsliga gemenskapen. För det krävs demokrati och mänskliga rättigheter.”

Citatet är hämtat ur det inledande avsnittet av regeringens skrivelse angående demokrati och mänskliga rättigheter i Sveriges utvecklingssamarbete.

I Sverige har demokratins kultur och synen på mänskliga rättigheter utvecklats under det senaste seklet, men det är fel att tro att demokrati är något som man uppnår och som sedan är en gång för alla givet. Demokratien måste vårdas och ständigt underhållas, även i vårt eget land. Jag tycker därför att det är en synnerligen viktig och angelägen skrivelse som regeringen överlämnat till riksdagen, med en ingående analys av vår syn på demokratibegreppet och de mänskliga rättigheterna.

En demokrati vilar på en rad institutioner och procedurer. Men en demokratisk kultur handlar framför allt om de värderingar som styr hur människor samverkar och uppträder gentemot varandra individuellt och i

*Fel! Okänt
växelargument.*

grupp. Det är en del av ett lands sociala kultur. Det handlar om att människor ser på varandra som likar och med respekt, att man tar itu med konflikter genom att söka dialog och fredliga lösningar och att man tar hänsyn och respekterar ingångna överenskommelser.

Herr talman! Respekten för de mänskliga rättigheterna bidrar till och är en förutsättning för demokratisering. De grundläggande rättigheterna handlar om rätten att uttrycka och sprida sin mening, rätten att bilda eller gå med i en organisation och rätten att ordna möten. Det är avgörande för att bilda sig en uppfattning och att delta i politiskt liv.

Det handlar också om rätten till skydd mot övergrepp, som rätten att inte bli godtyckligt arresterad, utsättas för tortyr eller bli berövad egendom. Det är viktigt för att människor skall våga delta i den politiska processen och kunna utnyttja sina andra fri- och rättigheter.

Det handlar dessutom om grundläggande behov – rätten till en rimlig levnadsstandard, till hälsovård och till utbildning.

Fria och rättvisa flerpartival utgör en grundförutsättning för demokrati, och ett parlament som utövar den lagstiftande, granskande och kontrollerande makten är en nyckelinstitution i en demokrati.

Ett rättsväsende som präglas av rättssäkerhet och förtroende för de rättsvårdande myndigheterna är också av stor betydelse för länders utveckling. Om den politiska eliten står över lagen, om staten inte förmår ingripa med sanktioner mot brott, ser genom fingrarna med korruption eller om bara de välbeställda har råd att ta rättsväsendet i anspråk, förlovar rättsväsendet sin legitimitet.

Fria och oberoende medier har en mycket viktig funktion att fylla. Genom att granska och ifrågasätta kan de bidra till att förbättra offentliga verksamheters öppenhet, legitimitet och ansvar.

Herr talman! Det är oerhört viktigt att alla i ett samhälle har samma möjligheter att delta i den demokratiska processen. När minoriteter, etniska grupper och urbefolkningar tillerkänns samma rättigheter som landets övriga befolkning har demokratin större chans att förstärkas. På samma sätt är det med kvinnors deltagande i beslutsfattande. Det är en fråga om social rättvisa, men också en förutsättning för ett demokratiskt samhälle.

I många kulturer förväntas barn helt underordna sig vuxna. De har inte rösträtt och knappast något att säga till om i familjen, skolan eller arbetet. Många barn blir utnyttjade, slagna och lämnade utan vård och omsorg. Samtidigt vet vi att barndomen är den period i livet då människan är både som mest utlämnad och som mest formbar. Barn och unga behöver därför särskilt skydd och stöd från samhället.

FN:s konvention om barnets rättigheter ställer krav på samhället att lyssna och ta hänsyn till barnets åsikter i alla frågor som berör dem. Det är varje barns rätt att ha inflytande över sitt liv i takt med sin mognad. Det är varje barns rätt att bli födelseregistrerad, att få tillgång till information och att ha egna åsikter.

Demokratisering är en sammansatt process, en rörelse mot ökade inslag av demokrati i ett samhälle. Det tar ofta tid. Varje utveckling mot demokrati är en maktkamp, och så gott som alltid är kampen för demokrati samtidigt en kamp om ekonomiska resurser och social rättvisa. Demokratisering sker dessutom både underifrån och uppifrån genom ett samspel mellan det civila samhället och staten. Utan ett engagerat civilt samhälle och medborgare som deltar fungerar det inte. Omvänt behöver medborgarna och det civila samhället att staten garanterar de mänskliga rättigheterna och möjliggör deras medverkan i politiken.

Herr talman! Demokrati och respekt för mänskliga rättigheter är en central målsättning för Sveriges utrikespolitik, och det är ett av sex mål för att uppnå det övergripande målet för utvecklingssamarbetet: att höja de fattiga folkens levnadsnivå. Det handlar om att bidra till att enskilda kvinnor och män blir aktiva medborgare.

Inom utvecklingssamarbetet vill Sverige bidra till livskraftiga civila samhällen, en demokratisk kultur, effektiva för demokratin bärande institutioner och procedurer samt respekt för de mänskliga rättigheterna i form av grundläggande friheter, gott skydd mot övergrepp och tillfredsställande levnadsstandard. Att bekämpa fattigdom och verka för förbättringar av fattiga människors levnadsvillkor kräver samverkan mellan politiska, ekonomiska, miljömässiga och sociala faktorer. Demokratisk samhällsutveckling bidrar till förverkligandet av de övriga målen i utvecklingssamarbetet.

Genom att använda mänskliga rättigheter i utvecklingssamarbetet kommer Sverige att bidra till att mänskliga rättigheter blir ett gemensamt och internaliserat normsystem, ett normativt golv för det internationella utvecklingssamarbetet. Sverige kommer att stödja en sådan policyutveckling hos FN:s utvecklingsorgan, i EU-biståndet och bland enskilda organisationer.

När det gäller programländerna håller Sverige på att utveckla nya samarbetsformer där demokrati och mänskliga rättigheter kommer att vara vägledande. Partnerskapet är tänkt som ett kontrakt byggt på gemensam värdegrund och gemensam målsättning för samarbetet där demokrati och mänskliga rättigheter kommer att fungera som en utgångspunkt för partnerskapet.

Inom partnerskapets ram avser regeringen att ta fram strategier för främjande av demokrati och mänskliga rättigheter. De kommer särskilt att ta fasta på dynamiken i det civila samhället och samspelet mellan staten och det civila samhällets aktörer. Det kommer att handla om både direkta demokrati- och rättighetsinsatser och komponenter i andra biståndsinsatser.

Huvudkanalen för det demokrati- och rättighetsfrämjande biståndet är det bilaterala och multilaterala utvecklingssamarbetet och bistånd via enskilda organisationer. Regeringen menar att utvecklingssamarbetet bör bestå av en kombination av politisk dialog, insatser direkt inriktade på demokrati och mänskliga rättigheter och demokrati- eller rättighetsfrämjande inslag i övriga biståndsinsatser.

Det viktiga är att alla insatser i ett land ses i ett sammanhang och förstärker varandra så att helheten blir mer än summan av delarna. Med strategiska kombinationer mellan insatser på internationell, nationell och lokal nivå kan Sverige effektivisera sitt bistånd. Sveriges utvecklingssam-

arbete för att främja demokrati och mänskliga rättigheter skall utökas, utvecklas och bli mer långsiktigt för att bli ett centralt, tydligt och genomgående inslag i biståndet.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till hemställan i betänkande 15 och avslag på samtliga reservationer. Jag vill också ta tillfället i akt, trots att jag har varit en ganska kort tid i riksdagen och i utskottet, att tacka de av utskottskamraterna som lämnar riksdagen. Det är Helena Nilsson och Inger Koch, men det är också mina partikamrater som inte finns här i kammaren i dag, Inga-Britt Johansson och Nils T Svensson. Jag tackar dem för det goda samarbetsklimat som finns i utskottet.
(forts.)

Ajournering

Kammaren beslutade kl. 17.49 att ajournera förhandlingarna till kl. 19.00 för middagsuppehåll.

Återupptagna förhandlingar

Förhandlingarna återupptogs kl. 19.00.

9 § (forts.) Demokrati och mänskliga rättigheter i Sveriges utvecklings- samarbete samt mänskliga rättigheter i svensk utrikespolitik (forts. UU15 och UU17)

Anf. 143 MARIANNE ANDERSSON (c):

Herr talman! Även om kammaren nu är ganska tom vill jag sälla mig till alla andra som har uttalat ett tack till dem som slutar i utrikesutskottet för gott samarbete. Det gäller Helena Nilsson, som jag också har tillfälle att avtacka i särskild ordning eftersom hon är min partikamrat, och Inger Koch, som jag har haft ett fantastiskt bra samarbete med. Vi har mötts när det gäller mänskliga rättigheter på många olika sätt i riksdagsarbetet, på resor och annat, och jag vill verkligen tacka henne för gott samarbete. Jag har själv bara varit suppleant i utrikesutskottet under den senaste perioden men ändå arbetat en hel del med mänskliga rättigheter.

Nu kommer Inger Koch in i kammaren. Det var ju trevligt. Då kan hon höra att jag tackar henne för gott samarbete.

Jag går sedan över till mitt inlägg. Helena Nilsson har tagit upp de mänskliga rättigheterna mera i stort och mera övergripande, men jag tänker ändå ta upp några frågor här.

Den första gäller Östtimor. Det är en gammal fråga som har debatterats väldigt mycket här i kammaren. Det är svårt att nu säga exakt vilken betydelse den nuvarande utvecklingen i Indonesien har för möjligheterna att få en lösning på denna konflikt, en lösning som också kan accepteras av östtimoreserna. Jag hoppas och tror att möjligheterna ändå ökar i det här läget. Sedan vet jag att man har ekonomiska och andra problem och att det är mycket som återstår. Just i det läget tycker jag också att det är

väldigt angeläget att Sverige agerar i FN på alla sätt som är möjliga för oss för att få till stånd en lösning, både i den demokratiseringsprocess som uppenbarligen är på gång i Indonesien och i frågan om Östtimor. Det är viktigt att vi när det händer någonting stort inte glömmer det som är något mindre men ändå väldigt angeläget. Jag vill verkligen understryka vikten av att vi tar upp de här frågorna internationellt från svensk sida.

Sedan tänkte jag säga någonting om Kosova. Det är också en fråga som vi har diskuterat många gånger här i kammaren. Det är ju så: Vissa länder återkommer mycket. Och konflikten fortsätter. Övergripen fortsätter. Folket flyr till Albanien, som vi har kunnat se på TV de sista dagarna. Vi får ständiga rapporter om dödandet – trots samtal, trots att Rugova har träffat såväl Milosevic som Bill Clinton. Det händer en del positivt – det finns sådana signaler – men det är också mycket som är negativt.

Det är bra att USA nu har sagt sig vilja prioritera Kosovafrågans lösning och inte låta konflikten gå så långt som den gjorde i Bosnien. Det är positivt. Samtidigt är det ett misslyckande för Europa att vår maktlöshet är så uppenbar, att vi inte kan göra någonting och att diktatorn struntar i vad grannarna säger. Vad man än uttalar, vädjar om och hotar med kan man egentligen inte sätta kraft bakom orden. Det är ett tillkortakommande, och det är inte acceptabelt. Vi måste få någon sorts förändring till stånd så att vi kan komma åt just den här typen av konflikter. Det gäller FN-systemet såväl som Europa.

Detta får dock inte medföra att Sverige förtrötts i ansträngningarna att få till stånd en lösning på Kosovakonflikten. Det är viktigt att vi hela tiden arbetar väldigt aktivt med detta. Människorna i Kosova lider, och de övergrepp som sker där är fullständigt oacceptabla.

Sedan tänkte jag kort säga någonting om Turkiet. Det återkommer också i alla MR-debatter här i kammaren. Även om regeringarna där, oavsett vem som sitter vid makten, erkänner bristen på mänskliga rättigheter sträcker sig inte detta erkännande till sydöstra Turkiet och Kurdistan, utan det handlar om litet andra saker. Så har i alla fall jag uppfattat det.

Men det finns ändå fler och fler enskilda människor och organisationer som arbetar för mänskliga rättigheter. För inte så länge sedan hörde jag att näringslivet nu börjar inse att det faktiskt är olönsamt att förtrycka människor på det sätt som man gör i Turkiet. Det är väldigt bra att förståelsen att så här kan man faktiskt inte ha det uppträder på väldigt många nivåer i samhället. Det är också viktigt att vi tydliggör att något medlemskap i EU kan det inte bli fråga om. Då handlar det om mänskliga rättigheter och inte om huruvida de är européer eller muslimer eller någonting sådant. I Turkiet vill man gärna göra gällande att det är detta som är hindret, men det är det faktiskt inte. Det gäller mänskliga rättigheter: att människor får tala sitt språk, arbeta, gå i skolan osv.

Ett exempel på en verkligt modig organisation är Läkarsällskapet. När vi var på besök där nere i januari såg vi att dess medlemmar ställer upp väldigt starkt för mänskliga rättigheter. En annan är naturligtvis den turkiska MR-organisationen Human Rights Association, vars ordförande Akin Birdal nyligen utsattes för ett allvarligt attentat. Det är alltså ingalunda ofarligt att arbeta med mänskliga rättigheter i Turkiet. Det här är viktigt, och jag vet efter ett frågesvar att regeringen också har uttalat fördömande över detta attentat. En tredje organisation är Stiftelsen för

*Fel! Okänt
växelargument.*

mänskliga rättigheter i Turkiet, som arbetar med rehabilitering av tortyrskadade. Man har fyra centrum och kommer om drygt en vecka att öppna ett femte i Diyarbakir, där det kanske behövs mest av alla ställen. Det har dock hittills varit ganska omöjligt att arbeta där, eftersom man har blivit utsatt för sådana trakasserier från myndigheternas sida.

Vi behandlar ju nu bl.a. mänskliga rättigheter i biståndet, och jag vill därför understryka vikten av att Sverige i fortsättningen med ekonomiska medel stöder arbetet för mänskliga rättigheter i Turkiet. Det behövs en beredskap och en långsiktig strategi för att vi skall kunna fortsätta med detta, så att man vet att man har stöd från Sverige. Vi har gjort en bra insats, och jag hoppas att vi kan göra det också i fortsättningen.

Till slut, herr talman, vill jag bara säga några ord om Polisario, som firar 25-årsjubileum just här i kväll i Sverige. Jag, Eva Zetterberg och en kvinna till från Sverige besökte nyligen deras jubileum nere i flyktinglägren i Västsahara. Här är det så att en lösning äntligen verkar vara på gång. Det finns många hinder kvar, men vi hoppas ändå att det skall kunna lösas. Det är ju genom Kofi Annan och James Baker och deras arbete som den här processen har kommit i gång på ett seriöst och bra sätt. Det kunde vi också konstatera när vi tittade på hur man identifierade människor inför folkomröstningsprocessen osv. Det var intressant att bevista det här jubileet.

Vad vi kan säga är väl att vi från svensk sida måste fortsätta att stödja det västahariska folket i dess kamp – först för att få en självständighet, och i nästa steg för att kunna bygga upp ett demokratiskt land. Där måste det också till stöd och hjälp. Man arbetar naturligtvis själv för detta – man redovisade också vilka program man hade osv. – men man behöver fortsatt stöd. Det är positivt att frågan om minröjningen nu har kunnat få sin lösning – det vill jag också säga. Men vi måste från svensk sida att fortsätta stödja Polisario. Det ser jag som en självklarhet, och det är viktigt.

Jag vill också anmäla att jag avser att rösta för reservation nr 7 om Colombia, reservation nr 9 om internationella förhandlingar om Tibet och reservation nr 6 om MAI-förhandlingarna om det blir votering i dag om de reservationerna. I övrigt yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Anf. 144 BENGT HURTIG (v):

Herr talman! Det är många vackra ord och mycket välvilja som har strömmat från talarstolen i dag när det gäller mänskliga rättigheter, och det är ju bra. Jag kommer att uppehålla mig litet grand vid motion U604, som är en sexpartimotion om Turkiet.

Bland de förslag som vi tog fram fanns t.ex. krav på att man skall ratificera 1967 års tilläggsprotokoll till 1951 års flyktingkommission. Vi får svaret att det skall regeringen fortsätta att verka för.

Vi vill också att den särskilda rapportören om tortyr och FN:s arbetsgrupp mot ofrivilliga försvinnanden skall få stöd och att de skall kunna utföra sitt arbete. Där utgår utskottet från att så kommer att ske.

Vi vill också att man skall uppmana Turkiet att ratificera FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter med alla dess tilläggsprotokoll. Det säger utskottet att regeringen verkar för.

Slutligen, när det gäller frigivandet av samtliga kurdiska parlamentareriker som sitter i fängelse, säger man att ambassaden bevakar detta och hjälper besöksgrupper att komma dit och hälsa på.

Allt det här är bra. Men jag måste säga att efter sju års arbete med Turkiet är det inga stora förändringar. Det skulle faktiskt fordras en mer offensiv inställning. Jag skall bara ta ett exempel. Marianne Andersson nämnde nyss ordföranden för Human Rights Association, som var nära att dödas vid ett attentat och som också nämns i utskottsbetänkandet. Plockandet av kulor och reparation av hans inre har i dagsläget kostat ungefär 200 000 kr på ett privat sjukhus i Ankara. Frågan är: Vem skall betala det?

Det är sådana konkreta MR-problem som vi står inför.

Vem skulle kunna ge ekonomisk rättshjälp till de tusentals människor som har torterats i Turkiet och som vill gå till domstol för att försöka få någon rättvisa när det gäller alla dem som har utfört den här tortyren?

Man vill i Turkiet anordna en stor traumakonferens, som skulle behandla konsekvenserna av att bli torterad eller utsatt för traumatiskt våld, med sakkunniga från hela världen. Det kan man inte genomföra därför att det inte finns några ekonomiska resurser.

Vem är det som betalar de rehabiliteringscentrum som Marianne Andersson nämnde? Fyra av dem har hittills betalats av Sverige och det femte betalas nu av Norge. Var är Europeiska unionens andra länder som vill vara med och bekosta att man rehabiliterar tortyrskadade? Våra båda länder står för ungefär hälften av samtliga utgifter som Human Rights Foundation har för detta och litet annan verksamhet.

Vi har ungefär 150 000 gatubarn i de stora städerna som driver vind för våg, dras in i brottslighet, dras in i narkotikahandling och som får mycket illa. En liten bildberättelse om de här barnens situation skulle kosta 70 000 kr. Den har inte kunnat finansieras vart än den här författaren har vänt sig.

Åtgärder behövs för de 3 miljoner flyktingar som finns i Turkiet. Vem skulle kunna hjälpa till att betala de flyktinglägren?

De muslimska borgmästarna har stängt samtliga kvinnojourer i Turkiet. Om de fick sin hyra och avgifterna för vatten och avlopp betalda skulle de kunna öppnas för de misshandlade kvinnorna. Kommissionen har sträckt sig till att betala hyran för en sådan kvinnojour.

Jag menar att när det gäller Turkiet och mänskliga rättigheter i många andra länder har den här riksdagen det stora arbetet framför sig att hjälpa till att få fram resurser i Sverige och andra länder för att åstadkomma en verklig förändring.

Det står i betänkandet att det behövs ett strategiskt och integrerat arbetssätt. Javisst, utmärkt. Men se då till att de här resurserna kommer fram! Låt en människa inom Utrikesdepartementet och inom Sida vara ansvarig för detta.

När vi vänder oss till olika organisationer i Sverige, som Rädda Barnen m.fl., säger man: Nja, Turkiet är inte prioriterat område. Det är de fattigaste länderna. Det är Östeuropa, Centraleuropa, Mellanöstern. Men Turkiet, nja, det har man liksom inte kommit i gång med. Här kommer att finnas mycket att göra framöver.

Herr talman! Det här var mitt sista anförande i utrikesdebatten i Sveriges riksdag. Jag har haft förmånen att få arbeta med utrikesfrågor för

mitt parti ända sedan hösten 1989. Jag vill tacka för alla de hövliga och intressanta debatter som vi har haft.

Tack skall ni ha!

I detta anförande instämde Per Lager, Ragnhild Pohanka och Eva Goës (alla mp).

Anf. 145 EVA GOËS (mp):

Herr talman! Det blir svårt att balansera de här två stora plakaten med namnteckningar i talarstolen. Men jag tycker att de människor som har kommit från Uddevalla och som har velat protestera mot hur vi hanterat kosovaalbaner skall få synas här.

Jag tycker att vi i Sverige borde lära oss att ta hand om de flyktingar som kommer hit och ge dem en fristad. Det har kommit människor hit till Stockholm för att tala om att de ser allvarligt på hur vi behandlar flyktingar i Sverige. I dokumentet om mänskliga rättigheter har vi med just att det borde ingå både hur vi tar hand om flyktingar i Sverige, att de får en fristad, och att vi sköter detta på rätt sätt och visar solidaritet. Dessutom borde vi ta med vapenexporten. Jag tycker att det är oerhört viktigt om vi skall prata om mänskliga rättigheter.

Det hundratal människor som har skrivit på att de solidariserar sig med Kosova är bara en liten grupp i Uddevalla som hade ett möte en gång i mars. Men de tog sig hit och berättade om enskilda fall, som vi aldrig får ta upp i riksdagen.

Från detta skulle jag vilja gå över till att tala om Östtimor, där jag själv har varit. Vi vet ju nu hur det ser ut i Indonesien. Det är kanske detta vi har varnat för skulle komma. Upproret har legat och väntat. Det har legat på lur. Vi har gång efter annan försökt att ta upp frågor som gäller Östtimor. Indonesien räknar Östtimor som en provins.

I betänkandet ser jag att vi har med Östtimor. Vi har med Indonesien. Vi har med de mänskliga rättigheterna. Vi har avsnitt om dödsstraffet, internationella miljöfrågor, MAI-förhandlingar, urbefolkningarnas rättigheter, skydd för minoriteter, Colombia, Kuba, USA, Kina, Tibet, Taiwan, Kashmir, Pakistan, Afghanistan, Turkiet, Iran, Ryssland, Kosova, Grekland, Algeriet, Mellanöstern, Västsahara, Kenya, Nigeria, Sydafrika. Nästan allt detta har Miljöpartiet skrivit något om. Vi har inte, som förra gången, med Burma.

Vad händer i dag? Jo, man håller på att mobilisera mellan Somalia och Eritrea. Vad händer i Burundi och Rwanda?

Det känns väldigt betungande att stå här och känna att det går åt fel håll på något vis. Jag kan hålla med Inger Koch om att det går åt rätt håll på vissa ställen i Afrika. Sydafrika är ett lysande exempel. De har t.ex. också avvecklat kärnvapen. De håller på att bygga upp sitt land. Men på många andra ställen tycker jag att det går åt fel håll.

När jag då tittar i det här betänkandet ser jag att det står att nästan alla de här frågorna är besvarade.

Ja, det är ju bra. Jag får hålla med Bengt Hurtig att det är bra att det är fråga om en deklARATION, en handlingsplan, att vi nu skall börja aktivera oss. Nu skall vi verkligen ta tag i frågorna. Men se på Kosova. Vi har begärt att ett EU-kontor skall inrättas. Då står det fränt att det tyvärr inte

har blivit så. Nu är det mer nödvändigt än tidigare. Vi har ju sett vad som har hänt här i dagarna.

I TT-telegram har vi kunnat läsa om massflykt undan serbisk offensiv i Kosova. Det har varit systematisk rensning. 2 500 flyktingar har tagit sig från provinsen i södra Jugoslavien till Albanien. Det är därför dessa människor har talat om att de håller på att förblöda. Massakern är på gång. Byar utplånas.

Det är litet för svagt att säga att frågorna är besvarade. Det är för stora tragedier som sker inför våra ögon.

Samma sak gäller för Östtimor. Man säger att det pågår trepartssamtal, och Östtimor skall ju få vara med. Det är alltså fråga om Portugal, Indonesien och FN:s generalsekreterare. Vi tycker att det är bra om det finns en kommission för mänskliga rättigheter på plats. Jag tycker inte att det räcker att skicka ut någon man någon gång i kvartalet. Det behövs en ständig närvaro av någon typ av kommission för mänskliga rättigheter. Där är övergreppen så brutala.

Se bara på exemplet med de studenter som skulle hålla en minnestund för de drygt 200 människor som dödades vid en kyrkogård – Santa Cruz-massakern. En högtidsstund skulle hållas sex år efteråt. Man började skjuta på campusområdet vid universitetet. Man började skjuta ned studenter som tände ljus för att markera att det var en högtidlig minnestund.

Det finns ingen yttrandefrihet i Östtimor. Det östtimoresiska folket hålls ned under en nivå. De får aldrig komma över den, dvs. svältgränsnivå. Detta är det typiska, systematiska förtrycket som kan återfinnas överallt i världen.

Det är bra att vi börjat arbeta med demokratiprojekt mellan partierna, att partierna söker sig ut i världen. Jag har haft den stora förmånen att åka till Malawi i Sydafrika. Jag har varit i Ukraina. Jag kan se hur de unga staterna har samma mönster. Samma maktelit försöker att ta åt sig makten genom att säga att de har blivit marknadsanpassade. Nu skall det bli demokrati. Men det är samma människor som styr.

I betänkandet finns det skrivningar om kärnkraft och kärnvapen. Vad har detta med dagens ämne att göra? Det har med mänskliga rättigheter och makten att göra.

Det var Nikitin, en f.d. marinofficer, som avslöjade hur det stod till vid Kolahalvön. Han talade om hur det läcker kärnavfall ut i havet, och hur atomubåtarna rostar sönder. Senast i dag läste jag om hur fördärvat havet är i dessa områden. Jag läste på Bellonas hemsida. Nikitin skulle ställas inför rätta. Än så länge har det inte riktigt skett, eftersom det är hemliga bakgrundsfakta som skall användas. Han blir utsatt för förföljelser dagligen. Han bor i dag i S:t Petersburg. Han kan inte röra sig ute utan att bli förföljd av ett dåligt exempel på en filmdetektiv med svarta kläder, glasögon och hatt. Det är nästan skrattretande. Men det är inte så roligt när de skär sönder däcken så att det inte går att förflytta sig.

Det är fråga om förföljelse. Vi har ett ansvar att se till att alla dessa länder lever upp till de mänskliga rättigheterna. Jag vet inte om betänkandet är tillräckligt stramt på dessa punkter.

Jag har skrivit om kärnkraften. Nu tar jag fram min lilla gröna bok. Där framgår att Ryssland har börjat bygga flytande kärnreaktorer. Man planerar att bygga en ny generation flytande kärnreaktorer. Arbetet skall

*Fel! Okänt
växelargument.*

avslutas vid år 2000. Produktionen skall vara jättebillig. De skall kunna flyttas på någon typ av stålflottar. Det hela skall löna sig inom tio år. Det finns ett handelsavtal med energiexport till Kina, Indonesien och Filippinerna.

Jag tycker att detta låter som ett hot. Det är definitivt ett hot mot urbefolkningen, renägarna. Redan i dag lider 40 % av renägarna av metastaser på grund av den radioaktiva strålning de har utsatts för.

Jag har nu fått i min hand en skrift där det framgår att myndigheterna i Ukraina avvisar att betongskalet runt den havererade kärnkraftsreaktorn i Tjernobyl kollapsat. Alla vet att skalet håller på att tippa över och att det behövs en enorm insats.

Att fortsätta med kärnkraften är ett hot mot hela civilisationen. Därför har vi en reservation om att avveckla kärnkraften globalt.

Vi kan inte låta IAEA, atomenergiorganet under FN, fortsätta att sprida den s.k. fredliga kärnenergin men stoppa kärnvapenspridning. Det går inte ihop. Det är så lätt att sätta ihop ett kärnvapen om man kommer över kärnmaterial.

Jag hittade en notis i dag i Dagens Nyheter i denna fråga. Där framgår att företag riskerar att sprida kärnvapen. Det handlar om svenska företag. Där står att enligt svensk lag är det inte tillåtet för svenska företag att exportera krigsmateriel utan särskilt tillstånd, men det är svårt att avgöra vad som är civilt eller ej och om det går att använda för att framställa kärnvapen. Där framgår också att särskilt mindre företag många gånger utan att veta om det har exporterat produkter som kan användas för att tillverka massförstörelsevapen.

Då är det dåliga regler. Det är viktigt att sopa rent framför egen dörr innan vi kritiserar andra.

Jag vill yrka bifall under två moment. Det gäller mom. 49 och motion U620, yrkande 6, där jag kräver att FN skall vara närvarande på Östtimor. Sedan är det motion U625 under mom. 63, där vi kräver att ett EU-kontor inrättas i Kosova. Det är det minsta man kan begära. Tyvärr har dessa punkter inte kommit med som reservationer.

Vi tycker naturligtvis att Östtimor skall ingå i trepartssamtalen. Man kan inte ha ett samtal om ett helt folk utan att de får ingå i det. Portugal lämnade området för 25 år sedan. Indonesien är inte "fader" till Östtimor. Östtimor är ett eget land. Landet borde få vara med i trepartssamtalen.

Vi har också skrivit om Kenya. Där framgår att det sker ett arbete med valarbetare och demokratifrågor. Men jag skriver att de måste skickas dit i ett tidigare stadium. De måste finnas där ett halvår i förväg och ett halvår efteråt – särskilt som det ser ut i dag med den president som finns där nu. Det är inte fråga om något transparent val. Men här säger man att valutslaget blev som förväntat.

Jag brevväxlar med en student i Kenya. Han kan intyga att det inte blev det valresultat som förväntades. Häromdagen läste jag ett TT-meddelande där det framgick att hundratals, kanske tusen, människor hade arresterats. De har blivit politiska fångar.

Nog finns det att göra. Inger Koch har kämpat på i Afrika. Vi får väl fortsätta att kämpa. Vi får se vilka som är kvar efter nästa val. Jag har inte nämnt något om Pakistan, Indien, Kashmir och Afghanistan. Men det hoppas jag att andra gör.

Anf. 146 LENNART FRIDÉN (m):

Herr talman! Jag kanske först skall kommentera det som skedde när Eva Goës gick fram här. Jag delar hennes uppfattning att det inte finns något som helst försvar för det som händer i Kosovaprovinsen. Jag är däremot litet bekymrad, om det skall betraktas som prejudicerande att man får flytta en demonstration utifrån in i sessionssalen. Jag hoppas att det inte skall tolkas på det sättet, därför att då har vi nog hamnat litet snett. Då kommer många att kräva att få sina plakater uppställda och uppvisade här i salen.

Herr talman! I sitt betänkande UU17 skriver utskottet på s. 62, som svar på Sten Tolgfors och min motion rörande Taiwan bl.a. följande:

”Det har skett en genomgripande positiv förändring i demokratisk riktning i Taiwan under de senaste åren. Alla politiska ledare i Taiwan är numera utsedda i fria demokratiska val.”

Längre fram skriver man:

”Utskottet ser med tillfredsställelse att det svenska utbytet med Taiwan är betydande på många områden.”

Det är just det som vi redan i vår motion, liksom andra i sina, har konstaterat, och vi menar att vi med detta som utgångspunkt bör stödja en fortsatt utveckling, markera att Taiwan i den delen av världen framstår som ett positivt exempel och underlätta för Taiwan att delta i världssamfundets många organisationer.

Ett sådant ställningstagande skulle också ge en klar fingervisning till ledarna i Beijing att man där måste påbörja en nödvändig demokratiseringsprocess. Men, herr talman, vad svarar utskottet? Jo, man svarar att motionerna, däribland den av mig och Sten Tolgfors, skall anses besvarade. Besvarade med vad? Jo, ett god dag yxskaft.

I detta sammanhang vill jag kommentera något av det som tidigare sagts i denna fråga i debatten. Det är bara synd att det inte är samma besättning i bänkarna som det var före middagspausen.

Tone Tingsgård, som dock finns här, påpekade att utskottets ställningstagande i år var detsamma som förra året. Ja, dessvärre. Under tiden sker det mycket – en del som oroar. Man kan också lägga till: Det är mycket som vi hoppades skulle ske som inte har skett. När skall det påverka utskottsmajoriteten?

Eva Zetterberg talade om att ”maktstrukturer i världen” gjorde att hon tyckte att Taiwanfrågan var svår och att hon därför avvisade lagda förslag. I sitt replikskifte med Lennart Rohdin, om det för mig bl.a. självklara att Taiwan skall få medlemskap i t.ex. WMO och WHO, talade Eva Zetterberg om kommunistregimens negativa inställning i Beijing och om problemen detta medför. Men, herr talman, inte skall det väl vara morgonhumöret hos de herrar som gav namnet Himmelska fridens torg en negativ klang som avgör hur vi skall gå framåt i vår politik till gagn för mänskliga rättigheter. Och problem skall lösas – dem skall man inte vända ryggen åt.

I förra veckan demonstrerade ett Eva Zetterberg närstående ungdomsförbund på Mynttorget och talade om just mänskliga rättigheter. Det har inte alltid varit den frågan som legat sådana rörelser varmt om hjärtat. Skulle inte ett agerande i en annan riktning gällande Kinafrågorna i riksdagen från Vänsterpartiets sida hjälpa till att ge litet trovärdighet åt den

förespeglade attitydförändringen hos det som man numera helst vill glömma varit rena kommunistiska propagandabasuner?

Herr talman! Jag undrar också när det gäller Kina vad Helena Nilsson menade med att följa ”den nya majoriteten i Hongkong”. Vilken majoritet är det – folkets verkliga eller parlamentets konstruerade?

Det vi och andra motionärer tagit upp som förslag rörande såväl Kina som Hongkong och Taiwan skulle inte ge några kioskvältarrubriker men åtminstone ge en liten signal om att vi verkligen menar att mänskliga rättigheter är till för alla utan undantag.

Herr talman! När jag ändå har ordet vill jag också säga några ord om Iran. Det börjar nu närma sig årsdagen för presidentbytet i Teheran – ett år som har varit fyllt av förhoppningar om förändringar, förbättringar och förmänskligande. Dessvärre har det också blivit ett år av besvikelser och brutna förhoppningar. Det fladdrar då och då en låga av hopp längst in i den mörka tunneln, men ack så svagt, och alltför ofta synes den slockna.

Liksom det tidigare sagts här i dag har vi kunnat glädjas så sent som i förra veckan över ett besök av en frisläppt författare. Men han och några till har räddats av att de varit kända. Hur är det med alla de andra, de tusentals som trots den s.k. kritiska dialogen, som Irans verkliga ledare inte bryr sig om, har fångslats, torterats, ja, även stenats, sedan den man tillträdde som de facto var Khomeinis egen Goebbels, som den upplysnings- och vägledningsminister han var på den tiden? Han har dock nu lovat förbättringar. Rapporterna från bl.a. Amnesty ger i stora stycken en mörkare bild än vi alla velat hoppas på.

Mörk, herr talman, ja, t.o.m. svart är också den videokassett jag har här. Den visar utsmugglade filmer från två steningar i Iran, en utförd 1991 och en annan under senare år. Det var någon minut av den ena som visades i TV 4 i höstas, som inledning till en diskussion om regimen terror. Det programmet finns här också. Jag nämner det, herr talman, för att en del ledamöter har talat om att detta borde visas i riksdagen. Efter att ha sett den är jag tveksam. Den är ett vidrigt dokument, värre än man kunnat fantisera om, och ger främst dålig nattsömn. Om det eventuella informationsmöte om MR-situationen i Iran som har aviserats till nästa vecka i riksdagen kommer till stånd kan det finnas en möjlighet till en visning då. I vart fall visar denna video och andra dokument hur viktigt det är för oss att i alla lägen och för alla människor i alla länder att främja MR-frågorna.

Herr talman! För egen del ställer jag mig utan särskilt yrkande bakom de moderata reservationerna och de förslag som framlagts i motionerna U617 och U631.

Anf. 147 PER LAGER (mp):

Herr talman! Jag tänkte ta upp ett enskilt fall, och det handlar om Mordechai Vanunu, symbolen för kärnkraftsmotståndet i världen och spridningen av kärnvapen. Det var han som en gång kidnappades och sövdes ned av den israeliska säkerhetstjänsten och fördes från Italien till Israel, där han sedan dömdes till 18 års fängelse för landsförräderi. Detta hände 1986. Hans brott var att han hade avslöjat Israels kärnvapenprogram i anläggningen Dimona. Hans berättelse och bilder i *Sunday Times* var bara en bekräftelse på vad som var allmänt känt vid den tiden. Det

kan vara intressant att notera nu, när andra tröskelstater klart har visat att de har sina kärnvapen. Jag tänker på Pakistan och Indien.

I tolv år har Vanunu suttit i en isoleringscell på 2 gånger 3 meter, utan andra kontakter med omvärlden än sällsynta och censurerade möten med advokat och närstående. Under alla dessa år har organisationen *Campaign to free Vanunu and for a Nuclear-free Middle East*, grundad av hans bröder, oförtrutet arbetat vidare för hans frigivning. Nobelpristagare, ledande vetenskapsmän, kända politiker och kulturpersonligheter runt om i världen har protesterat mot domen och behandlingen av Vanunu. EU-parlamentet har skrivit flera resolutioner, och Amnesty har i sina vädjanden beskrivit straffet som grymt, omänskligt och förnedrande och som ett klart brott mot mänskliga rättigheter.

Israel har ratificerat konventionen om mänskliga rättigheter 1966 och även 1984 års tortyrkonvention.

Jag har själv i fem år engagerat mig just för hans sak här i riksdagen, ute på torg, i TV och radio.

Vanunu har erhållit en rad utmärkelser under de här åren för sitt motstånd mot kärnvapenspridningen, bl.a. det alternativa Nobelpriset 1987.

Men inga ansträngningar har varit lyckade när det gäller hans frigivning. De israeliska domstolarna och myndigheterna har varit kallsinniga och oresonliga i sin inställning. Vanunu betraktas som landsförrädare och skall bestraffas som en sådan. Inte ens hans gradvis försämrade hälsa tycks ha betytt något.

Men plötsligt i mitten av mars i år hände det något som ingen vågat hoppas på. Vanunu släpptes nämligen fri ur sin isoleringsbur. Nu får han umgås med andra intagna i Ashkelonfängelset.

Även om den nu införda strafflindringen är sensationell i sig och glädjande, är det 18-åriga fängelsestraffet för att berätta en redan känd sanning fortfarande så omänskligt, brutalt och orättfärdigt som det kan vara. Mordechai Vanunu, som varit isolerad två tredjedelar av det utmätta straffet, måste omedelbart frigges.

Med tanke på att man i år firar 50-årsjubileum av staten Israel var förhoppningarna väldigt stora bland Vanunus vänner om att han skulle kunna frigges. Han hade nämligen ansökt om en frigivning. En grupp från Vanunuorganisationen for ned i slutet av april och uppvaktade regeringen, men allt var förgäves. Han benådades inte.

Det föranleder mig att från talarstolen återigen kräva kraftfulla internationella påtryckningar på Israels regering. Det finns som sagt bara ett acceptabelt beslut, nämligen omedelbar och villkorlös frigivning.

Detta fall skall inte bara bevakas, vilket är vad man säger i betänkan- det. Det är för svagt, menar jag. Det krävs en ökad press på den israeliska regeringen.

Herr talman! Här finns ingen reservation, men jag vill ändå när det gäller mom. 69 reservera mig för motion U619, yrkande 1, som just handlar om omedelbar och villkorlös frigivning av Vanunu.

Anf. 148 RAGNHILD POHANKA (mp):

Herr talman! Genom att resa mig för Bengt Hurtigs anförande ville jag betona mitt engagemang för kurderna.

I dag har miljöbalken behandlats i kammaren, och nu behandlas frågan om mänskliga rättigheter. Med anledning av dessa två ärenden vill jag läsa två citat.

På 50-talet skrev Harry Martinsson *Aniara* – en poetisk berättelse där människorna tvingas lämna jorden, som blivit obeboelig av strålning. I rymdskeppet som människorna tvingas fly med sitter man och drömmer och inser samtidigt vilken unik plats jordklotet var i universum.

Vi kom från Jorden, Doris land,
klenoden i vårt solsystem,
det enda klot där Livet fått
ett land av mjölk och honung.
Beskriv de landskap som där fanns,
de dagar som där grydde.
Beskriv den människa som i glans
sitt släktes likdräkt sydde
tills Gud och Satan hand i hand
i ett förstört, förgiftat land
kring berg och backar flydde.

Så vill jag läsa första artikeln om de mänskliga rättigheterna, som nu är inkorporerad i svensk lag: ”Alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter. De är utrustade med förnuft och samvete och bör handla gentemot varandra i en anda av syskonskap.”

Skall man sätta dessa citat mot varandra eller med varandra? Jag tycker nog att miljöbalken och artikeln om de mänskliga rättigheterna egentligen skulle räcka för oss. Om vi följer dem får vi en bra tillvaro.

Per Lager talade om *en* person tidigare. Lidandet i världen kan aldrig bli större än vad en enda människa förnimmer. Det blir ännu värre när flera drabbas av det, men lidandet är ändå vad en människa kan förnimma. Därför tycker jag att det är viktigt att man kan tala om *en* fråga och *en* person och föra ut det mera globalt.

Grymheten i världen är omätbar, men människor utsätts för den. Jag tänker tillbaka på aboriginerna i Australien när jag vill se hur man har behandlat människor och grupper. Av 850 000 aboriginer mördade man 600 000. Vi har hållit på på det sättet. Vi har behandlat många ursprungsbefolkningar dåligt. Det är indianer. Det är kurder, som man kan säga är den största av alla urbefolkningar. Vi har behandlat tibetaner illa, osv. Våra samer har heller inte blivit bra behandlade. De är nordens kurder. Tidigare var de mycket illa behandlade. Man drog dem under isen mellan två vakar när de inte gjorde som man sade.

Det ligger alltså ett tungt ansvar på oss i-länder för det vi har ställt till med i världen – för vad de vita människorna faktiskt har gjort mot övriga länder. Detta ansvar kan vi inte släppa, för vi har sugit ut u-länderna på ett sätt som är helt enastående. När jag säger ”enastående” låter det som om det var något bra. Jag hittar inte ord för det. Det gör att vi måste hjälpa till att bygga upp detta. Det kan ske på många sätt.

Jag brukar säga – jag har sagt det en gång förut i dag – att förtrycket aldrig tar semester. Det får inte de som kämpar för mänskliga rättigheter heller göra. Vi har olika MR-kommittéer, enstaka människor, FN, OSSE och Europarådet. Nordiska rådet kunde också vara ett lämpligt ställe. Här

måste vi fortsätta kampen hela tiden. För vi inte en kamp mot grymheten och för mänskliga rättigheter tror jag aldrig att vi kan få ordning i världen. Jag vet inte om vi kan få ordning *med* en kamp, men vi måste ändå försöka.

Vi behöver historia för att förstå nutiden och för att kunna planera för framtiden. Vi behöver titta på Holocaust eller på aboriginerna, som jag talade om, för att se att det också händer i dag. Det har hänt i koncentrationsläger i Bosnien. Det har skett massakrer i Rwanda och Burundi osv. För att planera för framtiden måste man ta med historia och nutid och fråga sig hur man skall göra sedan.

Det står så oerhört mycket bra i betänkandet. Jag har lyssnat mycket på debatten i dag, och jag blir verkligen djupt imponerad av dem som har varit uppe i talarstolen och talat. Nu gäller det i stort sett att utföra det som står i vår makt. Då tycker jag att man kan sätta Gandhi, Dalai lama och president Rugova i Kosova som mönster – människor och ledare som har kämpat för en lösning med icke-våld. Problemet är bara att de som har använt icke-våld – vi har sett det i Kosova och i Tibet – inte har fått gehör i världen. Man låter storebror förtrycka dem, och det är nästan samma mönster. När de tar till våld vaknar världen omkring dem plötsligen. Det är oerhört bittert. Vi borde naturligtvis, när vi vet vad som händer, ingripa innan det blir desperata våldshandlingar.

Jag vill med detta tacka alla dem som har pratat i dag och dem som har skrivit detta betänkande. Jag tackar även dem som har reserverat sig. Det är helt klart att det är en riktning som vi alla skulle understödja och också försöka förverkliga. Vi kan ta delar av det först, och kanske i en framtid helheten. Det gäller också inom Sverige, där asylsökande och gömda barn är i en situation som jag inte tycker skulle accepteras i en civiliserad stat.

I detta anförande instämde Bengt Hurtig och Eva Zetterberg (båda v) samt Per Lager, Eva Goës och Bodil Francke Ohlsson (alla mp).

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 4 juni.)

10 § Vissa nedrustningsfrågor

Föredrogs

Utrikesutskottets betänkande 1997/98:UU16

Vissa nedrustningsfrågor

Anf. 149 EVA ZETTERBERG (v):

Herr talman! Kammaran övergår nu till att diskutera nedrustning, eller rättare sagt vissa frågor som rör nedrustning. Det är inget heltäckande betänkande vi har framför oss.

Den viktiga frågan att ställa sig när man diskuterar nedrustning är hur utvecklingen går. Går den framåt? Går den bakåt? Vad kan vi göra för att driva utvecklingen framåt?

*Fel! Okänt
växelargument.*

*Vissa
nedrustningsfrågor*

Jag tror att många av oss i dag känner oss mer pessimistiska än för bara några år sedan. Jag skulle önska att flera av oss, inklusive jag själv, hade mer av den entusiasm, glädje och dödsföraktande inställning som de barn visade som jag var tillsammans med på Gröna Lund när jag mentalt förberedde mig för nedrustningsdebatt i går kväll.

Det mod som de uppvisar när de kastar sig i berg- och dalbanan och fritt fall lämnar mycket inspiration till andra områden. Om vi vuxna kunde visa samma intresse, självförakt och dödsförakt inför det som kan tyckas vara omöjliga uppgifter – det kan gälla nedrustning eller andra angelägna frågor – skulle mycket vara vunnet. Att övervinna kylan och höjderna tycker jag imponerar. Där har vi något att ta efter.

Som jag ser det befinner sig världen i en kris vad gäller nedrustning. Vi har precis upplevt Indiens och Pakistans kärnvapenprov. Och det är faktiskt inte länge sedan vi upplevde Frankrikes – det var 1995 – och Kinas prov. Det är alltså ett flertal stormakter i världen som öppet har trotsat nedrustningen och den anda som präglade de länder som anslutit sig till NPT, dvs. icke-spridningsavtalet från 1968. Sverige har anslutit sig till detta.

När Sverige självklart fördömer kärnvapensprängningar från Indien, och i viss mån Pakistan också, är det lätt att titta på vikten av att genast stoppa biståndet. Men däremot kommer inte alls motsvarande reaktion när det gäller krigsmaterielexporten. Där gäller bara samma vanliga regler som förut. Jag tycker alltså inte att inställningen till nedrustningen är särskilt konsekvent från regeringens sida.

Den pessimism som åtminstone präglar mig och fler i dag kommer fram när jag jämför med den konferens där man hade en översyn och diskussion om förlängningen av NPT, det här icke-spridningsavtalet. Den konferensen ägde rum i New York i FN i april–maj 1995. I det svenska talet i generalförsamlingen som Jan Eliasson höll då sade han ungefär så här, fritt översatt: Utvecklingen sedan översynskonferensen 1990 är imponerande och uppmuntrande. Sedan dess har mer än 30 stater tillträtt avtalet. I och med inträdet av Kina och Frankrike 1992 är alla, som vi känner till, deklarerade kärnvapenstater parter i avtalet.

Senare säger han: Också tröskelstater har gett upp kärnvapenalternativet och gått med i den stora majoriteten av icke-kärnvapenstater.

Lena Hjelm-Wallén svarade i en interpellationsdebatt som vi hade i maj 1995 utifrån resultaten från NPT-konferensen och Sveriges agerande i frågan om kärnvapenedrustningen: ”Sverige har vid upprepade tillfällen, såväl bilateralt som i andra sammanhang, uppmanat dessa – dvs. de s.k. tröskelstaterna Israel, Indien och Pakistan – och andra stater som står utanför att avstå från kärnvapenoptionen genom att tillträda NPT. Vi kommer att fortsätta – – – utnyttja varje lämpligt tillfälle att verka för detta.”

Då kan man undra vad som har hänt sedan 1995. Jag blir naturligtvis osäker på i vilken mån Sverige, men framför allt övriga länder i världen, verkligen har agerat och verkat för att inte ytterligare kärnvapenprov skall äga rum. Som jag sade är det alltså fyra stater som hittills har gjort dessa prov trots intensiva protester och varningar från omvärlden. Min fråga är: Vad görs i dag för att se till att den tredje tröskelstaten, Israel, inte följer i spåren efter Indien, Pakistan, Frankrike och Kina?

Andra frågor som finns i det här betänkandet rör Canberrakommissionen som 1996 presenterade en rapport som krävde fullständig elimination av kärnvapen. Man pekade på en rad konkreta delmål som skulle uppnås för att man skulle kunna uppnå slutmålet. Det var delmål som skulle kunna uppnås relativt direkt. De skulle vara mycket konkreta.

Regeringen säger, och det upprepas i betänkandet, att man delar det här målet. Senast i ett tal den 12 maj 1998 sade utrikesministern att kommissionens konkreta förslag bör övervägas på djupet i ett internationellt nedrustningsforum med syfte att genomföra dem så snart så möjligt.

Jag undrar vilka konkreta förslag man har gått vidare med. Varför är det exempelvis omöjligt med en internationell konferens kring resultatet från Canberrakommissionen? Det har Västerpartiet m.fl. partier föreslagit i en motion.

Det finns också fler idéer. Svenska Läkare mot Kärnvapen har haft en träff med utrikesministern i februari 1998. Då fick de ett positivt gensvar på tanken om internationella konferenser. I ett brev till mig från Gunnar Westberg, som är ordförande i Svenska Läkare mot Kärnvapen, nämns att general Butler, som är en framträdande person inom Canberrakommissionen, har föreslagit ett internationellt sekretariat för samordning mellan regeringar och NGO:er. Men man ser inte många spår av det i betänkandet.

I själva betänkandet nämns också ett provstoppsavtal som slutförhandlades 1996 och undertecknades av Sverige i september 1996. Nu föreläggs det riksdagen. Det är utmärkt att vi kommer att fatta ett sådant beslut. Det är självklart att Sverige skall stå med. Men jag tycker tyvärr att det saknas delar i det här avtalet. Det gäller t.ex. förbud mot subkritiska test. Sådana prov har nyligen ägt rum i Nevadaöknen. Det gäller förbud mot datortest, utveckling av nya laboratorier etc.

En annan fråga som behandlas här gäller kärnvapenfria zoner. Just på NPT-konferensen i New York 1995 talade Sveriges representant mycket om betydelsen av kärnvapenfria zoner. Men jag undrar om inte det huvudsakligen rör andra delar av världen än den del av världen där vi själva befinner oss. När vi har föreslagit Norden som kärnvapenfri zon har majoriteten hävdat att det inte är rätt väg, eftersom det finns olika säkerhetspolitiska lösningar för respektive nordiskt land. Jag tycker inte riktigt att den argumentationen håller. Jag vill även där hänvisa till Läkare mot Kärnvapen.

Personminor nämns också här. Även där lägger regeringen fram en proposition. Det är mycket viktigt, men inte heller där har vi nått ända fram. Det finns en reservation som gäller personminor och hur man skall kunna gå ytterligare längre.

Som jag sade har nedrustningen på sitt sätt, i och med minbeslutet och vissa andra beslut, gått framåt. Men problemen har faktiskt ökat också. På den positiva sidan har vi EU:s gemensamma uppförandekod för vapenexport. Men den är samtidigt inte bindande, och det finns väldiga reservationer. Därför räcker den kanske inte så långt.

Jag skall väl peka på det som har gått framåt också. Där har vi frågan om registrering av vapenhandeln. Även detta med lättare vapen har FN lagt ned ny energi och nytt intresse på. Där har Kofi Annan själv agerat. Det är mycket positivt.

Herr talman! Jag vill också peka på en trovärdighetsfråga. Sverige driver nedrustningen internationellt, har ett gott rykte och mycket god erfarenhet och har gjort stora insatser. Men vi har en krigsmaterielexport. Jag tvingas återigen att ta upp det, liksom i det förra ärendet. Det är uppenbart att det finns en bristande trovärdighet när vi exporterar vapen till länder där de används i krig, även om det inte är avsikten från svensk sida.

Jag står naturligtvis bakom alla reservationer och särskilda yttranden om Frankrikes ansvar vad gäller de hälsovådliga effekterna från provsprängningarna i Polynesien 1995. Jag vill särskilt yrka bifall till reservation 3 om krigsmaterielexport.

Herr talman! Jag har förstått att det är den stora tackdagen i dag. För min del är det den sista debatten för den här säsongen. Huruvida jag själv och flera av oss andra som är med här i dag återuppstår här i kammaren efter valet vet vi inte i dag. Men jag vill framföra ett stort tack till talmannen och även övriga icke närvarande talmän, kammarkansliet, vårt utskottskansli och alla utskottskamrater för allt fantastiskt jobb som läggs ned här.

Jag inledde med att tala om barnens djärvhet att kasta sig i fritt fall eller i berg- och dalbanan. Det är kanske inte det som talmännen och kammarkansliet har ägnat sig åt, men jag tycker att det tålmod ni har visat är värt lika mycket. Tålmod är en stor dygd som jag tror kan behövas i det här sammanhanget. Det vill jag särskilt framföra som ett tack från mig.

Anf. 150 TREDJE VICE TALMANNEN:

Tjänstgörande talman har varken replikrätt eller möjlighet att instämma.

Anf. 151 BODIL FRANCKE OHLSSON (mp):

Herr talman! För ett och ett halvt år sedan var jag en av de riksdagsledamöter som under ett par veckor var gästdelegater i FN. En morgon när jag var på väg till FN-skrapan var området och de närmaste kvarteren avspärrade, och ett högt podium med en scen och en talarstol hade uppförts nära den gatukorsning jag skulle ta mig över. Folk strömmade till från alla håll, och jag kom ingenvart. Mina grannar i folkhopan förstod att jag var utlänning och tog reda på att jag var svensk. Helt plötsligt började alla hjälpa mig fram genom folkmassan ut ur den, trodde jag, men det visade sig att man hjälpte mig fram till scenen eftersom man utgick från att det var dit jag ville för kunna se och höra bättre. På så vis fick jag alltså höra Louis Farakhan, ledaren för NOI, Nation of Islam Organisation, tala med anledning av the World Atonement, försoningsdagen. Han talade två och en halv timme i sträck. Vad som drev fram dånande applåder från åhörarna var hans angrepp på de vapenexporterande länderna. Han talade om de regeringar som köper och säljer vapen och investerar i dödande.

Så började han räkna upp länderna i fråga. Jag väntade på att få höra Sverige nämnas. Men han framhöll ett par länder och avslutade med "t.ex.". Han kunde mycket väl ha nämnt Sverige. Jag är glad att han inte gjorde det.

I regeringens skrivelse ser man statistik över vår export till Indien och Pakistan. Båda länderna importerar svenska vapen. Vi bidrar alltså till deras upprustning. Kapprustning kallar Japans försvarsministerium det som nu är uppenbart, dvs. att först Indien och sedan Pakistan har gjort kärnvapentester och sedan sprängningar. CTBT-avtalet om stopp på kärnvapenprov antogs av FN:s generalförsamling i september 1996, och tre länder röstade mot: Libyen, Bhutan och Indien.

När det här betänkandet om nedrustning justerades hade Pakistan ännu inte gjort sina sprängningar. Världen hoppades fortfarande att Pakistan skulle vara starkt nog att inte svara på den indiska provokationen. Men nu är sprängningarna ett faktum, och den säkerhetspolitiska situationen i Asien är på väg att förändras. I Indien såväl som i Pakistan är de sociala klyftorna stora. De rika är ofta otroligt rika och de fattiga otroligt fattiga. Stora ekonomiska resurser har lagts på kärnvapenutveckling – pengar som väl behövs i kampen mot fattigdomen, till vård och omsorg, utbildning och miljöåtgärder. Krig kostar alltid otroligt mycket pengar – före, dvs. upprustning och förberedelse till krig, själva kriget och sedan allt det som slagits i spillror och som skall byggas upp igen.

Jag hade en fråga som påminner litet om vad Eva Zetterberg var inne på. Jag vet inte riktigt vem jag skall ställa den till, men jag skall ställa den i alla fall. Sverige krävde ett vapenembargo mot både Pakistan och Indien vid EU:s utrikesministermöte i slutet av maj. Betyder det att svenska krigsmaterielleveranser till Indien och Pakistan stoppas, dvs. att även redan beställda varors leverans stoppas? Pakistan har t.ex. gjort upp med Bofors om en affär på 20 miljoner kronor som avsåg en luftvärnsrobot. Är t.ex. den leveransen stoppad? Sverige levererar också civil utrustning till en fabrik i Pakistan som byggdes 1974 och som också är en stor tillverkare av krigsmateriel. Det är väl inte så att vi stoppar biståndet till Indien men stoppar inte de beställda vapenleveranserna?

Miljöpartiet har vid ett flertal tillfällen här i riksdagen krävt en avveckling av den svenska vapenexporten. Vi menar att den står i motsättning till Sveriges nedrustningssträvan och fredsarbete. Den nuvarande situationen i Asien med betydligt fler länder berörda än bara Indien och Pakistan visar det tydligt. Svenska vapenleveranser kan också lätt komma på avvägar. Vi vet att ett granatgevär som licenstillverkats i Singapore t.ex. hamnat i Burma.

Sveriges regering är angelägen om att marknadsföra svenska vapen och jaktplan. Vi har haft rubriker i tidningar där man kallat vår statsminister för handelsresande i flygplan.

För ett tag sedan diskuterade jag med en ung advokat från Zambia om hur en vision för fred i Afrika och tredje världen skulle se ut om man försökte göra den genomförbar i varje fall på sikt. Han menade att det inte var lönt att ha visioner i ett land där man kunde köpa handeldvapen bakom disken i vilken livsmedelsaffär som helst. Så länge det är möjligt och ingen reagerar, menade han, finns det inget realistiskt hopp för freden. Natos utvidgning – är det inte också där fråga om upprustning? Nya medlemsstater får ökade försvarsutgifter eftersom medlemskapet kräver en viss militär grundstandard och fordrar investeringar i militär teknik och utrustning. En lönande affär för vapentillverkare och exportörer, har det stått i pressen. Konkurrensen mellan USA:s leverantörer och de europeiska lär ha varit hård.

Rysk vapenförsäljning ökar. Ryska vapen är billiga i förhållande till andra länders. Ukraina konkurrerar med Ryssland. Man har sålt stridsvagnar till Pakistan och pansarfordon till Indonesien, två länder där den säkerhetspolitiska situationen är speciellt känslig i dag. Det har vi redan talat om. Men det är en fråga om ekonomisk vinning kontra det slitna ordet moral. Även en restriktiv vapenpolitik, som man ju i Sverige anser att man kan ha och har med gott samvete, menar vi i Miljöpartiet är tvivelaktigt. Man kan aldrig veta när moralen ändrar sig i det land dit man skickar sina vapen. På vilket sätt och hur snabbt drar man sig ur ett avtal som tecknats? Vi vet också att pakistanska trupper finns i Afghanistan på talibanernas sida och att såväl indiska som pakistanska väpnade styrkor är i aktion i Kashmir. Kan någon över huvud taget försvara vår vapenexport till Indien och Pakistan längre?

Många av de länder som sysslar med militär upprustning borde i stället syssla med social upprustning, menar vi i Miljöpartiet. Vi tycker också att samtidigt som vi förser andra länder med vapen för att de skall kunna rusta upp sin krigsmakt rustar vi ned vår egen trovärdighet som fredsarbetare.

I en motion från Miljöpartiet yrkas att det klart bör framgå att en mina som exploderar genom en persons närvaro och agerande är att betrakta som en antipersonell mina, även om den egentligen är konstruerad för att fungera på annat sätt.

Miljöpartiet har från början stött den s.k. Ottawaprocessen och anser att det var och är en stor framgång att det i dag finns en konvention mot antipersonella minor. Vi betraktar det som ett avgörande och viktigt första steg i kampen mot alla slags minor.

Jag skall yrka bifall till yrkandena 2 och 3 i vår motion om krigsmaterielexport. Det finns ett särskilt yttrande som handlar om provsprängningarna vid Mururoa i franska Polynesien.

Indien har sprängt i Rajastan i nordvästra Indien. Invånarna i området fick ett par minuter på sig, berättar ögonvittnen, att samla ihop sina prylar och evakueras. De evakuerades 20 kilometer bort från den plats där sprängningen försiggick. Jag undrar vem som undersöker om det var tillräckligt. De mänskliga rättigheterna handlar om hälsa. Vem är ansvarig för att den del av befolkningen som fick flytta fortfarande är frisk och opåverkad av testerna? Finns det någon enhet inom FN som kan ta itu med detta utan att hindras av att detta eventuellt betraktas som en intern angelägenhet? Kan Sverige göra något och i så fall i vilket forum?

Jag har varit i riksdagen i litet mer än tre år. Jag är tydligen den sista här som skall be att få tacka för den här tiden. Jag kom in alldeles oväntat. Jag hade inte väntat mig att någonsin få stå i den här talarstolen. Det har varit väldigt spännande, intressant och framför allt helt anorlunda än vad jag kunde tänka mig när jag som vanlig kommunpolitiker kom hit till riksdagen. Tack, allesammans!

Anf. 152 CARINA HÄGG (s):

Herr talman! Utrikesutskottets betänkande 1997/98:UU16 *Vissa nedrustningsfrågor* har kommit att stå i fokus på ett djupt beklagligt sätt. Det är svårt att finna ord som speglar den förtvivlan jag vill uttrycka över Indiens och nu Pakistans kärnvapenprov. Vi förtvivlas, samtidigt som

folk i Indien och Pakistan segerrusigt firar sina dödshotande fallossymboler på gator och torg.

Några av grannländernas reaktioner är allt annat än lugnande. Kinas reaktioner har varit något vacklande, men det verkar som om man har kommit ned med båda fötterna på jorden igen. Iran uttrycker däremot en positivitet med hänvisning till Israels kärnvapeninnehav, som jag tycker är oroande.

När jag år 1996 var FN-delegat fick jag möjlighet att närvara vid Sveriges undertecknande den 24 september av CTBT-avtalet. Det kändes väldigt högtidligt men också hoppfullt. CTBT-avtalet är principiellt betydelsefullt, och riksdagen kan nu också se fram mot en ratificering. Min hoppfullhet har dock nu fått sig en knäck.

Även om det slås in många öppna dörrar i de motioner som vi nu diskuterar, är det inte irritation jag känner i dag utan tacksamhet för att vi åter i kammaren ges tillfälle att upprepa såväl regeringens som riksdagsmajoritetens syn på nedrustningsfrågor. Vi får möjlighet att manifesterat vårt avståndstagande från de sprängningar som har skett under de senaste veckorna. Även om vi här i kammaren är medvetna om de faror som de innebär, tror jag inte att det till folk i allmänhet har nått ut hur oroväckande och hotfull den här situationen är för freden.

Herr talman! Jag vill inledningsvis yrka bifall till de ställningstaganden som utrikesutskottets majoritet gjort och hemställa om avslag på övriga yrkanden. Jag vill särskilt peka på betänkandets skrivningar under rubriken Provsprängningar och spridningsfrågor m.m., främst följande mening: ”Indien, Israel och Pakistan måste nu ta sitt ansvar och bli delaktiga av det i det närmaste världsomfattande Ickespridningsavtalet, NPT.”

NPT-avtalet är av största vikt som navet i det internationella nedrustningsarbetet. Avtalet är centralt, eftersom det är det enda avtal genom vilket kärnvapenstaterna förbinder sig att verka för nedrustning. Men avtalet skall också ses som ett steg på vägen mot ett fullständigt stopp för kärnvapenprov. NPT-avtalet är ett redskap som vi kan använda på vägen till att nå slutmålet, ett fullständigt avskaffande av dessa vapen.

Herr talman! Gjorde någon något innan de alarmerande varningssignalerna från Indien kom, inför och än starkare efter valet tidigare i år? Förhoppningsvis skedde det, men jag har inte den fulla bilden klar för mig och har inte skapat mig en slutlig uppfattning i frågan, trots att jag i går deltog i ett möte tillsammans med UD. Det är viktigt att vi kan dra lärdomar inför framtiden av detta när det gäller att jobba förebyggande.

Även om jag inte har hela bilden klar för mig vet jag åtminstone vad jag själv gjort. Min fråga 1997/98:600 om Indien och kärnvapen, som ställdes till utrikesminister Lena Hjelm-Wallén, var ett sätt att försöka påverka och väcka opinion mot kärnvapensprängningarna i förebyggande syfte.

Det som jag tog upp i min skriftliga fråga tål att upprepas, och jag skall repetera några delar av det:

”Indien genomförde 1997 en kärnsprängning i delstaten Rajastan, som gränsar till Pakistan. I dag räknas Indien till de s.k. tröskelstaterna. Indien har inte heller undertecknat provsprängningsförbudet. När jag nu konstaterar att den nya indiska regeringen säger att den kan tänka sig att satsa på

ett inhemskt kärnvapenprogram skräms jag. Och den offentliggjorda re-
geringsplanen understryker den känslan.

Pakistan har uttalat att man kan komma att ompröva sin nukleära poli-
tik. Det finns all anledning för omvärlden att oroa sig över vad en nukleär
kapprustning i Sydasiens på sikt kan leda till. Nu krävs en snabb och kon-
sekvent signal från omvärlden”.

Den signal eller snarare den larmklocka som jag då efterfrågade
märkte jag inte av. Telefonlurarna lyftes av statsöverhuvudena synbarlig-
en först efter sprängningarna, men då hjälpte det inte, även om ledningar-
na glödgades. Här krävs ett stort mått av självkritik från Världssamfun-
det. Kunde mer ha gjorts, och i så fall vad? Enligt NPT åläggs de nuva-
rande kärnvapenstaterna att inleda förhandlingar som syftar till ett totalt
avskaffande av kärnvapen. På den punkten har kärnvapenstaterna inte
förtagit sig. Brist på pengar är alltför ofta ett hinder i olika sammanhang,
men det kan inte ha varit skälet i det här fallet. Det hade inte varit förenat
med några kostnader att genomföra några förebyggande telefonsamtal.
Någon resa och ett samlat vädjande hade också varit på sin plats.

Det är därför glädjande att läsa utrikesminister Lena Hjelm-Walléns
svar till mig på min fråga: ”Det är av synnerlig vikt att Indien besinnar
sitt ansvar och inser de mycket allvarliga följderna för den regionala och
globala säkerheten av ett eventuellt upprättande av en kärnvapenarsenal.”
Men det hade behövts fler varningsröster för att bilda en kör som kunde
ha överröstat den indiska regeringens vapenskrammel.

Även om man fruktade denna händelseutveckling hoppades jag ändå
att klivet från ord till handling skulle vara större och att hoten skulle
kunna föras på retorikens konto. Samtidigt visste vi att det enda vallöfte
som den nya hindunationalistiska BJP-regeringen i Indien skulle ha prak-
tisk förmåga att infria antagligen var just löftet om kärnvapenprov. I
stället för bröd får man bjuda på skådespel. Har man inte ens till skåde-
spel, får man tillgripa det urgamla knepet att bjuda på en yttre fiende.

Många av oss har under de senaste veckorna sökt oss till Björn Rane-
lids rader i boken *Hjärtats språk*. I Björn Ranelids där publicerade brev
De egna orden måste dö kan vi finna följande:

”Mahatma Gandhi vägrade inte mer än en säck kol, men han brann
överallt. Pulsen pickade svagt i hans handled. Det var världsfågeln som
lagt sina ägg där. Någon fuktade hans läppar, medan statsmän gick vilse i
hans löfte.”

På nästa sida kan vi läsa meningen ”Gränsen mellan Sverige och In-
dien är en tiggares bröstorg.”

”Någon fuktade hans läppar, medan statsmän gick vilse i hans löfte.”
Kan man uttrycka det tydligare än så? Är det inte just det Indiens och
Pakistans ledare gjort – gått vilse bland löften, medan Mahatma Gandhi,
som inte vägrade mer än en säck kol, brände sig in i historiens humanism?
Vilka eftermälen får dagens ledare, sedan de senaste dagarnas glädjerus
har lagt sig? Avsky?

Själva kalkylerar dessa politiker med att omvärldens fördömande ord
i diplomatins skepnad och skrammel om sanktioner snart nog kommer att
ersättas med glömska och ökad respekt som enda minne. Inte minst där-
för måste världssamfundet reagera bestämt och kännbart.

I en del av världen som präglas av enorm fattigdom och analfabetism
drivs nu kapprustningen mot vansinnets gräns. Vi hade inget val, sade de

ansvariga i Pakistan i ett försök till förklaring, men det fanns ett val: mellan att avstå från och att träda in i den krigsdans som Indien nu bjudit upp till.

Det har förvisso dansats krigsdans förut, inte minst av de fem kärnvapenstaterna. Det skedde så sent som 1995 genom provsprängningar av Frankrike och Kina, och USA tog sina steg vid sidan om år 1997 i Nevadaöknen. De subterrana tester som USA genomfört omfattas inte av provstoppsavtalet, men det är viktigt att kärnvapenmakterna agerar i enlighet med avtalets anda. Detta avser också den svenska regeringen att uppmärksamma vid det förestående mötet med NTP:s PrepCom.

När vi kritiserar andra stater tycker jag att vi också måste lyfta fram att det finns länder som har valt en annan väg, även sedan de har kommit så långt att de fått kapacitet för kärnvapen. Jag tänker på Sydafrika, som en annan talare har nämnt i dag. Jag tycker att det är ett bra exempel på en modig stat som vågar avstå från ett vapenslag som man kunde ha haft.

Enligt utskottets uppfattning är det viktigt att arbetet på det internationella planet med kärnvapenfria zoner drivs vidare. Vi kan samtidigt konstatera att de nordiska länderna valt olika nationella säkerhetspolitiska lösningar. Det mest påtagliga av det som pågår i dag är att Sverige tillsammans med andra EU-länder driver frågan i FN:s nedrustningskommission UNDC. Då handlar det om ett arbete med att fastställa vägledande riktlinjer och principer för kärnvapenfria zoner. UNDC tar sikte på att vara klart med sitt arbete i denna del år 1999, dvs. före millennieskiftet.

Det kan också vara värt att påminna om att Danmark, Island och Norge redan år 1957 undertecknade en deklaration som innebär att dessa tre nordiska länder inte accepterar stationering av kärnvapen under fredstid. Spanien har senare undertecknat ett liknande avtal med Nato. Ett positivt steg i vårt närområde på senare år var när Ukraina fattade beslut om att vara kärnvapenfritt.

En tröst är att under tiden som vi står och stampar när det gäller frågan om en kärnvapenfri zon i Norden stärks redan existerande kärnvapenfria zoner, och nya sådana har upprättats på andra kontinenter.

Herr talman! Jag skall säga något kort om minfrågan innan jag stannar. I betänkandet *Vissa nedrustningsfrågor* behandlas även frågor om minor. Utskottet välkomnar de framsteg som gjorts på detta område och konstaterar att folkrätten och skyddet för civilbefolkningen i krig har kunnat stärkas betydligt under senare tid. Sverige bör fortsätta att verka för en bred universell uppslutning kring de konventioner som reglerar användningen av minvapnet.

Utskottet har även nyligen tagit ställning i betänkande 1996/97:UU8 till det reviderade protokollet II om förbud och restriktioner i användandet av minor, försåt eller andra anordningar till 1980 års vapenkonvention. Mot den bakgrunden och alla de debatter som vi haft och den vi har framför oss är jag kortfattad i just denna del.

Jag vill avsluta med att tacka för den mandatperiod jag har fått vara med i utskottet. För övrigt vet vi som deltar i den här debatten inte om vi kommer tillbaka och i så fall i vilken skepnad. Vi får kanske inte avtacka varandra här för gott. Vi kommer förhoppningsvis att se varandra i olika sammanhang även framöver.

Anf. 153 EVA GOËS (mp):

Herr talman! De som sitter här är mycket engagerade mot kärnvapen. Jag vet att Carina Hägg har varit det hela tiden sedan vi kom hem och startade *Parliamentarians for a nuclear weapons free world*. Carina Hägg gick med på en gång. Det var år 1995.

I dag såg jag ett TT-meddelande som är ganska skrämmande. Det står: Talibanerna vill också ha kärnvapen. Det tycker jag är förskräckligt. I Afghanistan vill man nu också visa sina muskler. Dessa män spänner musklerna gentemot varandra. Viceministern säger att kärnvapen är ett mycket tillförlitligt vapen i försvaret mot de otrogna. Det finns t.o.m. de som vill strö ut stoftet från kärnvapensprängningarna.

Herr talman! Sedan de första atombomberna detonerade för 50 år sedan har mänskligheten stått inför ett hot om massförstörelse. En enstaka atombomsexplosion i en stad – utlöst genom olyckshändelse eller terroristaktion – skulle döda hundratusentals civila. Den enda möjligheten är att förebygga att det inträffar.

Även om de avtal som nu ingåtts om att minska och kontrollera kärnvapen kommer att genomföras handlar det om 200 000 Hiroshimabomber, vilket motsvarar 20 000 stridsspetsar. Vi har inte sett något om att man börjat avrusta. Som Eva Zetterberg sade var vi i New York år 1995 när icke-spridningsavtalet skrevs under. Alla gick in för att artikel 6 var så viktig, och den handlar om att börja avrusta.

Vad vi nu ser är en upprustningsspiral i Sydostasien som smittar från Indien till Pakistan och kanske in i Afghanistan till Kina, som känner sig utmanat. Detta är ett oerhört hot. Jag vill också vända på det hela och fråga: Varför är vi i den här situationen? Det beror väldigt mycket på att de andra länderna, de fem stora staterna, fortsätter.

Ta USA som exempel, som håller på med sina subkritiska prov. Det låter kanske rart med subkritiska prov. Men det handlar om att man använder sig av plutonium. Man håller till i Nevadaöknen vid Nevada Test Site där man har tester. Det är på urinvånarnas marker. Därför skulle jag särskilt vilja hälsa Carina Hägg välkommen den 15 juni. Då har hon chans att träffa den andlige ledaren för Shoshoneindianerna som kommer till Sverige och speciellt vill träffa alla som är emot kärnvapen, och det tror jag är hela svenska parlamentet. Han heter Corbin Harney, och han kommer att finnas här i riksdagen mellan kl. 11.00 och 12.00 den 15 juni. Jag hälsar er alla hjärtligt välkomna att träffa honom. De har ockuperat Nevada Test Site i flera månader därför att de inte vill att de subkritiska proven skall fortsätta.

Jag är kritisk därför att de andra tröskelländerna som Pakistan, Indien, Israel och kanske Argentina – det finns flera – inte tar det på allvar om inte de fem stora kärnvapennationerna börjar nedrusta. På detta program med subkritiska prov skall man lägga ned 60 miljarder dollar på tio år. När man satsar så mycket handlar det om att öka kvaliteten på någonting. I provstoppsavtalet sägs att man inte skall öka kvaliteten på kärnvapnen. Men detta betyder indirekt att det är just det man gör.

I betänkandet är det litet svagt skrivet om detta. Utskottet säger att det som man genomfört genom provstoppsavtalet gör att det är ett effektivt instrument för att stoppa den kvalitativa utvecklingen av dessa vapen. Jag håller inte med om det. Detta är inte att stoppa. Jag har tidigare krävt av utrikesministern att ta med frågan om subkritiska prov i förhandlingarna.

Om man tar med att också de skall stoppas kan dessa tröskelländer förstå att man menar allvar med nedrustningen.

Det är inte bara i Nevada som man ockuperar urinvånarens mark. Det sker även i Australien. I Jabiluka i Kakadu nationalpark har man tänkt öppna en urangruva. Vi kan fråga oss: Vad behöver vi uran till om vi nu skall avveckla kärnkraften och avveckla kärnvapen? Som vi tidigare har sagt är kärnkraft och kärnvapen siamesiska tvillingar. Får man tag i kärnvapenmateriel kan man av 2 kilo plutonium bygga en egen atombomb.

I dag fick jag veta att man tyvärr gett tillstånd att öppna den här gruvan. Det är också urinvånarnas mark, precis som Ragnhild Pohanka sade här förut. Det är aboriginernas mark. Man har förut tagit livet av dem, och nu fortsätter man att föröda deras framtid.

Jag tog i mitt förra anförande upp att de som håller på med rennärning uppe vid Kolahalvön och österut också har utsatts för detsamma.

Jag tänker ta er upp i rymden. Det finns en bok som heter *Angels don't play that HAARP*. Det är en bok på 500 sidor som handlar om hur man håller på att experimentera över våra huvuden. Det sker i jonosfären, ända uppemot 50 000 km ovanför huvudena på oss. Förkortningen står för *High Frequency Active Auroral Research Program*. Det är en typ av fortsättning på Stjärnornas krig. Tidigare var det ett civilt program, men det har gått över till att vara ett rent militärt sådant.

Jag hade tänkt hoppa över att tala om denna motion. Men när jag satt och skrev fick jag höra att den svenska radion tog upp det här hotet och vad man höll på med uppe i rymden. Jag hade papperna framför mig som jag hade fått från Kanada och USA och tänkte att jag skulle skriva och kräva en utredning så att vi får mer kött på benen om vad som pågår. Här har man svarat att det behöver man inte. Möjligen följer man det därför att man tycker att det verkar intressant ur miljösynpunkt.

Sanningen är den att grunden till det här projektet är kontroll över kommunikationer vad gäller både störningar och tillförlitlighet i fientliga miljöer. Kontrollen över sådana styrmedel innebär uppenbarligen maktkoncentration. Förmågan för HAARP, rymd- och raketkombinationen, att skicka en oerhört stor mängd energi, jämförbar med en atombomb, vart som helst på jorden via laser och partikelstrålar är förskräckande.

Projektet skall "säljas in" till allmänheten som en rymdsköld mot fientligt inkommande vapen eller, som mer vedertaget, en apparat för att reparera ozonlagret. Det är här miljöhänsyn kommer in. I den kedja som HAARP ingår i återfinns CRM, *Chemical Release Modules*, där man framkallar artificiella moln.

År 1980 hade man ett projekt som hette *Project Waterhole*. År 1983 släppte man ut kemikalier i jonosfären och orsakade en aurora borealis. År 1991 uppenbarade sig åter en aurora borealis över Texas, och himlen såg ut som en julgran, eller som man sade: *Christmas colours*.

Dessa experiment pågår i det tysta i Amerika. Men de får inte ses isolerade från världen i övrigt. Vad håller man på med ovanför våra huvuden? Angår det inte även oss som finns på den här sidan av jordklotet? Jag tycker att det är viktigt att vi tar reda på och kräver en utredning. Därför yrkar jag bifall till reservation 1.

Sedan vill jag sluta med att tala om Mururoa. Till min ilska fick jag höra så sent som i fjol höst att barnarbete hade använts vid testanläggningarna vid Mururoaatollen. Det var kyrkornas världsråd som offentlig-

*Fel! Okänt
växelargument.*

gjorde detta den 3 oktober 1997. Enligt den rapporten använde Frankrike 600–900 barn under 16 år för arbete vid anläggningen, som var i bruk mellan 1963 och 1996. Jag kan bara bekräfta vad den läkare sade som jag träffade 1995. Hans pappa var väderobservatör på Mururoa. Läkaren, sonen, bad mig kräva en epidemiologisk undersökning av alla offer. Han sade: Gå igenom alla sjukjournaler från den här tiden och titta närmare på dem i stället för på dödsattesterna, som kan vara fingerade! Försök sammanställa detta och gör en jämförelse med kontrollgrupper för att se vad som har hänt här och vad som är relaterat till kärnvapensprängningarna.

I betänkandet säger man att Frankrike ger litet pengar för att kompensera detta. Men det är inte pengar det handlar om här! Det handlar om att se vilken förödelse det hela får genetiskt och vilka hälsoeffekter det kan få på sikt.

Som någon var inne på här nyligen kan man fråga sig vad som händer med Indien och Pakistan när de har sprängt som de har gjort. Det finns t.o.m. en sekt som anser att man skall sprida stoftet och bygga tempel i närheten av sprängområdena. Jag tycker att det är skrämmande om sådana – tyvärr – män får härska som inte har vuxit upp och får leka med alldeles för livsfarliga leksaker.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 4 juni.)

*Statens roll som ägare
av bolag*

11 § Statens roll som ägare av bolag

Föredrogs
Näringsutskottets betänkande 1997/98:NU15
Statens roll som ägare av bolag (förs. 1997/98:RR9)

Anf. 154 OLA KARLSSON (m):

Herr talman! Det här betänkandet hanterar dels Riksdagens revisorers förslag om statens roll som ägare, dels ett antal motioner som är väckta med anledning av förslaget.

Som så ofta lämnar revisorerna bra rapporter till riksdagen. De gör grundliga genomgångar och pekar på uppenbara missförhållanden som behöver rättas till. Som vanligt tar inte socialdemokraterna och utskottsmajoriteten detta till sig på ett särskilt ordentligt sätt. I stället blir det den borgerliga oppositionen som får fortsätta att driva de förslag som Riksdagens revisorer tidigare enigt har föreslagit.

Även denna rapport är bra. I den görs en bra genomgång av statens ägande och utövandet av detta i olika bolag. Det visar sig att det finns ganska stora brister, och det finns stora möjligheter att effektivisera ägandet, strama upp rutiner och se till att utövandet fungerar betydligt bättre i framtiden.

Det är inte bara revisorerna som har granskat statens ägande. Även KU har tidigare vid olika granskningar pekat på mycket stora brister i utövandet av ägandet i statens olika bolag. Jag har själv varit inblandad i granskandet av Nordbanken och Posten. I båda fallen har jag kunnat konstatera att det finns och fanns mycket stora brister.

*Fel! Okänt
växelargument.*

I Nordbankenfallet utövades ägandet snarast med vänster hand. Det var ingen prioriterad fråga på departementet. Rekrytering av styrelseledamöter och annat var närmast en fråga för bolaget självt som bara formellt underställdes staten för godkännande.

I postfallet, som vi har haft i årets KU-granskning, visade det sig att utövandet av ägandet sköttes närmast som en direktstyrning av Posten. Alla styrelsefrågor fördes upp till departementet för information och ställningstagande. Inget, eller ytterligt få, av ställningstagandena har dokumenterats och därmed gjorts möjligt att pröva och granska efteråt.

Herr talman! Statligt ägande av bolag har visat sig leda till mycket stora välfärdsförluster. Det statliga ägandet är inte så effektivt och inte så bra som ägandet kan vara, och ofta är, i privata bolag. Det leder till höga kostnader just därför att det blir stora välfärdsförluster. Mycket av dessa förluster beror på oklarheterna i rollen för bolagen. Skall de agera som ett kommersiellt bolag, eller skall de agera som statens förlängda arm?

Rollen blir inte så där alldeles mycket tydligare om man läser majoritetens ställningstagande i dagens betänkande. Där skriver man att ett statligt ägande är motiverat av bl.a. sysselsättnings- och regionalpolitiska skäl och att det därutöver behövs för att bevaka viktigare naturtillgångar som skogen och malmen. Det kan ju låta vackert när det står så där, men man kan fråga sig vilket skälet är till att staten skall äga många av de här bolagen, t.ex. Svenska Skogsplantor. Är det för att trygga sysselsättningen i plantskolebranschen? Är det av regionalpolitiska skäl som man driver plantskolor? Eller är det kanske för att bevaka den viktiga naturtillgången skogen som man skall ha en kontroll redan på det lilla plantstadiet?

När man på andra håll talar om att ha kontroll över naturtillgångar känns det litet nattståndet och märkligt. Naturtillgångarna är ju sådant som aldrig någonsin kommer att flytta härifrån. Det spelar ingen roll om det är staten eller något privat bolag som äger skogen eller malmen – den lär bli kvar i Sverige i alla fall.

Det finns många skäl att avveckla det statliga ägandet av olika företag. Vi har tidigare debatterat det här, och det finns väl inte anledning att veckla ut sig alltför mycket om det. Det skulle i varje fall frigöra pengaresurser för viktigare områden. Och kanske ännu mer viktigt: Det skulle frigöra politiska resurser på det viset att departementen kunde ägna sig åt de viktiga områdena i stället för att ägna sig åt en del perifer verksamhet.

Herr talman! Med detta skall jag inte förlänga debatten mer, utan jag nöjer mig med att yrka bifall till reservation 1.

Anf. 155 EVA FLYBORG (fp):

Herr talman! Staten är en av landets största företagsägare. Den statliga bolagssfären uppgår till 74 bolag, dotterbolagen ej inräknade, enligt regeringens egen skrivelse. Den sammanlagda omsättningen uppgick 1996 till ca 226 miljarder kronor. Motiven för det statliga ägandet är mycket grumliga och har en ofta historisk, sedan länge överspelad, bakgrund.

I bästa fall äger staten bolag för att se till att vissa offentliga åtaganden blir uppfyllda. Förekomsten av ett sådant åtagande är dock inte i sig, som en del tycks tro, ett tillräckligt skäl för att motivera statligt ägande av bolag. Staten har flera andra verktyg, ofta betydligt effektivare, till sitt förfogande.

Lagar kan användas för att se till att företag inom en viss bransch uppträder på ett önskat sätt. Ekonomiska styrmedel och koncessionsförfaranden är andra lösningar som gör det möjligt att kombinera offentliga åtgärderna med privat ägande.

Bakom det omfattande statliga bolagsägandet finns framför allt, som sagt, ideologiska motiv. Statligt ägda företag har varit och är fortfarande ett inslag i socialdemokratisk näringspolitik. Folkpartiet liberalerna hyser dock den motsatta uppfattningen. Statligt ägande är aldrig något självändamål. Det strider tvärtom mot grundläggande liberala principer. Statliga och kommunala bolag är dessutom ett hot mot demokratin och den fria konkurrensen. Politiker är väl bra på många sätt, men de är ofta dåliga företagsledare. Det offentliga bolagsägandet innebär ett omfattande slöseri med skattebetalarnas pengar.

Herr talman! Vi har under de senaste decennierna kunnat se hur en omfattande bolagisering har ägt rum, framför allt på kommunal nivå. Förvaltning har organiserats i form av aktiebolag som helt eller delvis har ägts av kommunerna. På statlig nivå har inte antalet bolag växt lika kraftigt. Däremot har expansionen av dotterbolag varit mycket stor.

Resultatet är att det har växt fram en bolagssektor vid sidan om den demokratiskt styrda förvaltningen. Den offentliga ekonomin blir på så sätt mer ogenomsådlig för medborgarna. Affärsverksamheten, både på kommunal och på statlig nivå, leder också till förluster och till ett ineffektivt utnyttjande av våra gemensamma resurser.

Med bolagens frammarsch följer också att en betydande del av insyn och offentlighet försvinner. Offentlig förvaltning och aktiebolag är inte och skall heller inte vara samma sak. Verksamhet som bör vara offentlig med full insyn är därmed svärförenlig med aktiebolagsformen. Folkpartiet liberalerna anser att det kommuner och stat ägnar sig åt skall styras demokratiskt och med full öppenhet och insyn för medborgarna.

Statliga och kommunala bolag konkurrerar dessutom ofta, med skattebetalarnas pengar i ryggen, på marknader där det finns gott om privata företag och alternativ. Detta innebär självfallet att konkurrensen tenderar att bli osund: Det offentliga uppträder på den marknad staten har till uppgift att ange spelreglerna för.

Staten är dessutom ofta en svag ägare, med dålig kontroll på vad som försiggår i de egna bolagen. Sällan förmår staten tillsätta de bästa tänkbara företagsledningarna. Dessa systemfel leder till att skandaler och misskötsel tycks vara vanligare i de statliga bolagen än på annat håll. Nyligen uppmärksammades t.ex. att Pharmacia & Upjohn, där staten är näst största ägare, gav vd:n Fred Hassan 150 miljoner kronor i årslön och minst 31 miljoner dollar, eller 250 miljoner kronor, i fallskärm – detta i ett statligt ägt företag. Saken kritiserades hårt av representanter för ena huvudägaren, bl.a. Erik Åsbrink.

Folkpartiet anser att den kommunala och statliga bolagshysterin måste övervinnas. Dessa bolag hotar den offentliga ekonomin och den fria konkurrensen. Insynen och kontrollen försvåras. De stjäls i själva verket resurser och engagemang från det som är det offentligas huvuduppgifter: att tillse en god vård och en politik för att främja arbete och sysselsättning.

Problemen och svårigheterna kommer tydligt fram i den kritik som Riksdagens revisorer riktat mot den statliga bolagsverksamheten. Kritiken måste betraktas som skarp. I förslaget till riksdagen, Statens roll som

ägare av bolag, som har behandlats av 17 remissinstanser inklusive Regeringskansliet självt, konstaterar revisorerna bl.a. följande:

- Bara i ett fåtal fall finns övergripande syften formulerade för bolagen, även i de fall bolagen har helt eller delvis andra syften än rent kommersiella.
- Styrelseledamöterna har en oklar syn på vem de representerar. Ibland känner ledamöter större lojalitet med ett visst särintresse som personen i fråga representerar än med bolaget.
- Det är svårt att se några konsekventa principer som styr ägarutövan- det.
- Revisorerna riktar kritik mot att ett och samma bolag kan ha målformuleringar i flera olika dokument. Dessa är dessutom ofta långt ifrån tydliga.

Ovanstående kritik – och mycket mer – kan sammanfattas i ett enda ord: ineffektivitet.

Den långtgående kritiken från Riksdagens revisorer mynnar ut i ett antal åtgärdsförslag. Folkpartiet anser att samtliga dessa förslag skall bifallas.

Folkpartiet liberalerna anser att den svidande kritiken från Riksdagens revisorer gör det ohållbart att fortsätta slöseriet med skattebetalarnas pengar. Vi vill därför, i den takt som det är möjligt, sälja ut merparten av de statliga bolagen. Det arbete som påbörjades under den borgerliga regeringen med att minska statens företagsägande måste fortsätta. De försäljningar som genomfördes under 1991–1994 innebar att 20 statliga företag helt eller delvis överfördes till privata ägare. Privatiseringsprogrammet måste återupptas i syfte att skapa sunda ägarstrukturer i bolagen, att långsiktigt bredda riskkapitalmarknaden och – kanske framför allt – att renodla statens roll.

Herr talman! Till sist vill jag också ta upp en viktig övrig fråga. Då riksdagen har fattat ett beslut anser jag, och säkert de flesta med mig, att det beslutet skall verkställas och efterlevas. Sveriges regering verkar dock vara av en helt annan åsikt. Riksdagen har redan tidigare fattat beslut som gäller just kontakterna mellan t.ex. statliga företag och departementen, men regeringen har inte följt riksdagens fattade beslut. Detta är i sanning upprörande och ett oskick som inte kan accepteras. I det nya betygssystemet, som kan vara en aning obegripligt ibland, tror jag faktiskt att saken är solklar: Det blir tyvärr inte mer än IG, dvs. ett klart Icke godkänt!

Anf. 156 EVA GOËS (mp):

Herr talman! Jag instämmer i vad Eva Flyborg sade tidigare. Jag tyckte också att Riksdagens revisorer hade lagt fram ett väldigt bra förslag om åtgärder. Först tänkte jag att det fanns väl ingenting att hänga upp sig på, då det var väldigt noggrant genomgånget. Men det är just detta: att det är viktigt med mångfald och ett differentierat ägande. Vi i Miljöpartiet säger inte definitivt nej till statliga företag. Vi tänker oss i stället att statliga företag skall ha en typ av ägardirektiv. Ena gången kan det handla om att man måste ta miljöhänsyn, och andra gånger kan det gälla hälsöhänsyn eller etiska frågor. Vi tycker också att det är viktigt med kooperativa företag, aktiebolag osv. så att man har en mångfald, där

det också kan finnas kommunala och statliga företag. Det är dock inte alla gånger lyckligt med de här hybriderna. Dessutom kräver vi insyn.

Vi har också tagit upp att det av sårbarhets- och självtillitsskäl är oerhört viktigt att naturtillgångarna stannar i Sverige, att man inte säljer ut dem till utländska bolag. För den delen måste dock inte skogen vara statlig. Tvärtom tror jag att man kan förvalta den mycket bra privat. Jag menar bara att man inte skall sälja ut skogen och malmen. Vi vet ju att det nu är många som söker efter mineral i Sverige, vilket har skapat stor irritation i t.ex. Sydsverige, där man inte är van att bli ockuperad av andra. I Norrland är vi ju mer vana vid att bli kolonialisera. Det här har gett upphov till ramaskrin bland markägare, som säger att man inte får komma in på tomten osv. Nu innebär ju allemansrätten att man ändå får göra en del prover.

Men som sagt var: Man måste nog se över det här med ägandet. Jag tycker till viss del att det är viktigt att det finns ett statligt ägande och att det finns direktiv för hur det skall förvaltas.

Jag har också önskat, om jag går litet vidare när det gäller staten, att man tittar på hur man i statsförvaltningen förvaltar sina fonder och var man placerar sina pengar. Även där skulle man ha etiska placeringskriterier där man gynnar företag som satsar på det som är bra för framtiden och bygger upp ett ekologiskt hållbart samhälle. Däremot skulle man inte satsa på det som jag, och kanske många med mig, inte tycker är alltför bra, t.ex. vapen, sprit och tobak. Detta tycker jag är negativa kriterier.

Vi har haft de här frågorna uppe tidigare, och därför tänker jag inte bli långgrandig. Jag står naturligtvis bakom vår reservation, men för tids vinande yrkar jag inte bifall till den.

Anf. 157 OLA KARLSSON (m) replik:

Herr talman! Jag har bara en kort fråga till Eva Goës. Hon började med att säga att revisorerna hade lagt fram ett mycket bra förslag, så bra att det var svårt att hänga upp ett anförande på någon enskildhet. Jag skulle då bara vilja fråga: Vad är skälet till att Eva Goës och Miljöpartiet inte vill ställa sig bakom revisorernas förslag utan avstyrker det tillsammans med majoriteten? Vad är skälet till att hon inte ansluter sig till den borgerliga reservationen, som just ställer sig bakom revisorernas förslag och kräver att dessa genomförs?

Anf. 158 EVA GOËS (mp) replik:

Herr talman! Jag sade tidigare att vi inte är så kategoriska som ni är. Vi tycker faktiskt att det skall finnas vissa statliga företag. Dessa är nödvändiga både som naturliga monopol och för en grundläggande infrastruktur.

Anf. 159 OLA KARLSSON (m) replik:

Herr talman! Det ställningstagandet har jag all förståelse för. Därför ställde jag inte min fråga på den delen, utan jag ställde den på revisorernas förslag. Detta handlar ju inte alls om omfattningen av det statliga ägandet utan mer om hur man effektiviserar och får en bra hantering av det statliga ägandet. Denna rapport säger Eva Goës är bra, men hon väljer ändå att inte ställa sig bakom den. Därför frågar jag: Varför vill Eva Goës

inte ställa sig bakom revisorernas förslag och därmed stödja den borgerliga reservationen?

Prot. 1997/98:117
3 juni

Anf. 160 EVA GOËS (mp) replik:

Herr talman! Som jag har sagt tidigare i de här debatterna, Ola Karlsson, pratar inte vi, som ni oftast gör, för vinstmaximering. Vi vill också ha med miljö, hälsa och etiska hänsyn. Det är det som kommer in i spelet.

Anf. 161 EVA FLYBORG (fp) replik:

Herr talman! Jag har mer eller mindre en fråga att ställa till Eva Goës.

Eva Goës säger att det är bra att t.ex. naturtillgångarna finns i ett statligt ägande. Jag har ett exempel, och låt mig ta det. Det gäller Assi Domän.

Statens aktieinnehav i Assi Domän är värt över 12 miljarder kronor i runda slängar. Det är ganska orimligt att staten bidrar med riskkapital åt en av de stora svenska skogsindustrierna. En försäljning skulle bidra till att stärka statskassan t.ex. genom reducering av statskulden. En del av räntevinsten kan användas till att skydda skogsmark med höga naturvärden. Det borde Miljöpartiet tycka var en bra sak.

Anf. 162 EVA GOËS (mp) replik:

Herr talman! Jag sade inte att jag tyckte att det var bra att Assi Domän skulle vara statligt, tvärtom. Jag sade att det många gånger var bättre att det var privat. Jag pratade om andra grundläggande infrastrukturgrejer. Det kan vara posten t.ex., som vi har olika uppfattningar om. Just här tror jag att det är mycket bra att det finns en mångfald, lika väl som jag tycker att vattenkraften också borde säljas och gå ned på regional nivå.

Anf. 163 GÖRAN HÄGGLUND (kd):

Herr talman! Som har sagts tidigare handlar det här betänkandet om de förslag som Riksdagens revisorer har presenterat utifrån sin granskning. Den mynnar ut i ett antal konkreta förslag som, för att sammanfatta, går ut på att vi bättre från statens sida måste klargöra målen för företagen, förbättra styrningen av företagen, förbättra uppföljningen och insynen när det gäller statens ägande.

Sammantaget innehåller förslaget en svidande kritik mot staten som ägare av bolag. Revisorerna påtalar bristande kunskande på de departement som ansvarar för ägandet. Man påtalar att det bara för ett fåtal företag finns angivet i vilket syfte bolaget existerar. I många fall saknas uttryckliga mål för ägandet. De brister som jag hittills har nämnt mynnar naturligtvis också ut i att det är svårt, för att inte säga omöjligt, att klargöra om de mål uppfylls som staten kanske odefinierat har.

Vidare har revisorerna kommit fram till att de av regeringen tillsatta styrelseledamöterna ibland inte är på det klara med vem de representerar, vilket nämnades tidigare. De får heller inte tillräcklig information, och – det låter nästan för sarkastiskt för att nämnas, men jag gör det ändå – revisorerna skriver: ”Vid behov bör också nyutnämnda styrelseledamöter ges möjlighet till introduktionsutbildning i allmän bolagskunskap.” Det är något som uppenbarligen saknas bland dem som regeringen har tillsatt för

*Felaktigt som ägare
av statligt argument.*

att leda mycket stora verksamheter med ansvar för väldigt många anställda. Detta är naturligtvis inte acceptabelt.

Riksdagens revisorer påpekar också vikten av att de tjänstemän som på departementet arbetar med företagen inte också skall sitta i styrelsen för samma bolag. De vill också förbättra kontakterna mellan ägarföreträdarna och revisorerna.

Riksdagens revisorer har lagt ned ett stort arbete som, om det skulle mynna ut i beslut, skulle kunna medverka till en större effektivitet bland bolagen. Men de här förslagen biter inte på utskottsmajoriteten, som hävdar att mycket är på gång. Med hänsyn till den pågående utvecklingen, som man säger, och utan att ta ställning till alla enskildheter inom ramen för revisorernas förslag avstyrker därför utskottet såväl revisorernas förslag som aktuella motionsyrkanden. Så heter det i betänkandet.

Ja, jag trodde ju i min enfald att utskottet hade att just ta ställning till de enskilda förslagen. Men här avfärdas förslagen utan att man ens tar ställning till dem, vilket kanske kan betecknas som uppseendeväckande i sammanhanget.

Det finns till betänkandet fogat två reservationer, som jag står bakom. Den ena reservationen handlar just om revisorernas förslag, som jag nämnt. För min del är det en självklarhet att statens ägande, där det skall finnas, skall fungera på ett så effektivt sätt som möjligt. Varje annan position är egentligen orimlig. Därför är jag naturligtvis mycket förvånad över att majoriteten i form av socialdemokrater, vänsterpartister och miljöpartister och kanske ytterligare något parti – som jag får återkomma till när jag har kollat om det är så – har landat på den här positionen. Jag tycker att det borde vara en självklarhet.

Den andra reservationen berör frågan om försäljning av statliga företag. Det är en fråga som vi har haft tillfälle att diskutera vid många tillfällen här i kammaren tidigare, men jag vill ändå i korta ordalag relatera våra huvudargument för att staten inte skall äga företag som verkar på en konkurrensutsatt marknad:

För det första är det fel mot dem som är anställda i företag som är framgångsrika, eftersom de företagen inte får tillgång till det riskkapital som fordras för att man skall kunna utföra de investeringar som man vill göra. Knappast någon kan väl tänka sig att vi i riksdagen i budgetbehandlingen skulle avsätta stora pengar för att möjliggöra investeringar för t.ex. Telia. De behöver mer pengar. Staten som ägare kommer inte att skjuta till dem, utan det behövs nytt kapital för att Telia skall kunna stå sig på marknaden. Då tror jag att en ägarspridning är den rätta metoden.

För det andra ställer ägandet politiker inför svåra avgöranden, där man lätt hamnar fel när företag går dåligt och av det skälet behöver kapitaltillskott. Det finns historiskt sett många exempel där staten har satsat pengar fel och tagit pengar från andra angelägna behov.

För det tredje skall vi inte äventyra skattepengar genom att ägna oss åt det risktagande som företagande i varje enskilt fall faktiskt innebär.

För det fjärde vill vi sprida ägandet till många människor, eftersom vi tror att det är bra för samhällsekonomin, för den enskildes ekonomi och för företagen. Inte minst gäller detta dem som är anställda i de företag som staten äger i dag.

För det femte skall statens roll vara att skapa och upprätthålla regler som får marknaden att fungera på bästa möjliga sätt, inte att driva företag.

Det finns det andra som kan göra mycket bättre, vilket jag tycker att revisorernas granskning entydigt visar.

För det sjätte, vilket är det sista argumentet, riskerar konkurrensen att snedvridas, eftersom staten har tillgång till både beskattningsrätten och regelverken. Det gör det naturligtvis orimligt att man också driver företag.

Vi föreslår alltså i en reservation att riksdagen ger regeringen i uppdrag att upprätta och framlägga en plan för försäljning av statliga företag. Staten skall inte driva företag som verkar på en konkurrensutsatt marknad.

Herr talman! Jag vill för tids vinnande nöja mig med att yrka bifall till reservation 1, även om jag också står bakom reservation 2.

Anf. 164 MATS LINDBERG (s):

Herr talman! I näringsutskottets betänkande NU15 behandlas Riksdagens revisorers förslag om statens roll som ägare och därtill två motioner som är väckta med anledning av förslaget.

Svenska staten är i dag majoritetsägare i ett antal företag. Statens andel av det justerade kapitalet uppgick till drygt 110 miljarder kronor 1997. Dessa företag sysselsätter omkring 180 000 människor.

I ett internationellt perspektiv är svenska staten en rätt måttlig ägare. Vi ligger under genomsnittet när det gäller andelen statligt ägda företag. Det svenska näringslivet sysselsätter ungefär 2,5 miljoner personer. Inte heller här är statens företagsengagemang betydande.

Det är naturligtvis lika viktigt för staten som för andra ägare att företag skall skötas på ett effektivt och ändamålsenligt sätt, ett sätt som står i relation till de mål som ägaren satt upp för sina företag.

Vad gäller målen skiljer sig vissa företag med statligt ägande tydligt från privata företag. Betydelsen av klar och tydlig styrning samt uppföljning av företagen är lika stor oavsett vem som äger företagen.

Syftet med Riksdagens revisorers granskning har varit att undersöka hur staten utövar sin roll som ägare i företag. Man har även granskat Regeringskansliets och de olika departementens ägarpolicy.

Riksdagens revisorers granskning av statens roll som ägare av bolag är förtjänstfull. Granskningen utgör ett utmärkt underlag för ett fortsatt arbete med att utveckla ägarrollen, som t.ex. pågår inom Regeringskansliet. I detta arbete ingår flera av de frågor som Riksdagens revisorer aktualiserat i sin rapport.

Näringsutskottet tar därför för givet att regeringen tar till sig de synpunkter och förslag som framförts av Riksdagens revisorer och att regeringen återkommer till riksdagen i dessa ärenden.

Herr talman! När det gäller försäljningen av de statliga företagen har utskottets majoritet tidigare redogjort för sin inställning i principfrågan. Ingenting har inträffat som motiverar en ändrad grundinställning. Dock bör vikten framhållas av att regeringen utvecklar och förbättrar den årliga redovisningen till riksdagen. Väsentliga frågor för statens bolagsägande underställs ju också regelmässigt riksdagen. Så är fallet med Telia AB, som kommer att behandlas senare i vår i denna riksdag.

Fru talman! I Regeringskansliets pågående utvecklingsarbete behandlas många av de förslag som Riksdagens revisorer presenterat. Jag utgår från att riksdagen kommer att föreläggas resultaten när de är klara. Det

föreligger därför knappast något behov nu av ytterligare uppdrag till regeringen i dessa frågor. Utskottet avstyrker därför såväl Riksdagens revisorers förslag som de motionsyrkande som behandlas i betänkandet.

Anf. 165 GÖRAN HÄGGLUND (kd):

Fru talman! Mats Lindberg har här sagt att den granskning som revisorerna har gjort har varit förtjänstfull, att den innebär ett utmärkt underlag för det fortsatta arbetet osv. Revisorerna har påtalat ett antal konkreta missförhållanden eller brister i statens roll som ägare av bolag. Vi måste väl alla vara överens om att i den mån staten äger företag skall de skötas så effektivt som möjligt.

Några av Mats Lindbergs partikamrater ingår i gruppen av revisorer som har kommit fram till att det här är vad som borde göras för att få en bättre fungerande skötsel av företagen.

Varför vill inte Mats Lindberg och utskottsmajoriteten göra något som helst tillkännagivande till regeringen? Är man nöjd med förhållandena som de är i dag? Om man inte är nöjd, varför tar man inte tillfället i akt och talar om för regeringen vad man vill åstadkomma om man delar de synpunkter som revisorerna har tillkännagett och som Mats Lindberg har sagt är förtjänstfulla och utgör ett utmärkt underlag? Vi kan inte bara vänta. Vi måste göra något själva för att raska på processen.

Anf. 166 MATS LINDBERG (s):

Fru talman! Jag delar uppfattningen att Riksdagens revisorers rapport är ordentligt gjord. Den belyser många av de frågor som alltid är svåra i fråga om ägandet i bolag. Jag delar uppfattningen om de åtgärder som bör vidtas – och det är inte första gången som detta uppmärksammas av utskottet, tyvärr. Därför finns det inte anledning att nu ytterligare påtala detta. Vi får konstatera att arbetet pågår i departementen. Därför utgår jag från att vi får en rapport med förslag till de åtgärder som Riksdagens revisorer har pekat på. Den rapporten kommer att ges till riksdagen. Jag utgår från att utskottets samtliga ledamöter blir nöjda.

Anf. 167 GÖRAN HÄGGLUND (kd):

Fru talman! Man kan i och för sig fråga sig om riksdagen någon gång har anledning att ge regeringen något till känna. Nästan allting är på gång förr eller senare.

Här har revisorerna konkret pekat på problem och bekymmer. De har lagt fram förslag till hur staten skall kunna fungera bättre som ägare. Mats Lindberg säger att förslagen är bra. De utgör ett utmärkt underlag.

Varför skall då riksdagen, som i någon mening är ansvarig för regeringens arbete, inte tala om vad regeringen skall göra?

Mats Lindberg slinter möjligen med tungan när han säger att det inte är första gången som utskottet har tittat på frågan och påtalat brister. Därför finns det inte skäl att göra något nu. Det, om något, ger underlag för ett beslut från riksdagen att regeringen verkligen skall göra något. Här finns det konkreta och tydliga förslag. Dem bör riksdagen självklart ge regeringen till känna för att få ändringar till stånd – om vi vill att företagen skall skötas på bästa möjliga sätt.

*Fel! Okänt
växelargument.*

Anf. 168 MATS LINDBERG (s):

Fru talman! Det var inte någon tunga som slant. Men det var en bekräftelse på att det har hänt mycket vad gäller hanteringen av statliga företag. Det har blivit betydande förbättringar under årens lopp.

Därför menar jag att varken jag eller Göran Hägglund direkt kan säga att Riksdagens revisorers rapport skall genomföras på punkt efter punkt. Vi är inte de personer som skall fastlägga hur punkterna skall genomföras och i vilken takt de skall genomföras. Därför utgår jag från att när regeringen och departementen gått igenom rapporten kommer besked om hur detta skall se ut. Det får vi då ta ställning till.

Anf. 169 EVA FLYBORG (fp):

Fru talman! Mats Lindberg säger att han tar för givet att regeringen tar åt sig av kritiken och gör någonting. Jag har en enkel fråga som Mats Lindberg kan besvara med ett ja eller nej: Har riksdagen tidigare, med utgångspunkt i det betänkande som KU lade fram, beslutat om liknande saker och framfört kritik i de frågorna? Ja eller nej?

Anf. 170 MATS LINDBERG (s):

Fru talman! Vi har haft både borgerliga och socialdemokratiska regeringar som har fått kritik på den här punkten. Därför konstaterar jag att regeringarna har tagit åt sig av kritiken. Därför har vi en betydligt bättre styrning av de statliga företagen i dag än tidigare.

Anf. 171 EVA FLYBORG (fp):

Fru talman! Eftersom Mats Lindberg tycker att revisorerna har lagt fram en förtjänstfull rapport, tycker Mats Lindberg att kritiken är berättigad i den rapport som revisorerna har lagt fram?

Anf. 172 MATS LINDBERG (s):

Fru talman! I så fall skulle jag inte ha sagt det.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 4 juni.)

*Staten och trossamfun-
den – grundlagsfrågor
m.m.*

12 § Staten och trossamfunden – grundlagsfrågor m.m.

Föredrogs

Konstitutionsutskottets betänkande 1997/98:KU20

Staten och trossamfunden – grundlagsfrågor m.m. (prop. 1997/98:49 och 1997/98:116)

Anf. 173 NILS FREDRIK AURELIUS (m):

Fru talman! Det principbeslut som riksdagen fattade den 8 december 1995 innebar att Svenska kyrkan i väsentliga avseenden skulle bli fri att bestämma i sina egna angelägenheter. Andra samfund fick väsentligt förbättrade möjligheter att verka genom den nya associationsformen registrerat trossamfund och möjligheten till uppördshjälp.

Utredandet dessförinnan hade onekligen varit i grundligaste laget eftersom det mer eller mindre pågått i 30 år. De reservanter som nu kräver en mer långtgående förändring, som inte har stöd i kyrkomötet eller i riksdagens principbeslut, bör inse att de begär ytterligare uppskov och därmed *status quo* under överskådlig tid.

Moderata samlingspartiet uttalade redan på partistämman 1987 att ”riksdagens lagstiftningsmakt skall upphöra och kyrkan bli fri att besluta i egna angelägenheter”. Vi stödde därför i allt väsentligt det principförslag som nu följs upp genom de två propositionerna om grundlagsfrågor.

De statliga utredningar som gjorts sedan 1995 har i flera avseenden lett fram till tydligare, principiellt riktigare förslag. Jag syftar på att offentlighetsprincipen bara kommer att gälla för de områden där kyrkan fortfarande kan sägas vara en del av det allmänna, såsom beträffande viss kulturminnesvårdande verksamhet. Det gäller också synen på sekretess och tystnadsplikt inom kyrkan, som i framtiden får regleras inomkyrkligt.

Det är vidare bra att beteckningen kyrkoskatt, som en majoritet av kyrkomötet 1995 faktiskt ville behålla av dunkla skäl, försvinner och ersätts av den mera adekvata beteckningen kyrkoavgift. I och med att församlingarna förlorar sin kommunstatus kan de förstås inte längre besluta om några skatter. Det är visserligen sant att begreppen skatt och avgift ofta missbrukas i den allmänna politiska världen – den s.k. allmänna fiskevårdsavgiften, för att ta ett exempel från ett helt annat område, som föreslogs häromåret var i själva verket en skatt, som också kallades ”mörtskatt” – men det kan ju inte vara ett tillräckligt skäl för att begreppsförvirringen skall spridas också till den andliga världen.

På några punkter tycker jag att regeringen är principlös och inte följer den i övrigt goda linjen att så långt som möjligt frigöra kyrkan från bestämmelser som enbart gäller den offentlig-rättsligt reglerade sfären. Jag syftar bl.a. på att rätten till ledighet för förtroendevalda utsträcks ända till år 2009. Även om regeringen skriver att det handlar om en övergångsperiod måste förslaget betecknas som oprincipiellt. Det uppmuntrar också till andra förslag om övergångstider, som vi kan se av motionerna.

Detta att Riksskatteverket även i fortsättningen kostnadsfritt skall vara behjälpligt med uppbörden av kyrkoavgiften var en mycket viktig förutsättning för att stat-kyrka-reformen över huvud taget skulle bli av. Frågan om jämställdhet med andra samfund löstes genom att även andra trossamfund kan få denna hjälp.

Det som kan ifrågasättas är förstås om det är en lämplig konstruktion att avgiften helt och fullt skall tas ut som en skatt enligt reglerna för vad som är kommunalt beskattningsbar inkomst. Därmed kommer alla riksdagsbeslut om förändringar av t.ex. grundavdrag eller reseavdrag att direkt påverka kyrkoavgiften, vilket inte förefaller särskilt rimligt. Sådana förändringar sker hela tiden genom riksdagsbeslut, och flera förändringar kommer att behövas i framtiden, eftersom det svenska inkomstskattesystemet är orättvist, förlegat och tillväxthämmande. Emellertid kommer den frågan upp i höst igen, varför vi här har nöjt oss med att i ett särskilt yttrande framföra några tankegångar, som också finns i en motion av Lennart Hedquist.

Innan jag avslutningsvis kommer in på den viktiga frågan om den kyrkliga egendomen vill jag bara nämna några få ord om bekännelsekravet på monarken. Regeringen lägger alltså inte fram några förslag om

förändringar av regeringsformen och successionsordningen med anledning av relationsförändringen mellan staten och kyrkan år 2000. Inte heller vi tycker att frågan nödvändigtvis har med relationsförändringen att göra. Bestämmelserna i RF och successionsordningen nämner inget direkt om tillhörighet till Svenska kyrkan. En kung eller en prinsessa kommer att bli medlem av kyrkan på samma sätt som alla andra, nämligen genom dopet.

Man kan hur som helst inte – det är huvudinvändningen mot att det skall fattas något beslut i dag – behandla det som varit en tung paragraf i åtskilliga regeringsformer, alltså bekännelsekravet på monarken, som om det bara var en religionsfrihetsfråga. Eftersom den rör monarkens ställning bör den, om man nu vill ha en förändring, bli föremål för en parlamentarisk utredning. Möjligen lyser ett republikanskt nit igenom i några motioner. Vi får väl se om kravet på republik blir ett tungt inslag i herrars Leijonborgs, Könbergs eller Johnsons personvalskampanjer.

Innan jag går in på frågan om äganderätten till prästlönetillgångarna vill jag ge regeringen en liten men dock eloge för att man följt minoritetlinjen från kyrkomötet beträffande Lunds domkyrkas speciella ställning. Förslaget är nu att Lunds domkyrka skall behållas som en självständig förmögenhet och utgöra en egen juridisk person. Det finns goda skäl för denna särbehandling, framför allt detta att tillgångarna av historiska skäl uppgår till avsevärt mycket större belopp än som är fallet beträffande andra medeltida domkyrkor.

Innebörden av principbeslutet i riksdagen 1995 är att den kyrkliga egendomen skall stå till kyrkans förfogande efter relationsförändringen år 2000 utan stöd av den detaljerade statliga reglering som finns i dag. Regeringen anger i proposition 1997/98:116: ”En strävan bör därför vara att i största möjliga utsträckning åstadkomma enkla och överskådliga regler”. Mot den bakgrunden föreslår regeringen att stora delar av tillgångarna, bl.a. Kyrkofonden, skall överföras med äganderätt till Svenska kyrkan eller olika organisatoriska delar av detta samfund.

Prästlönetillgångarna är beteckningen på kyrkans reella finansförmögenhet i jord, skog och fonder. Förmögenheten har genom århundradena byggts upp genom gåvor och donationer och andra tillskott från församlingborna. Enligt direktiven 1996 till utredningen om kyrkans egendom hade Kammarkollegiet att utreda hur Svenska kyrkan efter relationsförändringen skulle disponera prästlönetillgångarna. Lagstiftningsmodellen innebär att prästlönetillgångarnas stiftelseliknande karaktär bibehålls.

Kammarkollegiet behandlade emellertid även alternativet äganderätt och framhöll att det som talar till detta alternativs fördel är ”den klara och enkla lösningen som leder till alldeles otvetydiga förhållanden i det nya läget”.

Ytterligare ett citat från Kammarkollegiets utredning: ”Ägandeanternativet är ett radikalt medel att förändra situationen. Det skiljer sig från de övriga alternativen genom den konsekventa upplösningen av alla stiftelsebildningar. Därigenom går det också längst när det gäller äganderättsöverföringar från stiftelser till enheter inom Svenska kyrkan.”

I sina överväganden fann Kammarkollegiet lagstiftningsalternativet och ägandeanternativet likvärdiga från olika utgångspunkter men förordade till slut ändå lagstiftningsalternativet. Bland remissinstanserna vägde det tämligen jämnt, med någon övervikt för lagstiftningsalternati-

vet. Det bör dock noteras att bl.a. JK, majoriteten av flerpastoratsamfälligheterna, Svenska kyrkans centralstyrelse och biskoparna förordade ägandeanvändningen. Som framgår av propositionshandlingarna stödde ett betydande antal av kyrkomötesledamöterna reservationen i andra kyrkolagsutskottet för äganderätt.

Regeringen föreslår dock i propositionen att lagstiftningsalternativet skall tillämpas beträffande kyrkans egendom.

Vi anser däremot att äganderättsmodellen är att föredra av flera skäl:

- För det första innebär regeringens förslag en bestående oklarhet genom att prästlönetillgångarna behåller sin ”stiftelseliknande karaktär” och förblir s.k. såsom-stiftelser. Den föreslagna regleringen kan också ses som en stiftelsebildning i sig, vilket kan skapa en konflikt med stiftelselagen.
- För det andra kan de säregna stiftelserna förmodas innebära onödig byråkrati. De kan också bli en hämmande faktor för de strategiska ingrepp i kyrkans förmögenhetsförvaltning som kyrkan kan tänkas vilja göra.
- För det tredje innebär äganderätten en så stark garanti för opåkallade ingrepp som det går att åstadkomma i en rättsstat.
- Slutligen var ju själva grundtanken bakom den historiska reformen att Svenska kyrkan skall bli så självständig som möjligt i förhållande till staten inom ramen för den särskilda lagen om Svenska kyrkan. Det är från denna utgångspunkt som det i principbeslutet sedan anges att egendomen skall stå till kyrkans förfogande.

Det förefaller därför motsägelsefullt när regeringen i motiveringen för lagstiftningsalternativet, dvs. inte ägandeanvändningen, markerar behovet av fortsatt statligt inflytande över kyrkans egendom. Så här står det på s. 99:

”Den egendom det är fråga om uppgår till betydande värden. Den har byggts upp under lång tid och under medverkan av hela befolkningen. Det är därför ett allmänt intresse att de ändamål som är knutna till egendomen fullföljs. I lagstiftningsalternativet tar samhället genom riksdagen ett delansvar för att detta sker.”

Då har vi fortfarande kopplingen till staten, som syftet var att undvika. Bakom formuleringen ligger tvivelsutan också en ideologiskt motiverad skepsis mot äganderätten och en traditionellt socialistisk förkärlek för politisk kontroll. Man märker avsikten – och blir beklämd.

Fru talman! Jag yrkar bifall till reservation 6.

Anf. 174 ANDERS JOHNSON (fp):

Fru talman! Låt mig först yrka bifall till reservationerna nr 1 och 8.

År 1848 var ett revolutionernas och upprorens år i Europa. På svenska tidningars kultursidor har man mest uppmärksammat 150-årsjubileet av ett par skrivbordsrevolutionärer som satt på British Museum i London och författade pamfletter.

Långt viktigare för svensk samhällsutveckling var dock det stillsamma uppror som inträffade i Vällersvik i Frillesås socken och Fjäre härad i norra Halland. Där lät den 21 september 1848 fem vuxna personer döpa sig och bilda den första baptistförsamlingen i Sverige. Detta är födelseögonblicket för Folkrörelsesverige.

Baptisterna är vårt äldsta frikyrkosamfund. Frikyrkörörelsen blev en inspirationskälla till nykterhetsrörelsen. Dessa bägge rörelser bidrog på

ett avgörande sätt till att vår tredje stora folkrörelse – arbetarrörelsen – valde reformismens och inte revolutionens väg.

Men det visste inte de nydöpta 1848. Det de gjorde var en olaglig handling. Konventikelplakatet gav ju Svenska kyrkans präster monopol på att förkunna evangeliet och utdela sakramenten. Flera baptister blev också dömda till landsförvisning. Under det decennium som följde fördes en hård strid om religionsfriheten och statskyrkomonopolet. Konventikelplakatet avskaffades 1858, och två år senare kom dissenterlagen som gjorde det möjligt att utträda ur svenska kyrkan om man inträdde i ett annat evangeliskt samfund.

Det var denna strid för religionsfriheten på 1850-talet som förde samman de två grupper – stadsliberaler och väckelsekristna – som sedan dess har utgjort stommen i den organiserade svenska liberalismen. Den liberala kampen för att stärka religionsfriheten har fortgått sedan dess.

Det beslut som riksdagen nu står i begrepp att fatta innebär ytterligare ett steg mot vidgad religionsfrihet i Sverige. Svenska kyrkan får en friare ställning och blir mer jämbördig med andra religiösa samfund.

Den ökade friheten är bra för Svenska kyrkan. Det är också bra för det svenska samhället att en idéburen organisation förs över från statsmaktens sfär till det civila samhället. Men det viktigaste skälet för reformen är att den är ett steg mot ökad statlig neutralitet i trosfrågor.

Folkpartiet vill gå längre än utskottsmajoriteten. Vi menar att Svenska kyrkans fria och med andra samfund jämbördiga ställning kan markeras ytterligare.

För det första anser vi att formerna för lagreglering och avgiftsuttjäning bör göras så lika som möjligt för Svenska kyrkan och andra samfund. Därför avvisar vi bl.a. att det stiftas en särskild lag för Svenska kyrkan.

För det andra anser vi att den kyrkliga egendomen, inklusive prästlönetillgångarna, bör överföras till Svenska kyrkan med äganderätt.

Fru talman! Jag tänkte till sist uppehålla mig något vid en reservation som ligger mig särskilt varmt om hjärtat, nämligen den om trosbekännelse för statschefen m.fl.

Som ett led i att öka statens neutralitet i trosfrågor föreslås i propositionen och i utskottsmajoritetens förslag att det statsråd som ansvarar för kyrkofrågorna i regeringen i fortsättningen inte nödvändigtvis måste tillhöra Svenska kyrkan. Det är bra. Men däremot avvisas både i propositionen och av utskottsmajoriteten att motsvarande förändring skall göras vad gäller statschefen.

Så länge Sverige har en grundlagsbestämmelse om att statschefen måste ha en viss religiös uppfattning är staten inte neutral i trosfrågor. Så länge staten inte är neutral i trosfrågor råder inte fullständig religionsfrihet.

Successionsordningen, 4 §, stadgar sålunda ”att Konung alltid skall vara av den rena evangeliska läran, sådan som den, uti den oförändrade Augsburgiska bekännelsen, samt Uppsala mötes beslut av år 1593, antagen och förklarad är”.

Den augsburgska trosbekännelsen tillkom 1530 för att mobilisera ”hjälp mot turken, den grymme gamle arvfienden”, och ett viktigt syfte med den är att ”se till, att ej ännu flera laster utbreda sig över Tyskland”. Här har vi alltså den konstitutionella grunden för Sveriges Europapolitik.

Kungen, liksom prinsarna och prinsessorna, måste vidare för att inte ”vare från all successionsrätt utesluten” anse att ”alla människor, som äro på naturligt sätt avlade och födda, födas med synd vilken fördömer och även nu medför evig död för dem, som icke pånyttfödas genom dopet och den helige Ande”. Vuxendop godtas inte, eftersom augsburgska trosbekännelsen föreskriver barndop. Över huvud taget avvisas väckelserörelsen eftersom det skall finnas *en* kyrka med *ett* prästämbete som har monopoli på att förkunna evangeliet och utdela sakramenten.

Jag måste uppriktigt sagt säga att jag finner det något osympatiskt att leva i ett land där statschefen i konstitutionen åläggs att fördöma mig och alla andra ”ogudaktiga människor och djävlar” och hylla uppfattningen att vi efter den yttersta dagen ”utan ände skola plågas”.

Till sist vill jag kommentera något av det Nils Fredrik Aurelius sade om just denna bestämmelse. Han hävdade att det inte finns något direkt samband och att det inte finns något direkt krav på att statschefen och tronföljarna tillhör svenska kyrkan. Det är riktigt. Men som jag visar i mitt anförande bryter bestämmelsen mot principen om statens neutralitet i trosfrågor.

Nils Fredrik Aurelius andra argument var att vi som förespråkar den fjärde paragrafens avskaffande i successionsordningen skulle vara republikanskt anstuckna. Det må så vara i vissa fall, men jag tror icke att man skall se viljan att ta bort paragrafen som ett uttryck för republikanism. Det kan snarare vara tvärtom.

Jag tror att det var Tingsten som en gång apropå denna paragraf sade att konungen antingen tror på den augsburgska trosbekännelsen, och då är han galen och måste avsättas, eller så tror han icke på den, och då bryter han mot grundlagen och måste avsättas i alla fall.

Möjligen är det de som värnar om monarkin som bör fundera på om man inte skall stryka denna paragraf i successionsordningen.

I detta anförande instämde Margitta Edgren och Eva Flyborg (båda fp).

Anf. 175 NILS FREDRIK AURELIUS (m) replik:

Fru talman! Det var onekligen ett nytt och intressant argument för monarkin som formulerades på slutet, och de mörkfulla citaten var också intressanta. De visar väl dock framför allt att nämnda bestämmelser icke kan tolkas efter bokstaven utan får ses med en viss historisk förståelse.

Det är egentligen inte min uppgift att förklara varför regeringen inte har lagt fram något förslag om förändring av regeringsformen och successionsordningen i detta avseende. Vi har helt enkelt förståelse för att man inte har gjort det. I detta sammanhang tycker jag att det räcker med det argument som jag faktiskt antydde. Då menar jag det som Anders Johnson kallade ”det första argumentet”, nämligen att en konstitutionell fråga som har med monarkens ställning att göra, som den formuleras i regeringsformen och på annat sätt i grundlagarna, bör utredas. Den bör utredas icke bara som varande en religionsfråga, utan i så fall genom en parlamentarisk utredning.

Bekännelsekravet är en väldigt tung paragraf i åtskilliga regeringsformer. Jag vill minnas att det var 2 § i 1809 års regeringsform, exempel-

vis. Det är ändå konstitutionellt otillräckligt att bara se en sådan förändring beträffande monarkens ställning som en religionsfrihetsfråga.

Prot. 1997/98:117
3 juni

Anf. 176 ANDERS JOHNSON (fp) replik:

Fru talman! Man kan tycka att formuleringarna i trosbekännelsen är av mer historiskt intresse. Man skall inte ägna sig åt husförhör i konungahuset och ta reda på om de verkligen känner till och tror på alla bestämmelser.

Det jag hävdar är den grundläggande tanken att det är fel att i grundlagen föreskriva att statschefen skall ha en viss religiös uppfattning i ett mångkulturellt samhälle. Den principen är så pass enkel att det inte fordras någon parlamentarisk utredning för att ta ställning till om man är för eller emot detta.

Frågan var faktiskt uppe i riksdagen när man senast ändrade successionsordningen, nämligen då man införde kvinnlig tronföljd. Frågan är icke på något sätt ny. Riksdagen kan med gott samvete bifalla reservationen.

Anf. 177 NILS FREDRIK AURELIUS (m) replik:

Fru talman! Den uppfattning som jag gör mig till tolk för här är heller inte alldeles ovanlig bland jurister. Jag vet att exempelvis juridiska fakulteten i Lund formulerade sig ungefär som jag gjorde nyss när man hade synpunkter på Kyrkoberedningens förslag, som berörde denna fråga.

Personligen ser jag paragrafen som en lämplig historisk erinran och ser gärna att den finns kvar, eftersom den i själva verket icke gör någon skada. Om man skulle anse att den bör tas bort av principiella skäl – en uppfattning som i och för sig är fullt begriplig och som jag kan förstå – vidhåller jag att man måste göra en mera genomgripande konstitutionell utredning av hela frågan och inte bara se den som en biprodukt av det faktum att Svenska kyrkan i väsentliga avseenden frigörs från staten år 2000.

Anf. 178 KENNETH KVIST (v):

Fru talman! Det är ytterligare ett steg i en historiskt nödvändig utveckling som tas i och med denna debatt och det beslut som kammaren kommer att fatta. Fädrens kyrka i Sveriges land, som det en gång hette, kommer att ha en annan relation och i fortsättningen verka som en självständig organisation vid sidan av staten.

Arbetarrörelsen och dess vänster, liksom liberalerna som Anders Johnson redogjorde för, har alltid haft en principiell syn på kyrkans skiljande från staten. Vi har också en religionsfrihetstanke som innebär att staten förhåller sig neutral i trosfrågor. Trosfrågor skall behandlas som den enskilde medborgarens personliga frågor. Staten skall inte särbehandla trossamfund i något avseende.

Därför bör det, enligt vår mening, inte finnas en särslagstiftning för den Svenska kyrkan. I stället bör lagen om trossamfund omfatta alla samfund. De paragrafer som krävs, kanske framför allt övergångsmässigt, och som gäller Svenska kyrkan kan då rymmas i en sådan allmän trossamfundslag. Om detta hade vunnit majoritet i utskottet skulle utskottet ha kunnat utarbeta nödvändiga lagtexter om det. Jag ser inte att det skulle ha fördröjt den här processen som väl inte oroade, men dock anfördes som ett argument från Nils Fredrik Aurelius.

Vi anser också att det är orimligt att staten på sikt skall hjälpa religiösa organisationer med uppbörd av deras medlemsavgift. Det är ju vad den här s.k. uppbördshjälpen handlar om. Detta är att särskilja och särbehandla de religiösa organisationerna. Samtidigt har vi haft en månghundraårig statskyrka i vårt land. Det är klart att det krävs en övergångstid för Svenska kyrkan. Den har ju vant sig vid att få hjälp med denna uppbörd. Därför kan man med mild hand låta Svenska kyrkan få ett tidspann om maximalt tio år på sig för att införa en ny ordning där den själv kan hantera sin medlemsavgiftsindrivning. Under denna period kan den få statlig hjälp. I övrigt tror vi inte på likabehandlingen. Det blir ju olikabehandling gentemot alla andra idéburna organisationer som inte får denna statliga hjälp.

Vidare torde det kunna komma att strida mot 2 kap. 2 § i regeringsformen som stadgar att ingen skall tvingas att ge till känna sin åskådning i bl.a. religiöst hänseende till det offentliga. En styrelse eller en majoritet i en religiös församling kan t.ex. besluta om en sådan statlig uppbörd och därmed ålägga medlemmar att uppge sin övertygelse även om de skulle ha samvetsbetänkligheter mot detta om de önskar kvarstå som medlemmar. Vidare finns det ju ett element av att staten skall godkänna dem för vilka uppbördshjälpen skall ges. Och det strider också egentligen mot principen om statlig neutralitet i trosfrågor. Därför har vi yrkat avslag på detta.

Det är alldeles riktigt, som Anders Johnson har argumenterat för, att grundlagen bör återge verkligheten. Vi menar att stadgandet i 4 § i successionsordningen om den augsburgska trosbekännelsen därför bör utmönstras. Det återspeglar sannolikt inte det verkliga förhållandet. Vi skall ha en grundlag som återger verkligheten. På den punkten delar jag helt Folkpartiets uppfattning, och vi har ju också en gemensam reservation om detta.

Fru talman! Med hänvisning till det anförda ber jag att få yrka bifall till reservation nr 4. I övrigt står jag också bakom reservationerna 1 och 8, till vilka det redan yrkats bifall.

Anf. 179 PÄR-AXEL SAHLBERG (s):

Fru talman! Vi tar nu nästa steg i riksdagens arbete med frågan om staten och trossamfunnen och denna historiska reform. Det är möjligt att begreppet historisk reform används så ofta att det på något sätt undergräver dess riktiga värde. Men här rör vi oss i ett tidsperspektiv med åtminstone 1 000 år, kanske nästan 1 200 år, av kristendomens inflytande i Sverige.

Maja Hagerman redovisade i sin bok *Spåren av kungens män* ganska intressant hur det här sambandet faktiskt såg ut från 1000-talet och framöver. Olof Skötkonung döptes troligen hemma i Västergötland och gav en ny bild av vad kungamakten kunde vara. Ett arvsrike kunde etableras och därigenom, med ett rotsystem som började i kyrkans mission ifrån Hamburg och Bremen och en kung som samlar svearna och götarna. Sedan växer nationen Sverige fram. Här kan vi se i vad mån vi rör oss i ett mycket speciellt historiskt sammanhang.

De här tre enheterna, kyrkan, kungen och staten, har sedan haft en lång och månghundraårig gemensam historia. Den blommade kanske ut riktigt tydligt i lagstiftningen i samband med reformationen. Då blev det

naturligt för de svenske att tillhöra den svenska nationen, följa kungen, gilla eller ogilla honom och vara en troende lutheran. Så såg det ut.

Vad som hänt sedan dess är ju att vi av olika skäl har sett hur staten, kyrkan och kungen blivit alltmer urskiljbara enheter i vårt samhälle. Sammanblandningen har blivit allt mindre. Det borgerliga samhället har, vid sidan av de kyrkliga strukturerna, fortfarande en indelning som har rötter i det katolska Sverige. Vi har fått en tydligare funktionsskillnad och ett tydligare innehåll i dessa tre enheter.

Det här är ett perspektiv som man kan ha på frågan. Nu fattar vi faktiskt ett av de slutliga besluten för att på ett modernt sätt beskriva ett modernt samhälle.

Fru talman! Det är också en historisk reform på det sättet att vi inte springer ifrån historien. Vår utgångspunkt och vår förankring av de beslut och förslag som nu läggs till lagstiftning och grundlagsändring som rör de här frågorna är att historien på något sätt tillåts leva kvar. Jag är inte alldeles säker på att vi nu fattar beslut som kommer att ha tusenåriga eller ens femhundraåriga räckvidder. Jag kommer tillbaka till det strax.

Vad beslutet rymmer är inte bara att den numera för sig stående staten markerar sin neutralitet i religionsfrågor, för det har vi gjort på olika sätt tidigare genom att ge medborgarna en allt större och en i dag alldeles naturlig självständighet och rätt att välja att vara med i ett trossamfund eller att välja att låta bli att vara med i ett trossamfund. I reformen har man också hittat en ton som jag tror har varit alldeles nödvändig för dess genomförande. Det är att staten inte bara är förment neutral utan också ser värdet av värdebärare i det svenska samhället, men inte fast knutet till *en* kyrka eller *en* religion utan till en religiös mångfald.

Därför är reformen alldeles utmärkt, och jag menar att den går längre än många har ansett i debatten. Det är genom lagen om trossamfund som den rättsliga och juridiska formen erbjuds alla trossamfund, lika och gemensamt. Det ger en möjlighet för varje trossamfund att i enlighet med sin tradition – som skiljer sig ganska mycket åt mellan katolska kyrkan, ortodoxa kyrkor, lutherska kyrkan, muslimska organisationer och de olika frikyrkorörelser – forma en verksamhet som man själv känner igen och som stämmer med ens teori och uppfattning. Därför är lagstrukturen nu sådan att hela reformen grundas på lagen om trossamfund, medan det finns en särskild lag om Svenska kyrkan som så att säga hjälper till att överbygga de förändringar som nu sker. Jag kan mycket väl tänka mig att de här lagarna inom en tidsperiod av kanske 10, 100 eller 500 år kan behöva ändras. Lagstrukturen är sådan att lagen om Svenska kyrkan mycket väl kan lämnas till förmån för den grundläggande struktur som nu läggs fram.

Det finns många frågor som berörts. Man kunde diskutera vad som egentligen är och kvalificerar en statskyrka. Ute i Europa ser det oerhört olika ut. Kanske kommer vi tillbaka till det.

Det finns även andra frågor som vi kommer att återkomma till i nästa proposition och där man redogör för hur vi skall hantera begravningsfrågorna och stöd till olika trossamfund. Det är våra beslutsområden här i riksdagen. För trossamfundens del återstår också en hel del frågor, och det gör att de beslut som vi nu står inför att fatta i den här riksdagen och som den kommande riksdagen kommer att fatta innebär en vitalisering för de trossamfund som finns, men väl särskilda från stat och kung.

Jag yrkar att vi beslutar i enlighet med KU20 och att de reservationer som finns avslås.

Prot. 1997/98:117
3 juni

Anf. 180 NILS FREDRIK AURELIUS (m) replik:

Fru talman! Det var mycket intressanta historiska utblickar. Jag är ledsen om jag tvingas ta upp en något mer trivial aspekt i en kort replik. Det gäller kyrkans förmögenhet och hur kyrkans tillgångar skall disponeras av kyrkan. Det är inte alldeles utan betydelse när vi nu får en mera självständig kyrka.

Jag vill formulera frågan på detta sätt: Tycker inte Pär-Axel Sahlberg att det vore tydligare utifrån själva denna reforms grundtanke att kyrkan fick förvalta även sin reella finansförmögenhet, de s.k. prästlönetillgångarna enligt en äganderättsmodell? Jag syftar på den som förts fram av Kammarkollegiet i utredningen. Det innebär att man på ett tydligare sätt markerar kyrkans självständighet och egen kapacitet att hantera sina tillgångar. Det innebär också en del andra fördelar beträffande minskad byråkrati och försvunnen oklarhet beträffande det s.k. såsom-stiftelsebegreppet. Vore det inte bättre alltså utifrån själva grundtanken med denna historiska reform att Svenska kyrkan fick disponera sina tillgångar med äganderätt?

Anf. 181 PÄR-AXEL SAHLBERG (s) replik:

Fru talman! Jag hoppades att Nils Fredrik Aurelius skulle ta upp frågan eftersom jag inte hann med den i mitt anförande. Jag kan inte riktigt se att det är självklart vilket av dessa alternativ som allra bäst just nu gagnar saken. Det som Kammarkollegiet så tydligt redovisar och som jag tror gjorde att t.ex. kyrkomötets majoritet, om än ganska knapp, valde lagstiftningsalternativet var dels att det ger en flexibilitet i framtiden, dels att Kammarkollegiet aktualiserade de svåra frågor som gällde att utvärdera vem som egentligen i dagens mening kan anses vara ägare till det som vi nu talar om som prästlönetillgångar. Då finns det alltså en genial lösning som tydliggör förhållandena och som möjligen kan ge en öppning för ett nästa steg i framtiden. Det är att hålla fast vid ändamålsbestämmelserna.

Det här är historiskt betingat på det sätt som jag tidigare beskrev. Dessa tre enheter har växt samman. Det går inte att där klarlägga ett renodlat lagfaret ägarförhållande, men ändamålet är alldeles solklart. Det skall vara till kyrkans förkunnelse. Det kan man nå på olika vägar. Jag delar regeringens bedömning och utskottets förslag om att lagstiftningsalternativet i det här läget är det lämpligaste sättet att ta det här steget.

Anf. 182 NILS FREDRIK AURELIUS (m) replik:

Fru talman! Det kan naturligtvis finnas en viss ideologisk grundskillnad som slår igenom – det antydde jag också – förhållandena i kyrkomötet. Den borgerliga sidan och de s.k. politiskt obundna förordade äganderättsalternativet. Sedan kan jag hålla med om att det rent praktiskt och på kort sikt inte förefaller vara så stor skillnad mellan de olika alternativ som nu är aktuella – lagstiftningsalternativet och äganderättsalternativet.

Jag kan ändå tycka att det hade varit lämpligt att på ett tydligare sätt markera kyrkans nya självständiga ställning genom att välja äganderättsalternativet. Det är riktigt som Pär-Axel Sahlberg säger att det finns vissa

*Staten och trossamfun-
den – grundlagsfrågor
m.m.*

oklarheter på vilken nivå exempelvis äganderätten skall läggas i olika avseenden inom kyrkan. Om man nu har tänkt sig att kyrkan skall vara självständig är det faktiskt rimligt att man själv får försöka att med det goda uppsåt som säkert finns där lösa de här problemen. De är inte på något sätt olösliga juridiskt eller på annat sätt.

Det som jag ändå tycker är litet konstigt i själva argumentationen är att det vid ett sådant här trots allt frigörande av kyrkan fortfarande skall vara nödvändigt att riksdagen, med propositionens ord, skall ta ett delansvar för att kyrkan lever upp till sitt ändamål med denna egendom.

Anf. 183 PÄR-AXEL SAHLBERG (s) replik:

Fru talman! Nils Fredrik Aurelius sade också i sitt huvudanförande att det här kunde vara ett uttryck för en traditionell socialdemokratisk eller socialistisk förkärlek för kontroll. Men jag skulle inte vilja se det så alls utan möjligen som en kapitulation inför det svåra faktum att man inte riktigt kan utröna och utreda ett bestämt ägarförhållande.

Jag tror att Nils Fredrik Aurelius gör det litet för enkelt för sig genom att säga att det fanns en politisk skillnad i kyrkomötet som markerade det här. I remissvaren finns det en annan indelningsproblematik, och det är att små församlingar, pastorat och enheter, gärna såg lagstiftningsalternativet, medan större gärna såg ett ägarförhållande. Det beskriver något annat förhållande i kyrkan där det finns en oklarhet. Nu talar vi inte om kyrkans egendom i allmänhet utan just det som är knutet till prästlönstillgångarna. Att det skall finnas en viss kontroll kvar från statsmakterna betraktar jag som en formalitet. Det var måhända slarvigt uttryckt, men det är nödvändigt för att lagstiftningen på det här sättet skall kunna knytas till det som är riksdagens kompetensområde. Men det är inte fråga om att vare sig gå in och röra i ägarförhållandet eller göra en återbäring till staten, vilket i och för sig teoretiskt skulle kunna vara möjligt. Det är bara ett sätt att gardera det långsiktiga ändamålsförhållandet. Det är det som klagörs. Det innebär inte att man försämrar möjligheterna för kyrkan att t.ex. sälja egendom, utan då är det omskapat i annan form som skall tjäna ändamålet.

Anf. 184 ANDERS JOHNSON (fp) replik:

Fru talman! Jag vill uttrycka min uppskattning för den välformulerade framställning som Pär-Axel Sahlberg gjorde av bakgrunden till och betydelsen av det beslut som riksdagen nu står i begrepp att fatta. Jag kan i stort sett instämma i allting som Pär-Axel Sahlberg sade, men jag har en fråga.

Pär-Axel Sahlberg beskriver en allmän samhällelig utveckling av ökad statlig neutralitet i trosfrågor och av en ökad kulturell mångfald i det svenska samhället. Tycker då inte Pär-Axel Sahlberg att det är en naturlig konsekvens av detta att också successionsordningens § 4 avskaffas?

Anf. 185 PÄR-AXEL SAHLBERG (s) replik:

Fru talman! Jag vet inte om det är den sena timmen på dygnet eller den långt framskridna tiden av denna mandatperiod som föranleder den stora vänligheten, men jag skulle gärna vilja säga att Anders Johnsons hänvisning till 1848 års baptistdop hemma i min kommun numera är en

alldeles utmärkt ingång till den totala problematiken. Vi har därför anledning att föra ett samtal som kanske är litet ovan för kammaren i en sådan här gemensam fråga.

Dock tycks statschefsfrågan vara en stor angelägenhet. I den utredning som föregick propositionen hade jag tillfälle att mot den historiska bakgrund som jag tidigare kort redogjort för beskriva att historiska skäl har vävt samman de tre enheterna kyrkan, kungen och nationen. Det är inte så underligt, med den utveckling som vi har haft, inte minst under 1800-talet men framför allt under 1900-talet, att det är så tydligt att kungen – låt mig uttrycka det så – står på sina egna ben, nationen/staten på sina och kyrkan från år 2000 på sina. Jag tycker inte riktigt att man skall göra de bindningar som finns dels i övergångsbestämmelser i regeringsformen, dels i successionsordningen till en fråga för kyrka-stat-problematiken. Att detta i stället bör utredas i ett annat sammanhang är egentligen det enda som regeringen säger i propositionen.

Detta får en del konsekvenser just för de historiska förhållanden som vi har berört. Det finns därför måhända annan anledning att titta över de här frågorna. Det föreskrivs t.ex. att prinsar och prinsessor skall uppfödast inom riket, med vad det innebär tillsammans med bekännelsekravet.

Jag har alltså inte så stora problem med det här i detta sammanhang och tycker inte att det skall göras till en religionsfrihetsfråga.

Anf. 186 ANDERS JOHNSON (fp) replik:

Fru talman! Jag vill tolka det som positivt att det ändå finns en öppenhet att diskutera den här paragrafen. Pär-Axel Sahlberg kommer sannolikt att rösta emot reservation nr 8 i morgon, men jag tycker inte att han har framfört några tunga sakliga argument som från hans sida omöjliggör en diskussion om att se över den här paragrafen. Vi får då se fram emot att det kanske under nästa mandatperiod kan tas ett par steg framåt, även om det finns möjlighet för riksdagen att ställa saken till rätta redan i morgon.

Anf. 187 PÄR-AXEL SAHLBERG (s) replik:

Fru talman! Det är nog så, Anders Johnson, att jag också i morgon röstar för utskottets hemställan – med en viss envishet, trots vänligheten här under aftonen. Jag gör det med gott samvete. Jag tycker att det är ett bra förslag till beslut. Det hänger samman med att vi nu så tydligt klargör vad den här reformen innebär. Den innebär ett jämställande av de olika trossamfundet och ett bejakande av deras möjligheter att verka i enlighet med sina egna traditioner. Där hör statschefsfrågan inte naturligt hemma.

Jag tycker därför att vi har anledning att fortsatt fundera över de olika konstitutionella förhållandena. Jag uppskattar dock att Folkpartiet i den här frågan har hängt upp sin argumentation kring statschefsfrågan och lämnat den litet envetna hållning som man hade i samband med principbeslutet i december 1995 och även i motionerna inför det här beslutet, där man gör så mycket väsen av att det nu tas fram två lagar och på det här sättet beskriver överföringen från det gamla systemet till det nya. Man tonar ned den kritiken.

Detta gör att det finns en oerhört stor enighet bakom det beslut som vi nu skall fatta. Jag tror att saken mår väldigt väl av det. Det gäller faktiskt för hela landet, för att inte tala om alla trossamfundet.

Anf. 188 BIRGITTA HAMBRAEUS (c):

Fru talman! Också jag vill gärna fortsätta i den vänliga stil som har karakteriserat det här meningsutbytet. Jag tror att vi i riksdagens kammar skulle må väldigt väl av att ha en artig och vänlig stil mot varandra i flera ärenden. Jag tycker att de föregående talarna har varit kvicka, välformulerade, kunniga och klagörande i sina anföranden och repliker.

Riksdagen har all anledning att vara tillfreds med det beslut som vi nu kommer att fatta om en hållbar relation mellan staten och Svenska kyrkan.

Staten har ju fr.o.m. Gustav Vasa styrt kyrkan. Sedan Alva Myrdals utredning på 1960-talet har regeringar förgäves försökt finna allmänt acceptabla former för förhållandet mellan kyrkan och staten som passar för vårt mångkulturella samhälle.

Centerpartiet har årtionden igenom slagit vakt om en öppen folkkyrka i hela landet, ekonomiskt stödd av oss alla. Detta har mycket starkt gehör hos svenska folket, oavsett om man går i kyrkan och anser sig vara kristen eller ej. Man ändrar inte på fyra hundraåriga traditioner utan vidare.

De enastående märkliga kyrkobyggnaderna, som uppfördes av socknens folk, lämnar man inte över till en liten aldrig så from religiös grupp. De tillhör alla. Vi är tacksamma för den högtstående kultur som en god ekonomi möjliggjort, med välvårdade byggnader, stor konst och kvalificerade musiker, som kunnat ge ovärderliga upplevelser för både kyrkosökare och körsångare i alla åldrar.

Även de som tillhör andra samfund är delaktiga i Svenska kyrkans kulturella värden. Den värme och värdighet som kyrkan kan ge vid livets högtidsstunder vill få mista. Och vi vill behålla den trygghet som det innebär att kyrkan står där, öppen också för tvivlare och likgiltiga, om vi skulle behöva den en gång, öppen för alla som vill tillhöra henne, utan krav.

Ingen regering har ens försökt sig på att utmana folkviljan, och vi har dragits med övergångsbestämmelser i regeringsformen sedan 1970-talet. Nu var tiden mogen, och kyrkominister Marita Ulvskog har i samråd med Centerpartiet lyckats förena offentliga utredningar och inomkyrkliga utredningar med breda remisser bl.a. till varenda församling och kommit fram till ett förslag som fått mycket stor uppslutning.

Centerkvinnorna vill understryka hur viktigt det är att kyrkan nu har kvinnliga präster och att det måste bli slut med trakasserier mot dem. Jesus bröt mot den massiva mansdominansen i sitt samhälle och omgav sig med både män och kvinnor. Det var oerhört revolutionerande på den tiden. Han gav uppdraget åt Maria Magdalena att först av alla tala om för bröderna att han uppstått från de döda. Både mäns och kvinnors erfarenhet behövs för att förstå och uttolka Bibeln och förvalta sakramenten. Därmed förmedlas också den djupa kristna vissheten om alla människors lika värde.

Kyrkominister Karl Boo lät jämställdhetslagen göra det självklart att kvinnor har lika rätt till prästämbetet som män. Vår motion har fått en tillfredsställande behandling i och med att utskottet på s. 22 i betänkandet

säger att jämställdhetslagens bestämmelser i princip också fortsättningsvis kommer att gälla för Svenska kyrkan.

I dag tar vi de grundlagsändringar som, om de bekräftas av den nyvalda riksdagen i höst, kommer att ge Svenska kyrkan och de religiösa samfundet en grundlagsfäst roll i samhället fr.o.m. den 1 januari år 2000.

Fru talman! Det känns högtidligt, även om beslutet inte omges med några yttre fanfarer. Jag är stolt över att ha fått vara med i KU vid detta historiska beslut och yrkar bifall till utskottets hemställan.

Anf. 189 FANNY RIZELL (kd):

Fru talman! Det har varit väldigt intressant att höra historiken omkring det här betänkandet. Jag tänker inte föra historiska resonemang. Jag skall vara mycket kortfattad och närmast avge en röstförklaring. Vi har ju ingen representation i konstitutionsutskottet.

Det som är viktigast när vi nu arbetar med Svenska kyrkans skiljande från staten är att Svenska kyrkan blir fristående och självständig och får besluta i egna angelägenheter. Det är huvudsyftet. Regeringen har nu föreslagit att man skall införa två lagar, en lag om trossamfund och en lag om Svenska kyrkan. Svenska kyrkan kommer därmed att i ett par avseenden behandlas litet annorlunda än övriga trossamfund.

Det hade kanske för många varit naturligtast att införa en lag. Man hade tyckt att det hade varit mera rättvist. Man kan ibland höra sådana kommentarer, och det finns ett visst fog för det. Men regeringen och framför allt svenska folket ställer andra krav på trossamfundet Svenska kyrkan än på övriga trossamfund.

Detta långa förhållande i flera hundra år innebär att man inte ändrar på det så snabbt. Jag tror att det är viktigt att gå varsamt fram. Svenska kyrkan har funnits i svenska folkets vardag, ofta mitt i byn, och det kan man inte bortse från. Det finns kulturella historiska värden som Svenska kyrkan mer än något annat representerar.

Det är många människor som har vuxit upp med Svenska kyrkans närvaro i fest, i glädje men också i sorg. Just detta att det är en folkkyrka har människor tagit till sig. Därför tycker inte vi att det är rimligt att jämföra Svenska kyrkan med andra samfund och begära att man skall vara rättvis och att det skall vara lika för alla trossamfund som läget är i dag. Det är möjligt, och jag tror att det kommer att bli så, att vi framöver kommer att se förändringar. Men de förändringar som sker nu är kanske så långt vi skall komma.

Regeringen talar om vad ett trossamfund är. Mycket kort uttryckt är det en gemenskap för religiös verksamhet i vilken ingår att hålla gudstjänst. Det är mycket enkelt och rakt, och jag tycker att det är fint formulerat.

Vidare föreslår regeringen att religionsfrihetslagen upphävs. Jag vill nämna det därför att jag har hört funderingar om det innebär några förändringar i religionsfriheten. Det gör det inte. Dessa bestämmelser överförs till andra lagar. Frihet till religion och från religion är viktigt, och det skall vi behålla. Det är viktigt för alla samfund, både Svenska kyrkan och de andra.

Svenska kyrkans lag understryker att det skall vara en evangelisk luthersk kyrka, en öppen folkkyrka som är demokratiskt uppbyggd och rikstäckande. Det tror jag att vi vill ha kvar. Även om det är kyrkans inre

angelägenheter är det viktigt för svenska folket att känna att det fortfarande har en delaktighet i dem. Vi skall inte fjärma Svenska kyrkan från svenska folket, även om den frigörs från staten.

Jag vill understryka att vi står bakom vår motion, men vi har inga reservationer, eftersom Kristdemokraterna inte är representerade i konstitutionsutskottet. Däremot kommer vi att stödja reservation nr 6, som är helt i linje med en av våra hemställanspunkter.

Anf. 190 ANDERS JOHNSON (fp):

Fru talman! Jag vill inte säga detta i polemik med Fanny Rizell, utan bara därför att det inte skall råda någon missuppfattning om Folkpartiets ståndpunkt. Vi vill ha en lag, inte två lagar. Det innebär inte att vi för den skull säger nej till att man inom denna lag har särbestämmelser.

Det finns en rad praktiska och andra skäl till att Svenska kyrkan under överskådlig tid måste ha särskilda bestämmelser och en särskild behandling. Men vi vill ha en lagteknisk utformning som gör att det blir så enkelt som möjligt. Att vi vill ha en lag innebär i och för sig icke att det skall vara identiskt samma lagreglering för Svenska kyrkan som för andra trossamfund.

Anf. 191 FANNY RIZELL (kd):

Fru talman! Man kan göra så. Men det är väldigt mycket som kommer att hända i framtiden. Jag tror att man vinner på att resonera så. Kanhända är detta en framtidsvy att det blir en lag för alla samfund. Jag har ingenting emot det. Jag kan se det i andanom. Men jag tror att detta fungerar bra i dag. För hur lång tid vet jag inte.

Anf. 192 PÄR-AXEL SAHLBERG (s):

Fru talman! Jag skulle bara vilja klargöra och göra en kommentar till det Fanny Rizell sade. Särställning eller inte har diskuterats under hela den här reformens tid. Jag ser möjligen en aspekt på detta som gör att jag hellre betonar det jämställda förhållandet, men där vi av historiska skäl har behövt behålla ett antal spår i marken som klargör att Svenska kyrkan som vi har i dag också är den som kommer att finnas, fast delvis på andra rättsliga grunder, efter millennieskiftet.

Det är också fråga om religionsfrihet. Fanny Rizell påpekar alldeles riktigt att religionsfrihetslagen upphävs. Den paragraf som Fanny Rizell talar om kommer att ingå i lagen om trossamfund. Själva religionsfriheten slås numera fast dels i regeringsformen, dels i den europeiska konventionen om mänskliga rättigheter. Religionsfriheten är en oerhört stark grund för vårt samhälle men också för denna reform. Det är alldeles riktigt.

Jag skulle vilja att vi nedtonade resonemanget om att det är en särställning för Svenska kyrkan. Det är en respekt för såväl Svenska kyrkan som för övriga trossamfund att få verka dels i enlighet med sitt innersta uppdrag, dels i enlighet med sin tradition. Det är därav vi får den lagstiftningsstruktur som vi också står bakom.

Anf. 193 FANNY RIZELL (kd):

Fru talman! I stort sett är det mer som förenar än som skiljer trossamfundnen åt, och de har samma behov. Det kan jag hålla med om. Man kanske inte markerar skillnaderna på det sättet. Jag vill snarare se det som en övergångsperiod. Alla de förändringar som behöver göras kan inte göras på en gång.

Det viktiga har skett. Det är just att Svenska kyrkan får bestämma i egna angelägenheter.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 4 juni.)

*Riksdagens
arbetsformer*

13 § Riksdagens arbetsformer

Föredrogs

Konstitutionsutskottets betänkande 1997/98:KU27
Riksdagens arbetsformer (förs. 1997/98:TK1 och 1997/98:RR7)

Anf. 194 BIRGER HAGÅRD (m):

Fru talman! Självfallet är arbetsformerna i riksdagen av en alldeles speciell betydelse för den politiska roll som riksdagen har att spela. Det vore naturligtvis väldigt frestande att nu ta upp en principdebatt om vilken roll riksdagen egentligen spelar och hur man genom att förbättra arbetsformerna skulle kunna stärka riksdagens betydelse ytterligare. Att å andra sidan vid denna tidpunkt på dygnet ge sig in på något sådant tror jag inte skulle vara helt populärt. Jag är inte heller säker på att så förfärligt många skulle nappa på den krok som man då slänger ut.

Jag vill därför i stället begränsa mig till att se på detta betänkande med förslag från såväl talmanskonferensen som Riksdagens revisorer, delvis med anledning av revisionsutredningen, och även förslagen i de 39 motioner som har avlämnats. Jag kan redan nu säga att vi moderater självfallet står bakom alla de reservationer där moderata namn förekommer, men jag nöjer mig med att yrka bifall till reservationen 2.

De frågor som tas upp i detta betänkande är mycket varierande. Det rör sig från relativt små frågor som stadfästade av praxis för debattreglerna till krav på en allmän översyn av budgetprocessen och också ett upptagande av arbetet med den viktiga revisionen. I många fall har enighet uppnåtts i utskottet. Men i en del andra fall finns skiljaktigheter.

Vi moderater kan notera att vi på några punkter har en mening som avviker från utskottsmajoriteten. Vi följer upp en del av våra motioner i reservationerna. När det gäller exempelvis antalet ledamöter i utskotten menar vi att man skyndsamt borde gå tillbaka till ordningen med 15 ledamöter. Det skulle ge större stabilitet åt hela systemet. Dessutom skulle det medföra att man lättare skulle kunna få fram suppleanter för att tjänstgöra i olika hänseenden.

Vi motsätter oss namnbytet på jordbruksutskottet till MJU, miljö- och jordbruksutskottet. Vi har där framför allt två skäl. Det ena, och det är inte minst väsentligt, är att det också finns andra utskott än jordbruksutskottet som sysslar med miljöfrågor. Trafikutskottet gör det, bostadsutskottet gör det och arbetsmarknadsutskottet gör det – för att nu bara ta

några exempel. Ett namnbyte skulle lätt kunna ge föreställningen att det enbart är jordbruksutskottet som skulle syssla med de här frågorna.

Ett andra skäl till att motsätta sig namnbytet är att det skulle bli fråga om ett dubbelnamn. Sådana har man konsekvent försökt att undvika av praktiska skäl.

Vi moderater har också tagit upp en annan käpphäst, nämligen kravet på ledamöternas placering i den här salen. Vi ledamöter sitter ju nu valkretsvis. Vi menar att det säkert skulle leda till större vitalitet och litet mer spänning i riksdagen om ledamöterna i stället grupperades partivis. Då kanske det t.o.m. skulle bli så livaktigt att fru talman skulle ha svårt att kunna hålla reda på de obändige i salen. Och inte minst det vore ju en sensation i svensk politik!

Andra frågor där vi har avvikande meningar är när vi ställer krav på största möjliga restriktivitet när det gäller uppskov med ärenden. Vad vi har sett här nu under våren har ju inte varit precis helt stimulerande. Jag tänker på anhopningen av propositioner i mars och anhopningen av propositioner mot slutet av sessionen som man i stället vill skall behandlas i höst. Här behövs en ordentlig restriktivitet.

Vi moderater efterlyser obligatoriska utgiftstak och utgiftsramar för att få en större stadga i budgetprocessen. Det finns ju nu en viss möjlighet till val för regeringen.

Vi vill också ha en fortsatt utredning av möjligheten av att införa ett nytt självständigt revisionsorgan – allt i enlighet med den gemensamma motion som har lagts fram från Moderata samlingspartiet, Kristdemokraterna och Folkpartiet.

Dessutom kan jag konstatera att vi moderater kommer att stödja reservation nr 10 där man vill göra besvarandet av interpellationer obligatoriskt för statsråden.

I övrigt tycker jag att det har varit en hel del förändringar till det bättre som förts fram här.

En fråga som naturligtvis är besvärlig är vad som kommer fram från Riksdagens revisorer med krav på förändringar och bättre stadga. På sikt vill vi alltså ha ett självständigt, nytt organ, men i avvaktan därpå finns det naturligtvis anledning att nu genomföra etapp nr 2 i enlighet med det beslut som fattades redan av 1994 års riksdag.

Anf. 195 MARGITTA EDGREN (fp):

Fru talman! Till detta betänkande har lämnats en rad förslag från utskottet som vi är eniga om och som jag vill betona.

Det gäller bl.a. att budgetprocessen skall följas upp, och att det till den på något sätt skall knytas en resultatrapportering. Det tror jag är oerhört viktigt för att vi skall kunna kontrollera om budgetprocessen har den effekt som vi förväntade oss att den skulle ha för demokratin. Man skall tydligt kunna utkräva ansvar och man skall tydligt kunna se att regeringen regerar och oppositionen opponerar. Jag tycker att det är bra att vi är eniga om det.

Jag tycker också att det är viktigt att den riksdagsrevisionsförstärkning som vi 1994 var överens om nu genomförs, även om man drar ut den ekonomiska förstärkningen på tre år.

Fru talman! Jag tror att det förslag som utskottet är enigt om och som innebär att det skall komma ett försök med samlade voteringar i början på

nästa mandatperiod för att skaffa erfarenhet av hur detta fungerar också tillhör det som kan vitalisera kammarbetet. Jag tror nämligen att om vi skall få ett vitalt arbete – att vi är i kammaren och deltar i debatterna – måste vi kunna få utföra arbete här i kammaren. Jag tror faktiskt, fru talman, att man skulle kunna organisera det hela så att man på de börstersta bankarna hade tillgång till datorer. Då skulle man kunna känna att man samtidigt som man lyssnar och är beredd att delta i debatten också kan svara på brev eller över huvud taget göra det som allmänheten förväntar sig av oss.

När det gäller utskottsorganisationen tror jag att de förändringar som föreslås på lång sikt och historiskt sett är oerhört små. Vi kommer att på 10–15 års sikt se mycket större förändringar av utskottsorganisationen och av hur man över huvud taget fördelar det beredande arbete som sker i riksdagen.

Vi i Folkpartiet har några reservationer till betänkandet. Den jag yrkar bifall till, nr 5, är en för åtminstone de partier som har ganska få ledamöter en väldigt viktig reservation. Vi säger nämligen att under tiden som den allmänna motionstiden löper bör och skall inte regeringen lämna andra förslag som riksdagspartierna samtidigt skall svara på. Under den senaste allmänna motionstiden kom en oerhört viktig invandrapolitisk proposition som också skulle besvaras. Det beredde åtminstone oss i Folkpartiet stora svårigheter att kunna svara på ett korrekt, bra och genomtänkt sätt på den.

Reservation 10, som jag inte yrkar bifall till men som vi i Folkpartiet naturligtvis står bakom, gäller att det enligt riksdagsordningen skall bli självklart och obligatoriskt att svara på de interpellationer som lämnas till regeringen.

Reservation 12, som jag yrkar bifall till, gäller Folkpartiets idé om att riksdagen skall föreläggas en lag om riksdagskontrollkommission på ungefär motsvarande sätt som den norska Lundkommissionen.

Fru talman! Låt mig få använda en liten kort stund för att tacka för mig och för mina 13 år här i riksdagen. Jag tackar mina riksdagskamrater från alla partier, mina utskottskamrater och utskottets kansli för ett mycket intellektuellt stimulerande motstånd och samarbete. Inte minst, fru talman, vill jag också till fru talman och övriga talmän framföra ett stort tack för ett insiktsfullt och demokratiskt ledarskap.

Anf. 196 KENNETH KVIST (v):

Fru talman! Att något bör göras åt riksdagens arbetsformer visas väl också av närvaron under denna debatt. Den borde egentligen skära genom alla partilinjer och den borde angå alla riksdagsledamöter oavsett vilket utskott de sitter i. Den borde kunna ha ett utomordentligt brett deltagande av riksdagsledamöter eftersom den gäller riksdagens och riksdagsledamöternas arbetssituation, men också riksdagen som ett organ för demokratisk maktutövning och demokratiskt beslutsfattande.

Vi kan i dag se angrepp på riksdagen. De kommer från alla möjliga håll. Det är angrepp på politiken och på riksdagens inflytande. Riksdagen framställs t.o.m. i vissa annonser som antingen ett ställe där det sovs eller ett ställe som – i en annons för någon halvkommunal festival – kallas för en cirkus.

Det är egentligen i djupare mening attacker mot demokratin som döljs i de här budskapen, och det har vi anledning att se utomordentligt allvarligt på.

Det finns en sorts odlade mytföreställningar där man angriper det politiska och demokratiska beslutsfattandet till förmån för t.ex. marknads-makt, expertvälde och liknande. Vi har sett tendenser sedan vi kom med i EU att makt förskjuts från riksdagen till regeringen, till tjänstemännen och till makthierarkier på den internationella arenan. Därför är det ganska angeläget att riksdagen, och här tror jag att det finns en utomordentligt bred samfällighet, försöker värna sin roll och sitt anseende. Riksdagen måste också söka värna sina möjligheter, och ta sig sina rättigheter, att vara det organ som skall leva upp till vad som stadgas i regeringsformen: att vara folkets främsta företrädare. Det betyder att riksdagen också i verklig mening skall vara det ledande organet i statsapparaten och samhällsmaskineriet – för demokratins skull. Därför är det inte oviktigt, oavsett vilken tid på dygnet det här ärendet tas upp, att göra några sådana principiella markeringar och reflexioner i det ärende vi har att behandla i kväll.

EU har kommit att förändra riksdagens roll. All lagstiftningsmakt ligger icke längre i riksdagen, utan mycket av beslutsmakt flyttas från riksdag till regeringskansli. Lagstiftningsmakt går också över till EU:s institutioner. Detta ställer krav på riksdagens arbete med EU-frågorna. Riksdagen har sökt sig fram mot olika former. Vi har lärt oss efter hand. Formerna har förbättrats. Det är bra att konstitutionsutskottet nu samlat har kunnat se att ytterligare åtgärder måste vidtas efter en beredning som utskottet förklarar sig berett att göra under hösten 1998. Jag hälsar med tillfredsställelse att ett enigt utskott därvidlag vill gå vidare för att se till att försvara riksdagens ställning under EU-arbetet.

Man har, som jag sade inledningsvis, i den nyliberala agitationen velat förringa värdet av demokratisk debatt. Marknaden eller personer med särskild kompetens skall sättas i stället. Ett led i detta var när Ekonomikommissionen, eller Lindbeckkommissionen som den mer populärt kallas, i början av 90-talet ställde kravet att riksdagens möjlighet att påverka den ekonomiska politiken skulle minimeras. Det är därför glädjande att konstitutionsutskottet enhälligt anser inte bara att det skall ske en utvärdering av det budgetsysteem som nu har varit i funktion en tid utan också att denna skall ske med inriktning på att stärka riksdagens inflytande. Jag tycker att det är ett utomordentligt glädjande och viktigt poängterande som utskottet har gjort, i full enighet, i detta betänkande. Det gäller att finna en form för budgethantering där riksdagen visar att det är riksdagen som beslutar – faktiskt, inte bara formellt – om statens inkomster och utgifter och om hanteringen av statens pengar.

Vi kan också se en del andra drag i utvecklingen att man från olika håll försöker, medvetet eller omedvetet, att devalvera riksdagens ställning. En del av detta kan vara t.ex. hur regeringen utformar propositioner så att riksdagen fattar vagare principbeslut som sedan regeringen kan fylla med ett faktiskt innehåll. Det kan vara hur regeringen avlämnar propositioner. Tidigare talare har påpekat detta. Jag tänker då t.ex. på den ansamling av propositioner i slutet av en mandatperiod som nu har skett.

Vi har i en motion tagit upp ett annat problem, som också återfinns i reservation 5, nämligen att regeringen lämnar en budgetproposition och

att riksdagen då får en allmän och fri motionstid. Sedan kan dock regeringen under denna allmänna och fria motionstid, där i synnerhet mindre partier anstränger sin arbetskapacitet väldigt mycket för att göra ett bra budgetarbete, komma med ett antal inte bara mindre utan även större propositioner. Detta är egentligen att behandla riksdagen på ett nonchalant sätt. Därför menar vi att regeringen under motionstiden för budgetpropositionen inte utan särskilda skäl borde tillåtas avlämna andra propositioner till riksdagen.

Det finns en del andra saker som pressar på riksdagen och som är uttryck för samma sak. I en moderat motion påpekades att när riksdagens ledamöter lämnar interpellationer skall regeringens ledamöter besvara dessa om det inte finns alldeles särskilda skäl. Jag instämmer i detta. Om riksdagen är folkets främsta företrädare skall det vara riksdagens ledamöters oförytterliga rätt att ställa frågor och interpellationer till regeringens ledamöter och få dem besvarade.

Mot den bakgrunden har jag lämnat in en motion, fru talman, om att frågestunden i dess nuvarande form bör avskaffas eftersom den inte ger ledamöterna denna rätt i enlighet med principen i den moderata motion som jag har anslutit mig till. Det är samma princip som jag är ute efter, nämligen att riksdagens ledamöter skall ha rätt att ställa frågor och interpellationer och få dem besvarade, så länge frågorna håller sig inom de former och de ämnen som är avsedda för riksdagen att hantera gentemot regeringen.

Det ställs också massmediala krav på riksdagen. Massmedierna vill att det skall vara kvickt, det skall vara lätt, det skall gå fort, det skall vara korta talartider, gärna en lättfångad dramatik – kanske så att man själv slipper redigera, höll jag på att säga. Detta kan ha sitt värde, men samtidigt måste vi säga att det politiska samtalet kan förlora i analytiskt djup och i skärpa. Därför är det inte alltid eftersträvansvärt att riksdagens ledamöters talartid begränsas och beskärs. Talmanskonferensen har föreslagit att en ledamot som av någon anledning anser sig föranlåten att anmäla sig till talarlistan efter det att ordinarie anmälningstid har utgått, t.ex. därför att han vill föra ett resonemang eller finner anledning att gå upp i polemik mot någon, skall få sin talartid nedskuren från sex till fyra minuter. Vi anser att det är ett oriktigt krav och en eftergift för de krafter som vill snuttifiera det allmänna och offentliga samtalet.

Jag har här, fru talman, för det är brukligt, framför allt uppehållit mig vid sådana punkter där vi har en särmening. Men jag vill betona att utskottets gemensamma samtal kring detta betänkande, om än i slutet av en ganska arbetstyngd vår, har varit utomordentligt konstruktiva. Trots att det finns ett antal reservationer har vi i många frågor haft en enig vilja att markera och förstärka riksdagens roll. Det är utomordentligt glädjande att den insikten finns över partigränserna.

Med detta, fru talman, vill jag, trots att man egentligen bara bör yrka på ett fåtal reservationer, ändå yrka bifall till reservationerna 5, 9, 10 och 11. För säkerhets skull vill jag säga att under reservation 9 återfinns av en anledning som kanske är ett misstag inte mitt namn. Det borde ha stått under denna reservation också. Därmed tackar jag för ordet.

Anf. 197 BIRGER HAGÅRD (m) replik:

Fru talman! Jag skall fatta mig mycket kort. Kenneth Kvist gick ändå in på de allmänna principiella frågor som jag efterlyste i mitt allra första anförande och som jag önskar det hade varit möjligt att föra en debatt om här i kväll. Men en titt på klockan säger mig att detta trots allt inte är möjligt.

Jag vill dock gärna ge Kenneth Kvist ett erkännande. De frågor som togs upp av honom är högst väsentliga, och de kommer förvisso också att debatteras mycket i framtiden.

Anf. 198 KENNETH KVIST (v) replik:

Fru talman! Detta är angeläget. Även om arbetet av olika anledningar är tungt i slutet av en riksdagssession och även om Birger Hagårds replik var mycket vänlig, vill jag säga att det hade varit mycket intressant om vi hade gett oss tid att föra den här mycket viktiga principiella diskussionen, som Birger Hagård av hänsyn till klockan undvek att föra. Men vi får som sagt var ta andra tillfällen till detta.

Anf. 199 WIDAR ANDERSSON (s):

Fru talman! Vi lever i en tid då många gamla svenska institutioner omprövas och försöker finna nya roller i en till stora delar förändrad omvärld. Vårt äldsta bolag Stora Kopparberg, som har urkunder till 1200-talet, har i dagarna fusionerat med det finska skogsbolaget Enso. Det är en mycket stor händelse, som förmodligen kommer att ha mycket stor effekt på andra företag och på den svenska ekonomin.

Tidigare har konstitutionsutskottet diskuterat den Svenska kyrkans förhållande till staten, en relation som går tillbaka till mitten av 1500-talet och reformationen. Kyrkan frigör sig så sakta från staten.

Dagens ärende – det sista för kammaren i dag – handlar om riksdagen, en annan gammal hedervärd institution, dess arbetsformer och framtida förhållningssätt till medborgarna.

Förändringarna inom alla de här områdena, Stora, kyrkan och riksdagen, drivs hela tiden fram av krav på anpassning till en förändrad omvärld. För riksdagen, vilket flera kolleger tidigare har nämnt, handlar det inte minst om förhållandet till Europeiska unionen, som är en stor sak.

Vi försöker att hitta det nationella parlamentets, vår riksdags, möjlighet att på ett förändrat sätt utöva inflytande över de beslutsprocesser som försiggår på en annan plats än i riksdagen och i den svenska regeringen. Därför är det intressant och viktigt att kunna meddela att ett enigt utskott också mer eller mindre har gett sig självt i uppdrag att under hösten 1998 utreda frågan om det nationella parlamentets förhållande till Europeiska unionen.

Det är en mycket viktig fråga för demokratin. Jag tror att de nationella parlamenten har en viktig roll att spela också framöver, om vi mäktar att förändra vårt förhållningssätt. Det får vi hoppas. Spåren från ständsriksdagens försök att reformera sig är inte direkt upplyftande, men möjligtvis lärorika. Jag hoppas att vi får ett bättre facit än den.

Men kraven på anpassning och förnyelse i riksdagen hämtar också sin näring från ett helt annat förhållande till sina medborgare. Riksdagen och riksdagsledamöterna är gubevars och tack och lov inte längre någon överhet som de var för 40–50 år sedan, utan vi lever i ett oerhört jämlikt

samhälle. Klyftorna mellan väljare och valda har aldrig i ett historiskt perspektiv varit så små som nu. Vi delar i hög grad villkor med en mycket stor del av landets medborgare.

Inte som ett genmäle, men som en liten kommentar eller klackspark till herr Kvist skulle jag vilja säga att jag inte alls upprörs över annonser eller medborgarnas litet mer avspända förhållande till riksdagen. Jag läser inte alls in något politikerförakt i sådant. Jag skulle rent av vilja säga att jag nästan aldrig har mött politikerförakt.

Däremot möter man alltid misstro. Det skall man känna mot makthavare. Det skall man alltid göra. Vare sig de är valda eller inte är det en medborgerlig skyldighet att känna misstro och att fundera över maktens motiv för det ena eller det andra. Men det är något helt annat än förakt.

Om man går tillbaka bara till mina egna föräldrars förhållande till sina valda riksdagsledamöter kan man vid en jämförelse säga att klyftan i dag är mycket mindre och att vi har ett mer avspänt förhållande. Också till detta måste riksdagens arbetsformer anpassa sig. Det tycker jag är viktigt att understryka.

Demokratins styrka är trots allt dess långsamhet. Alla skall få en chans att påverka beslutsprocessen. Då kan man inte ha för bråttom. Då måste det få ta sin tid. Det är inte bara att åka ned till Stockholm och räcka upp handen och föreslå förändringar av saker som kanske har rullat på i 200 år. En sådan sak är särskilt märkbar i riksdagens äldsta utskott, i konstitutionsutskottet, som trots allt hämtar sin struktur och sin näring från 1809. Det är ett arv som förpliktar. Det betyder att vi inte heller i det här betänkandet tar särskilt stora steg vad gäller förnyelse och arbetsformer.

Dock, som jag har nämnt tidigare, ger vi oss själva i uppdrag att göra en översyn i syfte att förstärka det nationella parlamentets inflytande över Europeiska unionen. Vi är också eniga om två tillkännagivanden som jag tycker är viktiga och som också tidigare kolleger har nämnt.

I den översyn som görs av den nya budgetprocessen skall utvärderingen göras i syfte att stärka riksdagens inflytande över denna del.

Vi gör också ett tillkännagivande med anledning av en motion av riksdagsledamöterna Österberg och Kronblad. Vi ger talmanskonferensen i uppdrag att pröva samlade beslutstillfällen, samlade voteringar. Det kan vara intressant. Det kanske kan innebära att en del av ledamöterna kan frigöras för andra delar av det parlamentariska arbetet. Det tycker jag är viktigt.

Sedan finns det en rad detaljförslag om än det ena än det andra, alla mycket hedervärda och intressanta. Men tiden är ännu inte mogen för att fullt ut tillstyrka dem, varför jag yrkar bifall till förslaget från utskottets majoritet och avslag på alla reservationer.

Tack för ordet!

Anf. 200 KENNETH KVIST (v) replik:

Fru talman! Jag delar Widar Anderssons uppfattning i ett avseende som han understryker, nämligen att riksdagen icke skall vara någon överhet. Jag tycker att det är utomordentligt bra att kontakten mellan väljare och valda är så nära som för närvarande och gläds liksom Widar Andersson över att avståndet inte är större.

Man skall inte bara se riksdagen som en gammal hedervärd institution. Det motsäger något vad vi sagt. Riksdagen är faktiskt folkets klenod. Det är folkets redskap att på ett indirekt sätt påverka lagstiftningen, kontrollera regeringsmakten och styra statsapparaten – en viktig del av hela samhällskroppen. Det är därför som riksdagen är utomordentligt viktig.

Även om vi står nära folket, även om vi skall tåla att diskutera i närkamp, att skämta, att granskas in i sömmarna, är det också utomordentligt viktigt att vi slår vakt om respekten för riksdagen. Jag tror inte att man behöver jamsa med när riksdagen framställs som en cirkus. Det är inget annat än spekulering i antiintellektuell och antidemokratisk dumhet.

Anf. 201 WIDAR ANDERSSON (s) replik:

Fru talman! Med respekt till ledamöterna Hambraeus, Anderberg, och Eriksson som också begärt ordet och vill säga något före klockan elva, skall jag säga följande till Kenneth Kvist. Alla – institutioner likväl som enskilda människor – får den respekt som de förtjänar i kraft av uppträdande och attityd till omvärlden och medmänniskor. Det är ingenting som kan beordras eller skrivas fram. Vi får den respekt vi förtjänar.

Anf. 202 KENNETH KVIST (v) replik:

Fru talman! Jag håller med om att det inte går att beordra fram respekt. Man kan dock hävda sin respekt och inte behöva tåla lumpna påhopp.

Anf. 203 CHRISTEL ANDERBERG (m):

Fru talman! Enligt regeringsformen är regeringen ansvarig inför riksdagen. De möjligheter som öppnas i regeringsformen och i riksdagsordningen för riksdagens ledamöter att rikta interpellationer och frågor till ett statsråd angående dennes tjänsteutövning är ett viktigt inslag i riksdagens kontrollmakt. Mot denna bakgrund anser jag att det inte är godtagbart att det inte finns krav på att statsråden också besvarar väckta interpellationer – sådana interpellationer som talmannen eller riksdagen har medgivit får väckas.

Det finns ett betydande utrymme för statsråden själva att avgöra huruvida de skall besvara interpellationerna eller inte. Under våren 1997 fick interpellationer förfalla i oacceptabel omfattning under återopande av arbetsanhopning. Under riksmötet dessförinnan var det ännu värre. Då väcktes totalt 261 interpellationer. Av dessa blev 22 inte besvarade. Det är nästan 10 %. Det kan inte anses vara en godtagbar ordning.

Det har talats en del om respekt för riksdagens ledamöter. Jag kräver inte att statsråden skall visa respekt mot mig som enskild ledamot. Jag tycker att det är ett anständighetskrav att visa den respekten mot riksdagen som institution, dvs. att besvara interpellationer.

Fru talman! Jag ber att få yrka bifall till reservation nr 10. Där finns en liten brasklapp. Jag inser att det inte går att införa ett ovillkorligt krav på att alla interpellationer skall besvaras. Men i vart fall bör så ske om det inte föreligger synnerliga skäl.

Timmen är sen, men Widar Andersson må ursäktas. Jag lever i total ovisshet om skälen till att majoriteten har beslutat avstyrka motionen. På två rader avfärdas den, s. 36 i betänkandet: ”Utskottet avstyrker motion

1997/98:K214 (m), i vilken föreslås en ändring av bestämmelserna om interpellationers besvarande.”

Tycker inte Widar Andersson, vid närmare eftertanke, att utskottsmajoriteten har tangerat gränsen för vad beredningskravet faktiskt medför? Jag svävar i total okunnighet om varför majoriteten vill avslå motionen. Inför kommande motionsperiod skulle jag vara tacksam om jag kunde få en liten vägledning.

Anf. 204 WIDAR ANDERSSON (s) replik:

Fru talman! Självfallet skall Christel Anderberg få vägledning. Det framgår av betänkandet att utskottsmajoriteten först vill pröva talmanskonferensens förslag som pekar på att det numera i riksdagen infaller närmast en gång per månad en plenifri vecka. Om de plenifria veckorna räknas in i svarstiden för interpellationerna, räknar majoriteten att det problemet – som förvisso är reellt – framöver inte kommer att vara ett problem. Då blir svarstiden tre i stället för två veckor. Vi vill pröva det först. Men det kan mycket väl finnas anledning för Christel Anderberg att återkomma om den lösningen inte fungerar.

Anf. 205 CHRISTEL ANDERBERG (m) replik:

Fru talman! Det var inte riktigt svar på frågan, Widar Andersson. Jag har skrivit i motionen att jag inser att man inte i alla lägen kan hålla på tidsfristen 14 dagar. Men att nästan 10 % av interpellationerna får förfalla under ett riksmöte, och de allra flesta i slutet av riksmötet, har inte med riksdagens plenifria veckor att göra. Det hela gäller att statsråden hänvisar till sin egen arbetsanhopning. De har ändå ett regeringskansli på 2 000 personer som de borde kunna sätta i arbete. De vet att det varje år väcks många interpellationer i slutet av riksmötet.

Anf. 206 BIRGITTA HAMBRAEUS (c):

Fru talman! Det här kommer att bli mitt sista anförande från riksdagens talarstol.

Det är riksdagen själv som har tagit initiativet till den nya budgetprocessen. Det har visat sig att den innebär att riksdagens makt urholkas. Ett utgiftstak läggs fast på ett tidigt stadium, och man har inte längre enligt RO rätt att samla majoriteter kring enskilda förslag. Jag är glad över att utskottet föreslår att riksdagen beställer en utvärdering av budgetprocessen av talmanskonferensen, där mina och andras motioner kan beaktas.

Fru talman! Konstitutionsutskottet fortsätter att undersöka hur riksdagen bäst skall behandla EU-frågorna. Enligt regeringsformen 10 kap. 5 § kan vi med hjälp av obligatorisk rösträkning och tre fjärdedelars majoritet överlåta beslutanderätt till Europeiska gemenskaperna, EG.

Det är viktigt att vi får reda på i god tid i förväg när ett beslut kommer att innebära en sådan överlåtelse.

Nyligen beslöt vi, med anledning av jordbruksutskottets betänkande 24, om rätt för EU-länderna att skicka hit sina fiskeflottor. Ingenstans i betänkandet står det att lagändringen innebär att vi lämnar ifrån oss beslutanderätt på detta område. Jag har i ett brev till konstitutionsutskottet föreslagit att utskottet tar initiativet till rutiner för att tydligt markera denna speciella beslutsform.

Fru talman! Jag vill nu lämna några synpunkter på riksdagsmännens rätt att själva bestämma hur de vill utföra sitt arbete och hur de skall kunna använda symboler på ett medvetet sätt så att den enorma betydelsen av riksdagen som institution i en demokratisk stat klargörs.

I några särskilda yttranden till betänkandet har jag höjt rösten när det gäller det oskick som utövas av tjänstemän och enskilda ledamöter i förvaltningsstyrelsen när de hindrar andra ledamöter att använda riksdagens lokaler för sitt politiska arbete.

Enskilda riksdagsledmöter har inte särskilt mycket pengar till sitt förfogande för sitt arbete. Ändå är vi valda som individer och har skyldighet att driva de frågor vi blivit invalda på. Vi har emellertid en mycket stor tillgång i riksdagens lokaler, som vi måste kunna få bestämma över själva. Regeringsformen 4 kap. 8 § gör det omöjligt för någon att stoppa en ledamots ämbetsutövning, med mindre än att fem sjättedelar av riksdagen fattar beslut om detta. Men de regler som nu gäller för användandet av riksdagens lokaler utgör ett reellt hinder för dem som vill driva politik där. Och det är ju faktiskt ett politiskt arbete vi skall utföra i detta hus.

Den förnyelse av arbetsformerna som efterlyses hindras av stel fixering vid åldrande rutiner för vad vi får göra. Som det nu är har vi rätt att samla stora skaror besökare i andrakammarsalen utan restriktioner, eller utan att anmäla det på något sätt, men vi har inte rätt att ordna något organiserat. Dessa regler måste ändras.

Jag har ända sedan 1974 t.o.m. 1993 då de här bestämmelserna skärptes, ordnat konferenser i bl.a. andrakammarsalen, där jag har sammanfört folk med olika kompetenser till samtal. Därefter har jag sammanställt rapporter som delats till samtliga riksdagsledamöter.

Det har t.ex. gällt energikonferenser på 70-talet med forskare som talar för annat än kärnkraft. Under 80-talet byggde vi nätverket Trygg Energi, som uppmärksammade och stärkte småföretagare som börjat producera framtidens förnybara energisystem. Som ordförande i Föreningen för ekologiska livsmedel, som verkat med en riksdagsman som ordförande i huset sedan 1965, har jag sammanfört jordbrukare som lever på ekologisk odling med olika inriktning med forskare från Ultuna och myndighetspersoner samt riksdagsmän från alla partier. Kravmärkets begynnelse skedde faktiskt i Riksdagshuset.

När SAF bjöd landets gymnasielärare i samhällskunskap på subventionerade resor till Bryssel för att informera om EG/EU samordnade jag 1993 en inbjudan på riksdagens papper till dessa lärare från ledamöter från samtliga partier. Ämnet var Alternativ till medlemskap i Europeiska unionen. Först hävdades det att vi inte hade rätt att använda riksdagens papper. Sedan hindrades vi från att ta emot de 200 gymnasielärarna i riksdagens andrakammarsal och tvingades ordna konferensen i Polstjärnans i och för sig utmärkta lokaler på Sveavägen. Andrakammarsalen stod tom hela dagen.

Fru talman! Min förhoppning är att ledamöterna kommer att se till att dessa regler ändras. Det är inte förvaltningskontoret som skall avgöra hur ledamöterna får lägga upp sitt politiska arbete.

Till sist, fru talman, är det viktigt att vi skapar yttre traditioner som genom sin symbolik förmedlar riksdagens betydelse i vår demokrati. Som människor är vi ledamöter som folk är mest, jämlika med var och en

annan människa. Men vi måste se till att uppdraget att vara riksdagsman högaktas. Jag tror att det vore bra att anlita socialpsykologisk expertis, för att lära av en kunnig utomståendes reaktioner hur vår organisation uppfattas av allmänheten.

Som exempel har jag i en motion nämnt riksdagens högtidliga öppnande. Alla som ser detta på TV får helt klart för sig att de mest betydelsefulla personerna i Sverige är kungen, drottningen och kronprinsessan. De riksdagsmän folket valt framstår som en anonym skara utan intresse för allmänheten.

Kungen gör absolut inget fel. Tvärtom är han och hans hus synnerligen skickliga på att representera Sverige och omges med en stab som är kunnig just i det vi saknar i riksdagen, symbolers betydelse.

Det vore naturligt att utforma riksdagens högtidliga öppnande så att riksdagsmännen står i fokus och presenteras för allmänheten, t.ex. genom en högtidlig inmarsch i kammaren valkretsvis. Jag är säker på att kungen också gärna skulle utforma sitt tal så att det helt fokuserade riksdagens betydelse. Valda ombud för Sveriges folk, som enligt grundlagen fått det oerhört viktiga uppdraget att vara folkets främsta företrädare och besluta om lagar som alla – också storföretag, transnationella företag och finansmyndigheter – måste följa och som folket utkräver ansvar från vid varje allmänt val.

Detta måste försvaras, fru talman, därför att vi känner inte något bättre sätt att säkerställa demokratin; folkets rätt att styra sig självt.

Anf. 207 BENGT HURTIG (v):

Fru talman! Jag skall också säga några ord om riksdagens arbete med EU-frågor.

Vi har från Vänsterpartiet lagt en rad förslag i motioner, och det är naturligtvis glädjande och tillfredsställande att KU i stor enighet har bestämt sig för att försöka utreda de här frågorna.

Före medlemskapet hade jag förmånen att få resa i Europa, ibland i EG-delegationens regi, och diskutera frågor om medlemskapet. Vi fick då ofta frågan varför det fanns en så pass stark kritik mot den europeiska gemenskapen i Sverige. Ett av mina svar var att det var de demokratiska bristerna i EG:s beslutsprocess.

Då sade man att alla medlemsländer ju är demokratiska stater – det är i själva verket ett villkor för att få vara med i unionen. Ja, sade jag, men de som fattar beslut i Coreper, en stor del av dem som fattar beslut i ministerrådet om lagstiftning, i kommissionen, i den viktiga domstolen och i den viktiga centralbanken är ju allt annat än folkvalda. Makten utövas av en byråkratisk meritokrati, som naturligtvis har fått sin makt av själva systemet. Det är t.o.m. så att det är domstolen som har bestämt att lagstiftningen i unionen är överordnad den nationella lagstiftningen.

Då undrade man om parlamenten är de som kan lyfta Europa på den nationella arenan och samla de byggstenar som behövs till en europeisk union. Själva unionsbygget blev alltså viktigare än själva folkstyret.

När jag var i Europaparlamentet gjorde *Financial Times* en intervju med en gammal tjänsteman i Coreper, och han sade just, som många kan förvänta sig: Samarbetet i Europa löper väldigt smidigt, så länge som vi inte blandar in för många av politikerna.

Attackerna mot folkstyrets makt kommer från många håll. Inblandas det här i riksdagen på att vi inte får del av information, t.ex. när regeringen utarbetar förslag om sysselsättningsprogram som lämnas till kommissionen, eller får information där man tillsammans med kommissionen utarbetar förslag till en ny regionalpolitik. Det här är också exempel på maktförskjutningar, som inte finns reglerade i riksdagsordningen. Det finns ingen skyldighet för regeringen att samråda med riksdagen när man utarbetar förslag tillsammans med kommissionen.

EU-nämnden gjorde för några veckor sedan ett besök hos Kommunförbundet och Landstingsförbundet, som klagade på att de via Regionkommittén fick information om att företrädare för Sveriges regering lade förslag inom EU:s kommittéer och inom kommissionen som i högsta grad angick Landstingsförbundet och Kommunförbundet. De ansåg att riksdagen borde ta initiativ för att se till att Kommunförbundet och Landstingsförbundet blev informerade.

I själva verket är det så att riksdagens fackutskott i sådana här frågor inte alls blir informerade, om de inte själva råkar få reda på att sådana här frågor behandlas och alltså begär informationen. Men det finns ingen skyldighet för regeringen att informera om vad man håller på med i de här kommittéerna.

Företrädarna för Kommunförbundet och Landstingsförbundet såg tämligen förvånade ut när de upptäckte hur det här fungerar.

En icke folkvald byråkratisk elit har fått sin makt förstärkt inom Europeiska unionen på ett ganska kraftfullt sätt. Man skulle kunna säga att det har skett en tyst revolution. En del av oss här i kammaren tycker kanske att vi genom att delta i Europaparlamentet, genom att delta i EU-nämndens arbete eller genom att i riksdagen ratificera fördrag och konventioner är maktutövare i det här sammanhanget i EU-arbetet.

Men det kan inte vara så att folkstyret har en möjlighet att avskaffa samma folkstyre genom ett majoritetsbeslut. Det kan inte vara rimligt att säga att ratificering av ett fördrag som innebär en kraftig maktförskjutning till byråkratiska organ är ett uttryck för folkstyret. Risken är att vi som vanliga ledmöter hamnar i en situation där vi säger att vi måste ge makt åt de redan mäktiga medan de maktsvaga lämnas åt sitt öde.

Jag hoppas, fru talman, att konstitutionsutskottet skall ha framgång i sitt arbete med att se över dessa frågor och komma med ett förslag som stärker riksdagens roll i EU-arbetet.

Detta var mitt sista anförande när det gäller konstitutionella frågor i riksdagen. Jag vill tacka samtliga ledamöter i KU för de fina debatter vi har haft både i själva utskottet och här i kammaren.

Anf. 208 KENNETH KVIST (v) replik:

Fru talman! Jag vill något bryta mot den gängse ordningen eftersom det är två ledamöter som inte kommer att delta vidare i riksdagens debatter. Det är Bengt Hurtig, som jag har haft den stora glädjen att få arbeta med i samma parti, och Widar Andersson, som jag har fått arbeta med i samma utskott. De kommer att lämna riksdagen. Övriga ledamöter, som Birgitta Hambræus, har blivit avtackade tidigare. Jag vill ändå säga att de har varit utomordentligt stimulerande och bra samarbets- och diskussionspartner i de frågor vi har haft att behandla. Jag tror att hela utskottet

instämmer när det gäller Widar Andersson och tackar för många frejdiga duster och bra gemenskap.

Prot. 1997/98:117
3 juni

Anf. 209 PETER ERIKSSON (mp):

Fru talman! Trots den sena timmen, och trots att vi är i slutet på det fjärde och sista året under denna mandatperiod, måste jag säga att jag är tacksam att jag får stå i riksdagens talarstol. Med tanke på vad Kenneth Kvist sade alldeles nyss tror jag faktiskt att det bara är Kenneth Kvist och jag av dem som deltar i denna och tidigare debatt, inklusive Margitta Edgren och Anders Johnson, som inte kan lova att vi inte kommer tillbaka åtminstone nästa mandatperiod. Man får se hur det blir. Vi kan väl prata om den saken senare.

Frågan om riksdagens arbetsformer handlar i grunden om demokratins – folkstyrets – möjligheter och hur demokratin fungerar. Man kan naturligtvis, som Widar Andersson gjorde, på ett ganska klacksparksartat sätt prata om riksdagen som en hedervärd gammal institution.

Man kan också, och jag tycker att det är ganska uppenbart att det är alltfler som gör det, se demokratin som en gammal hedervärd institution som också är ineffektiv och föråldrad. Det finns andra bättre former för att styra samhället än att bry sig om vad folk tycker och låta folkstyre gälla. Det är ett ganska krångligt, omodernt och ineffektivt sätt att sköta samhället på. Det blir alltfler som faktiskt för den typen av resonemang.

Jag tror inte att Widar Andersson är inne på det, men han är farligt nära när han talar om riksdagen med en klackspark.

Jag lyssnade på professor Leif Lewin i riksdagens andrakammarsal häromveckan tillsammans med talmannen. Han hade ungefär samma känsla som jag har haft under flera år. Han hade också noterat att definitionen på demokrati plötsligt hade omvandlats till att handla mer om effektivitet. Han gjorde jämförelsen att vi är på väg tillbaka till de gamla oskarianska traditionerna där man fattade beslut i slutna rum och ansåg att pöbeln skulle hållas undan så mycket som möjligt.

Han har nyss skrivit en bok om precis detta att vi är på väg i brant utförsbacke med demokratin. Efter den föreläsningen tror jag att den är mycket läsvärd. Många i Sveriges riksdag borde ta den till sig och fundera litet grand på sin kammare.

Det finns flera allvarliga problem med demokratin i Sverige i dag. Några tas upp i det här betänkandet, och en del har också diskuterats från talarstolen.

EU är ett av de stora problemen. Skall vi över huvud taget vara med i den här byråkratiska, odemokratiska och dyra processen? Har det gett någonting åt folkstyret, eller drar det bara bort? Leder det bara utför? Det är inte givet vilken slutsats man kommer till i den diskussionen. Än så länge tror jag inte att man tvärsäkert kan säga att det har varit positivt i alla fall.

Personligen tror jag att vi klarar av framtiden bättre utan detta. Men nu är vi med, och vi måste försöka organisera det här så bra som möjligt i alla fall. Så mycket respekt för folkstyret måste vi ha. Därför tycker jag att det känns ganska bra trots att vi har kommit in i det här eländet, som jag ser det, och trots att vi har en riksdag som beslöt om ett dåligt sätt att hantera EU-frågorna. Det är ett dåligt sätt att ta till vara de möjligheter som ändå finns. Nu finns det en begynnande insikt om att man faktiskt

*Riksdagens
arbetsformer*

*Fel! Okänt
växelargument.*

måste försöka förändra det här systemet med t.ex. EU-nämnden. Riksdagens påverkan på regeringen, och indirekt på lagstiftningen, är minimal. Det måste stärkas. Den utgångspunkten tycker jag att vi verkar vara ganska eniga om i KU när vi nu fattar beslut om att genomföra en ny utvärdering och förändring av det här systemet inför nästa år. Det finns många vägar man kan gå för att förbättra. Jag tror att vi skulle kunna ha betydligt fler debatter här i kammaren så att partierna tvingas ta ställning på ett helt annat sätt. Det finns många andra sätt.

Budgetprocessen är den andra stora frågan. Riksdagens ställning har allvarligt försvagats, och folkstyret därigenom, genom den nya budgetprocessen. Här är det också oerhört viktigt att KU faktiskt har varit överens om att riksdagens ställning måste stärkas igen. Vi måste bryta trenden i utförsbacken i den meningen också. Det är bra.

Jag har fem sekunder kvar. Därför vill jag också säga att jag vill bifälla reservation nr 1 om att införa en motionstid året runt. Jag tycker att den ordning vi har i dag med två veckors motionstid är föråldrad och ganska dålig.

Överläggningen var härmed avslutad.
(Beslut skulle fattas den 4 juni.)

14 § Bordläggning

Anmäldes och bordlades

Skrivelse

1997/98:176 Lärandets verktyg – nationellt program för IT i skolan

Bostadsutskottets betänkande

1997/98:BoU10 Bostadspolitiken

Konstitutionsutskottets betänkande

1997/98:KU33 Uppskov till 1998/99 års riksmöte med behandlingen av vissa ärenden

Finansutskottets betänkande

1997/98:FiU30 Uppskov med behandling av ärenden

Skatteutskottets betänkande

1997/98:SkU31 Uppskov med behandling av ärenden

Justitieutskottets betänkande

1997/98:JuU25 Uppskov med behandling av ärenden

Lagutskottets betänkande

1997/98:LU29 Uppskov med behandling av ärenden

Utrikesutskottets betänkande

1997/98:UU25 Uppskov med behandling av ärenden

Socialförsäkringsutskottets betänkande
1997/98:SfU15 Uppskov med behandling av ärenden

Prot. 1997/98:117
3 juni

Socialutskottets betänkande
1997/98:SoU26 Uppskov med behandling av ärenden

Kulturutskottets betänkande
1997/98:KrU18 Uppskov med behandlingen av vissa ärenden

Trafikutskottets betänkande
1997/98:TU15 Uppskov med behandlingen av vissa ärenden

Jordbruksutskottets betänkande
1997/98:JoU27 Uppskov med behandlingen av vissa ärenden

Näringsutskottets betänkande
1997/98:NU16 Uppskov med behandlingen av förslag om bemyndiganden till regeringen avseende kreditgarantier, m.m.

Arbetsmarknadsutskottets betänkande
1997/98:AU14 Uppskov med behandling av ärenden

Näringsutskottets betänkanden
1997/98:NU14 Riktlinjer för Telias verksamhet
1997/98:NU9 Ändringar i konkurrenslagen, m.m.

Finansutskottets betänkanden
1997/98:FiU26 Utvecklingen inom den kommunala sektorn
1997/98:FiU28 Vissa kommunalekonomiska frågor

15 § Anmälan om frågor för skriftliga svar

Anmäldes att följande frågor för skriftliga svar framställdes

den 3 juni

1997/98:819 av *Hans Hoff* (s) till socialministern
Vårdrelaterade infektioner
1997/98:820 av *Yvonne Ruwaida* (mp) till justitieministern
Upphovsrätten
1997/98:821 av *Juan Fonseca* (s) till statsrådet Pierre Schori
Gabbayo
1997/98:822 av *Inga Berggren* (m) till statsrådet Thomas Östros
Fastighetsskatten
1997/98:823 av *Inga Berggren* (m) till statsrådet Ylva Johansson
Idrott och hälsa
1997/98:824 av *Eva Goës* (mp) till utrikesministern
Urangruva i Australien

16 § Anmälan om skriftliga svar på frågor

Anmäldes att följande skriftliga svar på frågor inkommit

den 3 juni

- 1997/98:765** av *Krister Örnfjäder* (s) till finansministern
Bankavgifterna
- 1997/98:772** av *Inger Davidson* (kd) till utbildningsministern
Studenters rättssäkerhet
- 1997/98:775** av *Ragnhild Pohanka* (mp) till socialministern
Inkomstberäkning för funktionshindrade
- 1997/98:776** av *Eva Goës* (mp) till socialministern
Socialtjänstlagen och för ungdomar
- 1997/98:779** av *Ewa Larsson* (mp) till kommunikationsministern
Riksväg 50 i Tåkernområdet
- 1997/98:780** av *Ewa Larsson* (mp) till miljöministern
Riksväg 50 i Tåkern
- 1997/98:784** av *Ewa Larsson* (mp) till kulturministern
Tåkern-Omberg
- 1997/98:785** av *Lennart Fridén* (m) till kommunikationsministern
Portot för postförskott
- 1997/98:786** av *Charline Pålsson* (kd) till socialministern
Själv mord bland unga
- 1997/98:789** av *Lars Hedfors* (s) till statsrådet Ylva Johansson
Prao
- 1997/98:790** av *Elisebeht Markström* (s) till socialministern
Tatuering m.m.
- 1997/98:791** av *Charline Pålsson* (kd) till socialministern
Demenssjuka
- 1997/98:792** av *Göte Jonsson* (m) till näringsministern
Assi Domäns skogsmark
- 1997/98:793** av *Dan Ericsson* (kd) till statsrådet Thomas Östros
Stadsmissionen och skatteplikten
- 1997/98:795** av *Dan Ericsson* (kd) till jordbruksministern
Bekämpningsmedlet Permetrin
- 1997/98:799** av *Dan Ericsson* (kd) till socialministern
Textade TV-sändningar från riksdagen
- 1997/98:800** av *Dan Ericsson* (kd) till miljöministern
Sopningen av gatorna
- 1997/98:803** av *Jan Backman* (m) till kulturministern
Filmstödet

1997/98:806 av *Tomas Eneroth* (s) till arbetsmarknadsministern
Företagshälsovården
1997/98:807 av *Eva Goës* (mp) till näringsministern
Utredning om kärnsäkerhet
1997/98:808 av *Eva Goës* (mp) till näringsministern
Millennieskiftet och kärnsäkerheten
1997/98:810 av *Per Lager* (mp) till miljöministern
Västerhavet

Prot. 1997/98:117
3 juni

*Fel! Okänt
växelargument.*

Svaren redovisas i bilaga som fogats till riksdagens snabbprotokoll
tisdagen den 9 juni.

17 § Kammaren åtskildes kl. 23.09.

Förhandlingarna leddes
av andre vice talmannen från sammanträdets början t.o.m. 7 § anf. 10
(delvis),
av talmannen därefter t.o.m. anf. 53 (delvis),
av andre vice talmannen därefter t.o.m. 8 § anf. 100 (delvis),
av tredje vice talmannen därefter t.o.m. 9 § anf. 119 (delvis),
av förste vice talmannen därefter till ajourneringen kl. 17.49,
av tredje vice talmannen därefter t.o.m. 11 § anf. 164 (delvis) och
av talmannen därefter till sammanträdets slut.

Vid protokollet

GUNNAR GRENFORS

/Barbro Nordström

Innehållsförteckning

1 § Justering av protokoll	1
2 § Meddelande om sammanträdet den 10 juni	1
3 § Anmälan om inkommen faktapromemoria om förslag från Europeiska kommissionen	1
4 § Hänvisning av ärenden till utskott	1
5 § Förnyad bordläggning	2
6 § Beslut rörande utskottsbetänkanden som slutdebatterats den 2 juni	2
JuU21 Påföljdssystemet	2
JuU20 Polisens register	4
LU27 Det allmännas skadeståndsansvar, m.m.	6
Meddelande om samlad votering	8
7 § Miljöbalken m.m.	9
Jordbruksutskottets betänkande 1997/98:JoU20	9
Jordbruksutskottets betänkande 1997/98:JoU25	9
Anf. 1 LENNART DALÉUS (c)	9
Anf. 2 GÖTE JONSSON (m)	12
Anf. 3 LENNART DALÉUS (c) replik	16
Anf. 4 GÖTE JONSSON (m) replik	17
Anf. 5 LENNART DALÉUS (c) replik	18
Anf. 6 GÖTE JONSSON (m) replik	18
Anf. 7 EVA ERIKSSON (fp)	18
Anf. 8 DAN ERICSSON (kd)	22
Anf. 9 INGEMAR JOSEFSSON (s)	26
Anf. 10 LENNART DALÉUS (c) replik	30
Anf. 11 INGEMAR JOSEFSSON (s) replik	31
Anf. 12 LENNART DALÉUS (c) replik	31
Anf. 13 INGEMAR JOSEFSSON (s) replik	31
Anf. 14 GÖTE JONSSON (m) replik	32
Anf. 15 INGEMAR JOSEFSSON (s) replik	32
Anf. 16 GÖTE JONSSON (m) replik	32
Anf. 17 INGEMAR JOSEFSSON (s) replik	33
Anf. 18 DAN ERICSSON (kd) replik	33
Anf. 19 INGEMAR JOSEFSSON (s) replik	34
Anf. 20 DAN ERICSSON (kd) replik	34
Anf. 21 INGEMAR JOSEFSSON (s) replik	34
Anf. 22 MAGGI MIKAELSSON (v)	35
Anf. 23 LENNART DALÉUS (c) replik	38
Anf. 24 MAGGI MIKAELSSON (v) replik	39
Anf. 25 LENNART DALÉUS (c) replik	39
Anf. 26 MAGGI MIKAELSSON (v) replik	40
Anf. 27 EVA ERIKSSON (fp) replik	40
Anf. 28 MAGGI MIKAELSSON (v) replik	41
Anf. 29 EVA ERIKSSON (fp) replik	41
Anf. 30 MAGGI MIKAELSSON (v) replik	42

Anf. 31	GUDRUN LINDVALL (mp)	42	Prot. 1997/98:117
Anf. 32	LENNART DALÉUS (c) replik	47	3 juni
Anf. 33	GUDRUN LINDVALL (mp) replik	47	<hr/>
Anf. 34	LENNART DALÉUS (c) replik	48	
Anf. 35	GUDRUN LINDVALL (mp) replik	49	
Anf. 36	EVA ERIKSSON (fp) replik	49	
Anf. 37	GUDRUN LINDVALL (mp) replik	50	
Anf. 38	EVA ERIKSSON (fp) replik	51	
Anf. 39	GUDRUN LINDVALL (mp) replik	51	
Anf. 40	DAN ERICSSON (kd) replik	52	
Anf. 41	GUDRUN LINDVALL (mp) replik	52	
Anf. 42	DAN ERICSSON (kd) replik	53	
Anf. 43	GUDRUN LINDVALL (mp) replik	54	
Anf. 44	Miljöminister ANNA LINDH (s)	54	
Anf. 45	LENNART DALÉUS (c) replik	57	
Anf. 46	Miljöminister ANNA LINDH (s)	58	
Anf. 47	LENNART DALÉUS (c) replik	58	
Anf. 48	Miljöminister ANNA LINDH (s)	59	
Anf. 49	GÖTE JONSSON (m) replik	60	
Anf. 50	Miljöminister ANNA LINDH (s)	60	
Anf. 51	GÖTE JONSSON (m) replik	61	
Anf. 52	Miljöminister ANNA LINDH (s)	61	
Anf. 53	DAN ERICSSON (kd) replik	62	
Anf. 54	Miljöminister ANNA LINDH (s)	62	
Anf. 55	DAN ERICSSON (kd) replik	63	
Anf. 56	Miljöminister ANNA LINDH (s)	63	
Anf. 57	EVA ERIKSSON (fp) replik	64	
Anf. 58	Miljöminister ANNA LINDH (s)	64	
Anf. 59	GUDRUN LINDVALL (mp) replik	64	
Anf. 60	Miljöminister ANNA LINDH (s)	65	
Anf. 61	GUDRUN LINDVALL (mp) replik	65	
Anf. 62	ANDRE VICE TALMANNEN	66	
Anf. 63	GUDRUN LINDVALL (mp) replik	66	
Anf. 64	Miljöminister ANNA LINDH (s)	66	
Anf. 65	PETER WEIBULL BERNSTRÖM (m)	66	
Anf. 66	LENNART FREMLING (fp)	68	
Anf. 67	INGEMAR JOSEFSSON (s) replik	69	
Anf. 68	LENNART FREMLING (fp) replik	69	
Anf. 69	INGEMAR JOSEFSSON (s) replik	70	
Anf. 70	GUDRUN LINDVALL (mp) replik	70	
Anf. 71	LENNART FREMLING (fp) replik	71	
Anf. 72	GUDRUN LINDVALL (mp) replik	71	
Anf. 73	LENNART FREMLING (fp) replik	71	
Anf. 74	ROY OTTOSSON (mp)	72	
Anf. 75	KIA ANDREASSON (mp)	76	
Anf. 76	LARS BÄCKSTRÖM (v)	77	
Anf. 77	INGEMAR JOSEFSSON (s) replik	79	
Anf. 78	LARS BÄCKSTRÖM (v) replik	79	
Anf. 79	INGEMAR JOSEFSSON (s) replik	79	

Anf. 80 LARS BÄCKSTRÖM (v) replik.....	79
Anf. 81 GUDRUN LINDVALL (mp).....	80
Anf. 82 GÖTE JONSSON (m).....	80
Anf. 83 GUDRUN LINDVALL (mp).....	81
Anf. 84 GÖTE JONSSON (m).....	81
Anf. 85 GUDRUN LINDVALL (mp).....	82
(Beslut fattades efter 8 §.).....	82
8 § Regeringsformens egendomsskydd	82
Konstitutionsutskottets betänkande 1997/98:KU30	82
Anf. 86 BIRGER HAGÅRD (m)	82
Anf. 87 BO KÖNBERG (fp).....	83
Anf. 88 CATARINA RÖNNUNG (s).....	85
Anf. 89 KENNETH KVIST (v)	86
Anf. 90 BO KÖNBERG (fp) replik.....	87
Anf. 91 KENNETH KVIST (v) replik	87
Anf. 92 BO KÖNBERG (fp) replik.....	88
Anf. 93 KENNETH KVIST (v) replik	88
Anf. 94 CATARINA RÖNNUNG (s) replik.....	88
Anf. 95 KENNETH KVIST (v) replik	89
Anf. 96 CATARINA RÖNNUNG (s) replik.....	89
Anf. 97 KENNETH KVIST (v) replik	89
Anf. 98 PETER ERIKSSON (mp)	89
Anf. 99 BO KÖNBERG (fp).....	91
Anf. 100 GUDRUN LINDVALL (mp).....	91
Anf. 101 CATARINA RÖNNUNG (s)	92
Anf. 102 KENNETH KVIST (v)	92
Beslut	92
JoU20 Miljöbalk	92
JoU25 Följdlagstiftning till miljöbalken m.m.....	95
KU30 Regeringsformens egendomsskydd.....	96
Beslut om uppskjuten votering.....	96
9 § Demokrati och mänskliga rättigheter i Sveriges utveckl- ingssamarbete samt mänskliga rättigheter i svensk utri- kespolitik.....	96
Utrikesutskottets betänkande 1997/98:UU15	96
Utrikesutskottets betänkande 1997/98:UU17	96
Anf. 103 INGER KOCH (m).....	96
Anf. 104 LENNART ROHDIN (fp).....	100
Anf. 105 EVA ZETTERBERG (v)	104
Anf. 106 LENNART ROHDIN (fp) replik	108
Anf. 107 EVA ZETTERBERG (v) replik	109
Anf. 108 LENNART ROHDIN (fp) replik	109
Anf. 109 EVA ZETTERBERG (v) replik	110
Anf. 110 BODIL FRANCKE OHLSSON (mp)	110
Anf. 111 TONE TINGSGÅRD (s).....	114
Anf. 112 INGER KOCH (m) replik	116
Anf. 113 TONE TINGSGÅRD (s) replik.....	117
Anf. 114 INGER KOCH (m) replik	117

Anf. 115	EVA ZETTERBERG (v) replik	117
Anf. 116	TONE TINGSGÅRD (s) replik	118
Anf. 117	EVA ZETTERBERG (v) replik	118
Anf. 118	BODIL FRANCKE OHLSSON (mp) replik	118
Anf. 119	TONE TINGSGÅRD (s) replik	119
Anf. 120	LENNART ROHDIN (fp) replik	119
Anf. 121	TONE TINGSGÅRD (s) replik	120
Anf. 122	LENNART ROHDIN (fp) replik	120
Anf. 123	TONE TINGSGÅRD (s) replik	121
Anf. 124	HELENA NILSSON (c)	121
Anf. 125	INGER KOCH (m) replik	123
Anf. 126	HELENA NILSSON (c) replik	123
Anf. 127	INGER KOCH (m) replik	124
Anf. 128	HELENA NILSSON (c) replik	124
Anf. 129	EVA ZETTERBERG (v) replik	124
Anf. 130	HELENA NILSSON (c) replik	124
Anf. 131	EVA ZETTERBERG (v) replik	125
Anf. 132	HELENA NILSSON (c) replik	125
Anf. 133	LENNART ROHDIN (fp) replik	125
Anf. 134	HELENA NILSSON (c) replik	126
Anf. 135	LENNART ROHDIN (fp) replik	126
Anf. 136	HELENA NILSSON (c) replik	126
Anf. 137	BERTIL PERSSON (m)	127
Anf. 138	LENNART ROHDIN (fp) replik	128
Anf. 139	BERTIL PERSSON (m) replik	129
Anf. 140	LENNART ROHDIN (fp) replik	129
Anf. 141	BERTIL PERSSON (m) replik	129
Anf. 142	AGNETA BRENDT (s)	129
(förts.)		132
Ajournering		132
Återupptagna förhandlingar		132
9 § (förts.) Demokrati och mänskliga rättigheter i Sveriges utvecklingssamarbete samt mänskliga rättigheter i svensk utrikespolitik (förts. UU15 och UU17)		132
Anf. 143	MARIANNE ANDERSSON (c)	132
Anf. 144	BENGT HURTIG (v)	134
Anf. 145	EVA GOËS (mp)	136
Anf. 146	LENNART FRIDÉN (m)	139
Anf. 147	PER LAGER (mp)	140
Anf. 148	RAGNHILD POHANKA (mp)	141
(Beslut skulle fattas den 4 juni.)		143
10 § Vissa nedrustningsfrågor		143
Utrikesutskottets betänkande 1997/98:UU16		143
Anf. 149	EVA ZETTERBERG (v)	143
Anf. 150	TREDJE VICE TALMANNEN	146
Anf. 151	BODIL FRANCKE OHLSSON (mp)	146
Anf. 152	CARINA HÄGG (s)	148
Anf. 153	EVA GOËS (mp)	152

(Beslut skulle fattas den 4 juni.).....	154
11 § Statens roll som ägare av bolag.....	154
Näringsutskottets betänkande 1997/98:NU15	154
Anf. 154 OLA KARLSSON (m).....	154
Anf. 155 EVA FLYBORG (fp).....	155
Anf. 156 EVA GOËS (mp)	157
Anf. 157 OLA KARLSSON (m) replik.....	158
Anf. 158 EVA GOËS (mp) replik	158
Anf. 159 OLA KARLSSON (m) replik.....	158
Anf. 160 EVA GOËS (mp) replik	159
Anf. 161 EVA FLYBORG (fp) replik.....	159
Anf. 162 EVA GOËS (mp) replik	159
Anf. 163 GÖRAN HÄGGLUND (kd).....	159
Anf. 164 MATS LINDBERG (s)	161
Anf. 165 GÖRAN HÄGGLUND (kd).....	162
Anf. 166 MATS LINDBERG (s)	162
Anf. 167 GÖRAN HÄGGLUND (kd).....	162
Anf. 168 MATS LINDBERG (s)	163
Anf. 169 EVA FLYBORG (fp).....	163
Anf. 170 MATS LINDBERG (s)	163
Anf. 171 EVA FLYBORG (fp).....	163
Anf. 172 MATS LINDBERG (s)	163
(Beslut skulle fattas den 4 juni.).....	163
12 § Staten och trossamfunden – grundlagsfrågor m.m.....	163
Konstitutionsutskottets betänkande 1997/98:KU20	163
Anf. 173 NILS FREDRIK AURELIUS (m).....	163
Anf. 174 ANDERS JOHNSON (fp).....	166
Anf. 175 NILS FREDRIK AURELIUS (m) replik	168
Anf. 176 ANDERS JOHNSON (fp) replik	170
Anf. 177 NILS FREDRIK AURELIUS (m) replik	170
Anf. 178 KENNETH KVIST (v)	170
Anf. 179 PÄR-AXEL SAHLBERG (s).....	171
Anf. 180 NILS FREDRIK AURELIUS (m) replik	173
Anf. 181 PÄR-AXEL SAHLBERG (s) replik.....	173
Anf. 182 NILS FREDRIK AURELIUS (m) replik	173
Anf. 183 PÄR-AXEL SAHLBERG (s) replik.....	174
Anf. 184 ANDERS JOHNSON (fp) replik	174
Anf. 185 PÄR-AXEL SAHLBERG (s) replik.....	174
Anf. 186 ANDERS JOHNSON (fp) replik	175
Anf. 187 PÄR-AXEL SAHLBERG (s) replik.....	175
Anf. 188 BIRGITTA HAMBRAEUS (c).....	176
Anf. 189 FANNY RIZELL (kd).....	177
Anf. 190 ANDERS JOHNSON (fp).....	178
Anf. 191 FANNY RIZELL (kd).....	178
Anf. 192 PÄR-AXEL SAHLBERG (s).....	178
Anf. 193 FANNY RIZELL (kd).....	178
(Beslut skulle fattas den 4 juni.).....	179
13 § Riksdagens arbetsformer	179

Konstitutionsutskottets betänkande 1997/98:KU27.....	179	Prot. 1997/98:117
Anf. 194 BIRGER HAGÅRD (m).....	179	3 juni
Anf. 195 MARGITTA EDGREN (fp).....	180	<hr/>
Anf. 196 KENNETH KVIST (v).....	181	
Anf. 197 BIRGER HAGÅRD (m) replik	183	
Anf. 198 KENNETH KVIST (v) replik	184	
Anf. 199 WIDAR ANDERSSON (s)	184	
Anf. 200 KENNETH KVIST (v) replik	185	
Anf. 201 WIDAR ANDERSSON (s) replik	186	
Anf. 202 KENNETH KVIST (v) replik	186	
Anf. 203 CHRISTEL ANDERBERG (m).....	186	
Anf. 204 WIDAR ANDERSSON (s) replik	187	
Anf. 205 CHRISTEL ANDERBERG (m) replik.....	187	
Anf. 206 BIRGITTA HAMBRAEUS (c).....	187	
Anf. 207 BENGT HURTIG (v).....	189	
Anf. 208 KENNETH KVIST (v) replik	190	
Anf. 209 PETER ERIKSSON (mp).....	191	
(Beslut skulle fattas den 4 juni.)	192	
14 § Bordläggning.....	192	
15 § Anmälan om frågor för skriftliga svar.....	193	
16 § Anmälan om skriftliga svar på frågor.....	194	
17 § Kammaren åtskildes kl. 23.09.....	195	

Prot. 1997/98:117
3 juni

Elanders Gotab, Stockholm 1998